

Melding for året 1975

fra

Stortingets ombudsmann for forvaltningen

Avgitt til Stortinget 13. januar 1976

Dokument nr. 4.

(1975—76)

Melding for året 1975

fra

Stortingets ombudsmann for forvaltningen

Avgitt til Stortinget 13. januar 1976

Til Stortinget

I henhold til § 12 i lov av 22. juni 1962 (nr. 8) om Stortingets ombudsmann for forvaltningen, jfr. § 14 i Stortingets instruks av 8. juni 1968 for ombudsmannen, skal jeg med dette få gi melding om ombudsmannens virksomhet i 1975.

Meldingen er avfattet etter samme mønster som i de foregående år. Således omhandler avsnitt I institusjonens alminnelige forhold, avsnitt II gir opplysninger om sakene og saksbehandlingen, og avsnitt III har tilleggsopplysninger om saker som er referert i tidligere årsmeldinger. I avsnitt IV er gjengitt 59 enkelt-saker som det er tatt standpunkt til i året.

Oslo, 13. januar 1976.

Erling Sandene.

INNHold.

Oversendelsesbrev til Stortinget	5
I. Institusjonens alminnelige forhold.	
1. Personalforhold	
Ombudsmannen	7
Kontorpersonalet	7
2. Nordisk ombudsmannsmøte	7
3. Institusjonsbesøk	7
II. Opplysninger om sakene og saksbehandlingen.	
1. Sakmengden	7
a. Tilgangen på saker i 1975	7
b. Hvor klagene m. v. kommer fra	8
2. Klagebehandlingen og resultatet av den	8
a. Sakbeholdning	8
b. Avviste saker	8
c. Saker som er realitetsbehandlet	9
III. Tilleggsopplysninger om saker, referert i tidligere årsmeldinger	12
IV. Referat av saker etter instruksens § 14.	
1. Ny utlysning av ledig stilling uten avgjørelse av tilsettingsrådet	12
2. Forbehold i stillingssøknad om bestemt lønsplassering	14
3. Søkers ektefelle ga uttalelse i tilsettingssak	14
4. Dokumentutlån i sak om tilsetting	15
5. Utenforliggende hensyn ved tilsetting	16
6. Offentliggjøring av søkerlister	18
7. Tilsetting som lensmannsbetjent — betydningen av bestemt slags aspirantopplæring	18
8. Brev fra tjenestemenn stilet til departement ble ikke videresendt fra tjenestestedet	19
9. Lønn under svangerskapspermisjon	21
10. Permisjon for ektemannen etter at hustruen hadde født	22
11. Fritak for plikt for vaktmester ved lærerskole til å bo i tjenestebolig	23
12. Dekning av rengjøringsutgifter ved fraflytting av tjenesteleilighet	23
13. Kommuneingeniørs habilitet i byggesaker	24
14. Fremleggelse for institusjonsbestyrer av notater fra en psykologs besøk ved institusjon	27
15. Utbetaling av alderspensjon til pasient i sykehjem	27
16. Sen behandling av søknad om stønad til fraskilte og separerte forsørgere	28
17. Dekning av kostutgifter og av tapt arbeidsfortjeneste for faren under barns sykehusopphold i annen by	29
18. Forskottering av underholdsbidrag fastsatt til lavere beløp enn vanlig forskotteringsatts	30
19. Bostøtte — unnlatt melding om minskning av husstanden p. g. a. flytting	31
20. Bostøtte — unnlatt melding om flytting innen kommunen	32
21. Bostøtte — søknadsfrist oversittet p. g. a. uriktig opplysning fra boligkontoret	33
22. Støtte til småhusbygging om vinteren — hus ikke fullført innen fristen p. g. a. brann	34
23. Søknad om lån i Husbanken innsendt først etter igangsatt byggearbeid	35
24. Tomt fra kommunalt boligfelt — størrelsen av kjøpesummen	36
25. Bygningsråd nektet å etterkomme fylkesmannens pålegg om å gi byggetillatelse	38
26. Godkjenning av kloakkordning trukket tilbake og byggetillatelse nektet	40
27. Plikt for kjøper til å bekoste vann- og kloakkanlegg som vilkår for fradelingstillatelse	41
28. Gjennomføring av helserådets pålegg om retting av kloakkanlegg	42
29. Vilkåret i bygningslovens § 66 nr. 1 om «lovlig atkomst» for deling eller bebyggelse av eiendom	44
30. Bruk av bygningslovens § 78 nr. 1 og § 79 på tilbygg	46

31. Bruksendring av båthus som følge av ombygging	47
32. Refusjon for asfaltering av kommunal veg	48
33. Stenging av vanntilførsel p. g. a. udekket refusjonskrav for veg og kloakk	50
34. Forbud mot gjerde rundt hyttetomt	50
35. Tilbygg til hytte og «endres vesentlig» i strandplanlovens § 3 nr. 1	51
36. Byggetillatelse for hytte — dispensasjon fra plankravet etter strandplanloven, ugrunnet forskjellsbehandling	54
37. Dispensasjon fra strandplanloven når det tidligere var dispensert fra den midlertidige lov av 1965	58
38. Overgangsbestemmelsen i strandplanlovens § 19 første ledd — «anlegg lovlig påbegynt» ..	59
39. Fradeling av tomt i jordbruksområde	60
40. Frist for forkjøp når fylkeslandbruksstyret etter klage omgjør forkjøpsvedtak	61
41. Konesjonssak stilt i bero p. g. a. odelsløsningssak	61
42. Fradrag for bilhold i selvstendig næringsvirksomhet	63
43. Ulik ligningsverdi på like eiendommer	64
44. Ettergivelse av restskatt oppstått ved «selgende gruppe»-beskatning	65
45. Fylkesskattestyrets plikt til ved klage etter landskattelovens § 98 nr. 1 b å utvirke retting av ligningen for hele den berørte gruppe	66
46. Krav fra skattyter om at klage over ligningen måtte bli forelagt for fylkesskattestyret ..	66
47. Avgiftsfritak for bensin til petroleumstraktor	67
48. Oppflytting ved lærerskole nektet som følge av stort fravær	68
49. Tidsvilkår for bruk av bestemmelsen i kommunestyrelovens § 22	69
50. Valg av formann i skolestyre ved loddtrekning etter stemmelikhet — gyldigheten av nytt valg etter ny innkalling, klagerett til ombudsmannen	70
51. Erstatning for veggrunn, kommunens plikt til å betale skjønnskostnader	73
52. Dekning av saksomkostninger etter forvaltningslovens § 36	77
53. Kontrakt om villreinjakt i avgrenset felt av en statseiendom — reduksjon av fellingstallet etter kontrakten	79
54. Flytting av strømmåler til utvendig skap — abonnentens plikt til å dekke utgiftene	81
55. Varsel etter veglovens § 36 som vilkår for å pålegge skilteieren omkostningene ved vegvesenets fjerning av ulovlig oppsatt skilt	82
56. Foreleggsskjema ved overtredelse av løsgjengerloven — opplysning i teksten om virkning av vedtakelse	83
57. Anbud avvist p. g. a. manglende underskrift — forholdet til Riksrevisjonen	84
58. Klage fra skolestyre over at Kirke- og undervisningsdepartementet omgjorde skolestyrets avgjørelse	84
59. Klage avvist fordi klagernes rettslige interesse ble ansett å være bortfalt	84
Register	86

I. Institusjonens alminnelige forhold.

1. Personalforhold.

Ombudsmannen.

I 1975 kom det inn en klage som jeg var inhabil til å behandle fordi jeg som ekspedisjonssjef i Justisdepartementet i årene fram til 1966 hadde behandlet ledd i saken. Til behandling av klagen valgte Stortinget 12. november 1975 justitiarius i Asker og Bærum herredsrett, Jacob R. S. Walnum, som setteombudsmann, jfr. Innst. S. nr. 46 (1975—76) og St.forh. 1975—76 s. 713 første sp.

Kontorpersonalet.

Konsulent Svein Airlid Pihlstrøm har fra-trådt sin stilling ved ombudsmannens kontor den 15. juni 1975.

I den ledige konsulentstilling ansatte Stortingets presidentskap konsulent Tor Aavatsmark Gjone, som da var vikar i konsulentstilling ved ombudsmannens kontor.

Konsulent Inger Labråthen, som hadde permisjon til 23. september 1975 for å tjenestegjøre som dommerfullmektig, har søkt om å få permisjonen forlenget med ett år. Dette er innvilget av Stortingets presidentskap. Som vikar har presidentskapet ansatt konsulent Svein Jøsang.

I engasjementsstilling som kontorassistent har Stortingets presidentskap ansatt kontorelev Irene Haydé Andersen.

Alle ansettelser har vært i samsvar med min innstilling.

2. Nordisk ombudsmannsmøte.

Den 28. og 29. april 1975 ble holdt et nordisk ombudsmannsmøte i København. Dette var det annet felles møte mellom ombudsmen-

nene i Norden; det første møte ble holdt i november 1972 i Stockholm (jfr. s. 7 annen sp. i ombudsmannens årsmelding for 1972). Til stede var bl. a. Justitieombudsmennene i Sverige og Finland, Folketingets ombudsmand i Danmark og Stortingets ombudsmann i Norge. Også kontorsjefene ved de fire ombudsmannsinstitusjoner deltok.

Møtet ble innledet med en alminnelig debatt om ombudsmannens oppgave i det moderne samfunn. Blant de særlige spørsmål som ble drøftet, kan nevnes ombudsmannens kompetanse, herunder prøvning av skjønnsmessige forvaltningsavgjørelser, utformingen av ombudsmannens avsluttende uttalelser, ombudsmannens adgang til å delegerer myndighet til tjenestemenn ved institusjonen, erfaringer om nytten av inspeksjoner og erfaringer om administrasjonens villighet til å rette seg etter ombudsmannens uttalelser.

3. Institusjonsbesøk.

For å få bakgrunnskunnskap ved behandlingen av de enkelte klager har ombudsmannen og tjenestemenn ved institusjonen i 1975 besøkt noen av våre fengsler. Dette gjelder Ul-lersmo landsfengsel og Krogsrud arbeidsleir (23. juni 1975), Skien kretsfengsel (31. juli 1975) og Trondheim kretsfengsel (7. august 1975). Besøkene fant sted sammen med Fengselsstyrets sjef, ekspedisjonssjef Helge Røstad.

To tjenestemenn ved ombudsmannens kontor har besøkt Sosialsentralen i Oslo kommune (6. juni 1975) for å sette seg inn i arbeidsforholdene og bli orientert på stedet av tjenestemenn ved sentralen.

II. Opplysninger om sakene og saksbehandlingen.

1. Sakmengden.

a) Tilgangen på saker i 1975:

Klager	1 494
Forespørsler o. l.	10
Saker, tatt opp av eget tiltak ..	28
I alt	1 532 saker

Fordelingen gjennom året fremgår av følgende oversikt, der også tallene for det foregående år er tatt med:

Klager og forespørsler m. v.	1974	1975
Januar	217	150
Februar	180	147
Mars	196	129
April	160	144
Mai	151	142
Juni	136	132
Juli	137	104
August	119	97

Klager og forespørsler m. v.	1974	1975
September	178	125
Oktober	175	125
November	159	115
Desember	126	94
	1 934	1 504
Saker, tatt opp av eget tiltak	14	28
Saker i alt	1 948	1 532

Saktallet er således 416 saker lavere enn i fjor.

Det har i 1975 vært 533 personlige besøk, mot 595 året før.

b) *Hvor klagenes m. v. kommer fra.*

Som tidligere er det ved den geografiske fordeling av sakene ikke tatt med klager som er innkommet fra sentrale anstalter med klientel fra hele landet eller fra større deler av det. Fra sentrale anstalter, vesentlig fengselsanstalter, kom det inn 73 klager, og fra utlandet 18 klager. Tilbake blir da $1\ 504 \div 91 = 1\ 413$ saker, som fordeler seg slik fylkesvis:

Fylke	Antall klager	Klagene fordeler seg på:		Klager i pst. av samlet klagetall	Folkemengde i pst. av rikets — 1970
		statsforvaltning	kommunalforvaltning		
Østfold	41	28	13	2,9	5,6
Akershus	124	82	42	8,8	8,0
Oslo	219	138	81	15,4	12,6
Hedmark	47	31	16	3,3	4,6
Oppland	55	41	14	3,9	4,4
Buskerud	75	44	31	5,3	5,1
Vestfold	31	26	5	2,2	4,5
Telemark	37	29	8	2,6	4,1
Aust-Agder	27	21	6	1,9	2,1
Vest-Agder	38	23	15	2,7	3,2
Rogaland	66	40	26	4,7	6,9
Hordaland (m/Bergen)	104	68	36	7,4	9,6
Sogn og Fjordane	32	18	14	2,3	2,6
Møre og Romsdal	71	49	22	5,0	5,7
Sør-Trøndelag	89	64	25	6,3	6,0
Nord-Trøndelag	31	20	11	2,2	3,1
Nordland	196	138	58	13,9	6,3
Troms	75	60	15	5,3	3,6
Finnmark	55	46	9	3,9	2,0
	1 413	966	447	100	100

Tallet på klager fra innsatte i fengselsvesenets anstalter utgjorde i 1975 58 mot 86 året før.

2. Klagebehandlingen og resultatet av den.
a. *Sakbeholdning.*

Beholdning av uavgjorte saker pr. 1. januar 1975 utgjorde ..	437 saker
Nye saker i 1975	1 532 »
Til behandling i året	1 969 saker
Herav avsluttet pr. 31. desember 1975	1 520 »
Beholdning av uavgjorte saker pr. 1. januar 1976	449 saker

Dette tall svarer omtrent til det antall saker som avgjøres i løpet av ca. 15 uker.

De saker som ikke var avsluttet ved årsskiftet, skriver seg fra følgende år:

1972	1 sak
1973	2 saker
1974	61 »
1975	385 »

449 saker

I en del saker er klagebehandlingen foreløpig stilt i bero etter anmodning fra klageren eller fordi administrasjonen har tatt saken opp til ny behandling.

Av de øvrige beholdningssaker var 265 under behandling ved ombudsmannsinstitusjonen, mens resten var til uttalelse hos vedkommende forvaltningsorgan eller hos klageren.

b. *Avviste saker.*

Av de 1 520 saker som det er tatt standpunkt til i 1975, har 819, eller ca. 54 prosent,

ikke gitt grunnlag for realitetsbehandling. Det tilsvarende tall i fjor var 62 prosent. Etter av-

visningsgrunnen kan de avviste sakene grupperes slik:

	Statsforvaltning	Kommunalforvaltning	Total
1. Forhold utenfor kompetanseområdet:			
a) Domstolenes virksomhet	85		
b) Tidligere behandlet av Stortinget	11		
c) Avgjørelser i statsråd	8		
d) Andre utenforliggende forhold	106		210
2. Forholdet foreldet	15	11	26
3. Klagerett til høyere administrativ myndighet	251	124	375
4. Utilstrekkelig klagegrunnlag	59	31	90
5. Tilbakekalte klager	20	13	33
6. Brev sendt til orientering, anonyme og uforståelige henvendelser	34	6	40
7. Ikke klagerett	9	4	13
8. Forespørsler m. v. uten tilknytning til klagesak, avviste	17	5	22
			809
9. Besvarte forespørsler	9	1	10
			819

Av de avviste sakene er 99 oversendt til andre myndigheter som rette vedkommende, herav 12 til Ombudsmannen for Forsvaret.

c. *Saker som er realitetsbehandlet.*

Det er i 1975 undersøkt og tatt realitetsstandpunkt til 701 saker, det samme som året før. I 504 av sakene er det innhentet uttalelse fra vedkommende forvaltningsorgan. I 197 saker har det ikke vært nødvendig å forelegge klagen til uttalelse for administrasjonen, fordi allerede en gjennomgåelse av dokumentene, til dels supplert med enkelte undersøkelser, gjorde det klart at klagen ikke kunne føre fram, eller fordi sakene ble ordnet eller lovet ordnet allerede etter en foreløpig henvendelse.

Hvilke forvaltningsorganer klagen har vært rettet mot, fremgår av følgende tabell:

Forvaltningsorgan	Saker i alt
1. <i>Statsforvaltningen.</i>	
Finans- og tolldepartementet ..	13
Klagenemnd for omsetningsavgift	1
Skattemyndigheter	29
Statens bygge- og eiendomsdirektorat	1
Tilsettingsråd	2
Tollvesenet	2
—	35
Fiskeridepartementet	4
Fiskeridirektoratet	1
Hermetikkindustriens Kon-	

Forvaltningsorgan	Saker i alt
trollinstitutt	1
Kystdirektoratet	1
Oljevernrådet	1
—	4
Forbruker- og administrasjonsdepartementet	6
Forbrukerombudsmannen ..	1
Forbrukerrådet	2
Prismyndigheter	4
Reklamasjonsnemnda for selskapsreiser	1
—	8
Forsvarsdepartementet	3
Forsvarets bygningstjeneste	1
Luftforsvaret	1
—	2
Departementet for handel og sjøfart	3
Direktoratet for sjømenn ...	2
Sjøfartsdirektoratet	1
—	3
Departementet for industri og håndverk	2
Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen	2
Styret for det industrielle rettsvern	1
—	3
Justis- og politidepartementet .	24
Direktoratet for sivil beredskap	2
Fengselsvesenet	10

Forvaltningsorgan	Saker i alt	Forvaltningsorgan	Saker i alt
Fylkesmann	7	Sosialdepartementet	14
Politi- og påtalemyndighet ..	21	Bidragfagd	2
Tilsettingsråd	2	Fylkesnemnd	1
—	42	Helsedirektoratet	4
Kirke- og undervisnings- departementet	16	Statens pensjonskasse	4
Meteorologisk institutt	1	Sykehus	1
NRK	2	Tilsettingsråd	1
Norsk Kulturråd	1	Trygdemyndigheter	40
Skoledirektør	2	Vernehjem	2
Sokneprest	1	—	55
Statens lånekasse for utdanning	5	Utenriksdepartementet	3
Statens lærerskole i husstell	1	Norsk utviklingshjelp	1
Universitet	3	—	400
—	16	2. <i>Kommunalforvaltningen.</i>	
Kommunal- og arbeids- departementet	9	A. <i>Primærkommuner.</i>	
Arbeidskontor	1	Kommunestyre, formann- skap, utvalg under kom- munestyret, ordfører, råd- mann	95
Arbeidsdirektoratet	5	Bygningsmyndigheter, teknisk etat	72
Arbeids- og tiltaksnemnder .	1	Sosiale myndigheter, her- under sykehus og alders- hjem	35
Den Norske Stats Husbank .	13	Skattemyndigheter og skatteinnkrevingsmyndig- heter	30
—	20	Skolemyndigheter	17
Landbruksdepartementet	20	Kommunale bedrifter	23
Direktoratet for statens skoger	6	Andre styrer og nemnder ..	3
Fylkeslandbruksstyre	4	—	275
Norges landbrukshøgskole ..	1	B. <i>Fylkeskommuner</i> ..	26
Statens landbruksbank	3	—	301
Statens Naturskadefond	1		
—	15		
Miljøverndepartementet	15		
Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk	4		
Norges geografiske opp- måling	1		
—	5		
Samferdselsdepartementet ...	17		
Norges Statsbaner	1		
Postdirektoratet	9		
Televerket	12		
Vegmyndigheter	20		
—	42		

Som tidligere har en meget stor del av de kommunale klagen angått forvaltningsområder som er regulert i særlovgivningen. Følgende oversikt viser hvordan de kommunale klagesaker fordeler seg etter sakområder:

Område	Til sammen	Hva klagen gjelder		Avgjørelser
		Saksbehandling Behandl.tid:	Annet:	
1. Spesiallovgivningen.				
a) Skattesaker, herunder også inndriving og ettergivelse	34	1	5	28
b) Bygnings- og reguleringsaker, saker etter strandloven og friluftsløven samt saker om elektrisitetsforsyning, vann og kloakk og vegsaker	95	20	17	58
c) Skolesaker, herunder tjenestesaker vedr. personalet	16	0	5	11
d) Sosalsektoren, herunder også barnevern, psykiatriske sykehus og helseråd, edruelighetsnemnd, alkoholbevillinger .	35	7	8	20
e) Diverse	14	3	5	6
	194	31	40	123
2. Kommunalforvaltningen ellers.				
a) Personalsaker	17	1	1	15
b) Erstatningssaker	13	1	2	10
c) Saker om tildeling av tomter eller leiligheter	10	1	3	6
d) Søknader om lån, garanti, tilskott, stipend eller annen kommunal stønad	4	2	0	2
e) Anbudssaker	0	0	0	0
f) Kontraktforhold	26	1	1	24
g) Diverse	11	0	2	9
	81	6	9	66
	275	37	49	189

Av de 504 saker som har vært forelagt for forvaltningen til uttalelse, har 231 ført fram. I de 197 saker som er realitetsvurdert uten at det har vært innhentet uttalelse, har forvaltningen i 19 tilfelle ordnet eller lovet å ordne saken etter en foreløpig forespørsel herfra. I 11 tilfelle har det fremgått at klager over lang behandlingstid i og for seg har vært begrunnet, men at det skyldtes arbeidssituasjonen ved vedkommende forvaltningsorgan, slik at det var hensiktsløst å forelegge saken. Det samlede antall begrunnede klager var således 261.

Av disse 261 klager m. v. som har ført fram, har 118 angått avgjørelser, 90 behandlingstid og 53 forhold vedrørende saksbehandlingen ellers, herunder mangler ved administrative bestemmelser eller praksis.

161 saker er avsluttet med kritikk og/eller henstillinger til forvaltningsorganene, og i 70 av de forelagte saker har forvaltningsorganet rettet opp forholdet uten bemerkninger fra ombudsmannen. Henstillingene har dels vært

oppfordringer til vedkommende forvaltningsorgan om å overveie det påklagede vedtak på nytt med sikte på omgjøring, eller å søke skadevirkninger avbøtet på annen måte, dersom omgjøring ikke kunne foretas eller ville være utilstrekkelig til å oppveie tap som var lidt. Dels har forvaltningsorganet vært bedt om å overveie tiltak av generell karakter (sak 27, 28, 43, 56 og 59).

I alt har forvaltningsorganene helt eller delvis rettet på de forhold klagen gjaldt, eller lovet å gjøre det, i 93 tilfelle. For de sakers vedkommende der administrasjonen kan rette på forholdet, men ved årets utløp ennå ikke har tatt standpunkt til ombudsmannens uttalelse, vil det i kommende årsmeldinger på vanlig måte bli gitt tilleggsopplysninger om resultatet.

Det er gitt erstatning eller foretatt tilbakebetaling eller etterbetaling til klager i 22 saker, hvorav 10 er referert under sak 2, 9, 12, 17, 20, 21, 24, 33, 51 og 52.

III. Tilleggsopplysninger om saker, referert i tidligere årsmeldinger.

Melding for 1973.

Nr. 12 (side 35—36, 1973).

Spørsmål om kommune var ansvarleg for at enkja etter kommunal rekneskapssjef fall utanfor pensjonsskipnad.

Denne saka vart avgjort ved rettsforlik, godkjend av kommunestyret 23. oktober 1975. Forliket gikk ut på at kommunen, utan å erkjenne rettsleg ansvar, skulle betale eit vederlag til klagaren på kr. 40 000,—, og at kvar av partane sjølv skulle bere sine sakskostnader.

Melding for 1974.

Nr. 10 (side 34—38, 1974).

Spørsmål om en kommune kunne nytte forkjøpsrett ved videre-salg av tomt som den selv tidligere hadde overdratt som erstatningstomt. Spørsmål om formannskapet kunne gjøre forkjøpsrett gjeldende.

Etter at ombudsmannen 25. februar 1974 hadde avgitt sin uttalelse, ble saken vurdert på nytt i kommunen. Dette førte til at formannskapet 8. august 1974 vedtok å oppheve vedtaket om å nytte forkjøpsretten.

Nr. 26 (side 56, 1974).

Trekk i lærerlønn for skyldig strømavgift.

Formannskapet vedtok i møte 15. januar 1975 å ettergi trekkbeløpet. Vedtaket er i samsvar med ombudsmannens uttalelse i saken.

Nr. 29 (side 59—60, 1974).

Tjenestemanns søknad om godtgjøring for overtidarbeid utover fastsatt ramme.

Etter at spørsmålet om godtgjøring for

ekstraarbeidet som gruppesekretær, etter anmodning fra ombudsmannen, var forelagt for Forbruker- og administrasjonsdepartementet, opplyste Landbruksdepartementet i brev av 15. januar 1975:

«Saken har vært forelagt Forbruker- og administrasjonsdepartementet som i brev av 3.1. 75 melder:

«Forbruker- og administrasjonsdepartementet antar for sitt vedkommende at omhandlede utvalgsarbeid har så nær tilknytning til sekretær A.s ordinære arbeidsområde, at omhandlede arbeid må kunne pålegges som tjenesteplikt. Etter fast praksis er det derfor ikke grunnlag for særskilt godtgjørelse i dette tilfelle.

Pålagt sekretærarbeid utover ordinær arbeidstid må derfor vurderes ut fra reglene om overtidarbeid.

Forbruker- og administrasjonsdepartementet antar derfor at sekretær A. har krav på ordinær overtidsgodtgjørelse for omhandlede utvalgsarbeid, under forutsetning av at arbeidet er pålagt og utført utenfor vanlig arbeidstid.»

I henhold hertil antas at sekretær A. kan utbetales overtidsgodtgjørelse for omhandlede arbeid.»

Nr. 33 (side 68—69, 1974).

Om ervervsevnen til fraskilt hustru var forringet etter et 25-årig ekteskap.

Etter klagebehandling opphevet Justisdepartementet 29. januar 1975 underholdsbidraget til hustruen med virkning fra 1. mars 1975.

IV. Referat av saker etter instruksens § 14.

1.

Ny utlysning av ledig stilling uten avgjørelse av tilsettingsrådet.
(Sak 1054/75.)

En lensmannsbetjent (A.) klaget til ombudsmannen over at fylkesmannen ba om ny utlysning av stilling som lensmannsbetjent etter at innstillinger forelå, uten å forelegge saken for tilsettingsrådet.

A. var idømt bøter og betinget fengsel for grov uforstand i tjenesten, ærekrenkelse og uverdige forhold utenfor tjenesten. Etter dommen tok fylkets tilsettingsråd for lensmannsbetjenter opp spørsmålet om A.s fremtidige stilling i lensmannsetaten. Rådet vedtok 30. november 1967 å avskjedige A. fra hans stilling ved X. lensmannskontor. A. reiste sak mot staten med krav om at tilsettingsrådets

vedtak skulle kjennes ugyldig. Ved herredsrettsdom i 1970 ble staten frifunnet.

A. søkte etter avskjeden flere ganger stilling innen lensmannsetaten, men forgjeves.

Justisdepartementet uttalte i brev av 15. august 1973 til Lensmannsbetjentenes landslag:

«En person som 2 ganger er straffedømt for overtredelse av straffebud av den art det her er tale om, kan vanskelig gjøre regning med å ha almenhetens tillit og aktelse, hvilket er av avgjørende betydning for en offentlig tjenestemann og ganske spesielt for en som skal utøve politimyndighet. Etter departementets oppfatning bør slik person — når han er meddelt avskjed fra stilling i lensmanns- eller politietaten — ikke gjeninntas.

I overensstemmelse med departementets prinsipielle syn (jfr. forøvrig også departe-

mentets rundskriv av 16. februar 1972 om disiplinærsaker mot tjenestemenn som er idømt fengselsstraff vil man — på samme måte som da A. søkte et vikariat som lensmannsbetjent i — — — — også for fremtiden måtte frarå de aktuelle ansettelsesråd å ansette ham fast eller midlertidig i lensmanns- eller politietaten.»

Gjenpart av brevet ble sendt fylkesmennene. Stilling som betjent ved Y. lensmannskontor (Y. er nabokommune til X.) ble lyst ledig 3. mars 1975. A. var eneste søker. Etter konferanse med fylkesmannen utlyste lensmannen stillingen på nytt 5. april 1975. Det meldte seg da 3 søkere, deriblant A. I § 4 tredje ledd i reglement av 11. juli 1947 for statslønne lensmannsbetjenter er uttalt:

«Lensmannen innstiller de 3 søkere som han mener er best skikket til stillingen. Før ansettelse foretas, sender fylkesmannen søknadene til vedkommende politimester, skattefogd og sorenskriver, som også innstiller 3 søkere.»

Tilsetting foretas etter reglementets § 3 av et råd som består av fylkesmannen (formann) og av en lensmann og en lensmannsbetjent.

Lensmannen i Y. innstilte A. som nr. 2. Politimesteren og sorenskriveren tilrådte ny utlysning dersom A. skulle vise seg å bli den eneste aktuelle søker. Skattefogden innstilte A. som nr. 1, men forutsatte at tilsettingen da ble gjort midlertidig for ett år. Da den søker som lensmannen hadde innstilt som nr. 1, meddelte at han ikke kunne ta stillingen, anmodet fylkesmannen 30. mai 1975 lensmannen om å utlyse stillingen på nytt. (Den tredje søker ble ikke funnet kvalifisert, men han ble senere konstituert i stillingen inntil tilsetting kunne finne sted.)

I brev av 1. september 1975 klaget A. til ombudsmannen over fylkesmannens behandling av tilsettingssaken. A.s advokat anførte i klagen:

«A. mener etter dette at ansettelsessaken er behandlet i strid med gjeldende reglement, og at han som innstilt til stillingen har krav på å få sin ansettelsessøknad behandlet av ansettelsesrådet.

Fra en tidligere lignende sak angående ansettelse ved — — — lensmannskontor, er jeg kjent med at fylkesmannen i — — — mener at A. én gang for alle har fått sitt ansettelsesforhold behandlet av ansettelsesrådet i og med avskjedsvedtaket i 1967.

«Dette kan etter min mening ikke være riktig — iallefall ikke nu nærmere 8 år etter vedtaket og 10 år etter de forhold som bevirket A.s avskjed.»

Jeg forela klagen for fylkesmannen som uttalte:

«Når det gjelder A. har Justisdepartementet frarådd ansettelsesrådene å ansette ham

fast eller midlertidig i lensmanns- eller politietaten, jfr. departementets brev hit 15. august 1973 vedlagt brev av samme dag til Lensmannsbetjentenes Landslag.

Under henvisning til det som foran er nevnt fant jeg at det var grunnlag for å be lensmannsbetjentstillingen i Y. kunngjort ledig på nytt.

Med omsyn til spørsmålet om jeg i nærværende sak har lagt til grunn at ansettelsesrådet en gang for alle har tatt stilling til spørsmålet om A. kan ansettes som lensmannsbetjent, vil jeg bemerke:

- a) Justisdepartementet har som nevnt uttalt seg om dette, jfr. tidligere nevnte brev av 15. august 1973 til Lensmannsbetjentenes Landslag. Hva departementet sikter til med sin tilråding til ansettelsesrådene om også for fremtiden å måtte frarå de aktuelle ansettelsesråd å ansette A. fast eller midlertidig i lensmanns- eller politietaten, har jeg ikke vurdert nærmere. Jeg tillegger dog departementets fraråding ikke uvesentlig vekt.
- b) I det foreliggende tilfelle søker A. lensmannsbetjentstilling i Y., som er nabokommune til X. hvor A. tjenestegjorde da han ble straffedømt og avskjediget. Det er oversiktlige forhold i begge kommuner og relativt livlig samkvem mellom innbyggerne. Selv om det er 8—10 år siden A.s forhold i tjenesten ved X. lensmannsbestilling ble offentlig kjent, er det min oppfatning at A. fremdeles vanskelig kan gjøre regning med å ha almenhetens tillit og aktelse, selv om hans tjenestested flyttes over kommunegrensen. Jeg anser det således ikke nødvendig å ta standpunkt til om A. en gang for alle er utelukket fra lensmannsbetjentstillinger i — — — eller landet for øvrig.»

A.s advokat anførte i anledning av fylkesmannens uttalelse:

«— — — Av fylkesmannens brev later det til at fylkesmannen i prinsippet er enig i at det er ansettelsesrådet som i h. h. t. lov og forskrifter skal ta stilling til om en søker skal bli ansatt. Jeg kan da ikke se annet enn at riktig saksbehandling ved ansettelsen i Y. ville være å legge frem lensmannens innstilling med kommentarer fra de øvrige rådgivende innstillingsorganer, sorenskriveren, politimesteren og skattefogden, og så la ansettelsesrådet ta avgjørelse i saken. Justisdepartementets brev av 15. august 1973 inneholder riktignok en fraråding til ansettelsesrådene, men dette kan såvidt jeg kan se ikke frata ansettelsesrådene deres rett og plikt til å vurdere den innstilling som foreligger. At ansettelsesrådet herunder også må vurdere om A. kan ansettes i en nabokommune til X. er det etter min mening intet å si på, poenget er hele tiden at det er ansettelsesrådet som skal foreta denne vurdering.»

Jeg fremholdt i mitt avsluttende brev av 14. november 1975:

«Hovedpunktet i Deres klage er at fylkesmannen, etter at stillingen var utlyst og

innstillinger var avgitt på regulær måte, har bedt om ny utlysning uten å forelegge dette spørsmål for ansettelsesrådet. De mener at fylkesmannen hadde plikt til å fremme saken for ansettelsesrådet. Jeg er enig i at ansettelses-saken må fremmes for ansettelsesrådet. En ny utlysning innebærer imidlertid ikke at ansettelses-saken ikke blir fremmet for rådet, men at den blir utsatt. Spørsmålet om fylkesmannen på egen hånd kan be om ny utlysning etter at innstillinger er foretatt, kan være noe tvilsomt. I og med at dette må anses som et ledd i saksforberedelsen og ikke som en endelig avgjørelse, finner jeg imidlertid ikke å kunne fastslå at han er avskåret fra å be om ny utlysning, dersom han mener dette er nødvendig for å få søkere som ansettelsesrådet kan godta. På bakgrunn av Justisdepartementets brev av 15. august 1973 finner jeg det rimelig at fylkesmannen så vidt mulig ville unngå å få saken fremmet for ansettelsesrådet med A. som eneste formelt kvalifiserte søker.»

2.

Forbehold i stillingssøknad om bestemt lønns-plassering.
(Sak 420 K/75.)

Etter tilsetting som kontorassistent i en kommune klaget A. over at formannskapet plasserte ham i lavere lønnsklasse enn han betinget seg i søknaden.

Av utlysingen fremgikk at stillingen skulle lønnes etter kvalifikasjoner, fra lønnsklasse 4² til 10⁴. I søknaden tok A. forbehold om avlønning i minimum lønnsklasse 10.

A. fikk underretning om at han var tilsatt ved kommunens brev av 11. desember 1974, sålydende:

«Idet jeg viser til Deres søknad av 30.10.1974 meddeles at formannskapet i møte 6. d. m. har ansatt Dem som kontorassistent ved kommunekassen.

Jeg ber opplyst om De tar stillingen og når De kan tiltre.»

Det var ikke sagt noe om lønsspørsmålet. A. sa opp sin stilling i Statens vegvesen og tiltrådte stillingen i kommunen 10. februar 1975. Formannskapet vedtok 19. mars 1975:

«Den nyansatte kontorassistent ved kommunekasserens kontor, A., lønnes etter lønnsklasse 8/4 fra tiltredelse av stillingen.

Hans tidligere opptjente ansiennitet godkjennes.»

A. anførte i klagen av 20. mars 1975 til ombudsmannen at han hadde gått ut fra at hans lønnsforbehold var godtatt og at han var tilsatt i lønnsklasse 10.

Kommunen pekte i sin uttalelse i anledning av klagen på at «stillinger plassert i ktl. 4—10 er såkalte gjennomgående stillinger i tariffen, og lønsplasseringen vil til enhver tid for en vesentlig del avhenge av den ansiennitet som vedkommende tilsatte søker måtte ha». Kom-

munen understreket videre at dersom man skulle «bryte vanlig lønns- og tariffpraksis i kommunen vil det etterhvert skape uholdbare forhold».

Jeg fremholdt overfor kommunen at den verken ved tilsettingen eller senere før tiltredelsen syntes å ha tatt forbehold om lavere avlønning enn lønnsklasse 10 som A. hadde krevd i søknaden. Det ble heller ikke opplyst noe om at lønnen ennå ikke var fastsatt. A. måtte således gå ut fra at hans lønnskrav var godtatt. Hvis det var så at kommunen uten forbehold hadde tilsatt A. på grunnlag av søknad hvor han betinget seg avlønning etter lønnsklasse 10, kunne kommunen neppe etter at A. hadde sagt opp sin stilling i vegvesenet og tiltrådt i kommunen, vedta en annen lønsplassering. Jeg ba opplyst hva kommunen i tilfelle bygde på når den anså seg ubundet av de vilkår om avlønning A. hadde stilt i søknaden.

Formannskapet vedtok 2. juli 1975 å tilstå A. lønn etter lønnsklasse 10⁴ fra tiltredelsen.

3.

Sokers ektefelle ga uttalelse i tilsettingssak.
(Sak 1148 F/74.)

A. klaget 28. oktober 1974 over behandlingen av sak som tilsetting i overlegestilling ved sykehus.

Saksforholdet var i korthet:

Da overlegestillingen ble lyst ledig i 1973, meldte bl. a. A. og B., som begge tjenestegjorde ved sykehuset, seg som søkere. Helsedirektøren, adm. overlege og lokalstyret innstilte A. som nr. 1 og B. som nr. 2. Sykehus-sjefen sendte i februar 1974 saken til fellesstyret for fylkets sykehusdrift med forslag om å tilsette A.

I begynnelsen av mars 1974 tok B.s ektefelle, som var overlege ved en annen avdeling ved sykehuset, muntlig kontakt med adm. overlege og fremsatte sterk kritikk mot A.s utførelse av arbeidet. Den 16. mars 1974 sendte han adm. overlege et brev i forbindelse med tilsettingssaken. I brevet fremhevet han sin ektefelles skikkethet for stillingen og kom med sterkt nedsettende bemerkninger om A. Adm. overlege underrettet lokalstyret om brevet, som ble lagt sammen med tilsettingssakens dokumenter. I fellesstyrets møte 2. april 1974 ble B. tilsatt.

I klagen ble anført at det var en feil ved saksbehandlingen at brevet fra B.s ektefelle ble vedlagt sakens dokumenter; det måtte være på det rene at han som gift med en av søkerne var inhabil til å uttale seg. Det ble pekt på at A. iallfall burde fått vite om brevet, slik at han kunne hatt mulighet til å imøtegå kritikken mot seg. Klageren antok at brevetts inn-

hold var bestemmende for tilsettingen, som av den grunn burde omgjøres.

Jeg forela klagen for fellesstyret for fylkets sykehusdrift, og ba også om uttalelse fra adm. overlege.

Fellessstyret uttalte i brev av 25. november 1974:

«Fellessstyret legger stor vekt på de innstillinger som foreligger i en ansettelsessak, og vanligvis blir disse fulgt.

Fellessstyret står imidlertid selvsagt fritt å ansette den som det etter samlet vurdering av søkerens kvalifikasjoner anser best skikket for vedkommende stilling.

Ut fra nevnte kvalifikasjonsvurdering ansatte fellessstyret B. som overlege.

I en ansettelsessak der f. eks. 2 av søkerne kvalifikasjonsmessig står temmelig likt vil både innstillingsmyndighetene og ansettelsesorganet måtte foreta en nøye vurdering og foreta et valg uten at det dermed framtrer særlige forhold som det er lagt avgjørende vekt på.

Slik var forholdet i denne ansettelsessaken, og en viser i denne forbindelse til uttalelse daterert 11/12-73 fra overlegerådet ved sykehuset.

Når det gjelder spørsmålet om B.s ektefelle var inhabil eller ikke skal fellessstyret få uttale:

For fellessstyret var det helt klart at herr B. var gift med B.

Brevet fra B.s ektefelle av 16/3-74 til adm. overlege ble av fellessstyret vurdert som et dokument avgitt av en inhabil person, og brevet kunne ikke tillegges noen vekt eller influere på ansettelsen av ny overlege.

En viser for øvrig til vedlagte utskrift av protokoll fra fellessstyrets møte 2/4-74.»

I protokollen fra fellessstyrets møte 2. april 1974 var anført:

«Fellessstyret har under behandlingen av denne sak sett bort fra og ikke tatt noe hensyn til opplysninger som er gitt i brev datert 16/3-74 fra B.s ektefelle til adm. overlege.»

Adm. overlege opplyste at B.s ektefelle overfor ham hadde fastholdt at brevet var «et offisielt dokument som han helt innesto for innholdet av». Adm. overlege anførte videre:

«Som tjenestemann og saksbehandler mener jeg at jeg ikke har anledning til å holde tilbake opplysninger som kan ha betydning for vurdering av en sak, eller tilintetgjøre («kaste i papirkurven eller returnere») brev som blir sendt meg som tjenestemann.»

I avsluttende uttalelse av 2. juni 1975 pekte jeg på at selv om B.s ektefelle kunne ha grunnlag for å uttale seg om A.s evne til samarbeid med andre avdelinger, måtte det være helt klart at han var inhabil til å gi en slik uttalelse i en tilsettingssak hvor hans ektefelle var blant søkerne. Han var heller ikke blitt bedt om å gi noen uttalelse i tilsettingssaken. Jeg anførte:

«Et brev hvor en som er gift med en av søkerne, og samtidig er innehaver av en overordnet stilling ved vedkommende institusjon, foretar en sammenlignende vurdering av ektefellen og en av de andre søkere, er et uvanlig og irregulært innslag i en ansettelsessak, og det må være åpenbart at et slikt brev ikke kan tillegges noen vekt. Når det måtte være på det rene at brevet ikke kunne tillegges noen vekt, kunne det heller ikke tjene til noe å la det følge saken. Dette burde ha vært gjort klart for B.s ektefelle, og han burde ha vært oppfordret til å trekke brevet tilbake. Det fremgår ikke klart i hvilken utstrekning dette har vært gjort. — — —

Jeg forstår adm. overleges uttalelser slik at han mente at det, når B.s ektefelle fastholdt brevet, ikke var hans sak som saksforbereder å ta standpunkt til om brevet skulle holdes utenfor ansettelsessaken. Jeg kan være enig i dette, men vil peke på at overlegen, selv om han anså seg som saksforbereder, både kunne og burde kommet med forslag om at brevet som et rent partsinnlegg burde holdes utenfor saken, eller eventuelt sees som et vedlegg til B.s søknad.»

Videre pekte jeg på at når et dokument med klart ufordelaktige bemerkninger om en av søkerne ble lagt ved saken og ikke tilbakevist, burde vedkommende søker ha vært gjort kjent med det slik at han fikk anledning til en imøtegåelse. A. kunne i den foreliggende situasjon hatt legitim interesse i å fremlegge attester eller uttalelser fra andre ved sykehuset. — Flere overleger ved sykehuset hadde på henvendelse fra adm. overlege opplyst at de ikke hadde innvendinger mot A.s arbeid, uten at opplysninger om dette ble fremlagt for fellessstyret.

Med hensyn til selve tilsettingen var det etter fellessstyrets protokoll fra møte 2. april 1974 og uttalelsen til ombudsmannen ikke grunn til å anta at brevet fra B.s ektefelle var avgjørende ved tilsettingen av B. Det var derfor ikke grunnlag for å kreve tilsettingen omgjort.

4.

Dokumentutlån i sak om tilsetting. (Sak 1096 K/74.)

A. klaget i brev av 12. juli 1974 til ombudsmannen over at kerneren nektet ham adgang til dokumentene i tilsettingssak hvor han var søker. Etter min henvendelse til kerneren underrettet denne 9. august 1974 A. om at søknadsdokumentene var tilgjengelige for gjennomsyn på personalkontoret. I brev til ombudsmannen samme dag viste kerneren til retningslinjer inntatt i rundskriv av 19. juni 1974 fra personaldirektøren i kommunen. I rundskrivet heter det om søkere til stilling:

«Disse må anses som parter i ansettelsessaken med de rettigheter dette gir dem etter forvaltningslovens §§ 18 og 19. Det betyr at de har rett til å gjøre seg kjent med «sakens

dokumenter» og alle faktiske opplysninger av betydning for avgjørelsen.»

I avsluttende brev av 20. mars 1975 erklærte jeg meg enig i dette. Det måtte anses på det rene at avslaget i juli 1974 ikke var i samsvar med forvaltningsloven. Siden forholdet var klarlagt ved personaldirektørens rundskriv, ga denne side av saken ikke grunn til ytterligere herfra.

I brev av 20. august 1974 til kemneren ba A.s advokat om å få dokumentene oversendt til gjennomsyn. Dette ble avslått telefonisk, og det ble herunder opplyst at dokumentene ville bli fremlagt på kemnerens kontor. I brev av 28. august 1974 klaget A. til ombudsmanen over denne avgjørelsen. Kemneren uttalte i brev av 10. oktober 1974 bl. a. følgende til klagen:

«Det er første gang man her ved kontoret har fått noen slik henvendelse om utlån av dokumenter i en ansettelsessak. Så vidt vites er det heller ikke kommet tilsvarende henvendelse om utlån til noen annen etat i kommunen. Noen praksis har man derfor ikke å støtte seg til.

I våre overveielser er vi kommet til at det er særdeles lite ønskelig å innlede en praksis hvoretter saksdokumenter i ansettelsessaker kommer ut av etatens (ansettelsesmyndighetens) kontroll. — — —»

I brev herfra av 23. desember 1974 ble vist til at det i forvaltningslovens § 20 første ledd er bestemt at advokat som opptrer som fullmektig for en part, «skal få utlånt dokumentene når ikke særlige grunner taler mot det». Det ble bedt opplyst hvilke momenter kemneren hadde trukket inn i sine overveielser og hvordan adgangen til å sette en tidsfrist var vurdert i denne sammenheng. Til dette uttalte kemneren i brev av 17. februar 1975:

«Standpunktet er i første rekke basert på hensynet til avviklingen av de saker det gjelder. Som det vites er det ikke noen uenighet om at både parten selv og eventuelt vedkommendes advokat har full anledning til dokumentinnsyn her på kontoret — og at vedkommende dessuten vil kunne få utlevert en tabelarisk søkerfortegnelse inneholdende alle detaljerte opplysninger om den enkelte søkers tjenestedata, utdanning og praksis — altså det som fremgår av søknadsdokumentene. Det vil således ikke by på vanskeligheter å øve kontroll med at administrasjonene ikke forbereder «mere eller mindre uredelige og urettferdige» redegjørelser og innstillinger. På den annen side vil utlån av saksdokumentene under forberedelsene av ansettelsessaken nødvendigvis måtte føre til forsinkelser. Teoretisk vil det kunne bli aktuelt med utlån av dokumentene i samme sak til flere — om man starter en slik praksis.

De ulemper det medfører, må man regne med selv om man setter en tidsfrist for det enkelte utlån. Etter at ansettelsessaken er

behandlet av de folkevalgte organer, vil dokumentene selvfølgelig være tilgjengelig for gjennomsyn — også ved utlån til partenes advokater.»

Jeg uttalte til dette:

«Jeg er enig i at utlån av dokumentene må kunne nektes dersom dette vil føre til forsinkelse av saksbehandlingen. Avgjørelsen må imidlertid bero på en konkret vurdering. At utlån vil kunne føre til forsinkelser, kan ikke være avgjørende hvis det i den sak begjæringen gjelder, må antas at utlån kan skje uten at noen forsinkelse oppstår. Fristen for utlån kan for øvrig settes kort, eventuelt til noen timer, for å motvirke at utlånet medfører forsinkelse av saksbehandlingen. Muligheten for flere utlånsbegjæringer på lengre sikt kan heller ikke være avgjørende. Utveien må også da være å avslå utlånsbegjæringene når utlån etter en konkret vurdering kan medføre forsinkelser.

I brev av 10. oktober 1974 er det også vist til at det er særdeles lite ønskelig å «innlede en praksis hvoretter saksdokumenter i ansettelsessaker kommer ut av etatens (ansettelsesmyndighetens) kontroll». For så vidt det med dette er tenkt på betenkeligheten ved at attestkopier m. v. kan komme på avveie, vil jeg peke på at forvaltningslovens § 20 ikke inneholder noen begrensning i partenes krav på kopier av andre søkeres attester m. v.

Advokatens utlånsbegjæring er så vidt skjønnes avslått på helt generelt og prinsipielt grunnlag og uten konkret vurdering. Dette må anses uheldig.»

5.

Utenforliggende hensyn ved tilsetting. (Sak 931/74 og 932/74.)

To tjenestemenn ved et skattefogdkontor, A. og B., klaget 4. juni 1974 over forbigåelse ved tilsetting av sekretær I ved kontoret.

Nyopprettet stilling som førstesekretær ved skattefogdkontoret ble lyst ledig i mars 1974. I utlysingen var opplyst at ved internt opprykk ville stilling som sekretær I eller annen stilling bli ledig. Det meldte seg 10 søkere. Tilsettingsrådet besluttet 8. mai 1974 å tilsette sekretær C. som førstesekretær. I stilling som sekretær I, som ble ledig etter C., tilsatte rådet D.

Skattefogden og tilsettingsrådet uttalte seg i anledning av klagene. Et av rådets medlemmer (E.) ønsket å avgi egen uttalelse. I forretningsprotokollen var anført:

«E. ønsket å presisere at da hun stemte som hun gjorde i tilsettingsrådets møte 8. mai 1974, var det fordi hun hadde fått forståelse av at dersom det ikke ble enstemmighet i rådet, var sjansene for at C. ikke ville bli tilsatt som førstesekretær meget store. I tilfelle av dissens i rådet skal nemlig etter reglementet tilsetting såvel av førstesekretær som sekretær I foretas av Finansdepartementet. Det ville vært i høyeste grad uriktig både på grunn av C.s kvalifikasjoner og ansiennitet om hun ikke var blitt tilsatt som førstesekretær.»

Etter reglement for embets- og tjenestemenn ved skattefogdkontorene (gitt ved kgl. resolusjon av 25. januar 1963) § 2 a tredje ledd, skal tilsetningssaker avgjøres av departementet hvis tilsetningsrådet ikke kommer fram til enstemmig vedtak. Det berodde imidlertid på en misforståelse fra E.s side når hun antok at begge tilsetninger måtte avgjøres av departementet ved dissens om tilsetting av sekretær I.

Jeg forela saken for Finansdepartementet. I brevet fremholdt jeg at det moment som syntes å ha vært avgjørende for E.s stemmegivning ved tilsetting av sekretær I, nemlig å unngå departementets underkjenning av rådets tilsetting av førstesekretær, neppe kunne falle innenfor rammen av de hensyn det er berettiget å ta ved tilsetninger. Det syntes således ikke å ha vært reell enstemmighet i tilsetningsrådet om hvem som skulle tilsettes som sekretær I ut fra en vurdering av søkerens ansiennitet og kvalifikasjoner. Ved uenighet skulle saken om tilsetting av sekretær I ha vært oversendt Finansdepartementet til avgjørelse. Jeg ba opplyst om departementet fant grunn til å ta saken opp på bakgrunn av E.s uttalelse.

Departementet svarte:

«Ansettelsesmyndigheten vedrørende stillinger som bl. a. sekretær I er i reglement for embets- og tjenestemenn ved skattefogdkontorene § 2 delegert til et ansettelsesråd bestående av vedkommende fylkesmann, skattefogd samt en tjenestemannsrepresentant. Der som rådets vedtak — slik som i dette tilfelle — er enstemmig, ligger det utenfor Finansdepartementets kompetanse å omgjøre vedtaket som således må betraktes som gyldig og endelig selv om ett eller flere av medlemmene har avgitt sin stemme under bristende forutsetninger av den art det her er tale om. Departementet vil føye til at den oppfatning som tjenestemannsrepresentanten gir uttrykk for vedrørende ansettelsesreglementet er fullstendig feilaktig. Så vidt en kan se av sakens dokumenter har det ikke på noe tidspunkt eller fra noe hold vært dissens om ansettelsen av C. i førstesekretærstillingen. En dissens i saken om sekretær I stillingen ville således ikke fått noen betydning for førstesekretærstillingen.

Under henvisning til ovenstående finner ikke departementet noen grunn til å ta saken opp på bakgrunn av tjenestemannsrepresentantens uttalelse.»

Jeg anførte i nytt brev til Finansdepartementet at de hensyn som E. hadde tatt, ville ha vært å anse som utenforliggende også om den forståelse av tilsetningsreglementet som lå til grunn for hennes stemmegivning hadde vært riktig. Det vesentlige var derfor de utenforliggende hensyn som var tatt, ikke hennes «bristende forutsetninger». Når rådets tilsetningsvedtak bare er endelige ved enstemmighet, måtte det forhold at utenforliggende hensyn hadde vært avgjørende for stemmegivning

gen til et av rådets medlemmer, medføre at rådets vedtak av 8. mai 1974, iallfall som utgangspunkt, ikke kunne anses som et gyldig, enstemmig vedtak om tilsetting av sekretær I. Vedtaket kunne imidlertid tenkes å ha blitt bindende i forhold til den tilsatte, som hadde fått melding om tilsettingen uten å være klar over forholdet, og som senere hadde tiltrådt stillingen.

Jeg var enig med departementet i at dette neppe hadde anledning til å treffe vedtak om tilsetting så lenge det formelt forelå et enstemmig vedtak i tilsetningsrådet. Men kunne det ikke antas å foreligge gyldig vedtak i rådet, måtte saken kunne gis ny rådsbehandling. Dersom et nytt rådsvedtak ikke var enstemmig, måtte departementet treffe avgjørelsen. — Fant departementet rådets vedtak ugyldig, burde saken derfor etter min mening kunne henvises til ny behandling i rådet. Men skulle departementet mene at rådets vedtak om tilsetting av sekretær I var blitt bindende overfor den tilsatte, slik at det ikke var mulig å rette opp en eventuell feil ved å omgjøre tilsetningsvedtaket, kunne det være grunn for departementet til å ta standpunkt til om departementet ville ha tilsatt en annen søker som sekretær I, og, om departementet ville gjort dette, overveie en ordning for å hindre at den forbigåtte ble økonomisk skadelidende på grunn av feilen.

Departementet svarte:

«Departementet kan for sin del ikke finne at ansettelsesrådets vedtak om ansettelse av sekretær I kan anses for ugyldig. En kan på grunnlag av de foreliggende opplysninger ikke se at den mangel som i tilfelle måtte hefte ved ansettelsesrådets vedtak (tjenestemannsrepresentantens holdning) har hatt eller eventuelt ville ha hatt innflytelse på sakens utgang. Departementet antar nemlig at «det utenforliggende hensyn» som tjenestemannsrepresentanten angivelig kan ha bygget sin stemmegivning på i tilfelle ikke ville medført noe annet resultat i saken ved en eventuell dissensbehandling i departementet. En regner med at departementet ville ha måttet følge skattefogdens forslag, jfr. hans innstilling av 24. april 1974 og uttalelse av 24. juni 1974. En kan ikke se at det foreligger grunnlag for å reise spørsmål om skadesløshet for noen.»

I avsluttende brev av 9. oktober 1975 til klagerne uttalte jeg at det var tvilsomt om rådets vedtak om tilsetting av sekretær I kunne anses som et gyldig, enstemmig vedtak. Utenforliggende hensyn hadde vært bestemte for stemmegivningen til et av rådets medlemmer, og et vedtak er bare endelig ved enstemmighet. Den tilsatte hadde imidlertid fått meddelelse om tilsettingen uten å være klar over forholdet og hadde senere tiltrådt stillingen. Videre passerte vel fire måneder

fra tilsetningsvedtaket ble truffet, til feilen ble brakt på det rene. — Jeg antok at feilen ikke kunne hatt betydning for det endelige vedtak i saken. Dersom rådets vedtak måtte anses ugyldig, skulle saken behandles på nytt av rådet, og deretter av Finansdepartementet ved dissens i rådet. Departementet hadde imidlertid uttalt at det ville fulgt skattefogdens forslag og således ansatt D. som sekretær I.

Etter det foreliggende fant jeg Finansdepartementets standpunkt, hvoretter tilsetningsrådets vedtak ikke var å anse som ugyldig av formelle grunner, forsvarlig.

6.

Offentliggjøring av søkerlister.
(Sak 1351/74.)

Norsk Presseforbunds offentlighetsutvalg ba om ombudsmannens uttalelse om Justisdepartementets praktisering av offentlighetslovens § 6 første ledd nr. 5.

Utvalget anførte i klagen:

«Som det går fram av Justisdepartementets brev av 19. august 1974 vil departementet innføre som prinsipp

1. at telefonhenvendelser fra avisene om søkerlister ikke skal besvares før søkerlistene er sendt Norsk Telegrambyrå.
2. at søkerlistene kan holdes utenfor offentlighet dersom departementet finner at det ikke har meldt seg tilstrekkelig kvalifiserte søkere og at stillingen derfor skal kunnngjøres på ny.»

Justisdepartementet uttalte i brev av 29. november 1974 til punkt 1:

«Lister over søkere blir vanligvis sendt Norsk Telegrambyrå straks de er ferdige. Justisdepartementet vil ikke ha noe å bemerke til at telefonhenvendelser om søkerlistene blir besvart så snart disse er satt opp.»

Denne side av saken ga etter dette ikke grunn til noe fra min side.

Til punkt 2 i klagen anførte departementet:

«Det har ikke vært departementets mening at søkerne ved første gangs kunnngjøring ikke skulle oppgis om dette ble krevet. Det man har ment å gi uttrykk for er at dersom en vurdering av de innkomne søknader tilsier ny kunnngjøring, synes sterke grunner å kunne tale for at offentliggjøring utstår til etter utløpet av 2. gangs kunnngjøring. Dette av hensyn til dem som har søkt i henhold til 1. gangs kunnngjøring og som uvilkårlig vil kunne føle seg noe diskriminert ved å få sine navn offentliggjort samtidig som stillingen ble kunnngjort på nytt — for om mulig å finne frem til b e d r e kvalifiserte søkere.

En har gått ut fra at dette menneskelige hensyn vil møte forståelse fra pressens side og en vil fortsatt henstille til Presseforbundet å akseptere det. Det er ellers meget sjelden at det blir aktuelt med ny kunnngjøring for å skaffe bedre kvalifiserte søkere.»

I avsluttende brev av 14. mars 1975 til Norsk Presseforbunds offentlighetsutvalg bemerket jeg at jeg forsto departementet slik at søkerliste etter første gangs kunnngjøring ville bli fremlagt på forlangende og at departementet således ville etterkomme de krav som følger av offentlighetsloven, men at departementet i disse tilfelle ikke ville sende ut søkerlister av eget initiativ. Jeg fortsatte:

«— — — Plikt til slik utsendelse følger ikke av offentlighetsloven, og jeg finner at det da vanskelig kan gi grunnlag for kritikk herfra om departementet, når det ikke uttrykkelig er krevd, unnlater å sende ut lister etter første gangs kunnngjøring i tilfelle der departementet vurderer det slik at hensynet til søkerne gjør det ønskelig at offentliggjøring utstår. Det kan ikke innvendes noe mot at det henstilles til pressen å la offentliggjøring utstå i slike tilfelle.»

7.

Tilsetting som lensmannsbetjent — betydningen av bestemt slags aspirantopplæring.
(Sak 281/75.)

A. klaget over forbigåelse ved tilsetting av lensmannsbetjent III. Stillingen ble lyst ledig 27. november 1974 med søknadsfrist 16. desember 1974. A. hadde siden 1. oktober 1974 vikariert i stillingen. Ved søknadsfristens utløp var kommet fem søknader. Lensmannen, politimesteren, skattefogden og byfogden innstilte A. som nr. 1. Tilsetningsrådet tilsatte imidlertid B. Tilsettingen ble ikke behandlet i møte, men ved sirkulasjon av dokumentene mellom tilsetningsrådets medlemmer. Det forelå derfor skriftlig begrunnelse for stemmegivning fra to av medlemmene. Det ene medlem uttalte:

«Etter den praksis ansettelsesrådet har i ansettelsessaker hvor det foreligger søknader fra lensmannsbetjentaspiranter, finner jeg å måtte stemme for B., f. t. Politiskolen.»

Det annet av de nevnte medlemmer anførte:

«Jeg er enig i den påtegning som — — — har gitt — og voterer for ansettelse slik:

1. B., f. t. Politiskolen
2. — — —
3. A.

Dette er den praksis som nå brukes stort sett i alle fylker — at de med etatens aspirantopplæring bør under ellers like forhold være prioritert.»

I protokollutskriften vedkommende tilsetningsrådets møte 21. mars 1975 i anledning av klagen fra A. heter det:

«Lensmannsbetjentaspirantene får sin førsteopplæring ved et lensmannskontor, hvor de i tillegg til rene politifag også får en god er-

farings med hensyn til de offentlige og sivilrettslige gjøremål som forekommer ved et lensmannskontor og ikke ved et politikammer. Rent anslagsvis kan det sies at ved et midtels lensmannskontor utgjør rene politimesige gjøremål ca. 50 % av de samlede arbeidsoppgaver. De øvrige gjøremål er slike som ikke forekommer ved et politikammer, herunder kan spesielt nevnes tvangsfullbyrdelse, skifte, bidragssaker og forskjellige former for rettshjelp.

Det vil virke urimelig overfor lensmannsbetjentaspiranter som søker stilling ved lensmannskontor etter endt eksamen ved politiskolen og de ikke blir ansatt ved et lensmannskontor, men blir henvist til (beordret) å tjenestegjøre pliktåret ved et politikammer (fortrinnsvist Oslo) fordi en ved politietaten uten noen eller mindre erfaring fra arbeid ved et lensmannskontor blir foretrukket.»

Spørsmålet om søkere som har gjennomgått lensmannsbetjentklassen ved Politiskolen med forutgående tjeneste som lensmannsbetjentaspirant skal foretrekkes fremfor søkere med politilinjen med forutgående politiaspirant-tjeneste, forela jeg for Justisdepartementet. Departementet uttalte 13. mai 1975:

«Justisdepartementet har ikke trukket opp noen retningslinjer for i hvilken utstrekning det bør legges vekt på om søkere til lensmannsbetjentstillinger har fått opplæring som lensmannsbetjentaspiranter. Man antar imidlertid at spørsmålet om hvilken opplæring søkerne har fått vil inngå som et moment i den helhetsvurdering av søkerens kvalifikasjoner som ansettelsesmyndigheten må foreta, men man finner det vanskelig å uttale noe generelt om hvilken vekt dette bør tillegges. Særlig i de tilfelle hvor konkurransen om en lensmannsbetjentstilling står mellom nyuteksaminerte aspiranter, finner man det naturlig at de søkere som har vært lensmannsbetjentaspiranter ved dette blir ansatt for å ha et fortrinn fremfor de som har vært politiaspiranter. Også i disse tilfeller bør imidlertid eksamensresultatene fra Politiskolen og eventuell annen utdanning eller praksis ha betydning ved vurderingen av hvem som bør ansettes.»

Departementets uttalelse ble forelagt for tilsettingsrådet idet jeg bemerket:

«— — — Det vil være av interesse å høre nærmere om ansettelsesrådet i denne sak har funnet søkerens kvalifikasjoner så like at opplæringen fra Politiskolens lensmannsbetjentklasse måtte bli avgjørende eller om A. måtte stå tilbake for de to andre fordi han hadde politilinjen, men ellers var best kvalifisert.»

Tilsettingsrådet vedtok i møte 10. juni 1975 følgende enstemmige uttalelse:

«Ansettelsesrådet er enig i at A. har en noe bedre almenutdanning ved at han har eksamen artium, men en har ikke funnet å kunne tillegge dette særlig vekt. En er ut fra erfaring av den oppfatning at gjennomgått befalsskole er av større betydning, og begge søkere har slik utdanning.»

En har lagt vekt på at den ansatte, B., foruten 1 års aspirantopplæring ved lensmannskontor, tidligere også hadde vært kst. lensmannsbetjent i ca. ¾ år. Han har således i alt 1 ¼ års tjeneste ved lensmannskontor. På det tidspunkt ansettelsen ble foretatt, hadde A. vel 4 ½ måneds tjeneste ved lensmannskontor, mens resten av hans tjenestetid var ved politikamre.

Etter ansettelsesrådets vurdering oppveies A.s noe bedre almenutdanning og noe lengre samlede tjenestetid av B.s vesentlig lengre erfaring fra tjenesten ved lensmannskontor og at han har Politiskolens linje for lensmannsbetjenter.»

I avsluttende brev til Justisdepartementet uttalte jeg, etter å ha vist til uttalelsene fra de to medlemmer av tilsettingsrådet som hadde fremhevet betydningen av aspirantopplæring ved lensmannskontor:

«Jeg finner det derfor etter det som foreligger lite tvilsomt at det avgjørende for i alle fall disse to medlemmer at ansettelsesrådet har vært den oppfatning at lensmannsetatens egen aspirantopplæring bør prioriteres, og at søkerens kvalifikasjoner for øvrig derfor ikke ble undergitt en nærmere vurdering. Denne antagelse understøttes også av at ansettelsesrådet i sin første uttalelse i klagesaken (uttalelse av 21. mars 1975) begrunnet sitt syn på den ansettelsespraksis som ble fulgt, uten å søke å påvise at B. etter en samlet vurdering måtte anses bedre kvalifisert enn A.»

Først i uttalelsen av 10. juni 1975, som er avgitt etter Justisdepartementets uttalelse, foretar ansettelsesrådet en sammenligning av kvalifikasjonene. Rådet erklærer seg her enig i at A. har en «noe bedre almenutdanning ved at han har eksamen artium», men har ikke funnet å kunne tillegge dette særlig vekt. Rådet mener at befalsskole er av større betydning, og denne utdanning har begge søkere. Til dette er å bemerke at når begge søkere har befalsskole og A. dessuten har artium, vil dette under enhver omstendighet gi ham et utdanningsmessig fortrinn. A. har dessuten avlagt eksamen ved befalsskolen før B. og med klart bedre resultat (593 poeng mot B.s 513). Jeg tilføyer at hvis det var reell tvil om A.s kvalifikasjoner på de områder som er spesielle for lensmannskontorene, kunne dette ha vært avklart ved en henvendelse til lensmannen i — — —. Jeg kan ikke se at ansettelsesrådets etterfølgende begrunnelse avsvækker inntrykket av at B. ble ansatt fremfor A. fordi ansettelsesrådet mente lensmannsetatens aspirantopplæring burde prioriteres. En slik prioritering kan det imidlertid ikke sees å være grunnlag for, med mindre det dreier seg om nyuteksaminerte aspiranter som også ellers står likt med hensyn til annen utdanning og praksis. Nærværende sak er derfor etter min mening avgjort på et uholdbart grunnlag.»

8.

Brev fra tjenestemenn stilet til departementet ble ikke videre sendt fra tjenestestedet.
(Sak 396/73.)

Tre kvinner som hadde arbeidet deltid (med delvis permisjon fra fulle stillinger) i den

meteorologiske etat, klaget 24. mars 1973 over at Meteorologisk institutt ikke hadde oversendt et brev til Kirke- og undervisningsdepartementet som de 24. april 1972 sendte tjenestevei gjennom instituttet.

Bakgrunnen for saken var i korthet:

Meteorologisk institutt hadde i rundskriv av 4. januar 1972 som vilkår for ordinær deltidsstilling satt at vedkommende måtte være innstilt på etter behov å arbeide opptil full tid i ferietiden mai—september. En av klagerne ga i brev av 15. april 1972 til instituttet uttrykk for at hun ønsket fortsatt deltidsarbeid, men at hun ikke hadde anledning til å arbeide full tid om sommeren, men kunne ta noen ekstravakter om det var behov for det. Meteorologisk institutt svarte henne at forutsetningen for å få gå over i ordinær deltidsstilling var at hun godtok de oppstilte vilkår. I brevet av 24. april 1972 ba klagerne om departementets standpunkt til vilkåret om full arbeidstid om sommeren. Klagerne hørte ikke mer om saken før instituttet i brev av 30. oktober 1972 meddelte en av dem:

«Saken har foreløpig vært stilt i bero i påvente av et endelig svar fra Dem, om De ønsker å gå over i deltidsstilling under de forutsetninger som er nevnt i rundskriv nr. 1 eller ikke. Hvis brevet av 24/4 1972 stilet til Kirke- og undervisningsdepartementet er å betrakte som et svar på rundskrivet, og et svar som er å forstå slik at De ikke ønsker deltidsstilling på de nevnte betingelser ber vi vennligst om en skriftlig bekreftelse på dette.»

I brev av 4. november 1972 skrev klagerne bl. a.:

«Vi finner det derfor vanskelig å svare på Deres brev av 30. okt. -72 om hvorvidt vi godtar betingelsene i rundskriv nr. 1, så lenge det ikke foreligger noe svar fra Departementet på vårt brev av 24/4-72. Vi vil gjerne se en skriftlig uttalelse fra Departementet i saken før vi tar et definitivt standpunkt.»

Meteorologisk institutt anførte senere, i brev av 26. mars 1973 til en av klagerne:

«Da De ikke har gitt instituttet noe klart svar på tilbudet om deltidsansettelse på nærmere fastsatte vilkår, jfr. ekspedisjon av 4. januar 1972, er det ikke fattet noen avgjørelse i saken som kan bringes inn for overordnet myndighet. Dette er grunnen til at instituttet ikke har oversendt Deres brev av 24. april 1972 til Kirke- og undervisningsdepartementet.

Tilbudet om ansettelse på deltid står ikke lenger ved makt og Meteorologisk institutt underretter Dem herved om at De senest fra 1. juni d. å. må gå tilbake i Deres faste stilling som meteorologassistent ved værtjenesten på heltid.»

Jeg forela klagen over saksbehandlingen for Kirke- og undervisningsdepartementet og ba

samtidig opplyst om departementet nå ville se på realiteten i saken.

Departementet uttalte i brev av 4. desember 1973, etter å ha forelagt saken for Meteorologisk institutt:

«Av sakens dokumenter går det fram at brevet av 24. april 1972 fra de tre klagerne til Kirke- og undervisningsdepartementet ikke ble videresendt av Instituttet fordi det mente at det ikke var tatt noen avgjørelse i saken som kunne påklages. Instituttet ventet også endelig svar fra de tre om de godtok tilbudet om deltidsansettelse på de fastsatte vilkår. Deres brev var blitt videresendt, antar departementet at det ville ha betraktet brevet som en klage over Meteorologisk institutts vedtak om å stille betingelse om at tjenestemennene måtte påta seg ekstraarbeid i sommermånedene for å få deltidsansettelse.»

Departementet opplyste at realiteten i saken ville bli tatt opp med Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

Etter en del videre korrespondanse, særlig om sakens realitet, anførte jeg om saksbehandlingen i avsluttende brev av 12. februar 1975 til departementet:

«Jeg forstår uttalelsene i departementets brev av 4. desember 1973 slik at klagerne etter departementets oppfatning hadde rett til å klage til departementet over instituttets vedtak om å stille som betingelse for deltidsansettelse at de måtte påta seg å arbeide opptil full tid i sommermånedene. Meteorologisk institutts begrunnelse for ikke å oversende saken til departementet — at det ikke var fattet noen avgjørelse i saken som kunne bringes inn for overordnet myndighet, jfr. instituttets brev av 26. mars 1973 — var derfor ikke holdbar. Heller ikke kan jeg se at instituttet hadde grunnlag for å stille saken i bero «i påvente av et endelig svar fra Dem, om De ønsker å gå over i deltidsstilling under de forutsetninger som er nevnt i rundskriv nr. 1 eller ikke», jfr. instituttets brev av 30. oktober 1972. Av —s brev av 15. april 1972 gikk det klart fram at hun ikke hadde anledning til å arbeide full tid om sommeren. For de andres vedkommende måtte det etter brevet av 24. april 1972 til Kirke- og undervisningsdepartementet være klart at de ønsket en avklaring av spørsmålet om instituttet hadde rett til å stille omhandlede betingelse for deltidsansettelse før de tok endelig standpunkt. Meteorologisk institutt burde under enhver omstendighet umiddelbart etter mottagelsen av brevet av 24. april 1972 til Kirke- og undervisningsdepartementet ha underrettet klagerne om grunnen til at brevet ikke ble videresendt departementet. Instituttets behandling av saken må på denne bakgrunn beklages.»

Klagerne fikk senere tilsetning i deltidsstillinger på engasjementsbasis med forholdsmessig arbeidstid hele året som utgangspunkt, etter avtale om arbeidstidsreglement for etaten.

9.

Lønn under svangerskapspermisjon.
(Sak 1401/74.)

A. var lærer i grunnskolen. Hun hadde svangerskapspermisjon med lønn i tidsrommet 10. august—10. november 1972 og utvidet morspermisjon uten lønn ut skoleåret 1972—73.

Under permisjonen ble A. på ny gravid med beregnet fødselstermin til 30. september 1973. I brev av 9. april 1973 søkte hun skolestyret om ny svangerskapspermisjon med lønn fra 15. august til 15. november 1973 og utvidet morspermisjon uten lønn fra 15. november 1973 til 15. november 1974.

I brev av 18. mai 1973 fra skolesjefen ble A. gjort kjent med at hun ikke hadde rett til nytt fravær med lønn under svangerskap før hun hadde vært i tjeneste etter forrige permisjon i minst 1 måned. Skolesjefen opplyste videre at han i sin innstilling overfor skolestyret ville foreslå at A. ble innvilget permisjon uten lønn for skoleåret 1973—74.

I klagen til ombudsmannen anførte A. at hun tok kontakt med skolesjefen etter å ha mottatt brevet av 18. mai 1973. Hun fremholdt da at hun ikke kunne godta skolesjefens innstilling til skolestyret, og at hun eventuelt var villig til å tjenestegjøre den tid som var nødvendig for å få rett til lønn under svangerskapspermisjonen.

Skolestyret behandlet permisjonssøknaden fra A. i møte 20. juni 1973. Innstillingen fra skolesjefen hadde følgende ordlyd:

«I forbindelse med søknad om svangerskapspermisjon innvilger skolestyret permisjon uten lønn for lærer A. skoleåret 1973/74 og fram til 31. juli 1974. Skolestyret anbefaler at A. får opptjene lønnsansiennitet i permisjonstida. Spørsmålet om lønn under svangerskapspermisjonen legges i dette tilfelle fram for Kirke- og undervisningsdepartementet.»

Innstillingen ble vedtatt. Spørsmålet om lønn under svangerskapspermisjonen ble deretter lagt fram for Kirke- og undervisningsdepartementet.

Da A. etter dette ikke hørte noe ytterligere i saken, regnet hun med at hun fra begynnelsen av skoleåret 1973—74 måtte gjeninntre i sin stilling for å få rett til lønn under svangerskapspermisjonen, og hun innstilte seg på dette. Før skoleårets begynnelse fikk hun imidlertid opplyst at det var tilsatt vikar i stillingen. Hun ble tilbudt et vikariat ved en annen skole i kommunen og tjenestegjorde her fra 20. august til 17. september 1973.

I brev av 21. august 1973 til skoledirektøren uttalte Kirkedepartementet som svar på en henvendelse fra skolestyret at A. ikke hadde rett til lønn under svangerskapspermisjonen da det ikke var 1 måned mellom slutten av

skoleåret 1972—73 (da A. hadde hatt permisjon) og 15. august 1973 (som den omsøkte nye permisjon skulle gjelde fra). A. ble underrettet om avgjørelsen ved skolesjefens brev av 5. september 1973.

A. tok deretter saken opp gjennom Norsk lærerlag. I lagets brev av 9. oktober 1973 til Kirkedepartementet ble pekt på at det fra A.s side ikke hadde vært noe i veien for å gjeninntre i tidligere stilling i 1 måned før ny permisjon; hun hadde i tidsrommet 20. august—17. september 1973 faktisk vikariert ved en annen skole. — Kirkedepartementet fastholdt imidlertid at A. ikke hadde rett til lønn under svangerskapspermisjonen.

A. klaget så i brev av 16. september 1974 til ombudsmannen. Jeg forela klagen for Kirkedepartementet, som i brev av 10. oktober 1974 fastholdt at A. ikke kunne anses for å ha tjenestegjort i 1 måned mellom de to permisjonene. Om A.s vikariat i tidsrommet 20. august—17. september 1973 uttalte departementet:

«Departementet kan slik saken står ikke samtykke i at omhandlede vikariat i ufullstendig stilling i tiden 20. august—17. september 1973 godkjennes som relevant tjeneste i denne forbindelse, idet lærer A. i henhold til skolestyrevedtak 20. juni 1973 ikke hadde noen aktuell plikt til å gjøre tjeneste i dette tidsrom. Vikariatet må etter departementets mening — både i denne relasjon og ellers — betraktes som et særoppdrag adskilt fra lærerens tjenesteforhold for øvrig.»

Jeg forela saken for departementet på ny i brev av 16. desember 1974. I brevet fremholdt jeg:

«Dersom det er riktig at A. overfor skolesjefen har gjort det klart at hun ikke ville ha permisjon allerede fra 15. august dersom dette medførte at hun ikke kunne få svangerskapspermisjon med lønn, kan det spørres om det var grunnlag for å innvilge permisjon allerede fra denne dato og dermed avskjære henne fra å få 3 måneders permisjon med lønn. Det bes i så fall opplyst hvorledes departementet vurderer dette.»

Departementet skrev deretter, i brev av 6. mai 1975, til skoledirektøren:

«I Statens personalhåndbok, punkt 214-20-1, annet avsnitt, heter det:

«Det har ikke vært stillet som vilkår at tjenestefrihet tidligst kan påbegynnes 3 måneder før fødselen. Adgangen til å henlegge permisjonen innen denne forholdsvis vide ramme er betinget av at svangerskapet ikke er til hinder for utførelsen av tjenesten inntil permisjonen tas. Såfremt vedkommende utfører sin tjeneste tilfredsstillende har det vært antatt at administrasjonen ikke uten vedkommendes tilslutning kan bestemme når tjenestefriheten skal tas.»

Etter det som er framkommet i forbindelse med foreliggende klage til Stortingets ombudsmann for forvaltningen, har A. så vidt skjønnes sagt ifra overfor skolesjef — — — at hun ikke kunne godta en ordning hvorefter hun ble tilstått permisjon uten lønn for skoleåret 1973—74. Videre forstår en det slik at A. hadde gjort kjent at hun var villig til å tjenestegjøre i skolen høsten 1973, dersom dette var nødvendig for at hun skulle få ny morspermisjon med lønn. Kirke- og undervisningsdepartementet mener at disse forhold gir grunnlag for en revurdering av tidligere standpunkt i saken. En har derfor drøftet saken med Forbruker- og administrasjonsdepartementet som mener at A. bør anses som gjeninntrådt i stilling pr. 1. august 1973, med rett til morspermisjon med lønn fra 18. september—17. desember 1973, det vil si for et tidsrom av 3 måneder etter at hun sluttet i vikariatet ved — — — skole. A. skulle etter dette ha krav på lønn for tidsrommet 1.—19. august 1973 og for tidsrommet 18. september—17. desember s. å.»

10.

Permisjon for ektemannen etter at hustruen hadde født.
(Sak 261 K/75.)

En lærer klaget over avslag på søknad om to måneders permisjon med lønn, subsidiært uten lønn, fra sin stilling i anledning av at hustruen fikk barn. Hustruen, som var privatpraktiserende lege, så seg ikke i stand til å ta mer permisjon enn én måned av hensyn til sin praksis.

I innstillingen til skolestyret anførte skolesjefen:

«Dette er for — — — skolestyre en «ny type» permisjon, forøvrig vel i tråd med de tendenser som har kunnet spores i f. eks. diverse Stortingsdebatter.

Imidlertid har det på dette område enda ikke fulgt nye bestemmelser med synspunktene, slik at denne søknaden må behandles på samme grunnlag som enhver annen søknad om velferdspermisjon.

Rent ideelt sett burde det vel vært slik at såvel far som mor kunne permitteres fra sitt yrke i et tidsrom for å ivareta en nyfødt og hjemmet forøvrig. Rent praktisk vil det være nesten håpløst for skolestyret på lokalplan å finne frem til regler m. h. t. hvorledes man bør veie fars permisjon opp mot mors permisjon økonomisk og tidsmessig sett, og m. h. t. eventuelle kriterier som skal legges til grunn for i det hele tatt å kunne imøtekomme en slik søknad.

Skolesjefen ser derfor ikke mulighet til å anbefale søknaden innvilget så lenge det i lov og forskrifter ikke er inntatt forandringer som sikter på denne type permisjoner.»

Læreren klaget til skoledirektøren. I sin avgjørelse viste skoledirektøren til at det etter reglene ikke var adgang til å gi permisjon med lønn i et slikt tilfelle, men at han kunne ha godkjent permisjon uten lønn. Han la til:

«— — — Hvorvidt permisjon uten lønn skal tilstås, og i tilfelle for hvilket tidsrom, tilligger det skolestyret å avgjøre under hensyn til forholdene i det konkrete tilfelle.»

I statens personalhåndbok heter det (under 214.80-23) om permisjon uten lønn for mannlig arbeidstaker i forbindelse med svangerskap og fødsel:

«I henhold til gjeldende regler og praksis får mannlige arbeidstakere ikke lønn under permisjon i forbindelse med hustruens svangerskap og fødsel. Jfr. lønnsregulativets § 11, 1. ledd. Forbruker- og administrasjonsdepartementet har imidlertid ikke hatt noe å innvende mot at slik velferdspermisjon uten lønn er blitt innvilget når tjenesteforholdene har gjort det mulig. I slike tilfelle beholder vedkommende tjenestemann sin lønnsansienitet i inntil 1 år.

Hvorvidt permisjon uten lønn skal tilstås, og i tilfelle for hvilket tidsrom, tilligger det fagadministrasjonen å avgjøre under hensyn til forholdene i det konkrete tilfelle.»

Jeg tok saken opp med skolestyret og viste til at det etter gjeldende regler var adgang til å gi permisjon som omsøkt uten lønn etter en konkret vurdering. Skolesjefens uttalelse i innstillingen til skolestyret kunne oppfattes slik at han hadde gått ut fra at permisjon ikke kunne gis. I skolesjefens innstilling var det heller ikke foretatt noen nærmere vurdering av søknaden.

Skolestyret svarte at det var klar over adgangen til å innvilge permisjon uten lønn, men at det også oppfattet det som sin rett å kunne avslå en slik søknad. Skolestyret redegjorde nærmere for momenter som var tatt i betraktning ved avgjørelsen:

«— Det er en kjent sak at lærernes permisjoner utgjør et meget stort antall på landsbasis. Dette gjelder fortrinnsvis studiepermisjoner, men også ulike typer velferdspermisjoner. Under slike permisjoner er det elevene som til stadighet merker ulempene ved lærerskifte, — ikke i så høy grad arbeidsgiveren. Derfor er det ikke uten videre sagt at permisjon bør gis i ethvert tilfelle der vikar kan skaffes.

— Lærer — — —s tilsetning er midlertidig for ett år, — og dette er en uoppsigelig kontrakt for arbeidsgiver og -taker. Det er et høyst diskutabelt spørsmål om velferdspermisjoner av denne art overhodet bør innrømmes midlertidig tilsatte. (Forholdet er noe annerledes ved studiepermisjoner.)

— Ved tilsetting av lærere tar skolestyret aldri standpunkt til hvorvidt søkeren er hoved- eller biforsørger i sin familie. En søker tilsettes i en stilling som skal dekkes, og det forventes at tilhørende arbeid blir utført uansett. Skolestyret kan derfor ikke legge en skjønsmessig yrkesgradering til grunn — og i dette tilfelle f. eks. veie en lege mot en lærer.

— Til lærer — — —s eget forslag til regel for behandling av hans (og lignende) søknader («Enhver kvinne som har hatt fast arbeid i 10 måneder har krav på 3 måneders svangerskapspermisjon med lønn (eller barselpenger). Til denne regel kan det bare tilføyes at begge foreldre skal stilles likt med hensyn til permisjon slik at det blir opp til det enkelte foreldrepar å bestemme hvordan de vil fordele de 3 månedene mellom seg.») — kan bare bemerkes at slik vurdering ikke ville føre til godkjenning av eventuelt vedtak. Det tilligger intet lokalt styre å gjøre slike forandringer i regulativfestede avtaleverk. En slik regel ville da medføre at — — — i dette tilfelle ville blitt innvilget lønn/barselpenger, hvilket det igjen ikke er hjemmel for.»

Skolestyret uttalte at behandlingen av slike saker på grunn av sakenes prinsipielle betydning, må utredes på sentralt hold før søknader imøtekommes på lokalt hold.

I mitt avsluttende brev pekte jeg på at avgjørelsen av om det skal gis permisjon tilligger skolestyret og vil bero på en vurdering. Spørsmålet om nye regler med sikte på å utvide fedrenes rettigheter på dette felt er under utredning, således i forbindelse med forslaget til lov om arbeidsmiljø. På denne bakgrunn og etter det som var opplyst fra skolestyret om at dette ved behandlingen av saken var klar over at det også etter gjeldende regler kunne gis permisjon, fant jeg ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å foreta ytterligere i saken.

11.

Fritak for plikt for vaktmester ved lærerskole til å bo i tjenestebolig.
(Sak 1656/74.)

En vaktmester ved lærerskole klaget over at Statens bygge- og eiendomsdirektorat hadde avslått hans søknad om å få flytte fra vaktmesterboligen for å overta foreldrenes hus i nærheten av skolen. I brev av 22. mars 1974 til vaktmesteren hadde direktoratet anført:

«Etter samråd med personalkontor er en kommet frem til at direktoratet prinsipielt må holde fast ved boplikten til vaktmester ved institusjoner av denne art. Det er bare når det foreligger helt ekstraordinære prioriterte behov for institusjon eller tjenestemann av en eller annen art at en kan frafalle boplikten som tilligger stillingen.»

Vaktmesteren hadde overfor direktoratet, ved henvisning til situasjonen ved andre lærerskoler og offentlige skoler, anført at det ikke var uvanlig at vaktmestere ble fritatt for boplikten i tjenestebolig. Jeg ba om direktoratets uttalelse til dette og viste dessuten til at vaktmesteren i klagen til ombudsmannen hadde lagt ved to legeerklæringer som var utstedt

etter at direktoratet sist hadde behandlet saken. Jeg spurte om direktoratet fant at legeerklæringerne satte saken i noen annen stilling. Direktoratet svarte i brev av 2. januar 1975:

«Vaktmestre er en tjenestemannskategori hvor pålagt boplikt har sterkere tjenestlig tilknytning til arbeidsfunksjonen enn mange andre tjenestestillinger med tillagt tjenestebolig. Direktoratet har således hittil hatt et noe mer restriktivt syn på akkurat disse stillinger når det gjelder relasjonen til boplikten enn andre stillinger. Dette er ut fra legale arbeidsgiverinteresser.

Det er imidlertid riktig at en i enkelte høve har samtykket i frafall for boplikten også for endel vaktmestre. Dette har hatt spesiell bakgrunn i respektive vaktmesterleiligheters beliggenhet og standard. Direktoratet har ut fra rent menneskelige betraktninger, akseptert at det å bo inne i institusjonsbygninger av ymse art, kan medføre vesentlige støyulemper av variert natur, samtidig som det i institusjonen som brukes også utenfor vanlig arbeidstid blir vanskelig for vaktmesteren å føre et vanlig privatliv. Hvor forholdene således ligger til rette for vaktmesteren til å etablere et annet og bedre boforhold utenfor institusjonsbygningen som tilfredsstiller det tjenestlige innhold i hans tjenesteplikter har en stort sett akseptert en slik konkret løsning. I andre høve kan det også vært, på grunn av institusjonelt prioriterte behov for å få disposisjonsrett til vaktmesterleilighetens areal, som har vært bakgrunn for boplikts frafall.

I det foreliggende tilfelle er det imidlertid oppført en fritliggende enebolig inne på institusjonsområdet som er stillet til vaktmesterens disposisjon.

I et slikt tilfelle er direktoratet ikke innstillet på å frafalle boplikten medmindre det foreligger helt eksepsjonelle private grunner.

Vaktmesterens overtagelse av foreldrenes hus er i seg selv ikke nok som begrunnelse for et slikt frafall, og direktoratet har i sin første avgjørelse holdt fast ved at vaktmesteren må oppfylle de foreliggende ansettelsesvilkår — og i tilfelle leie ut sin egen bolig.

Det foreligger nå nye momenter i saken for så vidt som vaktmesteren har innsendt legeattester både for seg selv og sin hustru.

Attestenes utforming — i rent medisinsk sammenheng — kan synes noe vage — men direktoratet finner allikevel grunn til å burde legge såvidt vekt på disse at det vil samtykke i frafall av boplikten på det nå foreliggende grunnlag.»

12.

Dekning av rengjøringsutgifter ved fraflytting av tjenesteleilighet.
(Sak 1790 K/74.)

A. klaget over at et sykehus etter fraflytting av tjenesteleilighet hadde trukket kr. 500,— i depositum for vask og rensing.

A. flyttet fra leiligheten 1. mai 1974. Leiligheten ble besiktiget 7. mai 1974 av boliginspektøren. I befæringsrapport av 8. juli 1974 var ført opp kr. 340,— for rengjøring av leiligheten og kr. 160,— for rensing av maling-

flekker. Etter husleiekontrakt mellom A. og sykehuset kunne mangler som ikke var utbedret av leieren innen fraflytting, utføres av utleieren for den fraflyttede leietakers regning. Ved sykehusets brev av 11. juli 1974 ble A. underrettet om at utleggene med til sammen kr. 500,— var trukket i depositum. Det deponerte beløp var kr. 500,—.

A. anførte i sin klage til ombudsmannen at leiligheten var skikkelig vasket før fraflytting.

I brev til sykehuset ba jeg opplyst om A. først ved sykehusets brev av 11. juli 1974 ble underrettet om at det ville bli fremsatt krav for mangler. Jeg viste til bestemmelsen i husleieloven av 16. juni 1939 (nr. 6) § 33 annet ledd annet punktum, som lyder:

«Mangler som leieren er ansvarlig for og som ved anvendelse av vanlig aktsomhet burde vært oppdaget av utleieren, kan ikke påberopes av denne, hvis han ikke innen 14 dager etterat leieforholdet er slutt, meddeler leieren at han vil gjøre manglene gjeldende.»

Mangler måtte i denne sammenheng også omfatte mangler ved rengjøringen av leiligheten.

A. var ikke tilkalt til befaringen og heller ikke underrettet etter befaringen om at rengjøring og rensing ville bli foretatt for hennes regning. Jeg fremholdt at slik det her var gått fram, syntes leietakers stilling ved fraflytting lite betryggende; hun hadde ikke hatt noen mulighet til å komme med innvendinger mot at vask m. v. ble utført for hennes regning før arbeidet allerede var foretatt.

Sykehuset bekreftet at A. ikke hadde fått underretning innenfor 14 dagersfristen i husleielovens § 33. Forholdet ble beklaget.

I mitt avsluttende brev fremholdt jeg at sykehuset ikke hadde grunnlag for å opprettholde trekket i depositumet. Sykehuset meddelte deretter at kr. 500,— var overført til A. til dekning av innbetalt depositum.

13.

Kommuneingeniørs habilitet i byggesaker. (Sak 1086 K/74.)

En advokat tok på bakgrunn av en sak han hadde for en klient om oppføring av ferdighus i — — — kommune, opp spørsmålet om ikke det forhold at kommuneingeniøren var medeier i et firma som bl. a. forhandlet ferdighus, måtte føre til inhabilitet i en rekke saker som lå innenfor hans arbeidsområde.

Kommuneingeniøren var medeier for $\frac{1}{3}$ i et trelastfirma, som bl. a. var forhandler for en fedighuskjede (X-hus). Kommuneingeniøren var også bygnings- og reguleringsjef i kommunen. Han ble tilsatt i 1962. Sin part i trelastfirmaet, som for øvrig var et gammel fa-

milieforetagende, kjøpte han etter det som var opplyst av advokaten, i 1963. De øvrige $\frac{2}{3}$ eide hans mor (i uskifte) og enken etter en farbror. Rådmannen i kommunen opplyste under klagebehandlingen at av ca. 200 boliger som oppføres i kommunen årlig, er ca. 10 X-hus (dvs. ca. 5 prosent).

Rådmannen hadde i et notat av 7. januar 1974 til formannskapet gitt en utredning om kommuneingeniørens habilitet. Formannskapet anså seg ikke kompetent til å vurdere habilitetsspørsmålets juridiske side og forela spørsmålet for fylkesmannen. Fylkesmannens uttalelse ble forelagt for kommunen, og også kommuneingeniøren fikk anledning til å uttale seg, før ombudsmannen tok standpunkt.

Kjernerpointet i saken var hvilken virkning kommuneingeniørens tilknytning til X-hus skulle ha for hans virksomhet som kommuneingeniør, bygningsjef og reguleringsjef i kommunen. Det var også spørsmål om eventuelle virkninger for kommuneingeniørens underordnede. Spørsmålene oppsto i tilknytning til forskjellige typer saker, og jeg går nedenfor gjennom dem som var fremme under klagebehandlingen. I min avsluttende uttalelse fant jeg imidlertid grunn til innledningsvis og generelt å peke på at en kommuneingeniør som også er bygnings- og reguleringsjef, ikke bør være eier eller medeier av firma som selger ferdighus i kommunen. Uansett hvorledes man ser på habilitetsspørsmålene etter forvaltningsloven, var det — fremholdt jeg — klart uheldig at situasjonen var oppstått.

1. Anbud og leveranser til kommunen

Formannskapet vedtok enstemmig 7. november 1972 på bakgrunn av kommuneingeniørens tilknytning til trelastfirmaet å utelukke firmaet fra «alle anbud og leveranser i saker hvor kommuneingeniør — — — har den fortløpende, kontrollerende og attesterende funksjon overfor kontraktsparten».

2. Saker om byggetillatelse for X-hus

Det fremgikk av rådmannens notat av 7. januar 1974 at ordføreren selv forberedte og foredro de saker hvor byggherren hadde valgt X-hus. Det hadde hele tiden vært lagt til grunn i kommunen at kommuneingeniøren var inhabil i disse sakene. Dette kunne etter min mening ikke være tvilsomt.

3. Byggekontrollsaker for X-hus

Om dette spørsmålet uttalte fylkesmannen i brev av 10. oktober 1974 til ombudsmannen:

«I sin utredning av 7. januar d. å. redegjør rådmannen i — — — blant annet for de habilitetsspørsmål som oppstår i forbindelse med de kontrollfunksjoner som er pålagt bygningsrådet og som i praksis og reelt egentlig utøves gjennom kommuneingeniørens og hans kontor.

Kommuneingeniøren må etter mitt syn betraktes som «part» i relasjon til partsbegrepet i forvaltningslovens § 2, første ledd bokstav e idet de kontrollfunksjoner som kommuneingeniøren og/eller hans etat utøver ved oppføring av «X-hus» kan få direkte økonomisk betydning for kommuneingeniøren gjennom firmaet — — — (trelastfirmaet).

Inhabilitet følger da av forvaltningslovens § 6, første ledd bokstav a.

Under enhver omstendighet antas inhabilitet å følge av forvaltningslovens § 6, annet ledd p. g. a. kommuneingeniørens tilknytningsforhold til firmaet.

Kommuneingeniøren antas således inhabil i alle byggekontrollsaker som gjelder «X-hus».

Etter forvaltningslovens § 6, tredje ledd er også kommuneingeniørens underordnede utelukket fra å treffe avgjørelser i nevnte byggesaker.

Ved vedtak i denne forbindelse må en forstå de pålegg kommuneingeniøren og hans underordnede gir den enkelte byggherre i henhold til gjeldende bygningslovgivning, herunder forskrift og vedtak, jfr. forvaltningslovens § 2, første ledd bokstav a.

Jeg vil derfor anta at kommuneingeniøren og hans underordnede er inhabile i alle saker hvor disse er tillagt den kontrollerende funksjon ved oppføring av «X-hus».

At kommuneingeniøren selv var inhabil i forbindelse med byggekontrollsaker for X-hus, var ikke tvilsomt. Det fremgikk av uttalelse fra rådmannen i brev av 5. november 1974 og av brev av 9. januar 1975 fra kommuneingeniørens advokat at det ikke var uenighet om dette.

Spørsmålet var imidlertid om også kommuneingeniørens underordnede var inhabile i byggekontrollsakene, og hvorledes det i så fall burde forholdes i praksis. Etter det opplyste var ordningen i kommunen at kommuneingeniørens underordnede foresto kontrollfunksjonene. Til fylkesmannens standpunkt om at de underordnede måtte være inhabile, anførte kommuneingeniørens advokat i brevet:

«Etter min mening er dette å trekke unødige stramme grenser for habilitet. Kontrollfunksjonene dreier seg såvidt jeg har forstått vesentlig om å konstatere om arbeider er utført etter klart fastlagte kriterier, og det faller noe unaturlig for meg å se dette som «vedtak» etter forvaltningsl. § 2, 1. ledd litra a.»

I min uttalelse pekte jeg på at forvaltningslovens kapittel om habilitet (kapittel II) ikke er begrenset til å gjelde vedtak etter forvaltningslovens § 2 første ledd bokstav a. Reglene i forvaltningslovens § 6 gjelder saksbehandling og avgjørelse i «forvaltningssak». Bygge-

kontrollsakene kommer derfor klart inn under forvaltningslovens habilitetsregler. — Det heter i forvaltningslovens § 6 tredje ledd:

«Er den overordnede tjenestemann ugild, kan avgjørelse i saken heller ikke treffes av en direkte underordnet tjenestemann i samme forvaltningsorgan.»

Kommuneingeniørens underordnede måtte på grunn av denne bestemmelsen være inhabile til å treffe avgjørelse i byggekontrollsaker, f. eks. gi ferdigattest. Jeg antok også at det er lite praktisk å skille mellom saksbehandling og avgjørelse i byggekontrollsaker. Hvorledes kommunen eventuelt burde ordne seg, jfr. forvaltningslovens § 9, var et organisatorisk hensiktsmessighetsspørsmål som det måtte være opp til kommunen, eventuelt fylkesmannen, å ta standpunkt til. Jeg fant ikke grunn til å gå nærmere inn på dette.

4. Byggesaker for konkurrerende hustyper

Klageren påsto at kommuneingeniøren måtte være inhabil i alle byggesaker på grunn av sin tilknytning til X-hus.

Kommuneingeniørens advokat anførte om dette i brevet av 9. januar 1975:

«Til tross for at kommuneingeniøren har sittet i sin stilling fra 1962 og hans forhold har vært velkjente fra første stund, har dette ikke vært påstått fra noen andre. Jeg viser til fylkesmannens brev av 11.9.1972. I dette brevet er enkelte inhabilitetsproblemer drøftet, men det har åpenbart ikke falt fylkesmannen inn at kommuneingeniøren skulle være generelt inhabil i byggesaker.

Fylkesmannens uttalelser til Sivilombudsmannen må også forståes slik at han ikke anser kommuneingeniøren generelt inhabil.

Jeg kan heller ikke skjønne at det er noen grunn til det.

Såvidt jeg har bragt i erfaring er et stemmeberettiget medlem av — — — bygningsråd således daglig leder av en småhusproduserende bedrift. Lignende forhold eksisterer også i en rekke andre kommuner i distriktet og i landet forøvrig. Å hevde at dette skulle gjøre dem inhabile i relasjon til alle konkurrerende firmaers byggesaker, ville være å lamme en vesentlig del av den praktiske ekspertise som bør finnes i bygningsrådene — og jeg kan ikke med min beste vilje skjønne at det ville styrke rettssikkerheten.

Det kan jo også være verdt å merke seg at de konkurrenter som advokat — — —s bekyrning gjelder, ikke selv har funnet tilstrekkelig grunn til bekymring til å ta spørsmålet opp.»

Spørsmålet ble forelagt for fylkesmannen, som i brev av 5. mars 1975 uttalte:

«Etter forvaltningslovens § 6, annet ledd er en offentlig tjenestemann ugild når andre særegne forhold foreligger som er egnet til å svekke tilliten til hans upartiskhet.

Det er etter denne bestemmelse tilstrekkelig til å begrunne inhabilitet at de foreliggende omstendigheter er e g n e t til å svekke tilliten til tjenestemannens upartiskhet. Det kreves således ikke at det er på det rene at tilliten faktisk er svekket.

Fra det tidspunkt en byggherre har valgt en annen hustype enn «X-hus» antas kommuneingeniørens/«X-hus's» umiddelbare og reelle interesse i saken å være sterkt avsvirket — kanskje helt borte. Etter at valget er truffet er det således neppe lenger noen konkurransemessig motsetning mellom — — — (trelastfirmaet) og de konkurrerende firmaene av en slik kvalifiserende art at det skulle begrunne inhabilitet. De kontrollfunksjoner som kommuneingeniøren og hans etat utøver i disse tilfelle og de pålegg som gis til vedkommende byggherre kan etter mitt syn neppe sies å få særlig betydning verken for — — — (trelastfirmaet) eller den valgte leverandør i relasjon til den konkurransemessige situasjon firmaene imellom. Påleggene forutsettes gitt i henhold til gjeldende bygningslovgivning, herunder forskrifter og vedtekter, i alminnelighet uten større spillerom for skjønn.

Inhabilitet også i dette tilfelle forutsetter nærmest en særbehandling fra kommuneingeniørens side av de byggherrer som har valgt en annen hustype enn «X-hus» eller at det skapes inntrykk av dette. Etter min oppfatning vil det være å strekke inhabilitetsreglene noe for langt.»

Til dette bemerket advokaten som hadde tatt opp saken, i brev av 7. mars 1975:

«Etter min oppfatning har Fylkesmannen ikke forstått selve poenget når det gjelder kommuneingeniørens habilitet i forhold til konkurrerende firmaer. Når det gjelder habiliteten, må man i vesentlig grad se hen til hvordan folk utenfra, altså publikum, må antas å vurdere situasjonen. Det er nærliggende å anta at den byggherre som velger X-hus lett vil kunne tro at hans byggesak vil gå lettere igjennom, og at han kan oppnå visse fordeler når det gjelder vei, vann og kloakk. Slike forestillinger vil lett kunne innarbeide seg uten hensyn til om vedkommende tjenestemann, som representerer hustypen, i enhver henseende forsøker å opptre korrekt. Den som er interessert i en annen hustype vil naturlig nok lett kunne tenke seg at kommuneingeniøren, som i byggeadministrasjonen de facto har en avgjørende innflytelse, vil kunne lage vanskeligheter når det gjelder godkjennelse av byggeommeldelsen og andre forhold hvor kommuneingeniøren har innflytelse på gjennomføring av byggesaken.

Den verdi det er at publikum har tillit til den offentlige forvaltning tilsier at lovens habilitetsregler tolkes strengt. Jeg er ikke enig i at det vil være å strekke inhabilitetsreglene noe for langt om man anser kommuneingeniøren i — — — som inhabil til også å behandle byggesaker vedrørende hustyper som konkurrerer med «X-hus».»

Spørsmålet var om forvaltningslovens § 6 annet ledd her kom til anvendelse. Bestemmelsen lyder:

«Likedan er han ugild når andre særegne forhold foreligger som er egnet til å svekke tilliten til hans upartiskhet. Særlig gjelder dette når ugildhetsinnsigelse er reist av en part.»

I min uttalelse viste jeg til at bakgrunnen for inhabilitetsreglene i forvaltningsloven ikke bare er et ønske om å hindre at en tjenestemann skal kunne la personlige interesser i saken få betydning for utfallet, men også at det, selv om vedkommende tjenestemann faktisk ikke vil la seg påvirke, anses viktig at det skapes grunnlag for en tillit hos folk om at nevnte situasjon ikke kan oppstå. Således er det etter forvaltningslovens § 6 annet ledd avgjørende om det foreligger forhold som er egnet til å svekke tilliten til tjenestemannens upartiskhet. Jeg poengterte dette fordi det i saken ikke var spørsmål om å vurdere hvorledes kommuneingeniøren hadde skjøttet sine oppgaver.

I tilknytning til det konkrete saksforhold uttalte jeg videre:

«Jeg er kommet til at kommuneingeniøren må være inhabil også i byggesaker (herunder så vel saker om byggetillatelse som kontroll-saker) for konkurrerende hustyper. Jeg har lagt vekt på at kommuneingeniøren er med-eier i — — — (trelastfirmaet) for en betydelig del, og at han må antas å ha direkte økonomisk interesse av hvor mange X-hus som blir solgt i — — —. X-hus har en forholdsvis liten markedsandel i kommunen, men firmaet er trolig interessert i å øke salget, og det vil være et konkurranseforhold mellom X-hus og andre hustyper.

Fylkesmannen har pekt på at byggesaken først kommer opp når byggherren har valgt hustype, og at det etter at valget er truffet neppe er noen konkurransemessig motsetning mellom — — — (trelastfirmaet) og de konkurrerende hustyper som kunne begrunne inhabilitet. Selv om det etter at byggherren har valgt en annen hustype enn X-hus, ikke vil være noen konkurransemessig motsetning nettopp i det da foreliggende byggetilfelle, vil det likevel overfor byggherren bli spørsmål om vurderinger og avgjørelser fra bygningsmyndighetenes side, således vedkommende bygningskontrollen, der byggherren kan nære frykt for å tape på at kommuneingeniøren, med sine interesser i — — — (trelastfirmaet), deltar i behandlingen.

Fylkesmannen har videre pekt på at de avgjørelser det her gjelder, stort sett er normbundne. Jeg kan ikke legge særlig vekt på dette. For det første vil det kunne oppstå en del dispensasjonsspørsmål hvor bygningssejers innstilling vil ha betydning. Det er for øvrig tvilsomt om publikum er klar over i hvilken grad avgjørelsene er normbundne. Og selv hvor avgjørelsene er normbundne, er det muligheter for at forhold ved saksforberedelsen og saksbehandlingen, bl. a. vurderinger og karakteristikk av rent faktiske omstendigheter, kan bli tilskrevet kommuneingeniørens tilknytning til X-hus.

Rådmannen har i sin uttalelse av 7. januar 1974 pekt på at hvis man tøyer begrepet «sær-

egne forhold» for langt, vil et lite samfunn vanskelig kunne fungere. Under enhver omstendighet må forholdene vurderes konkret, og etter min mening kan dette momentet ikke tillegges særlig betydning i saker hvor det gjelder forretningsmessig konkurranseforhold som i nærværende sak.»

Min uttalelse ble avsluttet slik:

«Det som ovenfor er fremholdt under dette punktet, har tatt sikte på spørsmålet om direkte anvendelse av forvaltningslovens § 6 annet ledd som gjelder inhabilitet ved enkelte forvaltningsavgjørelse. Som jeg har pekt på innledningsvis i uttalelsen, er det etter min mening uheldig at kommuneingeniøren er medeier i firma som selger ferdighus i kommunen. Jeg finner kommuneingeniørens tilknytning til X-hus egnet til å svekke den alminnelige tillit til hans upartiskhet i byggesaker. Kommuneingeniørens tilknytning til X-hus har ikke bare betydning i en enkelt sak, men gjentatte ganger år etter år. I denne forbindelse er det et vesentlig moment at folk vil kunne tro at deres sak vil gå lettere igjennom hvis de velger X-hus. Dette forhold går utenfor rammen for forvaltningslovens § 6, men det er grunn til å anvende § 6 analogisk, slik at en tjenestemann ikke bør tillegges en funksjon når det foreligger forhold som i alminnelighet er egnet til å svekke tilliten til hans upartiskhet i denne funksjonen.»

14.

Fremleggelse for institusjonsbestyrer av notater fra en psykologs besøk ved institusjon.
(Sak 1661/74.)

En bestyrer for et kursted klaget 1. november 1974 til ombudsmannen over at han ikke hadde fått se notater som var utarbeidet av en psykolog i forbindelse med besøk i kursteder og vernehjem som ledd i rådgivningsvirksomhet for Statens edruskapsdirektorat. Notatene var forelagt for Edruskapsdirektoratets styre i møte. Styret vedtok at notatene skulle betraktes som interne arbeidsdokumenter, jfr. § 5 i offentlighetsloven av 19. juni 1970 nr. 69, bl. a. på bakgrunn av at de etter sin form ikke var beregnet på utsendelse. Bestyreren fikk således avslag på sin anmodning om å få se notatene, og hans klage til Sosialdepartementet førte heller ikke fram. — Psykologen hadde for øvrig bearbeidet notatene til en sammenhengende rapport som ble sendt institusjonene, men i rapporten var forholdene vedrørende de enkelte institusjoner ikke nærmere omtalt.

Bestyreren hevdet overfor ombudsmannen at de ansvarshavende for institusjonene burde få se hva psykologen hadde anført om institusjonene i sine notater; han pekte på at notatene var betraktet som så viktige at de var lagt fram for Edruskapsdirektoratets styre. Han ville ha notatene til egen orientering og bruk, slik at notatenes form ikke spilte noen rolle.

Jeg forela saken for Sosialdepartementet, idet jeg ba opplyst hvorledes departementet så på spørsmålet om ikke bestyreren iallfall kunne få kjennskap til psykologens omtale av besøket i hans institusjon. Jeg pekte på at selv om et dokument er unntatt fra offentlighet, innebærer dette ikke noe forbud mot at det gjøres kjent for interesserte. Videre anførte jeg:

«Så vidt skjønnes var det den enkelte institusjon som avgjorde om den ønsket besøk av psykologen. I den forhåndsorientering som var sendt ut, kan det ikke sees å være sagt noe om at han skulle avgi noen rapport til direktoratet om sitt inntrykk av forholdene ved den enkelte institusjon. Hvis dette hadde vært sagt på forhånd, ville institusjonene kunne ha tatt dette i betraktning ved avgjørelsen av om de ønsket besøk, eller eventuelt betinget seg å få se rapporten. På denne bakgrunn kan det synes rimelig om de enkelte institusjonene, om de ønsker det, kan få se hva som er uttalt om vedkommende institusjon. — — —»

Edruskapsdirektoratets styre, som hadde fått saken oversendt fra Sosialdepartementet, vedtok 13. mai 1975 følgende uttalelse:

«Etter konferanse har psykolog — — — meddelt at han er villig til å oversende til bestyrer — — — ved — — — kursted den del av hans notater som angår denne institusjon. Han forutsetter at notatene bare brukes innenfor institusjonen. Da notatene står for psykolog — — —s regning, har styret ikke noe å merke til en slik ordning.»

Også de øvrige bestyrere som ønsket det, ville etter styrets uttalelse få tilsendt den del av notatene som angikk vedkommende institusjon.

Sosialdepartementet hadde ikke noe å innvende mot styrevedtaket, og saken ga etter dette ikke grunn til ytterligere fra min side.

15.

Utbetaling av alderspensjon til pasient i sykehjem.
(Sak 1126/73.)

A. klaget 15. oktober 1973 på vegne av broren, som var pasient i sykehjem, over at denne ikke fikk utbetalt direkte til seg den del av alderspensjonen han hadde krav på etter folketrygdlovens bestemmelser (§ 7—9 i folketrygdloven av 17. juni 1966 (nr. 12)). Pensjonen ble isteden satt på bankkonto, lydende på pasientens navn. Dette skjedde etter anmodning fra sykehjemmet. Kontoen ble disponert av sykehusets kurator. Pasienten anmodet i brev av 23. april 1973 til trygdekontoret om at anvisningene måtte bli sendt direkte til ham på sykehjemmet, men hadde på klagetidspunktet ennå ikke fått svar.

Saken ble tatt opp med trygdekontoret. Trygdekontoret beklaget at pensjonistens brev

til trygdekontoen ikke var besvart tidligere. Om utbetalingen av pensjonen anførte trygdekontoen:

«Det gjelder ingen spesielle regler om forsendelse og utbetaling av alderspensjon fra folketrygden under opphold i sykehjem. Pengene skal egentlig sendes på vanlig måte direkte til pensjonisten. Så snart vi har mottatt melding om innleggelse i sykehjem, rettes pensjonistens adresse i samsvar med dette. Pensjonen vil så bli sendt til pensjonistens i hans navn, men under sykehjemmets adresse.

Imidlertid forekommer det svært ofte at pensjonistene ikke er i stand til å heve eller disponere pensjonsbeløpet selv. I slike tilfelle oppretter vedkommende sykehjem en bankkonto for vedkommende pensjonist og sender oss skriftlig beskjed om at pensjonen skal sendes dit. Pensjonen vil da fortsatt bli sendt ut i pensjonistens navn, men med bankkontoen som adresse. Dette er en ordning som man er kommet frem til i praksis. Det foreligger ikke noen formell avtale om dette, men — — — trygdekontoen er fullt innforstått med og anser det endog sterkt ønskelig at sykehjemmene påtar seg opprettelsen av særskilte bankkonti for mange av pensjonistene.

Når det gjelder spørsmålet om — — —s pensjon bør sendes direkte til ham og ikke til den bankkonto som er opprettet for ham, så har vi vært i tvil om han er i stand til å heve pengene og skikket til å disponere dem. Vi har derfor ved brev av 5. desember 1973 bedt — — — sykehjem uttale seg om spørsmålet. Vi viser til vedlagte kopi av vårt brev og vedlagte kopi av sykehjemmets svar av 6. februar 1974. Som det vil fremgå konkluderer sykehjemmet med at — — — må antas ikke å kunne disponere sine penger selv. Det fremgår også at — — — under samtale med overlege — — — ved sykehjemmet har benekttet å ha gitt sin søster fullmakt til å heve pensjonen. Ut fra disse opplysninger er vi blitt stående ved som den beste ordning at — — —s pensjon fortsatt sendes til den bankkonto som sykehjemmet har opprettet for ham.»

Trygdekontoens uttalelse ble forelagt for A., som fastholdt at broren ønsket pengene utbetalt direkte til seg. Saken ble etter dette sendt Rikstrygdeverket til uttalelse. Ombudsmannen pekte på at så lenge det ikke var gitt spesielle regler for utbetaling av alderspensjon ved opphold i sykehjem, var det spørsmål om trygdekontoen mot pasientens ønske kunne sette pensjonsbeløpene inn på bankkonto, som var opprettet av sykehjemmet og ble disponert av sykehjemmets kurator.

Rikstrygdeverket uttalte:

«Det gjelder ingen spesielle regler for utbetaling av alderspensjon fra folketrygden når den trygdene har opphold i vanlig sykehus eller sykehjem. Utbetaling skal følgelig som hovedregel foretas til den berettigede, jfr. folketrygdlovens § 15—6 første ledd. Etter lovens § 15—6 tredje ledd kan det bestemmes at utbetaling skal skje til en annen person enn den berettigede eller til en institusjon dersom sær-

lige grunner tilsier det. Det er ikke gjort vedtak om utbetaling av — — —s alderspensjon etter folketrygdlovens § 15—6 tredje ledd.

Rikstrygdeverket har tatt opp spørsmålet om utbetalingen av — — —s alderspensjon med — — — trygdekontoen, jfr. vedlagte gjenpart av vårt brev til trygdekontoen av 13. mai 1974, hvor det bl. a. fremholdes at utbetaling over bankkonto i pensjonistens navn må anses som utbetaling til en annen enn den berettigede hvis det er sykehjemmet som faktisk disponerer kontoen.

I brev til Rikstrygdeverket av 5. juli 1974 (jfr. vedlagte gjenpart) anfører — — — trygdekontoen bl. a. at en gjennom den ordning som var etablert med innsetting av pensjonen på bankkonto i — — —s navn, mente å ha sikkerhet for at han som den berettigede fortsatt skulle motta pensjonen.

Trygdekontoen har i brev av 21. juni 1974 forespurt — — — om hvordan han ønsker sin pensjon utbetalt. En vedlegger kopi av trygdekontoens brev og av — — —s svar i brev 27. juni 1974, hvor det fremgår at han ønsker pensjonen sendt direkte til seg på sykehjemmet. En viser også til vedlagte kopier av brev fra trygdekontoen til — — — sykehjem av 20. mai og fra sykehjemmet av 7. juni 1974.

Med virkning fra og med juli måned 1974 blir pensjonen sendt direkte til — — — på sykehjemmet, i samsvar med pensjonistens ønske.»

Jeg sa meg enig med Rikstrygdeverkets syn på saken. Trygdekontoens grunnlag for å sette pensjonen på bankkonto var således ikke holdbart. Når pensjonisten ba om det, skulle anvisningene umiddelbart vært sendt direkte til ham så lenge det ikke var truffet vedtak etter folketrygdlovens § 15—6 tredje ledd om utbetaling til en annen. At trygdekontoen ikke besvarte hans henvendelse om å få pensjonen utbetalt til seg før det kom henvendelse fra ombudsmannen om saken, var klart uheldig. Jeg underrettet klageren og Rikstrygdeverket om mitt standpunkt, og gjorde også sykehjemmet oppmerksom på at pensjonistene, når de ønsker det, har krav på å få sin pensjon utbetalt direkte til seg.

16.

Sen behandling av søknad om stønad til fraskilte og separerte forsørgere.
(Sak 59/75.)

A. klaget over sen behandling av søknad om stønad etter midlertidig lov av 17. desember 1971 nr. 119 om stønad til fraskilte og separerte forsørgere. Hennes søknad, som var innsendt i januar 1972, ble behandlet i sosialstyrets møte 13. juli 1972. Det ble vedtatt å utsette saken for innhenting av flere opplysninger. I møte 11. oktober 1972 avslo sosialstyret søknaden. A. klaget 2. november 1972 til Sosialdepartementet over vedtaket. Klagen ble lagt fram i sosialstyrets møte 28. november 1972, men det

tidligere avslag ble fastholdt. Ved brev av 13. januar 1975 klaget A. til ombudsmannen over at hun ikke hadde mottatt svar på klagen til Sosialdepartementet.

I brev av 30. januar 1975 til Sosialdepartementet ba jeg opplyst om klagen fra A. var mottatt og i tilfelle hvordan saken sto. I brev av 24. februar 1975 opplyste departementet at klagesakens dokumenter ble innsendt til departementet ved fylkesmannens ekspedisjon av 29. januar 1975. I brev av 24. februar 1975 fant departementet å måtte stadfeste sosialstyrets vedtak. Om behandlingstiden het det i brevet:

«Av de foreliggende opplysningene framgår at ovennevnte ved søknadsskjema datert 4. januar 1972 søkte stønad til livsopphold. Søknaden ble avslått ved vedtak i sosialstyrets møte 11. oktober 1972, etter å være blitt utsatt i møte 13. juli s. å. da saken første gang ble behandlet.

Søkeren har påklaget vedtaket i rett tid.

Klagen ble behandlet i sosialstyret på nytt den 28. november 1972 og vedtaket av 11. oktober ble opprettholdt.

Saken ble via fylkesmannen sendt Sosialdepartementet, men er ikke kommet fram. Saken er senere rekonstruert.»

I brev av 5. mars 1975 til departementet ba jeg innhentet nærmere opplysninger om saksgangen ved fylkeskontoret. I sitt svar redegjorde fylkesmannen for kontorets praksis vedrørende klager over vedtak etter lov om sosial omsorg. Spesielt om den foreliggende sak opplyste han:

«I dette tilfelle er klagen ført inn i journalen 4.12.1972, men det er ingen merknad om at saken er ekspedert fra fylkeskontoret. Det finnes heller ingen kopi av utgående ekspedisjon hverken i journalførerens eller barnevernkonsulentens kopibok. En har forgjeves ettersøkt saksdokumentene. Journalføreren forklarer at hun flere ganger gjorde den daværende barnevernskonsulent oppmerksom på at saken sto åpen i journalen, men forholdet ble ikke rettet. Det ble ikke gjort noen henvendelse til kontorets overordnede. Restanseliste for denne type saker har ikke vært ført. Så vidt en har kunnet bringe på det rene, har det ikke vært rettet forespørsler til fylkeskontoret for klageren henvendte seg til — — — sosialkontor på nytt i januar d. å.

Fylkesmannen beklager at saken etter alt å dømme er bortkommet i fylkeskontoret. Det vil bli truffet nødvendige forholdsregler for å hindre gjentakelser.»

I mitt avsluttende brev til fylkesmannen pekte jeg på at forholdet var uheldig og måtte beklages. Men når fylkesmannen ville treffe nødvendige forholdsregler for å hindre gjentakelser, ga saken ikke grunn til ytterligere fra min side.

17.

Dekning av kostutgifter og av tapt arbeidsfortjeneste for faren under barns sykehusopphold i annen by.
(Sak 1529/74.)

A., bosatt på Vestlandet, klaget 3. oktober 1974 til ombudsmannen over at han ikke fikk dekket kostutgifter og tapt arbeidsfortjeneste ved reise til og opphold i Oslo i forbindelse med datterens opphold der i fjorten dager på sykehus.

A. anførte at han ved innleggelsen ble anmodet av en lege om å være til stede under datterens hele sykehusopphold. Ved utskrivningen bekreftet legen dette skriftlig.

A. søkte først trygdekontoret om å få refundert reise- og kostutgiftene og om dekning av tapt arbeidsfortjeneste. Trygdekontoret refunderte utgiftene til reise og kost og dekket tapt arbeidsfortjeneste for reisedagene, samt utgifter ved oppholdet i Oslo med inntil hva det ville ha kostet om A. hadde reist hjem etter innleggelsen og tilbake til Oslo for å hente datteren etter utskrivningen. A. søkte sykehuset om å få dekket tapt arbeidsfortjeneste (kr. 1 324,50) og kostutgifter (kr. 885,—) under Oslo-oppholdet, men fikk avslag. A. påanket trygdekontorets avslag, men avgjørelsen ble stadfestet både av Rikstrygdeverket og av Trygderetten.

Sykehusets avgjørelse

Sykehusets avslag på søknaden om dekning av tapt arbeidsfortjeneste og kostutgifter var grunnlagt slik:

«Ifølge gjeldende retningslinjer skal oppholdsutgifter til ledsager som etter anmodning av sykehuset må oppholde seg på behandlingsstedet av hensyn til behandlingen av pasienten, dekkes av sykehuset.

Når det gjelder ovennevnte pasient, opplyser spesiallegen ved — — — at det ikke var medisinsk grunn for at pasientens foreldre skulle oppholde seg i Oslo mens pasienten var innlagt i — — —. Det er selvsagt ønskelig at foreldre oppholder seg på behandlingsstedet når barn er innlagt i sykehus. Under henvisning til ovenstående finner man ikke å kunne dekke den oversendte regning fra A.»

Spørsmålet om hvilke utgifter som dekkes av sykehuset, er regulert i Sosialdepartementets rundskriv av 20. juli 1970 nr. 62/70 punkt 9 der det heter:

«Dersom ledsager etter anmodning fra institusjonen må oppholde seg på behandlingsstedet av hensyn til behandlingen av pasienten, skal oppholdsutgiftene dekkes over institusjonens driftsbudsjett.

For nødvendige utgifter i forbindelse med selve ledsagelsen til og fra behandlingsstedet ytes godtgjørelse etter syketrygdens vanlige regler.»

Jeg la klagen fram for sykehuset og anførte at det syntes rimelig å anta at A. ble i Oslo under datterens sykehusopphold i tillit til at han ville få oppholdsutgiftene dekket av sykehuset. Jeg viste til det som var uttalt av trygdesjefen i en påtegning til Trygderetten:

«Jeg er tildels enig med den ankende part idet jeg tror han var i god tro. Etter de opplysninger han har gitt til trygdekontolet ville han utvilsomt ha reist hjem på et tidligere tidspunkt da han ikke hadde råd til å betale disse utlegg selv.»

Jeg pekte på at legens erklæring var gitt på skjema. Sykehuset ble bedt om å opplyse om dette var et skjema som ble nyttet i tilfelle hvor vedkommende lege mente pårørende burde oppholde seg på behandlingsstedet av hensyn til behandlingen. Jeg ba videre opplyst om det etter sykehusets oppfatning forelå noe som tydet på at A. var gjort kjent med at det ikke var «medisinsk grunn» til at han skulle oppholde seg i Oslo. Dersom man måtte gå ut fra at både vedkommende lege og A. hadde gått ut fra at oppholdet var refusjonsberettiget, syntes det å være grunn til å vurdere saken på nytt.

Sykehuset uttalte:

«Saken har vært forelagt overlegen ved — — — som uttaler at det skjemaet dr. — — — benyttet var vanlig i bruk på den tiden. Han uttaler videre at etter hans skjønn må A. ha oppfattet dr. — — —s skjema entydig i retning av at det var ønskelig at han var ved avdelingen hele tiden.

Nevnte skjema ble etter det man har bragt i erfaring benyttet av enkelte av hospitalets avdelinger som erklæring overfor trygdekassene som tidligere i enkelte tilfelle etter søknad dekket oppholdsutgifter for pårørende som etter sykehusets ønske var tilstede på behandlingsstedet.

Det understrekes at hospitalet kun har hjemmel for å dekke oppholdsutgifter ved nødvendig opphold for ledsager. Andre utgifter, f. eks. tapt arbeidsfortjeneste refunderes ikke.

På grunnlag av uttalelsen fra overlegen ved — — — har man vurdert saken på nytt og kommet frem til at man på grunn av uklar meddelelse til A. fra avdelingens side bør dekke oppholdsutgiftene for A. i tiden 31.8.—14.9.70. — — —»

Sykehuset meddelte senere at kr. 705,— var utbetalt A. til dekning av hans kostutgifter under sykehusoppholdet.

Jeg fant ikke å kunne innvende noe mot at sykehuset, på bakgrunn av ordlyden i Sosialdepartementets rundskriv av 20. juli 1970, mente ikke å ha adgang til å dekke tapt arbeidsfortjeneste under oppholdet.

Trygdekontolets avgjørelse

Trygdekontolets refusjon av skyssutgifter var foretatt etter dagjeldende lov av 2. mars 1956 (nr. 2) om syketrygd § 57 nr. 1. Bestemmelsen hadde denne ordlyd:

«Må en trygdet reise til lege eller helseinstitusjon på grunn av sykdom som trygdekassen yter stønad for, får han dekket nødvendige utgifter til skyss.»

Det var i samsvar med vanlig praksis etter syketrygdlovens § 57 at tapt arbeidsfortjeneste og kostutgifter under Oslo-oppholdet ikke ble dekket utover det det ville kostet for A. å reise fram og tilbake til Oslo.

A.s utgifter ved oppholdet i Oslo kunne også tenkes dekket etter syketrygdlovens § 89 nr. 3 annet punktum om trygdekassens reservefond. I denne paragraf var bestemt:

«Hvis fondet overstiger et kvartals premieinntekt, kan trygdekassen med Rikstrygdeverkets godkjennelse, av det overskytende beløp yte bidrag til formål som står i samband med sykepleien, — — —.»

Avgjørelsen av om A.s utgifter ved opphold i Oslo skulle dekkes etter denne bestemmelsen måtte bero på en skjønsmessig vurdering. Jeg fant ikke å kunne innvende noe mot at A.s søknad var avslått også på dette grunnlag.

18.

Forskottering av underholdsbidrag fastsatt til lavere beløp enn vanlig forskotteringsatts. (Sak 1104 K/73.)

A. klaget over at bidragsfogden av slo hennes søknad om bidragsforskott for et barn hun etter skilsmisse hadde foreldremyndigheten over.

Barnets far var pålagt bidrag med kr. 185,— pr. måned. Før 1971 fikk A. utbetalt bidragsforskott etter dagjeldende sats med kr. 150,— pr. måned. Da hun i 1973 søkte om forskott på ny, var satsen hevet til kr. 200,— pr. måned, og hun fikk opplyst at forskott ikke kunne utbetales før hun hadde reist sak for å få bidraget forhøyet. Dette ønsket hun ikke å gjøre og brakte saken inn for ombudsmannen ved brev av 9. oktober 1973.

I brev av 16. oktober 1973 til bidragsfogden ble det herfra pekt på at A. ikke ba om større forskott enn det løpende bidrag, og det ble bedt opplyst om «det også da antas å kunne kreves at bidragsberettigede søker bidragsforhøyelse for å få forskott». Bidragsfogden uttalte til dette at det ikke var adgang til å utbetale forskott med det beløp bidraget i dette tilfellet løper med.

Det ble herfra bedt om uttalelse fra Sosial-

departementet som i brev av 5. mars 1974 anførte:

«Dersom en bidragsberettiget av en eller annen grunn ikke vil søke om det forhøyede forskott (maksimalt forskottsbeløp) som lovens § 4 B gir rett til på de der fastsatte vilkår, antar departementet at dette må tas til følge, slik at lovens § 4 A kommer til anvendelse.

Departementet antar således at det er opp til bidragsberettigede å avgjøre om hun skal sette fram krav om forskott tilsvarende det fastsatte bidrag, jfr. § 4 A, eller om kravet gjelder forhøyet forskott etter § 4 B.

Dersom bidragsberettigede setter fram krav etter lovens § 4 A vil bidragsfogden ikke ha adgang til å stille vilkår om bidragsberettigedes samtykke til å søke bidraget forhøyet.»

Bidragsfogden var ikke enig, og Sosialdepartementet innhentet uttalelse fra Justisdepartementets lovovdeling om forståelsen av forskotteringslovens § 4 A og B. I brev av 19. desember 1974 sluttet lovavdelingen seg til Sosialdepartementets standpunkt.

I mitt avsluttende brev av 24. mars 1975 til bidragsfogden sa jeg meg enig i de to departementers lovforståelse, og uttalte at A.s begjæring om bidragsforskott ikke burde vært avslått.

19.

Bostøtte — unnlatt melding om minskning av husstanden p. g. a. flytting.
(Sak 1644/74.)

A. klaget over at Husbanken hadde avslått hans søknad om bostøtte for 1974, begge halvår.

Ved søknadsbehandlingen legges folkeregisterets opplysninger om husstandens sammensetning til grunn, for første halvår slik de fremkommer pr. 1. november foregående år, og pr. 1. mai samme år for annet halvår. Avgjørende for inntektsfastsettelsen er husstandens samlede inntekt ved siste ligning.

Avslaget for det første halvår skyldtes at Husbanken hadde medregnet to døtres inntekt i husstandens samlede inntekt for 1972, slik at denne var satt til kr. 43 093,—. A. oppga at hans inntekt i 1972 var kr. 16 100,—. Husbanken hadde bygd på folkeregisterets opplysninger om husstandens status pr. 1. november 1973, hvorefter døtrene bodde hos foreldrene. Etter det som var opplyst i brev av 16. september 1974 fra døtrenes arbeidsgiver, flyttet døtrene fra foreldrehjemmet henholdsvis i oktober 1971 og august 1972. A. anførte at det skyldtes en forglemmelse når melding om dette ikke var gitt til folkeregisteret.

Jeg pekte overfor Husbanken på at det etter Kommunal- og arbeidsdepartementets forskrifter av 23. januar 1973 om beregning

av bostøtte, punkt IV, er åpnet adgang til i spesielle tilfelle å ta «hensyn til senere endringer i de relevante forhold når disse vil endre husstandens økonomiske situasjon så vesentlig at det vil virke urimelig at de ikke blir tatt i betraktning». Med hjemmel i denne bestemmelse måtte det så vidt skjønnes kunne ses bort fra døtrenes inntekt ved beregningen av bostøtte for 1974.

I sitt svar uttalte Husbanken:

«I sin søknad om bostøtte for 2. halvår 1973 oppga A. at hans husstand foruten ham selv besto av ektefelle og 6 barn. Ved kontroll mot folkeregistret ble dette bekreftet. A. ble for denne termin tilstått bostøtte med kr. 1.108.

For terminen 1. halvår 1974 ble søknad utfyllt på grunnlag av bostøtteregistret og gjennom bostøttekontoret i — — — sendt A. med anmodning om å returnere søknaden med eventuelle rettelser påført dersom de i søknaden inntatte data ikke stemte med de faktiske forhold. I den preutfylte søknad var husstanden oppført med de samme 8 personer som A. hadde tatt med i sin søknad for foregående termin. Da rettet søknad ikke ble mottatt, ble den preutfylte søknad lagt til grunn under behandlingen av bostøttesøknaden for 1. halvår 1974. For A.s vedkommende ga behandlingen som resultat at forholdet mellom rimelig botgift (beregnet på grunnlag av husstandens samlede inntekt i året 1972) og beregnede botgifter (faktiske boutgifter) ikke ga grunnlag for tildeling av bostøtte.

I brev av 29. april 1974 anket A. over denne avgjørelse og anførte at hans inntekt var satt for høyt. — — — I særskilte søknader om bostøtte for to halvår i 1972 og for første halvår 1973 (tidligere bostøtteordning) har han også som husstandsmedlemmer ført opp de to døtre som nå opplyses å ha fraflyttet hjemmet, henholdsvis 25. oktober 1971 og 29. august 1972. Om disse 2 barn ikke hadde vært medtatt som hjemmeboende, ville innvilget bostøtte for disse 3 halvårsterminer blitt redusert med et betydelig beløp.

Husbanken har på grunn av sakens spesielle karakter funnet å kunne ta den opp til ny vurdering og gjennom flere telefonsamtaler drøftet den inngående med — — — kommune, som på sin side har hatt en lengere konferanse med A. om hans bostøttesak. Etter de opplysninger som er fremkommet om husstandens dårlige økonomi, hans egen uførhet og sykdomsforhold av alvorlig art innen familien, har Husbanken ut fra rimelighetsbetraktninger funnet å kunne tilstå A. bostøtte for 1. halvår 1974. — — — Det vil ikke bli reist krav om tilbaketalning av utbetalt bostøtte i forbindelse med den gamle bostøtteordning.»

Klagen over avslått bostøtte for første halvår 1974 måtte etter dette anses som ordnet.

Husbanken opplyste at A. ikke hadde søkt om bostøtte for annet halvår 1974. Det kunne da ikke innvendes noe mot at bostøtte for dette halvåret ikke var gitt.

20.

Bostøtte — unnlatt melding om flytting innen kommunen.
(Sak 1795/74.)

A. flyttet i mars 1972 fra et sted til et annet sted i samme kommune uten å gi melding til folkeregisteret. Etter flyttingen mottok han regelmessig bostøtte fram til 1. halvår 1974. I forbindelse med søknad om bostøtte for denne termin henvendte A. seg til boligkontoret i kommunen for å få søknadsskjema. Han fikk da opplyst at etter som han hadde mottatt bostøtte for foregående terminer, ville han automatisk få tilsendt søknadsskjema direkte fra Husbanken. Dette hadde sammenheng med en omlegging av behandlingen av bostøttesøknader fra og med 2. halvår 1973. A. mottok imidlertid ikke søknadsskjema slik han var lovet og henvendte seg til boligkontoret på nytt. Søknadsfristen var nå utløpt, men det ble likevel sendt en søknad til Husbanken. Søknaden ble avslått, og avslaget ble opprettholdt av Husbanken etter fornyet behandling. I brev av 27. september 1974 ble gitt slik begrunnelse for avslaget:

«— — — Ved bostøtteberegningen for terminen 1. kalenderår 1974 skal situasjonen vedrørende husstandens sammensetning og bolig pr. 1. november 1973 legges til grunn. I Kommunaldepartementets forskrifter av 23. januar 1973 er det bestemt at de forhold som har betydning for bostøtteberegningene skal fastsettes på grunnlag av de registrerte opplysninger i folkeregisteret pr. denne dato. Det er derfor av avgjørende betydning at vedkommende husstand faktisk bodde i den aktuelle bolig pr. 1. november 1973 og at flytting dit var meldt til folkeregisteret og registrert der innen nevnte dato. I motsatt fall anses husstanden ikke støtteberettiget i angjeldende bolig. — — —»

A. klaget 22. november 1974 til ombudsmannen over avgjørelsen. Klagen ble forelagt for Husbanken som anførte:

«For bostøtteterminen 1. halvår 1974 skal situasjonen vedrørende husstandens sammensetning og boligforhold pr. 1. november 1973 legges til grunn for bostøtteberegningene. Denne regel er hjemlet i Kommunaldepartementets forskrifter av 23. januar 1973 pkt. IV som for øvrig fastsetter at situasjonen skal baseres på de registrerte opplysninger i folkeregistret pr. nevnte dato. Videre er det i Kommunaldepartementets bestemmelser av 23. januar 1973 om gjennomføringen av ordningen, pkt. 3 a, jfr. pkt. 7, bestemt at bostøttere registret skal kontrolleres maskinelt mot folkeregistrets data vedrørende de oppgitte husstandsmedlemmers fødselsnummer, navn og boligadresse. I rettledningen for utfylling av bostøttesøknad pkt. 5 er det uttrykkelig gjort oppmerksom på disse forhold.

At det i bostøttesammenheng legges avgjørende vekt på folkeregistrets personregistreringer, skyldes at dette sett hen til det store antall søknader, er den eneste sikre måte å føre kon-

troll med husstandens sammensetning og boligforhold. Husbanken har sett seg nødt til å følge en meget restriktiv linje når det gjelder spørsmålet om å fravike folkeregistrets registreringer på dette punkt.

For første bostøttetermin etter den nye ordningen — 2. kalenderhalvår 1973 — ble A. tilstått en bostøtte på kr. 2.095. Det er på det rene at bostøtten er tilstått på feilaktig grunnlag, idet søkeren ikke var registrert i folkeregistret på den aktuelle bolig pr. situasjonsdatoen 1. mai 1973 som gjaldt for denne bostøttetermin. Når dette har skjedd, skyldes dette en svikt i kontrollbehandlingen av søknadene for denne bostøttetermin.

Preutfyllingen av søknader for bostøtteterminen 1. halvår 1974 skjedde mot folkeregistrets registreringer pr. 1. november 1973. Det ble da helt korrekt ikke preutfyllt noen søknad for A., fordi han ikke var registrert i den aktuelle bolig pr. 1. november 1973. Etter foreliggende bevitelse fra folkeregistret er flyttingen først meldt inn den 25. november 1973.

Ved den manuelle etterbehandling av søknader for denne termin fant Husbanken å måtte avslå A.s søknad om bostøtte og opprettholdt denne avgjørelse i forbindelse med klagebehandlingen. Av hensyn til konsekvensene og på bakgrunn av det behandlingsopplegg som er fastsatt for den nye bostøtteordningen, kan Husbanken i alminnelighet ikke fravike gjeldende bestemmelser på dette område. Det er også lagt vekt på at A. ble tilstått bostøtte på feilaktig grunnlag for 2. halvår 1973.»

Til dette fremholdt jeg overfor Husbanken at A. både for 2. halvår 1973 og 1. halvår 1974 tilfredsstilte de materielle vilkår for bostøtte, og at det ikke kunne være grunn til å legge vekt på ved behandlingen av A.s søknad for 1. halvår 1974 at han av rent formelle grunner ikke skulle fått utbetalt bostøtte for 2. halvår 1973. Jeg uttalte at det kunne være grunn til å vurdere saken på nytt.

Husbanken fastholdt imidlertid sin tidligere avgjørelse. I ny henvendelse til banken ba jeg derfor opplyst hvilke betenkeligheter som var forbundet med å ta til følge slike klager det her var tale om. Husbanken uttalte bl. a.:

«At det i bostøttesammenheng legges avgjørende vekt på folkeregistrets personregistreringer skyldes at dette sett hen til det store antall søknader, er den eneste sikre måte å utføre en tilfredsstillende kontroll med hensyn til husstandens sammensetning og boforhold og fremfor alt at en person ikke har søkt eller er tatt med som biperson i søknad om bostøtte for mer enn én bolig. For personer med en registrert bopel som avviker fra den faktiske bopel, har Husbanken sett det nødvendig å holde konsekvent på at det er den registrerte bopel som skal legges til grunn i bostøttesammenheng.»

Jeg gjentok derpå i brev av 24. oktober 1975 at A. hadde fått avslag på formelt grunnlag og avsluttet brevet slik:

«Jeg forstår Husbanken slik at det er hensynet til en tilfredsstillende kontroll som har ført til at man legger avgjørende vekt på registreringen i folkeregisteret. Dette kan det som utgangspunkt ikke være noe å innvende mot. Rene kontrollhensyn kan imidlertid ikke begrunne avslag dersom det må anses helt utvilsomt at de materielle vilkår for bostøtte er til stede. Så vidt skjønnes er Husbanken redd for at det kan føre til merarbeid dersom man skal måtte undersøke påstander om at folkeregisteret ikke viser de aktuelle boforhold. Heller ikke dette kan være noen avgjørende innvending i de tilfelle hvor det uten slikt merarbeid er klart at de materielle vilkår er til stede. Etter det som foreligger, går jeg ut fra at det overhodet ikke har vært noen tvil til stede når det gjelder A.s reelle boligforhold, og at avslaget utelukkende skyldes det rent formelle at han hadde glemt å sende melding til folkeregisteret ved flyttingen i mars 1972. På denne bakgrunn finner jeg avslaget på bostøtte for 1. termin 1974 klart urimelig. Husbanken bør ta søknaden fra A. opp til ny vurdering. Ombudsmannen bes holdt underrettet om hva som blir gjort med saken.»

Husbanken opplyste så i brev av 6. januar 1976 følgende:

«Under henvisning til Deres brev av 24. oktober 1975 meddeles at Husbanken ut fra en fornyet samlet helhetsvurdering av de foreliggende omstendigheter har funnet å kunne ta A.s søknad om bostøtte for 1. halvår 1974 opp til realitetsbehandling. Beregnet bostøtte k r. 1 8 8 4, — vil bli sendt A. med det første.»

21.

Bostøtte — søknadsfrist oversittet p. g. a. uriktig opplysning fra boligkontoret.
(Sak 491/75.)

A. klaget 11. april 1975 til ombudsmannen over at hun var nektet bostøtte fordi søknadsfristen var oversittet, til tross for at fristoversittelsen ikke kunne bebreides henne.

Bostøtteordningen for 1. halvår 1974 ble kunngjort i dagspressen 11. og 12. november 1973; fristen for å søke bostøtte var satt til 1. desember 1973. Før fristens utløp henvendte A. seg til boligkontoret i kommunen og ba om søknadsskjema. Hun fikk imidlertid opplyst at søknadsskjema automatisk ville bli tilsendt direkte fra Husbanken fordi familien tidligere hadde fått bostøtte. Men etter nye regler om behandling av bostøttesaker var det bare søkere som hadde mottatt bostøtte for nærmest forutgående termin som ville få tilsendt skjema automatisk. A. hadde ikke mottatt bostøtte for 2. halvår 1973, og hun fikk derfor ikke tilsendt skjema slik som boligkontoret hadde stilt i utsikt. Hun henvendte seg til boligkontoret på nytt etter at søknadsfristen var løpt ut, og en forsinket søknad ble sendt Husbanken 15. januar 1974, vedlagt slik uttalelse fra boligkontoret:

«Bostøtte 1. halvår 1974.

Vedlagt tillater en seg å oversende endel søknader om bostøtte for 1. halvår 1974.

Grunnen for at disse søknader sendes direkte til Dem er at de enkelte søkere har manglet informasjon og tildels har fått feilaktig sådan.

En tør be søknadene vurdert og en håper for hver enkelt at søknadene kan tas tilfølge.»

Husbanken avsto søknaden. Saken ble lagt fram for Husbanken til ny behandling, vedlagt brev av 26. juli 1974 fra sosialkontoret i kommunen til Husbanken der det var anført om søknaden fra A.:

«X. sosialkontor tillater seg på vegne, etter fullmakt, å klage på avslag om bostøtte for 1. halvår 1974.

Grunnen for at søknad er innsendt for sent er manglende og delvis feilaktig opplysninger i starten av den nye bostøtteordningen. Hver enkelt skulle selvsagt holde seg løpende orientert, men etter en del års ansettelse på det lokale plan finner en snart ut at så ikke er tilfelle. Av denne grunn som nevnt ovenfor ber en om at bostøttesøknaden for ovennevnte blir vurdert på nytt.»

Også etter ny behandling fastholdt imidlertid Husbanken sin tidligere avgjørelse, og A. klaget til ombudsmannen.

Jeg forela klagen for Husbanken og pekte på at det ikke var bestridt at klageren hadde fått feilinformasjon av boligkontoret og at dette var grunnen til at fristen ble oversittet. Videre fremholdt jeg at det syntes urimelig at feilinformasjon skulle gå utover søkeren når de uriktige opplysninger var gitt av boligkontoret som nettopp skulle bistå med gjennomføringen av bostøtteordningen.

I brev av 20. juni 1975 uttalte Husbanken:

«Husbanken er prinsipielt enig i at feilinformasjon fra et av bostøtteordningens administrasjonsorganer, i dette tilfelle kommunens bostøttekontor, ikke bør gå ut over søkeren. Vi har på grunnlag av feilinformasjon og/eller feilbehandling fra kommunens side foretatt manuell etterbehandling av et betydelig antall søknader, de fleste for bostøtteperioden 2. halvår 1973 da bostøtteordningen var ny. Forutsetningen har vært at søkeren ikke har opptrådt slik at han selv kan klandres for feilene. Vi har ment at både kommunen og søkeren i denne saken kan klandres for det som har skjedd. Når det gjelder søkeren bygger vi på ubestridte opplysninger om at han leste annonseringen om søknadsfrist m. v., at han oppsøkte bostøttekontoret, men fikk feilinformasjon om at blanketter var sendt i posten. Søkeren kan klandres for passivitet ved at han uten å reagere lot søknadsfristen oversitte da det viste seg at blankettene ikke kom som lovet. Det er bostøttesøker som selv har ansvar for å skaffe seg de nødvendige søknadsblanketter. Men også kommunen må ta sin del av skylden for det intrufne. Den burde være klar over at A. mottok betydelig bostøtte etter den gamle ordningen. Det var derfor god grunn til å være

ekstra påpasselig med at familien fikk tilstrekkelig orientering til at søknad ble innsendt i rett tid. Søknadsfristen for terminen 1. halvår 1974 som var satt til 1. desember 1973 ble annonsert i alle landets dagsaviser 11. og 12. november 1973. Inntil 15. desember hadde kommunens bostøttekontor muligheten til å ta imot søknaden og få den videresendt til datasentralen for ordinær behandling hvis søker hadde reagert.

Etter at Husbanken etter ny prøving har fastholdt avvísningen, uttaler X. sosialstyre ifølge vedlegg til søkerens brev til Ombudsmannen:

«Sosialstyret mener etter det opplyste at det må være Husbankens ansvar at saken har tatt en slik vending.»

Husbanken kan ikke si seg enig i denne vurderingen. Vi mener våre overgangsbestemmelser gitt i Rundskriv HB-1006 av 30. januar 1973 ikke skulle være til å misforstå. Videre viser vi til vår «Instruks for kommunens behandling og kontroll av søknaden om bostøtte» gitt i medhold av Kommunaldepartementets bestemmelser om gjennomføring av den nye bostøtteordning. Instruksens pkt. 1 som pålegger bostøttekontoret en alminnelig veiledningsplikt kan ikke sies å være fulgt. Instruksens følger vedlagt. Etter vår mening vil det by på betydelige konsekvenser for hele bostøtteordningen om de kommunale bostøttekontor ikke skulle kunne gjøres ansvarlig for opplagte feil.»

I avsluttende brev av 24. oktober 1975 til Husbanken fremholdt jeg:

«Det kan etter det som foreligger ikke være tvilsomt at hensikten med A.s henvendelse til boligkontoret var å søke om bostøtte for 1. halvår 1974. Dersom hun ikke hadde fått uriktige informasjoner, kan en med stor grad av sikkerhet gå ut fra at søknad ville vært fremsatt før søknadsfristens utløp. Når hun ved henvendelse til vedkommende offentlige kontor for å få søknadsskjema ble henvist til å avvente skjema hun ville få i posten, kan hun vanskelig bebreides at hun ventet en tid selv om søknadsfristen derved ble oversittet. Selv om kunngjøringen i dagspressen muligens burde ført til at hun etterlyste søknadsskjemaet før fristens utløp, kan dette moment etter min oppfatning ikke tillegges særlig vekt. Når det er på det rene at boligkontoret har gitt uriktige opplysninger, må A.s egen forsømmelse tre i bakgrunnen. Dersom A. tilfredsstillte de materielle vilkår for bostøtte, finner jeg det under de foreliggende omstendigheter klart urimelig at Husbanken avvís søknaden på det grunnlag at den er for sent fremsatt. Husbanken bør ta søknaden fra A. opp til ny vurdering og innvilge bostøtte dersom de materielle vilkår var til stede. — Ombudsmannen bes holdt underrettet om hva som blir gjort med saken.»

Husbanken meddelte så i brev av 9. desember 1975 følgende:

«Det er på det rene at det kommunale bostøttekontor har gitt uriktige opplysninger til søkeren om hvordan det skulle forholdes med

søknad om bostøtte for 1. halvår 1974. Årsaken til dette skyldes dels at bostøttekontoret var av den oppfatning at søkeren hadde fått bostøtte for 2. halvår 1973 og dermed skulle få tilsendt søknad for 1. halvår 1974, og dels manglende kjennskap til reglene for den nye bostøtteordningen.

Husbanken har etter nærmere vurdering funnet å kunne legge avgjørende vekt på disse forhold og la A.s egen forsømmelse tre i bakgrunnen. A.s bostøttesøknad for 1. halvår 1974 vil derfor bli tatt opp til realitetsbehandling og søkeren vil bli gjort kjent med resultatet med det første.»

22.

Støtte til småhusbygging om vinteren — hus ikke fullført innen fristen p. g. a. brann.
(Sak 699/75.)

To husbyggere klaget over avslag på søknad om støtte etter tilskottsordningen for småhusbygging om vinteren. Søknadene var avslått fordi leilighetene ikke var innflyttingsklare innen den frist som fulgte av forskriftene (15. mai) og heller ikke innen 14 dager deretter. Dette var den maksimale fristforlengelse fylkesarbeidskontoret kunne innvilge ved dispensasjon.

Grunnen til at det ikke hadde latt seg gjøre å fullføre leilighetene innen den fastsatte frist, var en brann 6. april 1974 som hadde medført totalskade på det ene bygg og en skade på 60 prosent på det annet.

Tilskottssøknadene var avslått av fylkesarbeidskontoret og etter klage også av Arbeidsdirektoratet.

I brev av 16. juni 1975 forela jeg klagen for Kommunal- og arbeidsdepartementet og anførte:

«Klagerne har søkt om tilskott for småhusbygging om vinteren, og bygget er etter det som foreligger påbegynt til slik tid at det ville være tilskottsberettiget. På grunn av brann har klagerne imidlertid ikke fått fullført bygget innen 15. mai og, så vidt skjønnes, heller ikke innen 14 dager deretter. Etter forskriftene er det ikke hjemmel for ytterligere fristforlengelse, og Arbeidsdirektoratets avslag er således i samsvar med forskriftene.

At det ikke kan gis tilskott i et slikt helt ekstraordinært tilfelle, kan virke urimelig. Jeg vil gjerne høre om departementet finner at det kan være grunnlag for å fravike forskriftene i dette tilfelle.»

Ved brev av 24. oktober 1975 til klagerne uttalte departementet:

«Etter de opplysninger som foreligger i saken, finner departementet å kunne gi tilsagn om vanlig tilskott til småhusbygging om vinteren til Deres bolig.»

Saken ga etter dette ikke anledning til ytterligere fra min side.

23.

Søknad om lån i Husbanken innsendt først etter igangsatt byggearbeid.
(Sak 335/75.)

A. søkte husbanklån i mai 1973. Søknaden ble behandlet av husnemnda i møte 4. juni 1973. I brev av 21. juni 1973 skrev nemnda slik til A.:

«Deres lånsøknad ble behandlet på møte i Husnemnda 4. d. m. Saken ble anbefalt innvilget dersom De kan dokumentere egenkapital.»

A. gikk ut fra at lånesøknaden ble oversendt Husbanken med nemndas anbefaling, og at han kunne sette i gang byggearbeidet. Etter anbefaling fra husnemnda fikk han innvilget byggelån i en lokal bank.

Da huset var oppført og byggelånet skulle konverteres, ble A. kjent med at hans lånesøknad ikke var behandlet av Husbanken. Søknaden ble avslått ved Husbankens brev av 5. desember 1974.

I brev av 7. mars 1975 klaget A. til ombudsmannen over avslaget. Jeg forela klagen for Husbanken som uttalte i brev av 10. april 1975:

«Etter Husbankens retningslinjer gis det ikke lån til boligbygg som er ført opp uten forutgående konverteringstilsagn fra banken. Motiveringen for denne bestemmelse er i første rekke at Husbanken skal stå fritt i vurderingen av den enkelte lånsøknad ut fra de til enhver tid gjeldende bestemmelser, særlig med henblikk på kostnader, boligens størrelse, tomteforholdene m. v. Hertil kommer at under de nåværende forhold hvor antall lånsøknader langt overskrider bankens muligheter for å innvilge lån er det nødvendig å ha full oversikt over byggeplanene for å kunne gjennomføre de sentrale myndigheters pålegg med hensyn til omfanget av boligbygging i Husbankens regi. De enkelte byggelånsbanker er på det rene med at det ikke forplikter Husbanken dersom byggelån gis uten at det foreligger konverteringstilsagn herfra.

Når det gjelder ovennevnte søknad ble denne sendt Husbanken etter at huset var oppført.»

Etter at Husbanken underhånden opplyste at banken i enkelte saker hadde fraveket regelen om at det ikke gis lån til boligbygg som er ført opp uten forutgående konverteringstilsagn, tok jeg ny kontakt med banken. Jeg pekte på at A.s lånesøknad var behandlet av husnemnda før byggearbeidene ble påbegynt, at søknaden ble anbefalt innvilget dersom egenkapital kunne dokumenteres, og at A. etter å ha mottatt husnemndas brev av 21. juni 1973 gikk ut fra at saken var i orden og at han kunne starte byggearbeidet. Videre skrev jeg:

«I brev hit av 10. april 1975 kommer Husbanken inn på de grunner som rent generelt

taler for ikke å gi lån til boligbygg som er ført opp uten forutgående konverteringstilsagn fra banken. Hvis det er så at denne regelen er fraveket i enkelte andre saker etter en konkret vurdering, vil det være av interesse å få Husbankens uttalelse om hvorledes de særlige forhold i A.s sak vurderes.»

Husbanken svarte:

«Husbanken har i helt spesielle tilfeller funnet å kunne dispensere fra bestemmelsen om at det ikke ytes lån til boligbygg som er ført opp uten forutgående konverteringstilsagn fra banken. Det har da dreiet seg om utpreget sosiale kasper (sykdom, handicap, særlig store familier).

I et tilfelle som dette er det ikke objektive kriterier av lignende art. Det er helt på det rene at lånsøkeren har unnlatt å svare på husnemndas skriftlige anmodning om «nødvendig dokumentasjon av egenkapital». Byggearbeidet er uten videre igangsatt og byggelån er gitt uten at søknaden er forelagt Husbanken.

Dersom forutsetningene for dispensasjon skulle strekkes så langt at regulære unnlattelser fra lånsøkernes side skulle medføre dispensasjonsgrunnlag ville det neppe være mulig for Husbanken å håndheve gjeldende retningslinjer med tilsvarende uheldige virkninger for utglidning når det gjelder kontroll med investeringer og byggeplaner.»

Jeg tok igjen kontakt med banken ved brev av 28. oktober 1975. Jeg nevnte at det fremgår av rundskriv om Husbankens utlånsvirksomhet at banken skal stå fritt ved vurderingen av den enkelte lånesøknad, og at det ikke forplikter Husbanken om byggelån gis uten at det foreligger konverteringstilsagn. Jeg pekte også på at det samme fremgår av teksten på lånesøknadsskjemaet, hvor det heter:

«Hvis bygget påbegynnes for tilsagn om lån foreligger, skjer det på byggherrens egen risiko. Husbanken forbeholder seg således å avslå en søknad eller stille krav om forandringer i byggeplanen uten hensyn til om byggarbeidet er påbegynt.»

Videre skrev jeg:

«Etter det som er anført i Husbankens brev av 10. april 1975, er imidlertid den omstendighet at huset er oppført uten forutgående konverteringstilsagn i seg selv en grunn til å avslå søknaden, selv om grunnlaget for innvilgelse ellers skulle være til stede. Denne praksis kan det ikke sees å være holdepunkter for i de oversendte rundskriv m. v. Orienteringen på søknadsskjemaet sier ikke mer enn at Husbanken vil forbeholde seg samme adgang til å avslå en søknad eller kreve forandringer i de tilfelle hvor huset er påbegynt, som i de tilfelle hvor det ikke er det. Hvis det at huset er påbegynt er en selvstendig avslagsgrunn, er det som er anført på låneskjemaet sterkt misvisende. På denne bakgrunn vil jeg be om en nærmere redegjørelse for på hvilken måte den nevnte praksis har kommet til uttrykk i Husbankens retningslinjer.

Husnemndas brev av 21. juni 1973 til A. lyder slik:

«Deres lånsøknad ble behandlet på møte i Husnemnda 4. d. m. Saken ble anbefalt innvilget dersom De kan dokumentere egenkapital.»

Det går ikke klart fram at det stilles et spørsmål som måtte besvares før saken kunne ekspederes til Husbanken for avgjørelse. Det kan vanskelig bebreides A. om han skulle ha oppfattet brevet slik at han måtte kunne dokumentere egenkapital når det senere ble spørsmål om det. Også dette taler for at Husbanken bør realitetsbehandle A.s lånesøknad og innvilge den dersom banken etter å ha vurdert byggeprosjektet finner at vilkårene for husbanklån er til stede. Jeg ber opplyst hva som blir foretatt.»

I brev av 25. november 1975 svarte Husbanken:

«Etter den foreliggende korrespondanse med Herr Ombudsmannen, ble saken lagt frem for bankens hovedstyre i møte den 19. d. m.

Administrasjonen fant etter omstendighetene å kunne innstille på at A.s søknad ble behandlet som konverteringssøknad. Det ble i første rekke lagt vekt på at lånsøkeren hadde innsendt sin lånsøknad før byggearbeidet tok til, og at det kan sies å være en viss tvil om lånsøkeren forstod at det fra husnemnda ble stillet spørsmål som måtte besvares før saken kunne ekspederes til Husbanken for avgjørelse.

Hovedstyret aksepterte innstillingen.

Det vil nå bli holdt ferdigtakst. Dersom ferdigtaksten viser at huset er oppført overensstemmende med lånsøknadens forutsetninger, vil konverteringslån bli gitt.»

24.

Tomt fra kommunalt boligfelt — størrelsen av kjøpesummen.
(Sak 557 K/74.)

A. søkte 19. september 1973 kommunen om å få kjøpe en tomt i et av kommunens boligfelt, X. søndre. Denne tomt var opprinnelig tildelt en annen tomtesøker som imidlertid unnlot å innløse tomten. Tomten ble tilbudt A. fordi han måtte fraflytte sin bolig innen våren 1975, og fordi han tidligere hadde søkt kommunen om tomt.

Ved kommunens brev av 6. desember 1973 ble A. gitt opplysning om kjøpesummen for tomten. Kjøpesummen var beregnet på grunnlag av prisen på tomter i et annet av kommunens boligfelt, X. nordre. X. søndre og X. nordre ble innkjøpt og regulert samtidig, men utbyggingen av boligfeltene skjedde til forskjellig tid. Mens utbyggingen av X. søndre tok til allerede i 1968, ble X. nordre opparbeidet og klargjort for utbygging først i 1972—73. Tomteprisene og refusjon for boligtek-

niske anlegg ble derfor fastsatt med flere års mellomrom for de to boligfelt, og overtagelsessummen for tomter i X. nordre, som ble utbygd sist, ble satt vesentlig høyere enn for tomter i X. søndre.

A. var ikke enig i dette oppgjør. I brev av 27. desember 1973 til kommunen søkte han «om å få redusert prisen på (tomten) slik at prisen blir i overensstemmelse med de øvrige tomter i X. Søndre». Han bemerket:

«— — — så vidt meg bekjent har påløpne kostnader og eventuelle kalkyleoverskridelser ved etterkalkyler aldri ført til prisforhøyelse på tomter i et boligfelt når prisene en gang er fastsatt.

En annen ting er at prisen på en tomt i et boligfelt aldri så vidt meg bekjent tidligere i — — — kommune, er blitt forhøyet fordi tomtene i et annet felt er blitt dyrere. Kostnadene som påløper i et byggefelt hva såvel grunn som boligtekniske anlegg angår er engangskostnader som ikke stiger etter hvert bortsett fra eventuelle rentetap av den investerte kapital. Jeg nevner dette fordi prisen på den tomten jeg er blitt tilbudt er beregnet på grunnlag av gjeldende priser i X. Nordre og ikke etter det som er blitt betalt for tomtene i X. Søndre hvor — — —veien 31 ligger.»

Teknisk etat ga følgende uttalelse, gjengitt i rådmannens framlegg for formannskapet:

«I brevet mener A. at han må betale for mye for tomten i forhold til de øvrige i området. Han mener at han skal betale den samme pris som er betalt for de andre tomtene i X. Søndre. A. skriver videre at han kan tenke seg å betale mer rentekostninger enn tidligere tomtekjøpere i samme felt har betalt.

Da teknisk etat satte opp skjøte på tomten ble prisen som ble betalt for tomtene i X. Nordre lagt til grunn, da en mente at det var mest nærliggende å sammenlikne med disse, som omtrent var av samme standard.

Hvis prisen beregnes som for X. Søndre, blir den som følger:

1 067 m ² a kr 5,40	kr 5 761,80
Ref. for boligtekniske anlegg	» 12 000,—
	<hr/>
	kr 17 761,80
8½ % rente i 1½ år	» 2 131,20
	<hr/>
	kr 19 893,—

Dersom prisnivået for X. Nordre legges til grunn vil den utgjøre:

1 067 m ² a kr. 8,—	kr 8 536,—
Ref. for boligtekniske anlegg	» 21 000,—
	<hr/>
Tilsammen	kr 29 536,—

En kan være enig i at refusjon for boligtekniske anlegg blir redusert med kr 1 000,— tilsvarende utgiftene til veilys, men en kan for øvrig ikke finne noen grunn til at kommunen skulle overdra denne tomt til A. for den pris som for øvrig gjaldt i X. Søndre. En har i den

forbindelse bl. a. lagt vekt på at A. i tilfelle vil få tomten utenfor tur.

Dersom tomten skal selges til «gammel pris» synes det rimelig at den blir tildelt en av de søkere som står for tur etter loddtrekningen.»

Rådmannen sa seg «enig med uttalelsen fra teknisk etat». — Formannskapet traff 11. mars 1974, med 9 mot 2 stemmer, følgende vedtak i samsvar med rådmannens forslag:

«Formannskapet er enig i de betraktninger som kommer til uttrykk i brev fra teknisk etat, datert 25. febr. 1974, og sier seg videre enig i at prisen reduseres med kr. 1 000,— tilsvarende utgiftene til veilys.»

I brev av 19. mars 1974 klaget A. til ombudsmannen. Han anførte bl. a.:

«Som det fremgår av vedlagte kopier er grunnen til min klage den at — — — kommune har beregnet prisen på den tomt jeg har fått tildelt i byggefeltet X. Søndre, som er et eldre boligfelt, etter gjeldende priser i kommunens nyeste boligfelt som kalles X. Nordre.

Dette er noe som aldri tidligere er blitt praktisert i — — —. Formannskapet har tidligere en gang for alle fastsatt tomteprisen i hvert boligfelt uten at man har regulert disse opp selv om prisene har steget i nyere felt.»

Ombudsmannen bemerket i brev av 9. april 1974 til formannskapet:

«Det synes å fremgå av A.s brev til B. at den tomten han har fått i — — —vn. 31 tidligere har vært tildelt en annen som trakk seg. Det er av interesse å få opplyst når denne tildelingen fant sted og i tilfelle til hvilken pris. Det bes også opplyst når de øvrige tildelingene av tomt i X. søndre fant sted etter den opprinnelige pris. — — —»

Svar ble gitt ved brev av 30. juli 1974 fra kontorsjefen ved teknisk etat:

«Tomten — — —veien 31 var opprinnelig reservert en av de grunneiere som i forbindelse med salget av arealet til kommunen hadde forbeholdt seg forkjøpsrett til et visst antall tomter for sin egen families behov. I slutten av 1971 meddelte imidlertid vedkommende at forkjøpsretten ikke ville bli benyttet og tomten ble derfor sammen med nabotomten, som også det var frafalt forkjøpsrett for, avertert til salg i januar 1972 for den opprinnelige pris. Den som ble tildelt tomten — — —veien 31, unnlot imidlertid å løse inn tomten og den ble derfor liggende udisponert.»

Om de to tomteområder ga kontorsjefen følgende opplysninger i brevet:

«Tomteområde i X. Søndre ble lagt ut av — — — kommune, som i 1968 fastsatte prisen til kr. 5,40 pr. m² for grunnen, og kr. 12.000,— i refusjon for boligtekniske anlegg, inkl. rentetap. Prisen bygde på de overslag som ble utarbeidet den gang, for 6—7 år siden, og forutsetningen fra kommunens side var at prisen skulle gi full refusjon for så vel grunnkjøp

som boligtekniske anlegg. Denne forutsetning holdt ikke. Det endelige regnskap viste at kommunen direkte måtte subsidiere hvert tomt med over kr. 2.000,—.

I tillegg til de direkte utlegg kommer utgiftene til administrasjon og sosiale utgifter som det ikke er medtatt i refusjonsberegningen. Endelig er det beregnede rentetap for lavt, idet tapet faktisk utgjør mellom seks og syv tusen kroner, (17.761,— i ca. 5 år).

X. Nordre, er et byggefelt som ble regulert samtidig med X. Søndre, men det ble først i 1972/73 opparbeidet slik at tomtene kunne selges. I denne omgang er det utparsellert 38 tomter samt et område på ca. 16 da. for konsentrert bebyggelse. Prisen for eneboligtomter i område er av kommunestyret fastsatt til kr. 8,— pr. m², samt kr. 20.000,— i refusjon for boligtekniske anlegg, samt kr. 1.000,— i rentetap. Til tomtene meldte seg ca. tre ganger så mange søkere som det var disponible tomter.»

Om tomteprisfastsettelsen uttalte kontorsjefen bl. a.:

«— — — Dersom kommunen skulle selge tomten i X. Søndre for den pris som ble fastsatt i 1968 ville det foruten at kommunen ville blitt påført et direkte og indirekte tap på flere tusen kroner, ha medført at det ville bli begått urett mot alle dem som ble tildelt tomt i X. Nordre, og som først burde vært tilbudt tomten i X. Søndre.»

Fra kommunen ble senere opplyst at de to tomtefeltene var kjøpt samtidig av kommunen i 1967 (for kr. 4,60—4,70 pr. m²), og at man ved kalkulasjonen i forbindelse med videre-salget av tomtene fra hvert av feltene tok sikte på dekning av kommunens utlegg, verken mer eller mindre. Men tomteprisene ble satt for lavt for begge felter. En subsidiering er derfor skjedd, på X. søndre med ca. kr. 2 400,— pr. tomt.

I avsluttende brev av 21. januar 1975 til kommunen fremholdt jeg:

«Etter det opplyste hadde kommunestyret fastsatt salgsprisen for tomtene i X. søndre til kr. 5,40 pr. m²+kr. 12 000,— refusjon pr. tomt for tekniske anlegg, og for tomtene i X. nordre til kr. 8,— pr. m²+kr. 20 000,— refusjon pr. tomt for tekniske anlegg+kr. 1 000,— for rentetap, begge fastsettelser var ment å gi dekning for kommunens utlegg, men ikke for mer. Jeg går etter det opplyste ut fra at samtlige tomter i X. søndre, med unntak av — — —veien 31, som denne saken gjelder, av kommunen var solgt for pris som nevnt. Ellers legger jeg til grunn at prisen var fastsatt på samme måte for — — —veien 31 ved de to tidligere overdragelser som var avtalt vedkommende denne tomt (først i tilknytning til opparbeidelsen av feltet i 1968 og senere etter avertering i januar 1972), men som ikke ble gjennomført. Når kontorsjefen ved teknisk etat i oktober 1973 foreslo overfor rådmannen at tomten skulle selges til A. «på vanlige vilkår», er det etter dette naturlig å forstå det siterte slik at en tok sikte på den salgssum

som tidligere var fastsatt av kommunen for tomtene i X. søndre, som jo tomtene ellers i feltet var solgt for og som — — —veien 31 var tenkt solgt for ved de to tidligere anledninger.

Etter at formannskapet hadde besluttet å tildele tomten til A., har teknisk etat, med tilslutning av rådmannen og formannskapet, inn tatt det standpunkt at A. bør betale en særlig og høyere pris for — — —veien 31, nemlig samme pris som er fastsatt for tomtene på nabo-feltet X. nordre. Grunnlaget for dette standpunkt synes å være en oppfatning om at A. fikk — — —veien 31 «utenfor tur», og at det da ville være urettferdig overfor enkelte andre tomtesøkere om han fikk tomten til vanlig pris for tomter i X. søndre. Synspunktet er trolig at han får finne seg i å betale som for tomt i X. nordre, som var det felt hvorfra kommunen nå var i ferd med å selge tomter. Deriomt synes kontorsjefen, med tilslutning av rådmannen og formannskapet, å være av den oppfatning at — — —veien 31 fremdeles kunne selges til «gammel pris», dersom «den blir tildelt en av de søkere som står for tur etter loddtrekningen».

Jeg har vanskelig for å forstå nevnte resonnement og resultat. — Jeg oppfatter formannskapets vedtak om tildeling av — — —veien 31 til A., og kommuneadministrasjonens forberedelse av vedtaket, slik at en fant at A., alle forhold tatt i betraktning, burde tildeles tomten fremfor andre interesserte. Jeg oppfatter således tildelingsvedtaket ikke slik at A. bare ble ansett berettiget fremfor de andre, hvis han betalte en særlig, høyere pris for tomten. Det kan etter dette virke vilkårlig om kommunen ville ta en høyere pris av A., enn den ville gjort av en annen søker som i stedet måtte ha vært tildelt tomten. Det rimelige og naturlige synes å være at A. må betale den pris som ellers konsekvent er tatt for tomtene på X. søndre. Det later da også til at en ville vært innstilt på en slik prisfastsettelse fra kommunens side, dersom tomten nå i stedet var solgt etter loddtrekning.

Jeg legger til at det etter sakens opplysninger ikke er helt klart hvordan en fra kommunens side tenker seg å disponere det ekstra beløp (om lag kr. 10 000,—) som kommunen vil få ved salget av — — —veien 31 om prisen regnes etter X. nordre-prinsippet. Etter det som er uttalt om forholdet til andre tomtesøkere (jfr. avslutningen av brev av 13. november 1974 fra kontorsjefen ved teknisk etat), kunne det tenkes at ekstrabeløpet skulle tilfalle andre tomtesøkere, eventuelt en enkelt av dem, etter loddtrekning. Men sannsynligvis er meningen at kommunen skal beholde ekstrabeløpet, jfr. opplysningene i bl. a. kontorsjefens brev av 30. juli 1974 om kommunens subsidiering i X. søndre. I så fall vil imidlertid kommunen få en tilfeldig fordel som følge av at den tidligere kjøper trakk seg, og fordi det nettopp var A. som deretter ble tildelt tomten. Videre vil A. bli utsatt for forskjellsbehandling i forhold til alle de andre som har fått kjøpt tomter i X. søndre; i forhold til denne personkrets er det imidlertid vanskelig å se at det kan finnes noe grunnlag for forskjellsbehandling. Endelig vil kommunen i så fall få en direkte fortjeneste på sitt kjøp og salg av — — —veien 31, idet kommunens samlede utgifter vedkommende denne tomt etter de foreliggende opplysninger ikke

under noen omstendighet synes å beløpe seg til kjøpesummen, utregnet etter X. nordre-prinsippet. En slik fortjeneste vil ikke samsvare særlig med det alminnelige tomtepolitiske prinsipp som er opplyst å gjelde i — — —, nemlig at kommunen skal skaffe boligtomter til selvkostende.

Jeg vil be kommunen ta under overveielse å undergi søknaden av 27. desember 1973 fra A. ny behandling, og forutsetter at jeg blir underrettet om kommunens standpunkt.»

I brev av 29. mai 1975 har kommunen gitt underretning om at formannskapet i møte 12. s. m. vedtok at den pris som var forlangt for de øvrige tomter i X. søndre, skulle legges til grunn også ved oppjøret mellom A. og kommunen.

25.

Bygningsråd nektet å etterkomme fylkesmannens pålegg om å gi byggetillatelse.
(Sak 352 K/75.)

A. klaget 11. mars 1975 til ombudsmannen over at bygningsrådet nektet å etterkomme fylkesmannens pålegg om å gi byggetillatelse for uthus.

Bygningsrådet traff 27. juni 1974 vedtak om ikke å godkjenne oppføring av uthus på hytteeiendom. Vedtaket ble påklaget til fylkesmannen, som i brev av 21. oktober 1974 til bygningsrådet fremholdt:

«Etter dette er fylkesmannen kommet til at klagen fra A. blir å ta til følge. Idet en ikke kan se at det omsøkte byggearbeid vil stride mot bestemmelser som er gitt i eller i medhold av bygningsloven, pålegger fylkesmannen bygningsrådet snarest å gi byggetillatelse for uthuset.

Fylkesmannens vedtak er endelig og kan ikke påklages videre, jfr. bygningslovens § 17, 2. ledd.»

Bygningsrådet fastholdt imidlertid sin tidligere nektelse.

I klagen til ombudsmannen anførte A. at han ikke kunne gå i gang med bygging, idet han da risikerte påtale fra bygningsrådet. — Jeg uttalte i brev av 25. mars 1975 til fylkesmannen:

«Det er uklart hvorfor fylkesmannen har gitt vedtaket form av et pålegg til bygningsrådet om å gi byggetillatelse. Hvis fylkesmannen finner saken så klarlagt i faktisk og rettslig henseende at det er grunnlag for et ubetinget pålegg, kan det ikke sees å være noe i veien for at fylkesmannen selv gir byggetillatelse. Det kan spørres om ikke fylkesmannens vedtak i realiteten innebærer at byggetillatelse er gitt slik at A. derfor kan påbegynne bygget. Dersom fylkesmannen antar at det bør foreligge et uttrykkelig vedtak om byggetillatelse, kan det spørres om fylkesmannen ikke selv bør treffe slikt vedtak, når det viser seg at bygningsrådet ikke vil med-

virke. Det bes opplyst hvorledes fylkesmannen ser på dette.

At A.s sak nå etter det som er opplyst over telefon er oversendt Miljøverndepartementet sammen med en annen sak vedrørende naboeiendommen (tilhørende B.), hvor fylkesmannen har truffet vedtak som underinstans, synes ikke å burde medføre at spørsmålet om byggetillatelse for A. blir stilt i bero, jfr. fylkesmannens uttalelse om at avgjørelsen i A.s sak er endelig og ikke kan påklages videre.»

Fylkesmannen ga følgende svar:

«Ombudsmannen uttaler at han finner det uklart hvorfor fylkesmannen har gitt vedtaket av 21. oktober 1974 form av et pålegg til bygningsrådet om å gi byggetillatelse. En vil bemerke at dette ikke er noen uvanlig form for klageavgjørelse. I denne forbindelse viser en til ombudsmannens årsmelding for 1974 s. 15 (sak nr. 21/73), hvor en avgjørelse i klagesak av fylkesmannen i Nordland slutter slik: «Bygningsrådet tar straks klagerens søknad av... opp til fornyet behandling og innvilger søknaden under forutsetning av at den for øvrig tilfredsstiller bygningslovgivningens krav». Det framgår ikke at ombudsmannen har hatt innvendinger til denne vedtaksformen. Fylkesmannens avgjørelse av 21. oktober 1974 er å forstå på samme måte som det som ble sitert. Ved å forme avgjørelsen som et pålegg om å gi byggetillatelse, fikk bygningsrådet anledning til å stille de nødvendige og ønskede vilkår innenfor rammen av de bestemmelser som gjelder for fritidsbebyggelse i kommunen.

Det må understrekes at fylkesmannen ikke kunne forutse at bygningsrådet skulle reagere slik det gjorde — ved å be seg fritatt fra sine verv. Etterpå synes det som om fylkesmannens avgjørelse av klagen burde ha vært formet som en definitiv byggetillatelse. En slik tillatelse ville også ha blitt gitt såfremt saken ikke hadde blitt fremmet for Miljøverndepartementet. I denne forbindelse vil en sterkt understreke den faktiske sammenheng mellom de to sakene vedrørende A. og B. På grunn av forholdet mellom disse to var det helt åpenbart allerede før vedtakene var tatt om oppføring av uthus for A. og fritidsbolig for B., at de administrative klagemuligheter ville bli utnyttet, og også søksmål ble nevnt.

For at departementet skulle stå friest mulig i spørsmålet om omgjøring av fylkesmannens vedtak av 21. november 1974, jfr. siste avsnitt i fylkesmannens brev til departementet av 18. november f. å., fant en ikke å burde gi byggetillatelse for A. før saken var avgjort i departementet, jfr. s. 2 i ombudsmannens brev av 25. mars d. å. En vil uttale at fylkesmannen bør og vil treffe vedtak om byggetillatelse slik forholdene har utviklet seg, men dette vil først bli gjort etter at saken er avgjort i departementet og forutsatt at dette ikke bestemmer annerledes.»

Jeg skrev deretter slik til Miljøverndepartementet:

«Det går ut fra at A.s sak ikke foreligger til behandling i departementet som klagesak, siden klageavgjørelse er truffet av fylkesmannen. Så vidt skjønnes kan departementet heller

ikke i egenskap av overordnet forvaltningsorgan nå omgjøre avgjørelsen, jfr. forvaltningslovens § 35 tredje ledd. Etter det som foreligger kan det således ikke sees å være noe grunnlag for å utsette utferdigelse av byggetillatelse til A.

Hvis departementet trenger dokumentene i A.s sak ved behandlingen av B.s sak, og avgjørelse ikke kan ventes med det første, bør det overveies midlertidig å sende saksdokumentene tilbake til fylkesmannen slik at A. kan få den byggetillatelse han etter det som foreligger må antas å ha krav på. Det bes opplyst hva som blir foretatt.»

I en senere uttalelse til fylkesmannen anførte Miljøverndepartementet:

«I vedtekt til bygningslovens § 82 for — — kommune stadfestet — — er det bestemt at oppføring av sportshytter samt tilhørende uthus bare kan foretas etter disposisjonsplan som er behandlet av bygningsrådet og godkjent av fylkesmannen. Fylkesmannen kan i det enkelte tilfelle dispensere fra kravet om disposisjonsplan.

En legger til grunn for forholdet til vedtekt til bygningslovens § 82 må være klarlagt før byggetillatelse gis jfr. bygningslovens § 95 nr. 2.

Dersom forholdet til vedtekten og lovgivningen forøvrig var avklart, er en enig med fylkesmannen i at bygningsrådet må avgjøre søknaden.»

Departementet opplyste underhånden at siste avsnitt i det siterte ikke var slik å forstå at departementet fant noen hindring for at fylkesmannen avgjorde byggesøknaden. I brev av 30. september 1975 til fylkesmannen pekte jeg på at han i brevet av 21. oktober 1974 hadde uttalt at det ikke kunne sees at det byggearbeid A. hadde søkt om, ville stride mot bestemmelser gitt i eller i medhold av bygningsloven. Derved hadde fylkesmannen etter min mening tatt standpunkt til forholdet mellom byggetillatelsen og kommunens vedtekt til bygningslovens § 82. Jeg uttalte at dersom dette var riktig, forutsatte jeg at fylkesmannen snarest ville gi A. byggetillatelse.

I brev av 10. oktober 1975 fra fylkesmannen til A. ble saken avsluttet slik:

«Fylkesmannen har — som ombudsmannen går ut fra — tatt standpunkt til nevnte forhold. En minner om det faktiske forhold at søknaden gjelder oppføring av uthus i tilknytning til eksisterende fritidsbolig på enkelttomt. Miljøverndepartementet uttalte følgende i brev av 13. august 1974 til fylkesmannen i Oppland (jnr. 4039/74 N) at det er «... antatt at dersom en eiendom omfatter en enkelttomt innebærer disposisjonsplankravet at det er tilstrekkelig å legge fram en situasjonsplan som viser arealdisponeringen og plasseringen av hytta innenfor tomt». Vedlagt søknaden om å få oppføre uthus fulgte situasjonsskisse som viste plasseringen. Fylkesmannen har lagt til grunn — selvom dette ikke er kommet klart

til uttrykk i klageavgjørelsen — at disposisjonsplankravet er oppfylt i foreliggende sak. Et strengere plankrav for oppføring av et lite uthus til eksisterende fritidshus, forekommer både reelt og formelt å være meningsløst.

Under henvisning til ovenstående gis De med dette tillatelse til å oppføre uthus på eiendommen som omsøkt.»

26.

Godkjenning av kloakkordning trukket tilbake og byggetillatelse nektet.
(Sak 1179 K/74.)

A. klaget i brev av 30. juli 1974 over at hans søknad om byggetillatelse for våningshus var avslått etter bygningslovens § 66 nr. 2, til tross for at bygningsrådet og helserådet tidligere hadde godkjent kloakkordningen.

A. søkte 30. november 1968 bygningsrådet om godkjenning av kloakkutslipp via septiktank til spredningsfelt. Bygningsrådet godkjente søknaden 20. januar 1969. I vedtaket ble gitt uttrykk for at det omsøkte kloakk-anlegg ville gi en særdeles god rensing av avløpsvannet. Helserådet godkjente kloakkordningen 5. februar 1969, på nærmere angitte vilkår.

Et firma som hadde eiendomsrett til det vannet kloakkutslippet skulle gå til, protesterte mot utslippet. Bygningsrådet vedtok 3. mars 1969 å utsette den videre behandling av A.s byggemelding. I vedtaket het det:

«— — — Før saka kan takast opp att må ein ha motteke skriftleg melding som godtgjer at kloakkspreidningsanlegg med sig til — — — (vannet) kan anleggast, anten som fylgje av minneleg avtale mellom partane eller i henhold til avholdt skjønn eller annan rettsavgjørd.»

A. fikk ikke avtale med firmaet om kloakkutslipp og la saken fram for bygningsrådet på ny. Bygningsrådet traff 1. juni 1970 følgende vedtak:

«Bygningsrådet viser til vedtak for sak nr. — — —, og kan ikke se at nye momenter i form av skriftlig melding fra rettighetshaverne til — — — (vannet) om at kloakkspreidningsanlegg for omsøkte bolig kan anlegges i h. t. minnelig avtale mellom partene eller i h. t. avholdt skjønn eller annen rettsavgjørelse.

Bygningsrådet finner at terrenget på tomten ikke tilfredsstillende de krav til jordsmonnet som et forsvarlig midlertidig kloakkspreidningsanlegg krever. Med hjemmel i bygningslovens § 66 nr. 2 finner bygningsrådet å måtte avslå søknaden om byggetillatelse p. g. a. de utilfredsstillende kloakkeringsforholdene for denne tomten. Videre bygging i dette området kan bare tillates på vilkår av at der tilkobles hovedkloakk (felleskloakk) som er ført i lukket ledning til sjøen. Bygningsrådet ser det som viktig å sikre en forsvarlig utvikling av

området i fremtiden, bl. a. med hensyn til en hygienisk forsvarlig kloakkering.»

A. påklaget bygningsrådets vedtak til fylkesmannen. I brev av 5. februar 1971 ba fylkesmannen bygningsrådet gjøre nærmere rede for hvilke momenter som hadde fått rådet til å gå fra sitt vedtak av 20. januar 1969. Fylkesmannen anførte videre:

«Omsynet til lakse- og aureoppdretteriet kan neppe gje bygningsrådet grunn til å nekte byggeløyve, då dette er eit naboretsleg spørsmål.»

I senere brev til helserådet ba fylkesmannen opplyst om helserådet fremdeles fant å kunne godkjenne den omsøkte kloakkordning. Helserådet uttalte:

Slik forholdene er idag finner helserådet ikke å kunne godkjenne ytterligere spredning av kloakk i det aktuelle området.

Helserådets vedtak i sak nr. — — — blir derfor opphevet.»

Fylkesmannen tok klagen opp til avgjørelse 21. juni 1971 og anførte bl. a.:

«Etter § 66 nr. 2 i bygningslova kan anna kloakkordning enn lukka leidning til resipient berre godkjennast med samtykke av helserådet. Då helserådet ikkje lenger finn å kunne godkjenne septiktank med spreing, har bygningsstyremaktene ikkje høve til å gje byggeløyve med slik ordning. Ein kan etter dette ikkje ta klagen til følgje.»

Det ble ikke uttalt noe om hvorvidt det forelå nye momenter som kunne gjøre det berettiget for bygningsrådet å gå fra vedtaket av 20. januar 1969.

Jeg forela A.s klage for fylkesmannen ved brev av 7. oktober 1974 og anførte:

«Det kunne neppe settes som betingelse for kloakkgodkjenning at A. dokumenterte å ha rett i forhold til vedkommende firma til å foreta kloakkutslipp, jfr. fylkesmannens brev til bygningsrådet av 5. februar 1971. Det bygningsrådet anførte i vedtaket av 1. juni 1970 om at terrenget og jordsmonnet ikke var tilfredsstillende for kloakkspredning, var noe bygningsrådet hadde kunnet ta i betraktning før det ga godkjenning 20. januar 1969, og kan således vanskelig sees å kunne begrunne den senere omgjøring av vedtaket.

Dersom det ikke forelå nye opplysninger eller endrede forhold, kan det synes tvilsomt om bygningsrådet kunne omgjøre vedtaket. Det bes om bygningsrådets og fylkesmannens uttalelse om dette. Det tilføyes at helserådets omgjøringsvedtak av 2. juni 1971 ut fra forholdene slik de «er idag» vel neppe kan ha noen avgjørende betydning for holdbarheten av bygningsrådets vedtak som er et år eldre.

Heller ikke ville utslippstillatelse etter lov om vern mot vannforurensing, som trådte i kraft 1. januar 1971, vært nødvendig. Det fremgår at A. nå har søkt slik tillatelse i henhold til fylkesmannens brev til bygningsrådet

av 8. mars 1974, hvor det heter at saken først kan vurderes ut fra vannforurensingsloven med forskrifter. Søknaden ble 1. juni 1974 behandlet av bygningsrådet som vedtok å fraråde at utslippstillatelse ble gitt. — — —. Så vidt skjønnes skal også fylkesmannen uttale seg om søknaden før den avgjøres av det lokale tilsyn med vannforurensing. At søkeren nå er avhengig av utslippstillatelse, er på det rene, og det er ikke noe å innvende mot at dette spørsmål avgjøres før A.s siste søknad eventuelt tas opp etter bygningslovens regler. Det vil imidlertid være høyst rimelig å se utslippsspørsmålet i sammenheng med bygningsmyndighetenes tidligere behandling.»

Fylkesmannen la saken fram for bygningsrådet, som 28. oktober 1974 traff slikt vedtak:

«På bakgrunn av Sivilombudsmannens brev dat. 7/10-74 og Fylkesmannens brev dat. 17/10-74 finner bygningsrådet å ville oppheve sitt vedtak sak — — — om å fraråde utslippstillatelse.

Bygningsrådet gir tilsagn om at byggetillatelse vil bli gitt når utslippstillatelse foreligger.»

Deretter tilrådte helserådet utslippstillatelse etter lov om vern mot vannforurensing. Fylkesmannen meddelte så at utslippstillatelse var gitt 22. januar 1975.

27.

Plikt for kjøper til å bekoste vann- og kloakknett som vilkår for fradelingstillatelse.
(Sak 1168 K/74.)

A. klaget over at bygningsrådet satte som vilkår for fradelingstillatelse at det ble inntatt i skjøtet bestemmelser om at kjøperen forpliktet seg til å bekoste eventuelle fremtidige kloakk- og vanntilførselanlegg o. l. Han viste til at bygningssjefen hadde uttalt:

«— — — bygningsråd fattet den 14.2.1972, sak nr. 19/72 vedtak om at fradelinger ikke kan behandles før det er inntatt i skjøte/leiekontrakt at evt. seinere påbud om kloakk, renovasjon, vanntilførsel etc. må kostes av hytteeier/grunneier.

Som eksempel på formulering kan nevnes:

«Kjøperen/leieren er oppmerksom på at han ikke må foreta seg noe som kan føre til forurensing av vannet til naboeiendommene. Han binder seg ellers til å følge de vedtak som blir gjort om kloakk, søppel, avfall, veger, vatn, kraftledninger, telefon m. m. Kjøperen/leieren binder seg til forholdsmessig del i kostnaden til slike anlegg. Kostnadsfordelingen skjer ved avtale eller skjønn.»»

I brev av 12. september 1974 ba jeg bygningsrådet om uttalelse om hvilken hjemmel rådet mente å ha for å stille slike vilkår. Bygningssjefen svarte slik:

«Vedtaket som ble fattet av — — — bygningsråd i møte den 14/2-72, sak 19/72 kan

ikke henvises til noen bestemt hjemmel i bygningsloven.

Ut ifra det sterke presset kommunen har på hyttebygging, må en i framtiden regne med at det kommer til å melde seg mange problemer i forbindelse med vann, kloakk, renovasjon etc.

Det er idag problemer for mange hytteeiere dette at deres vannforsyning er i fare for å bli forurenset i de områder som er og blir sterkest utbygget. Også ved nybygg er det for mange vanskelig nok å sikre seg rent vann.

Bygningsrådet mener det er riktig å ta med forannevnte vedtak i skjøte/leiekontrakt for at det kan være mulig med utbygging av tekniske anlegg m. m. i hytteområdene.

I fall et slikt prinsippvedtak ikke kan forlanges inntatt i skjøte/leiekontrakt så vil dette gå ut over hytteeierne. For sannsynlig må en regne med at en utbygging av forannevnte anlegg blir forskjøvet lengre fram i tiden på grunn av økonomiske hensyn. Det må også regnes med at bygningsrådet, i de områder som allerede er endel utbygget med hytter, kommer til å vurdere meget strengt om videre utbygging kan tillates så lenge det ikke er ordnede forhold for avløp, vann etc. Dette gjelder både tidligere fradelte tomter og søknad på nye fradelinger.»

Jeg ba så fylkesmannen opplyse om han hadde vurdert nevnte vilkår i klagesak, og hvis så ikke var tilfelle, om han nå fant grunn til å se på saken. Fylkesmannen svarte 4. april 1975:

«Saken gjelder spørsmål om lovligheten av en av — — — bygningsråd innarbeidet praksis om ikke å ville behandle og gi fradelingstillatelser for tomter før det inntas i skjøte eller festekontrakt bestemmelser om at kjøperen forplikter seg til å bekoste eventuell fremtidig kloakk og vanntilførselanlegg m. v.

Vedrørende selve retten til å få behandlet saken, kan fylkesmannen ikke se at det er lovlig hjemmel til å nekte saken fremmet for behandling i rådet ut fra det faktum at søkeren ikke har villet godta den praksis bygningsrådet har fulgt. Dette har bygningssjefen selv gitt uttrykk for i sitt brev av 29. oktober 1974, og dette må gjelde uansett om søknad gjelder fradeling av hyttetomt eller tomt til annet formål.

For så vidt angår selve realitetsbehandlingen av søknaden, må utgangspunktet være de regler som er gitt i bygningsloven, byggeforskriftene og mulige stadfestede vedtekter til bygningsloven, samt andre lover som berører samme forhold f. eks. lov om vern mot vannforurensning med forskrifter. Dette regelverk inneholder såvel formelle som materielle regler som skal legges til grunn ved behandlingen og så sant disse regler ikke gir hjemmel for å avslå søknaden, har søkeren krav på å få denne innvilget.

Dog er fylkesmannen av den oppfatning at en ut fra vanlige forvaltningsrettslige prinsipper har anledning til å sette vilkår i forbindelse med innvilgelse av en søknad. En forutsetning for vilkårets lovlighet vil dog være at det er sammenheng mellom vedtaket og vilkåret og at dette ikke virker urimelig eller vilkårlig overfor søkeren.

Fylkesmannen kan for øvrig heller ikke se at det er nødvendig å ta inn slike vilkår i vedtakene. Ifølge vannvernloven og forskriftene, sammenholdt med bygningsloven, påligger ansvaret for forurensning den som forurenser. Såvel helserådet som bygningsrådet kan derfor gi de nødvendige pålegg ut fra den til enhver tid gjeldende lovgivning. Dette omfatter også rett til å gi pålegg om å legge om et eksisterende kloakkanlegg, eventuelt å påby tilkopling til et offentlig kloakkanlegg som er lagt i området etter at vedkommende selv oppførte sin bygning, jfr. bygningsloven §§ 65, 66 og 92. Det kan også vises til forskrifter for hygieniske forhold i hytteområder.

Vedrørende Deres spørsmål om fylkesmannen finner grunn til å se på denne konkrete saken nå, antar en at det vil være tilstrekkelig å gjøre — — — bygningsråd oppmerksom på forholdet slik at saken kan tas opp til ny behandling i rådet før den eventuelt sendes fylkesmannen som klagesak etter bygningslovens § 17.»

Overfor bygningsrådet viste jeg til fylkesmannens uttalelse og anførte at det måtte legges til grunn at bygningsrådet ikke hadde hjemmel for å stille vilkår som de foreliggende. Jeg ba opplyst om bygningsrådet nå ville endre praksis. Bygningssjefen svarte:

«De betingelser som bygningsrådet har krevd inntatt i skjøtet ved overdragelser av hyttetomter, vedtatt av bygningsrådet i sak 19/72, blir ikke lengre praktisert.»

Jeg ba i brev av 11. juni 1975 til bygningsrådet opplyst om praksisendringen var vedtatt av bygningsrådet. I motsatt fall burde bygningsrådet nå ta saken opp. Jeg gikk ut fra at bygningsrådet heller ikke ville håndheve vilkår som uten hjemmel var sikret i allerede utstedte overdragelsesdokumenter, og ba bygningsrådet overveie å gi erklæring om at vilkårene ble frafalt. Bygningsrådet traff 24. juli 1975 følgende vedtak:

«Vedtak i sak nr. 19/72 oppheves.

De vilkår som er nevnt i allerede utstedte overdragelsesdokumenter vil ikke bli håndhevet.»

28.

Gjennomføring av helserådets pålegg om retting av kloakkanlegg.

(Sak 1051 K/74 og 3 E/75.)

En hotelleier klaget 29. juni 1974 over kommunens og politiets behandling av sak om retting av nabos kloakkanlegg.

Saksforholdet var følgende:

Da det i 1965 ble tatt prøver av hotellets brønn, viste det seg at drikkevannet var forurenset. Forurensingen skrev seg fra naboens kloakkanlegg. Helserådet påla naboen å rette kloakkanlegget for å få fjernet forurensingen. Da naboen ikke etterkom pålegget, meldte

helsrådet 4. juni 1966 naboen til politiet. Politiet ga 20. desember 1966 naboen slikt pålegg:

«Då tilhøva enno ikkje er ordna, vert De med dette i medhald av sunnhetslova av 16.5.1860 § 5 s.1. tilplikta snøggast råd er og seinast innan 20.5.1967 å etterkoma Helserådet sitt vedtak. For kvar dag som går utover 20.5.1967 utan at vedtaket er etterkome, skal De betala ein «løpende mulkt» stor kr. 75,— til kommunen. — — —»

Politiet fastsatte 29. september 1969 ny frist, slik at dagmulkten skulle betales for hver dag utover 15. november 1969.

Etter at kommunen hadde fått henvendelser om saken, valgte formannskapet i 1970 en nemnd, som skulle forsøke å få ordnet saken ved forhandlinger med hotelleieren og naboen. Nemnda utarbeidet utkast til avtale, som bl. a. forutsatte økonomisk medvirkning fra kommunen. Partene kunne imidlertid ikke bli enige om den foreslåtte løsning.

I møte 8. mai 1973 vedtok formannskapet å ettergi mulkten som naboen var ilagt, og vedtaket ble godkjent i kommunestyremøte 25. juni 1973.

I henhold til etterforskning i straffesak mot naboen traff politiet 3. juli 1973 bestemmelse om påtaleunntak etter § 85 annet ledd i straffeprosessloven av 1. juli 1887 (nr. 5).

Klagen ble lagt fram for kommunen. Rådmannen uttalte i brev av 10. oktober 1974:

«Rådmannen vil likevel streke under at kommunen har gjort alt for å finna fram til ei minneleg ordning mellom partane.

Som det går fram av klagaren sitt skriv er det to forhold som gjer seg gjeldande:

- 1) Grunnspørsmål.
- 2) Kloakkanlegget.

Når det gjeld grunnspørsmålet er dette ei sak mellom partane. I kloakksaka har det vore ein del uklare forhold. Etter at kommunen sin advokat hadde vurdert saka gjorde kommunistyret i møte 25/6-73 slikt vedtak:

«Med tilvising til uttale frå kommuneadvokaten, dagsett 6/3-72, vil formannskapet gjera vedtak om å ettergjeva den mulkta naboen er ilagt.

Kommunen har gjort alt for å finna fram til ei minneleg ordning.

I samsvar med utgreiinga frå kommuneadvokaten vil formannskapet sjå seg ferdig med saka.»

Ein er kjend med at Helserådet i møte 1/8-74, no har gjort eit konkret vedtak om naboen si plikt til å ordna kloakktilhøva. Fristen for dette er sett til 1/11 d. å. Til slutt vil rådmannen peika på at ein alt i vedlegg nr. 58/71 gjorde framlegg om ei ordning, der kommunen tok kostnad på kr. 4.500,— for å få løyst saka. Saka vart likevel i møte 26/5-71 utsett.»

Rådmannen så det slik at at dersom grunnspørsmålet ble løst mellom partene, burde det ennå være mulig å komme fram til en løsning av saken.

Etter at helserådet 1. august 1974 hadde gitt naboen nytt pålegg uten at han foretok seg noe, sendte rådet saken til politiet 19. november 1974, og ny etterforskning ble iverksatt ved politikammeret.

I avsluttende brev av 5. mars 1975 til kommunen uttalte jeg:

«Då kommunen ettergav mulkta, var det gått 8 år sidan saka vart teke opp. Helserådet hadde ved fleire høve pålagt naboen å rette på tilhøva utan at han hadde etterkome pålegget. Helserådet kunne ikkje godkjenne vassforsyningsanlegget til hotellet av omsyn til mogleg kloakkforurensing frå naboen sitt kloakkanlegg. Sjølv om kommunen ved tinging mellom partane ikkje hadde lukkast å få til ei minneleg ordning, sto helserådet sine vedtak ved lag. Naboen hadde plikt til å rette seg etter dei og syte for ei ordning som kunne godkjennast. Det tvangsmiddel ein har i slike saker, er løpende mulkt etter § 5 i sundhedslova av 16. mai 1860; slik mulkt var pålagt naboen av politiet. Så lenge mulkta sto ved lag, kunne det vere eit press på naboen til å få i stand ei ordning og rette på tilhøva. Kommunen hadde difor etter mi meining liten grunn til å ettergje mulkta. I fråsegn dagsett 12. oktober 1973 har Justisdepartementet og peikt på at dei beste grunnar talar for at det berre er helserådet, og ikkje kommunestyret, som har rett til å ettergje mulkta så lenge pålegget ikkje er etterkome.

Hvis saka ikkje vert ordna no ved ny hand-saming hjå politiet, bør kommunen vurdere om det kan gjerast noko meir for å få i stand ei løysing.»

Fordi ny etterforskning mot naboen var iverksatt, fant jeg ikke grunn til å se nærmere på politiets behandling av saken. Jeg ba imidlertid politiet underrette klageren om resultatet av den nye etterforskningen.

Jeg fikk senere underretning om at politimesteren 16. juni 1975 utferdiget forelegg mot naboen for ikke å ha etterkommet helserådets pålegg etter kommunens helseforskrifter, jfr. § 357 i straffeloven av 22. mai 1902 (nr. 10). Forelegget ble ikke vedtatt og saken brakt inn for retten. Ved herredsrettsdom av 9. desember 1975 ble naboen dømt til å betale en bot på kr. 750,— til statskassen og kr. 500,— i saksomkostninger til det offentlige.

Saken reiste spørsmål om gjeldende regler om tvangsmidler til gjennomføring av helse-rådsvedtak var tilfredsstillende. Det tvangsmiddel en har i slike saker, er løpende mulkt etter § 5 i sunnhetsloven av 16. mai 1860. Hotelleieren hadde pekt på at retting av kloakkanlegget burde kunne foretas av myndighetene på nabovens bekostning. I brev til ombuds-

mannen hadde distriktslegen i kommunen bemerket:

«Som vel Stortingets Ombudsmann kjenner til har Helserådet ingen maktmidler til sin rådighet, og er avhengig av den assistanse politi evt. kommunestyret vil gi i saken. Det er tilstrekkelig for meg å vise til Helserådets tidligere vedtak i denne sak, og dets skjebne ved behandlingen hos politiet og kommunestyret.»

I uttalelse fra Justisdepartementet i tilknytning til den tidligere behandling av saken i helserådet, var det også nevnt til overveielse om ikke bestemmelsene om løpende mulkt burde klargjøres på enkelte punkter.

På denne bakgrunn tok jeg opp med Sosialdepartementet spørsmålet om ikke helseråd bør gis bedre mulighet for å få gjennomført vedtak som i klagesaken.

Sosialdepartementet viste i sitt svar bl. a. til departementets brev av 18. oktober 1939, hvor det var anført:

«Justisdepartementet har uttalt at når det etter helserådets mening er maktpåliggende at en utkastelse fra helseskadelig bolig skjer øyeblikkelig, antas politiet forpliktet til straks å etterkomme helserådets begjæring. Det samme må, etter Sosialdepartementets mening, gjelde også for andre inngrep eller forføyninger som helserådet gjør vedtak om etter sunnhetsloven.

Mener politiet at et helserådsvedtak av en eller annen grunn ikke bør settes i verk, kan det gjøres forestilling herom til helserådet. Bare hvis politiet finner at helserådets vedtak ikke er lovhjemlet, kan det bli spørsmål om å nekte å gjennomføre det.»

Departementet opplyste at det ville «ta opp til fornyet overveielse hvorvidt det — på grunnlag av det erfaringsmateriale man har — er grunn til å revidere gjeldende bestemmelser om tvangsmidler med sikte på å gi helserådene bedre muligheter for å få gjennomført sine vedtak».

Etter at spørsmålet var forelagt for fylkeslegene og for stadsfysikus i Oslo, uttalte departementet i brev av 30. november 1975:

«Av de mottatte uttalelser fremgår at det ikke synes å være noe behov for å revidere gjeldende bestemmelser om tvangsmidler.

Departementet finner på denne bakgrunn ikke foranledning til på det nåværende tidspunkt å ta opp spørsmålet om revisjon av gjeldende bestemmelser hva angår tvangsmidler, men vil på den annen side ha saken under observasjon bl. a. i forbindelse med en eventuell omlegging av kontrollvirksomheten i henhold til Utredningen fra utvalget for revisjon av den helsemessige og veterinærmessige begrunnede næringsmiddelkontroll, avgitt 2. mai 1974 (NOU 1974:29).»

På bakgrunn av forholdene i den sak som lå til grunn for at spørsmålet ble tatt opp,

henstilte jeg i brev av 8. desember 1975 til departementet å være spesielt oppmerksom på spørsmålet i tiden fremover.

29.

Vilkåret i bygningslovens § 66 nr. 1 om «lovlig atkomst» for deling eller bebyggelse av eiendom.

(Sak 528 K/74.)

A. klaget til ombudsmannen over at det var gitt tillatelse til fradeling av en byggetomt fra naboeiendom, og at byggemelding for bolig på tomten var godkjent uten at tomten var sikret lovlig atkomst i henhold til bygningslovens § 66 nr. 1.

Bygningsrådet hadde, selv om A. nektet å gi atkomsttillatelse, gått ut fra at den eksisterende atkomst til hovedbølet over A.s eiendom kunne benyttes som atkomst også for den fradelte parsell. A. påklaget bygningsrådets avgjørelse til fylkesmannen, som i klageavgjørelsen av 5. mars 1974 anførte:

«Fylkesmannen finner at bygningsrådet både etter bygningslovens § 66 nr. 2 som etter samme lovs § 65 (skal vel være § 66 nr. 1) har lovlig hjemmel for sine vedtak og finner for øvrig ikke grunn til å fravike bygningsrådets skjønn.

Klagen tas ikke til følge.

Fylkesmannen finner å måtte presisere at hverken bygningsrådet eller fylkesmannen som klageinstans har kompetanse til å ta standpunkt til hvorvidt byggherren har tillatelse til å bruke den aktuelle vei som atkomst til den fradelte parsell. Dette spørsmål må løses av partene, eventuelt ved de sivile domstolers mellomkomst. Den godkjennelse som bygningsrådet har tatt, er derfor bare en godkjennelse av at veien i seg selv tilfredsstiller kravene etter bygningslovens § 65 (skal vel være § 66 nr. 1). Det er også dette spørsmål som er avgjort ved klagebehandlingen.»

I brev av 26. mars 1974 til fylkesmannen sa ombudsmannen seg enig i at bygningsmyndighetene ikke kunne avgjøre spørsmålet om rett til atkomst for parsellen og fremholdt videre:

«— — — Når fradelingstillatelse er avhengig av at tomten er «sikret lovlig atkomst», medfører dette imidlertid at tillatelse bare kan gis når det anses godtgjort at lovlig atkomst foreligger, jfr. Schulze og Ditlefsen: Kommentar til bygningsloven, s. 241—42:

«Det er ikke et krav at eieren av den grunn som skal bebygges, også eier vegen. Bygningsrådet kan godta bruksrett til annenmanns veg fram til offentlig veg. Men bygningsrådet må påse at retten er tilstrekkelig sikret, således at den er stedsevarig og tilkommer den som til enhver tid er eier av grunnen, ikke bare den aktuelle eier. Påstås eiendoms- eller bruksrett til veg å være ervervet ved hevd, bør det kreves at retten er fastslått ved dom eller ved erklæring fra den eller dem som kan tenkes å bestride retten. Hjemmelsdokumentet bør som regel kreves tinglyst. — — —»

Fylkesmannen anførte i brev av 15. mai 1974:

«Som det fremgår av bygningslovens § 66 nr. 1 skal adkomsten til byggetomten være sikret, hvilket i dette tilfelle vil si at den som skal utnytte tomten må ha en tinglig rett til å nytte adkomsten i egenskap av eier eller som bruker. Det vil i de aller fleste tilfelle være vanskelig for klageinstansen å vurdere de rettslige forhold for en slik tinglig rett og fylkesmannen vil som hovedregel måtte bygge på den vurdering som det lokale organ — bygningsrådet — har tatt. I motsatt fall ville undersøkelsene om hjemmelsforholdene til adkomsten kunne bli vesentlig mer omfattende enn selve klagebehandlingen etter bygningsloven.

I det foreliggende tilfelle ble det dessuten fra fylkesmannens side rettet telefonisk forespørsel til bygningsvesenets kontor om adkomstforholdene var ordnet. Dette ble bekreftet og tatt i betraktning at bygningsrådet hadde gitt klagen oppsettende virkning, fant fylkesmannen det ubetenkelig å opprettholde bygningsrådets vedtak med den reservasjon som ble tatt om at avgjørelsen av klagen bare omfattet en godkjennelse av veien som tilfredsstillende atkomst i forhold til bygningslovens § 66 nr. 1. Det lå i denne reservasjon underforstått at byggherren måtte dokumentere hjemmel til adkomsten før approbasjon kunne bli gitt.»

Det kunne ikke sees at bygningsrådet hadde gjort sitt vedtak betinget av at søkeren senere dokumenterte å ha bruksrett til vegen. I bygningsrådets uttalelse i anledning av klagen til fylkesmannen — vedtak av 14. desember 1973 — het det:

«Bygningsrådet har ved sin behandling av såvel deling av — — — gnr. — — — bnr. — — —, som godkjennelse av søknad om byggetillatelse på den fradelte byggetomt — — — gnr. — — — bnr. — — —, gått ut fra at den vegrett som tilligger — — — også kan nyttes av en tomt som fradeles denne.

Hvis eieren av — — — gnr. — — — bnr. — — — finner at vegretten slik den praktiseres er til stor ulempe for ham, kan han etter bygningsrådets oppfatning — med vegsjefens tillatelse til flytting av avkjøringen — legge om vegen over sin eiendom, slik at den blir til mindre ulempe. Tvist mellom ham og rettighetshaveren på dette punkt kan såvidt bygningsrådet kjenner til det, avgjøres ved skjønn.

Bygningsrådet mener at klagen ikke kan tas til følge av fylkesmannen, men endelig byggetillatelse utstedes ikke før han har tatt standpunkt til klagen, som derfor får oppsettende virkning.»

I brev av 2. september 1974 til fylkesmannen fremhevet jeg denne uttalelse, og pekte samtidig på at A. hadde anført at det for lengst var satt i gang byggearbeid på tomten. I brev av 9. oktober 1974 uttalte fylkesmannen:

«Ombudsmannen har i sin henvendelse ytret tvil om hvorvidt bygningsrådet har oppfattet klageavgjørelsen slik at det måtte skje en

ytterligere dokumentasjon av veiretten før byggetillatelse kunne gis.

Fylkesmannen finner under henvisning til tidligere uttalelse å ville presisere at den klageavgjørelse som ble truffet den 5. mars 1974 ikke innebar noen godkjennelse av oppføring av bebyggelse på tomten. Klageavgjørelsen gav etter fylkesmannens mening ikke bygningsrådet noen umiddelbar foranledning til å utstede byggetillatelse. Dette er også på nytt fremhevet i fylkesmannens brev av 5. september til bygningsrådet, og bygningsrådet har i sin uttalelse av 18. september ikke gitt noe uttrykk for at det har misoppfattet omfanget av klageavgjørelsen.

Når bygningsrådet den 12. mars 1974 likevel har funnet å kunne gi byggetillatelse, anser fylkesmannen at bygningsrådet har gjort dette etter en ny prøving av byggemeldingen. Fylkesmannen antar at dette vedtak må gjøres til gjenstand for selvstendig klagebehandling.»

I brev av 15. oktober 1974 gjorde jeg fylkesmannen oppmerksom på at byggetillatelsen av 12. mars 1974 var utstedt av bygningskontrollen, og at det således ikke forelå noe nytt vedtak av bygningsrådet. Fylkesmannen skrev 5. november 1974:

«Fylkesmannen viser til at han som klageinstans for saker etter bygningsloven ikke har annen kompetanse enn å ta standpunkt til de påklagede forhold. I dette tilfelle synes det åpenbart at bygningsmyndighetene i — — — har fattet et vedtak som ikke er lovhjemlet. Det vises i den forbindelse til det brev som i dag er sendt bygningsrådet med gjenpart til ordføreren.»

I dette brev fra fylkesmannen til bygningsrådet het det:

«Etter de foreliggende opplysninger, bl. a. i referat fra bygningsrådets møte den 18. september 1974, sak — — — og brev fra Stortingets ombudsmann for forvaltningen har bygningskontrollen godkjent fradeling av tomt fra gnr. — — —, bnr. — — — og godkjent byggemelding. Dette er gjort uten at det foreligger noe nytt vedtak av bygningsrådet.

Fylkesmannen finner i den anledning å måtte vise til den klageavgjørelse som er truffet i brev av 5. mars 1974 og hvor det uttrykkelig er tatt forbehold om at avgjørelsen ikke innebar godkjennelse av hjemmel for adkomst eller godkjennelse av bebyggelse på tomten. Bygningskontrollen har således truffet sitt vedtak i strid med fylkesmannens avgjørelse. Fylkesmannen viser for øvrig til at det etter bygningslovens § 95 er bygningsrådet som skal behandle og avgjøre søknader om byggetillatelse og bygningsrådet har etter det opplyste ikke fattet noe nytt vedtak før byggetillatelsen ble utstedt den 12. mars 1974.

Fylkesmannen beklager derfor å måtte fastslå at den byggetillatelse som er utstedt den 12. mars 1974 ikke er lovhjemlet.

Fylkesmannen ber om at partene blir underrettet om foranstående.

Fylkesmannen vil for øvrig finne det naturlig at det fra kommunens side tas direkte kon-

takt med de impliserte parter for om mulig å finne frem til en løsning av byggesaken som begge parter eventuelt kan godta.»

I avsluttende brev til fylkesmannen anførte jeg:

«A.s klage til fylkesmannen bygde først og fremst på at søkeren var uberettiget til å benytte vegen over hans eiendom som atkomstveg og at vilkårene for fradeling og byggetillatelse etter bygningslovens § 66 nr. 1 derfor ikke var oppfylt. Det fremgikk klart av bygningsrådets vedtak og senere uttalelse i anledning av klagen at bygningsrådet for sin del anså atkomstretten sikret og vilkårene etter § 66 nr. 1 for oppfylt. Jeg kan ikke se at fylkesmannen slik saken lå an, hadde grunnlag for å begrense klagebehandlingen til spørsmålet om vegen rent teknisk sett kunne godkjennes som atkomstveg. Hvis fylkesmannen mente å begrense sin avgjørelse på denne måten, burde dette under enhver omstendighet ha vært gjort helt klart. Slik klageavgjørelsen var formet, kunne det vanskelig sees at det var tatt reservasjon om senere dokumentasjon av vegrett. Bygningsrådet måtte derfor kunne gå ut fra vedtaket om fradelings- og byggetillatelse var godkjent uten forbehold. Det kan derfor etter min mening ikke reises kritikk mot bygningsrådet eller andre i bygningsetaten for at det, etter fylkesmannens klageavgjørelse, 12. mars 1974 ble utstedt byggetillatelse overensstemmende med bygningsrådets tidligere vedtak.

Fylkesmannen anfører i brev av 5. november 1974 til — — — bygningsråd at det ikke er avgjort om tomten er sikret atkomst og at byggetillatelsen derfor ikke er lovhjemlet. Siden fylkesmannen ikke har avgjort spørsmålet i klagesak, er dette riktig, og fylkesmannen bør derfor nå så snart som mulig ta standpunkt til spørsmålet. Dette burde, som før nevnt, alt vært avgjort under fylkesmannens tidligere klagebehandling.

Sakens behandling for ombudsmannen burde gitt fylkesmannen foranledning til å undersøke hvorledes bygningsrådet hadde oppfattet klageavgjørelsen. Jeg viser i den forbindelse til at det allerede av brev fra A., oversendt fylkesmannen 2. juli 1974, fremgikk at det var satt i gang byggearbeid på tomten. At det først etter at bygget vel nå nærmest er fullført, kan bli tatt standpunkt til om byggetillatelsen er lovhjemlet, er meget beklagelig.»

Fylkesmannen meddelte senere at han hadde tatt spørsmålet om atkomst opp til avgjørelse og 5. mars 1975 skrevet slik til bygningsrådet:

«Fylkesmannen finner i tilslutning til sin avgjørelse i brev av 5. mars 1974, jfr. brev av 5. november 1974 å måtte fastslå at adkomsten til den fradelte parsell fra gnr. — — —, bnr. — — —, — — — ikke anses lovlig sikret overensstemmende med påbudet i bygningslovens § 66 nr. 1. Fylkesmannen kan derfor ikke godkjenne fradelingen og den byggetillatelse som bygningskontrollen deretter har utstedt den 12. mars 1974.»

Formannskapet vedtok så 16. april 1975 å gi atkomst til tomten over en naboeiendom

som eies av kommunen, etter at vegsjefen i fylket hadde meddelt at tillatelse til avkjørsel kunne påregnes gitt. Før formannskapetets vedtak uttalte fylkesmannen at han ikke hadde bemerkninger til den ordning som formannskapet la til grunn for vedtaket. Etter dette var vilkårene etter bygningslovens § 66 nr. 1 oppfylt slik at fradeling og bebyggelse av tomtene kunne godkjennes.

30.

Bruk av bygningslovens § 78 nr. 1 og § 79 på tilbygg.

(Sak 1214 K/74.)

Bygningsrådet innvilget en søknad fra A. om tillatelse til oppføring av tilbygg til eksisterende forretningsbygg. To naboer påklaget bygningsrådets vedtak, og viste bl. a. til bestemmelsen i bygningslovens § 78 nr. 1 om at det i boligstrøk ikke må oppføres bedrifter som etter bygningsrådets skjønn vil være til vesentlig ulempe for beboerne i strøket. I bygningsrådets uttalelse til klagen het det:

«Det vil være klart at rådet har vurdert saken etter bygningslovens § 78.1 Jfr. vedtakets pkt. 3 første og annen setning.

Videre har rådet vurdert saken etter lovens § 79. Jfr. vedtakets pkt. 3, tredje setning.

Etter bygningsrådets mening er det ikke fremkommet nye momenter i saken og vedtak i sak — — — opprettholdes.»

I sin avgjørelse av klagen uttalte fylkesmannen:

«Ifølge bygningslovens § 78 pkt. 1, første punktum, må det i boligstrøk ikke føres opp bedrifter og anlegg eller drives virksomhet som etter bygningsrådets skjønn vil medføre særlig brannfare eller være til vesentlig ulempe for beboerne i strøket.

Ifølge bygningslovens § 79 kan bygningsrådet forby bebyggelse som etter sin art eller størrelse avviker vesentlig fra det som er vanlig i strøket, når den etter rådets skjønn vil hindre eller i særlig grad vanskeliggjøre en forsvarlig utvikling av strøket i fremtiden.

I denne saken gjelder forholdet et tilbygg til en eksisterende bygning. Fylkesmannen finner at bygningslovens § 78 ikke kommer til anvendelse i dette tilfellet, da § 78 bare antas å regulere forholdet til nye bedrifter, jfr. bygningslovens § 92.

Det samme antas i denne saken å gjelde i forhold til bygningslovens § 79. Dette fremgår også av Schultze & Ditlefsens kommentarer til bygningsloven del III side 271 følger. Det blir derfor de vanlige bestemmelser om endring av bygninger som kommer til anvendelse, jfr. bygningslovens §§ 87 og 93.»

Det var nærliggende å oppfatte fylkesmannens brev slik at han hadde lagt til grunn at bygningslovens §§ 78 og 79 ikke gjaldt for tilbygg. I brev av 22. oktober 1974 til fylkesmannen anførte jeg:

«Etter bygningslovens § 87 nr. 4 gjelder det som er bestemt i § 78 også for vesentlig utvidelse eller endring av den tidligere drift eller bruksmåte. Det bes opplyst hvordan fylkesmannen har vurdert spørsmålet om det planlagte tilbygg innebærer en vesentlig utvidelse av den tidligere drift. Hvis fylkesmannen nå skulle anta at § 87 nr. 4 medfører at § 78 kommer til anvendelse, bes også om uttalelse om hvorledes bygget vurderes i forhold til sistnevnte paragraf.

Det vil videre være av interesse med en nærmere uttalelse om hvorfor bygningslovens § 79 ikke antas å komme til anvendelse på tilbygget. Selv om det ikke er vist til § 79 i §§ 87 og 92, synes det ikke uten videre gitt at bestemmelsen ikke kommer til anvendelse hvis en bestående bygning, som ikke er i strid med § 79, senere aktes utvidet slik at den «etter sin art eller størrelse avviker vesentlig fra det som er vanlig i strøket.»

I sitt svarbrev av 15. november 1974 uttalte fylkesmannen:

«Når det gjelder spørsmålet om det planlagte tilbygg vil innebære en vesentlig utvidelse av den tidligere drift, er fylkesmannen av den oppfatning at dette ikke er tilfellet. Det fremgår av saksdokumentene — firma A.s brev av 27. november 1973 — at tilbygget først og fremst skal fungere som garasje for de montørvogner som allerede i dag er tilknyttet virksomheten. Videre er det angitt muligheter for innredning av et servicerom over garasjen. Det vil imidlertid ikke bli noen direkte økning av virksomheten i form av oppstartning av en ny avdeling eller virksomhet innen en ny bransje. Ved en eventuell innredning av servicerom for farge-TV-apparater vil muligens dette gi opphav til øket virksomhet i form av et bedre servicetilbud til gamle og nye kunder, men fylkesmannen vil være enig med bygningsrådet i at dette ikke kan sies å innebære en vesentlig utvidelse av den tidligere drift i henhold til bygningslovens §§ 78 og 87 nr. 4.

For så vidt gjelder forholdet til bygningslovens § 79, kan en være enig i at begrunnelsen er noe upresist formulert. En har gått ut fra at da § 79 i bygningsloven ikke er tatt med i oppregningen i bygningslovens § 92, skal § 79 ikke uten videre gjelde for tilbygg til eksisterende bygning. Da et tilbygg til en eksisterende bygning og virksomhet i seg selv normalt ikke vil representere en uvanlig bebyggelse som etter sin art eller størrelse vil avvike vesentlig fra det som allerede er oppført på eiendommen og derfor må kunne sies allerede å være vanlig i strøket, har en funnet at det er mest naturlig å falle tilbake på bygningslovens vanlige regler om tilbygg og endringer, jfr. bygningslovens §§ 93 og 87 pkt. 2. Ved vurderingen av disse lovreglers rekkevidde må etter fylkesmannens syn de vanlige ulempebetraktninger i bygningsloven legges til grunn og herunder må det også være riktig å vurdere om et tilbygg etter sin art eller størrelse vil avvike vesentlig fra det som er vanlig i strøket og om dette i særlig grad vil vanskeliggjøre en forsvarlig utvikling av strøket i fremtiden. Fylkesmannen har for sin del ikke funnet noe å bemerke til bygningsrådets skjønn hva denne siden av saken angår.»

Til dette anførte jeg i min avsluttende uttalelse av 10. mars 1975:

«Det fremgår av fylkesmannens uttalelse i klagesaken for ombudsmannen at han er enig i at bygningslovens § 78 gjelder ved vesentlig endring eller utvidelse av tidligere drift eller bruksmåte, jfr. § 87 nr. 4. Fylkesmannen har imidlertid funnet at tilbygget ikke kan sies å innebære en vesentlig utvidelse av den tidligere drift. Om det vil foreligge en vesentlig utvidelse, blir et vurderingsspørsmål, og jeg finner ikke at det er grunnlag for innvendinger herfra mot fylkesmannens vurdering. Det må imidlertid anses uheldig at fylkesmannen ikke allerede i klageavgjørelsen gjorde det klart at det var av denne grunn han antok at § 78 ikke kom til anvendelse.

Fylkesmannens uttalelse av 15. november 1974 må forstås slik at han fastholder at bygningslovens § 79 ikke er direkte anvendelig på tilbygg.

I forarbeidene til bygningsloven er det uttrykkelig sagt at oppregningen i lovens § 92 ikke er uttømmende. Bygningslovens bestemmelser må derfor få anvendelse på tilbygg dersom dette følger av en rimelig tolkning av den enkelte bestemmelse. Etter § 79 kan bygningsrådet forby «bebyggelse som etter sin art eller størrelse avviker vesentlig fra det som er vanlig i strøket, når den etter rådets skjønn vil hindre eller i særlig grad vanskeliggjøre en forsvarlig utvikling av strøket i framtiden». Det vil være like ønskelig å hindre bebyggelse som nevnt om den oppstår ved påbygg på eksisterende bygg som når den oppføres i en etappe, og det kan derfor ikke sees å være noen grunn til ikke å anvende § 79 ved tilbygg. Det som må vurderes, blir da om det ved tilbygget oppstår bebyggelse som nevnt i § 79.

Det fremgår at fylkesmannen — riktignok med utgangspunkt i andre bestemmelser i bygningsloven enn § 79 — har vurdert byggeprosjektet slik at det ikke vil vanskeliggjøre en forsvarlig utvikling av strøket i fremtiden. Etter dette må jeg gå ut fra at det har vært uten betydning at fylkesmannen har antatt at bygningslovens § 79 ikke er anvendelig, og lovtolkningsspørsmålet har derfor ikke fått betydning.»

31.

Bruksendring av båthus som følge av ombygging. (Sak 5 K/74.)

Fra A.s eiendom i X. kommune ble i 1928 utskilt en halvøy som ble overført til B. og bebygd med en hytte og et båthus. Halvøya er senere delt og ytterligere bebygd av C. og D.

I oktober 1970 brakte A. inn for bygningsrådet spørsmålet om lovligheten av en påbegynt ombygging av båthuset, og i november 1971 reiste han tilsvarende spørsmål om innredning av et uthus til beboelse. Ved bygningsrådets vedtak av 4. desember 1970 og 8. november 1972 ble gitt uttrykk for at ombyggingen av båthuset ikke krevde byggetillatelse etter bygningslovens § 93, idet endringen «er svært liten, og bruksendring ikke foretas». Om uthuset ble derimot bestemt at det «skal føres tilbake til sin opprinnelige form».

A. klaget bygningsrådets vedtak inn for fylkesmannen, som 20. februar 1973 stadfestet vedtaket. Ved brev av 14. desember 1973 fra A.s advokat ble saken brakt inn for ombudsmannen.

Fylkesmannen erklærte seg i brev av 20. juni 1974 enig med klageren i at denne burde vært gjort kjent med en pro memoria av 1. november 1970 fra D. og et brev av 3. november 1970 fra B. til bygningsrådet, med beskrivelse av de planlagte byggearbeider på båthuset. Derimot fant fylkesmannen at det ikke var en saksbehandlingsfeil at klageren ikke ble varslet til den befaring formannen i bygningsrådet foretok 31. oktober 1970 på halvøya. I avsluttende brev av 9. april 1975 til fylkesmannen erklærte jeg meg enig i fylkesmannens vurdering på disse punkter og anførte videre:

«— — — A. hadde krav på å bli kjent med de faktiske opplysninger som avgjørelsen bygger på. Derimot kan det ikke antas at han kunne kreve å få varsel til befaring bygningsrådet foretar under saksbehandlingen. Det samme gjelder i forhold til utbyggingsavdelings befaring. Heller ikke til denne var det noe krav at A. måtte varsles, men at befaring var foretatt, burde vært nevnt i fylkesmannens avgjørelse.

A. har også grunn til å besvære seg over at bygningsrådet ikke besvarte henstillingene av 20. august og 13. november 1973 fra advokat — — — om å undersøke at vedtaket av 8. november 1972 vedrørende uthuset var oppfylt. Slik saken lå an, må det kritiseres at bygningsrådet ikke ga opplysning om den undersøkelse som var foretatt allerede 26. juli 1973.

Saken har på enkelte punkter fått en lite heldig behandling, og det kan ikke sees bort fra at de saksbehandlingsfeil som er begått, kan ha hatt betydning for avgjørelsen vedrørende båthuset. Riktignok er det så at bygningsrådet hadde ny befaring av eiendommen i oktober 1972 og således kunne gjøre seg direkte kjent med de arbeider som faktisk var foretatt. Ut fra dette kan det hevdes at det måtte være uten betydning for avgjørelsen at D.s beskrivelse av det planlagte arbeid i P.M. av 1. november 1970 ikke var dekkende. Endringene må imidlertid sees i forhold til tidligere utseende og bruk av huset, og jeg antar at sakens behandling på dette punkt er kommet skjævt ut fra begynnelsen av.

I nevnte P.M. er opplyst:

«Huset er bygget omkring 1930, og var planlagt til båthus, garasje og reserve oppholdsrom.

For sistnevnte bruksmåte ble innvendige vegger kledd delvis med papp.

I de første årene ble huset bebodd av — — — i sommerhalvåret, dvs. den tiden hovedhytta ble benyttet av B.s familie.

— — — hadde i denne tid også sin husholdning her.

I årene deretter og frem til ca. 1940 ble huset av forskjellige årsaker bebodd av E. og barna.»

Dette gir inntrykk av at huset, som primært var tenkt som båthus, de første 10 år primært

ble brukt til beboelse. Forholdet slik det er beskrevet i E.s redegjørelse av 13. mai 1974, er imidlertid et annet og viser at huset har vært bebodd i langt mindre grad enn bygningsrådet må ha lagt til grunn. Siden 1937 kan det knapt sies at huset har vært bebodd overhodet, selv om overnattinger skjedde i perioder i årene 1937—39. Etter min mening taler gode grunner for å anta at A. ville ha kunnet bidra med faktiske opplysninger her. Bygningsrådet synes utelukkende å ha vurdert endringene ut fra den uriktige oppfatning at det her dreier seg om et beboelseshus. Når denne forutsetning svikter, vil klageren måtte gis medhold i sitt synspunkt om at når endringene gjør det umulig å bruke huset som båtushus, foreligger det en bruksendring.»

32.

Refusjon for asfaltering av kommunal veg.
(Sak 1708 K/74.)

A. flyttet inn i nytt hus 1. mai 1972 og hadde da betalt kr. 10 500,— for opparbeidelse av veg og ledning for vann og kloakk. Vegarbeidet var påbegynt høsten 1970. A. fikk 30. august 1973 sirkulære fra kommunen med opplysning om at utgifter til asfaltering av vegen var kalkulert til kr. 44 000,—, med et tilskott fra hver husstand på kr. 700,—. De tilskrevne ble spurt om de var villige til å betale beløpet. A. mente at kravet ikke gjaldt ham da han allerede hadde betalt kr. 10 500,—, som han gikk ut fra også inkluderte hans del av utgifter til asfaltering. — Etter ny henvendelse fra kommunen kontaktet A. kontorsjefen som fastholdt kravet og opplyste at kommunen kunne kreve beløpet innbetalt i medhold av bygningslovens refusjonsregler.

Kommunen fremmet ved brev av 25. september 1974 på nytt refusjonskravet, og opplyste at formannskapet hadde vedtatt at beløpet skulle inndrives hos dem som ikke frivillig sa seg villig til å betale. Da A. var i tvil om bygningslovens refusjonsbestemmelser kunne komme til anvendelse, brakte han saken inn for ombudsmannen. Klagen ble forelagt for kommunen, som i brev av 26. november 1974 ga slik orientering:

«Det opplyses følgende:

Asfaltering av endel kommunale veier, deriblant — — —vei ble aktualisert høsten 1973 da det forelå særlig gunstig tilbud for slikt arbeide.

Etter vedtak i formannskapet ble saken oversendt til kommuneingeniøren ved brev, dattert 22/8-1973.

Samtlige oppsittere langs denne vei, ialt 46, ble av kommuneingeniøren tilstillet sirkulære om saken, datert 30/8-1973.

Saken ble påny behandlet i formannskapet den 17/9-1973 og med vedtak om å tilskrive de oppsittere som enda ikke hadde avgitt svar.

Saken ble påny behandlet av formannskapet i møte den 24/9-1973 og på daværende tidspunkt forelå 32 ja-svar, 5 nei-svar og 9 hadde ikke svart, deriblant A.

Saken gikk så til kommunestyret som i møte 27/9-1973 vedtok å utføre asfaltering av — — —vei og med følgende enstemmige vedtak:

1. — — —vei.

Asfalteringsarbeider utføres og det vises til at det kun er mottatt svar fra 5 oppsittere som ikke er villig til å delta i disse utgifter.

Kostnadsoverslag kr. 44.000.—

Refusjon fra oppsitterne
beregnet kr. 32.200.—

Refusjon blir å innkreve etter bygningslovens bestemmelser for oppsitterne som ikke har sagt seg villig til å yte refusjon til kommunen.

Arbeidet ble så utført senhøstes 1973.»

I brev av 23. desember 1974 til kommunen viste jeg til at det etter bygningslovens refusjonsregler ikke kunne kreves refusjon for utgifter til vedlikehold av veg og ba opplyst om vegen opprinnelig var planlagt med asfalt, og om det i så fall var tatt forbehold overfor grunneierne om dekning av utgifter til asfaltering. Jeg pekte videre på at det var fastsatt samme refusjonsbeløp for alle eiendommer, men at beregningen neppe kunne vært foretatt etter bygningslovens § 46 nr. 2 og § 48 og ba nærmere opplyst hvorledes asfalteringsutgiftene var vurdert i forhold til bygningslovens refusjonsregler. — Kommunen svarte:

- «1. Samtlige veier innen byggefeltene i — — —kommune er planlagt med asfalt og veilys.
— — —veien er hovedveien innen feltet og var selvsagt planlagt med fast dekke. Samtlige veier i — — — boligfelt er asfaltert.
2. I det opprinnelige refusjonskravet for oppsittere ved — — —vei ble ikke utgifter for asfalt og veilys innkalkulert, slik at det kun er betalt refusjon for vei, vann og kloakkanlegg.
3. Jeg har forstått Bl. § 46 slik at en kommune har anledning til, å kreve refusjon for utgifter til anlegg av vei, vann og kloakk herunder også asfalt og veilys innen selve byggefeltet.
4. I henhold til Bl. § 48 nr. 3 skal utgiftsfordelingen skje med $\frac{1}{3}$ på henholdsvis lengde til vei, grunnareal og utnyttingsgrad.
Eiendommene langs — — —vei er nevnte forhold så ensartet at en fant det uhenksiktsmessig å foreta en beregning som anført i Bl. § 48 nr. 3, idet utslagene ville ha blitt ubetydelige i dette tilfelle.»

Til dette anførte jeg:

«Spørsmålet om refusjon av utgifter til asfaltering av allerede eksisterende veg er tidligere behandlet av Kommunaldepartementet, som i brev av 6. juli 1968 til Hammerfest kommune uttalte:

«Bygningslovens §§ 46 ff. gir kommunen hjemmel til, på nærmere angitte vilkår å

kreve refusjon for utgiftene til opparbeidelse, omlegging eller utvidelse av vei.

Departementet antar at utgifter til asfaltering av allerede eksisterende veier må sees som vedlikeholds- og ikke som anleggsutgifter, og de vil derfor ikke kunne kreves refundert med hjemmel i bygningsloven.»

Det heter i — — — kommunes brev av 4. februar 1975:

- «2. I det opprinnelige refusjonskravet for oppsittere ved — — —vei ble ikke utgifter for asfalt og veilys innkalkulert, slik at det kun er betalt refusjon for vei, vann og kloakkanlegg.»

Kommunen har meddelt at — — —vei opprinnelig var planlagt med asfalt. Det bes opplyst om forbehold om refusjon for asfalteringsutgifter ble tatt allerede da det første refusjonskrav ble fremsatt. Dersom dette ikke ble gjort, vil det, etter den lovforståelse Kommunaldepartementet har gitt uttrykk for, kunne reises spørsmål om refusjon kan kreves for de etterfølgende asfaltarbeider.»

Etter at kommunen hadde gitt nok en uttalelse, skrev jeg 21. mai 1975 til kommunen:

«I kontrakt inngått 8. juli 1969 mellom — — — kommune og entreprenøren heter det i punktene 1 og 3:

- «1. Prisen for ovennevnte arbeide er samlet kr. 669.869.—, kronersekshundreogsekstiniottehundreogsekstini 00/100, for utbygging av området. Asfalt for området er ikke iberegnet.
3. Entreprenøren fastsetter tilkoblingsavgiften på de enkelte tomter og slik at samlet sum for alle tomter blir ovennevnte kontraktsum, pluss kommunens utlegg til reguleringsplan og anbuds-dokumenter.»

Kostnadsoverslaget etter kontrakten er så ledes satt opp med uttrykkelig forbehold om at asfaltering ikke er iberegnet. Det kan heller ikke av kontrakten eller dokumentene for øvrig sees at det er kommet til uttrykk at asfaltering opprinnelig var planlagt. Som nevnt i brev herfra av 8. april 1975 har Kommunaldepartementet lagt til grunn at utgifter til asfaltering av allerede eksisterende veier må anses som vedlikeholdsutgifter, ikke som anleggsutgifter, og at bygningslovens refusjonsregler ikke gir grunnlag for å kreve disse utgifter dekket av oppsitterne. Jeg er enig i denne forståelse av bygningslovens refusjonsbestemmelser.

Det heter i kommunens brev av 25. april 1975:

«En vil videre understreke at asfalteringsarbeidene ble utført etter at stort flertall av aktuelle oppsittere hadde sagt ja til kommunens tilbud. Saken vil jo for disse stille seg noe underlig dersom nå «protestantene» slipper å betale.»

At et flertall av oppsitterne på frivillig basis har gått med på å refundere en forholdsmessig del av utgiftene til asfaltering, medfører ingen rettslig forpliktelse for den som ikke ønsker å delta i finansieringen. Etter det som foreligger, kan det ikke sees at kommunen har hjemmel for å kreve refusjon av A. Det bes opplyst hva som blir foretatt.»

I kommunens brev av 26. mai 1975 ble så opplyst at man nå i kommunen hadde funnet fram til en protokoll fra et møte 18. juni 1969 som gjaldt utbygging av vedkommende veg. Det var her anført:

«Utbyggingspris for vei 10. Kommunens forutsetning er at vei 10 finansierer seg selv. D.v.s. at tomtene til vei 10 betaler det vei, vann og kloakk koster. Asfaltering holdes foreløpig utenfor, men utgiftene fordeles på den enkelte tomt når hele området er bygget ut. Beløpet på den enkelte fordeles etter skjønn.»

I tilknytning til det protokollerte fremholdt kommunen i brevet:

«Ovennevnte underbygger og beviser kommunens tidligere påstand i brev dat. 4.2.1975, om at «samtlige veier innen byggefeltene i — — — kommune er planlagt med asfalt og veglys.

— — —vei er hovedveien innen feltet og var selvsagt planlagt med fast dekke».

Når det i kontrakten med utførende entreprenør, pkt. 1, heter at «Asfalt for området er ikke iberegnet» må dette forstås slik at asfalteringsarbeider ikke var iberegnet anbudsum for utbyggingen av det første byggetrinn.

I protokoll, dat. 18.6.1969, fremgår tydelig den forutsetning at — — —vei skulle asfalteres og utgiftene fordeles på den enkelte når hele området er bygget ut.»

Til dette anførte jeg i avsluttende brev av 10. oktober 1975 til kommunen:

«Etter at det nå er fremlagt referat fra møtet 18. juni 1969 på kommunens arkitektkontor, ser det ut til at — — —vei opprinnelig var planlagt med fast dekke. Dersom asfalteringsarbeidene måtte anses som en fullføring av anlegget, ville de kunne gå inn under bygningslovens refusjonsregler, men i så fall ville refusjonsbeløpet først kunne kreves betalt etter slik fullføring av veganlegget (bygningslovens § 51 nr. 1). Refusjon ble imidlertid krevd av grunneierne på et tidligere tidspunkt. Grunneierne ble— så vidt skjønnes — heller ikke da varslet om at de ville bli krevd for utgifter til asfaltering. Under disse forhold kan jeg — etter den forståelse av bygningslovens § 46 som Kommunaldepartementet har uttrykt i brev av 6. juli 1968, en forståelse som jeg er enig i — ikke se at kommunen kan kreve refusjon av utgiftene til asfaltering.»

33.

Stenging av vanntilførsel p. g. a. udekket refusjonskrav for veg og kloakk.

(Sak 1755 K/74.)

En husmor klaget over at kommunen stengte vanntilførselen til familiens bolig for å få refusjon for kommunens utgifter til anlegg av veg og kloakk. Klageren hevdet at vannet ikke var avstengt for andre i tilsvarende situasjon, og mente at familien måtte ha krav på erstatning for ulemper den var påført ved stengingen av vannet.

Familien bodde i et boligfelt som var opparbeidet, og der tomtene var utparsellert, av kommunen. Kommunen hadde i skjøtet forbeholdt seg å kreve refusjon for utgifter til veg og kloakk i henhold til bygningslovens bestemmelser. Refusjonskrav for utgifter til kloakk med kr. 500,— og til veg med kr. 500,—, til sammen kr. 1 000,—, ble fremsatt 12. oktober 1971. Grunnen til at beløpet ikke ble betalt umiddelbart, var, ifølge klageren, at arbeidene med bygging av veg og legging av kloakk ikke var tilfredsstillende fullført fra kommunens side. Kommunen purret på betaling i september 1972 og sendte 29. april 1974 brev til de huseiere på kommunale tomtfelt som sto til rest med betaling av refusjon for utgifter til veg, vann og kloakk. I brevet var anført i punkt 2:

«Det er en meget nær sammenheng mellom det å være tomtkjøper/huseier på kommunalt byggefelt og det å være vannabonnt. Den huseier som ikke betaler den andel han plikter av kommunens utgifter til anlegg som gjør det mulig å tappe rent vann og gi spillvann avløp, har intet rimelig krav på fortsatt vannleveranse fra kommunale vannanlegg. Kommunen anser seg derfor berettiget til å reagere på fortsatt manglende refusjonsbetaling på samme måte som ved mislighold av pliktene som vannabonnt.»

Varsel om stenging av vanntilførselen fra kommunens vannverk med 8 dagers frist for betaling av skyldig refusjon for veg og kloakk ble sendt klagerens ektefelle 5. juli 1974. Da refusjonskravet fortsatt ikke ble betalt, ble vanntilførselen stengt 13. august 1974. Den 19. august 1974 betalte mannen kr. 500,— til kommunens bankkonto som refusjon for kloakk. De resterende kr. 500,— som refusjon for veg ble formidlet betalt av sosialkontoret 23. september 1974. Vannet ble satt på igjen 10. september 1974.

Etter å ha innhentet saksdokumentene uttalte jeg i brev av 19. mars 1975 til kommunen:

«Vedtekter for kommunale vassverk, vedtatt av kommunestyret 11. juli 1973, kan ikke sees å gi hjemmel for å stenge av vanntilførselen i andre tilfelle enn hvor abonnenten ikke betaler skyldig vannavgift eller hvor det er feil

ved anlegget. I skjøtet til — — — var tatt forbehold om refusjon for utgifter til bl. a. veg og kloakk «i henh. til bygningslovens bestemmelser». Bygningslovens kap. VI har egne regler om inndriving av slike refusjonskrav. Heller ikke disse reglene gir hjemmel for stenging av vanntilførselen i saker som den foreliggende. Kommunens anførsel om at «Den huseier som ikke betaler den andel han plikter av kommunens utgifter til anlegg som gjør det mulig å tappe rent vann og gi spillvann avløp, har intet rimelig krav på fortsatt vannleveranse fra kommunale vannanlegg», kan iallfall ikke rekke lengre enn til skyldig refusjon for utgifter til kloakk. Det vises i denne forbindelse til at refusjon for kloakk med kr. 500,— ble betalt 19. august 1974, mens vanntilførselen til familien — — —s bolig var stengt helt til 10. september 1974.»

Jeg ba samtidig kommunen ta standpunkt til klagerens erstatningskrav.

Jeg mottok senere underretning om at kommunestyret i møte 3. juli 1975 vedtok å yte familien erstatning med kr. 4 000,—.

34.

Forbud mot gjerde rundt hyttetomt.

(Sak 15 K/75.)

A. klaget over at bygningsrådet, med senere tilslutning av fylkesmannen, hadde nektet oppføring av gjerde rundt hans hyttetomt.

A. hadde anmeldt oppføring av gjerde og søkte om godkjenning av gjerdetype. Saken ble behandlet i bygningsrådets møte 7. desember 1973 hvor det ble fattet slikt vedtak:

«Da bygningsrådet etter befarings ved to av rådets medlemmer og kommuneingeniøren mener at oppføring av det omsøkte gjerde vil hindre den fri ferdsel, kan ikke brådet gå inn for oppføringen. Det vises forøvrig til regler for hyttebygging som gjelder for bl. a. — — —:

«pkt. 14: Gjerder eller andre stengsler som hindrer fri ferdsel tillates ikke oppført. Hytter innenfor regulert område kan ikke inngjerdes.»

A. klaget til fylkesmannen som stadfestet bygningsrådets vedtak. Fylkesmannen fremholdt i brev av 4. juni 1974 til kommunen:

«Kommunal- og arbeidsdepartementet stadfestet med brev av 24/8 1973 — — — kommunestyrets vedtak om endret vedtekt til bygningslovens § 82. Dens 4. punkt lyder:

«Bygningsrådet kan utferdige nærmere regler for hyttebygging.»

Nye regler er dog ikke utferdiget, og angjeldende regler utferdiget med hjemmel i den tidligere vedtekts 14. punkt antas fortsatt gjeldende, jfr. prinsippet i bygningslovens § 117.

Fylkesmannen finner at rådet har lovlig hjemmel for sitt vedtak og at det er saklig begrunnet. — Formannskapet har enstemmig sluttet seg til rådets standpunkt.»

A. klaget til ombudsmannen. I brev av 22. januar 1975 til fylkesmannen anførte jeg:

«Til grunn for bygningsrådets vedtak som ble stadfestet av fylkesmannen 4. juni 1974, ligger at gjerde vil hindre den «fri ferdsel», jfr. regler for hyttebygging for — — — punkt 14. Forutsetningen for å anvende vedtektsbestemmelsen synes å måtte være at ferdselen vil hindres der almenheten har rett til å ferdes. Almenhetens ferdselsrett er regulert i friluftsløven. Etter lovens § 3 første ledd annet punktum er bl. a. gårds plass og hustomt unntatt fra almenhetens fri ferdselsrett. «Hyttetomt» er ikke uttrykkelig nevnt i friluftsløven, men Miljøverndepartementet, som loven hører under, har opplyst over telefon at en der har gått ut fra at i hvert fall det nærmeste område rundt en hytte faller inn under unntaket i § 3. Hvis det må legges til grunn at det ikke består noen rett til «fri ferdsel» over A.s tomt, kan det synes tvilsomt om vedtekten gir hjemmel for å nekte oppsetting av gjerde. Det bes om en uttalelse til dette.»

Fylkesmannen uttalte så i brev av 6. mars 1975 til kommunen:

«Allmenhetens ferdselsrett er regulert i lov om friluftslivet av 28/6 1957 nr. 16. Etter dens § 3, 2. setning, er gårds plass og hustomt unntatt fra ferdselsretten. Fylkesmannen antar at det nærmeste område også rundt en hytte faller inn under dette unntak. Fylkesmannen antar derfor at allmenheten ikke har ferdselsrett over A.s hyttetomt på ca. 1 da, og at omsøkte oppføring av gjerde derfor ikke hindrer den fri ferdselsrett.

Fylkesmannen finner at bygningsrådet ikke har lovlig hjemmel for sitt vedtak i sak — — —.

Klagen tas til følge, og bygningsrådet bes om å ta saken opp til ny behandling.»

35.

Tilbygg til hytte og «endres vesentlig» i strandplanlovens § 3 nr. 1.
(Sak 601 F/74.)

En advokat klaget på vegne av en hytteeier over at det ikke ble tillatt oppført tilbygg til hytte. Hytta hadde boligareal på ca. 86 m² (stue, kjøkken og to soverom) + bod og overbygd uteplass. Det påtenkte tilbygg på 16 m² skulle nyttes til et soverom, for at den eldre og den yngre generasjon i familien kunne feriere sammen.

Fylkesutvalget og Miljøverndepartementet nektet dispensasjon fra byggeforbudet i 100 meters-beltet etter strandplanloven av 10. desember 1971 nr. 103. Klagen over dispensasjonsnektelsen gjaldt spørsmålet om tilbygget ville føre til at hytta ble vesentlig endret. Var så tilfellet, gikk tilbygget inn under byggeforbudet i strandplanlovens § 3 nr. 1:

«Bygning, konstruksjon, anlegg eller innhegning kan ikke oppføres nærmere sjøen enn 100 meter fra strandlinjen målt i horisontalplanet ved alminnelig høyvann og kan heller ikke endres vesentlig. Hva som er vesentlig

endring, avgjøres av fylkesutvalget, eventuelt fylkesmannen etter delegasjon fra fylkesutvalget, jfr. § 6 tredje ledd.»

Advokaten viste til uttalelser i forarbeidene til strandplanloven om forståelsen av uttrykket «endres vesentlig». Det heter her i innstilling I fra strandlovutvalget s. 56 første sp. (jfr. trykt vedlegg til Ot. prp. nr. 45 (1970—71) om lov om planlegging i strandområder):

«Det er også foreslått forbud mot at bygning, konstruksjon, anlegg eller innhegning blir vesentlig endret. En forutsetter at det til vanlig må temmelig omfattende endringer og omgjøringer til for at disse skal komme inn under forbudet. Spørsmålet skal i det enkelte tilfelle kunne avgjøres av fylkesmannen.

Ved vurderingen av hva som er vesentlig endring, må en bl. a. ha formålet med endringen for øyet. Et påbygg på en hytte vil som regel ikke være vesentlig endring, mens f. eks. ombygging av naust til hytte vil være vesentlig og således rammes av bestemmelsen.»

Departementet var av samme oppfatning, jfr. Ot. prp. nr. 45 (1970—71) s. 34 annen sp.:

«Forbudet retter seg også mot vesentlig å endre bygning m. v. Fylkesmannen skal avgjøre hva som er vesentlig endring. S t r a n d l o v u t v a l g e t er av den mening at det må temmelig omfattende endringer til før det kommer inn under forbudet, og d e p a r t e m e n t e t er enig i dette.»

Klagen ble forelagt for Miljøverndepartementet som i brev av 21. august 1974 uttalte:

«Som det fremgår av lovens forarbeider, skal det ved vurderingen av forbudets rekkevidde legges vekt på formålet med utvidelsen. Det er som begrunnelse for søknaden anført at omsøkte utvidelse vil øke hyttens kapasitet slik at den kan benyttes av to familier samtidig. I tett utbygde hytteområder vil utvidelser av bestående bygninger slik at de kan huse flere familier, generelt medføre de samme ulemper med hensyn til belastning av området, som om det ble oppført nye frittstående hytter. Det synes således ikke tvilsomt at omsøkte utvidelse rammes av lovens forbud mot vesentlig endring av bestående bygning.

I departementets begrunnelse for avslaget på søknaden om dispensasjon er det blant annet vist til at samtlige organ som har behandlet saken, har gått imot ytterligere utvidelse. En viser i denne forbindelse til prinsippet i bygningslovens § 7 om at dispensasjon fra byggeforbud med hjemmel i bygningsloven bare kan gis når søknaden er anbefalt av de kommunale organ. Denne bestemmelse antas, med støtte i lovens forarbeider, å gi uttrykk for et generelt prinsipp om at de sentrale myndigheter ikke bør gi dispensasjon mot en kommunes ønske. Det kan opplyses at — — — kommune har vedtekt til bygningslovens § 82 med forbud mot hyttebygging.

Det er videre i departementets begrunnelse vist til at en ikke har funnet at det foreligger «særlige grunner» for dispensasjon, jfr. lovens

§ 6. Ifølge lovens forarbeider ligger det i kravet til «særlige grunner» at dispensasjon bare bør gis når arealutnyttingshensyn ikke taler mot. Ved denne vurdering må det blant annet legges vekt på at utnyttelsesgraden i området ville ha blitt øket. En har i denne forbindelse ikke funnet å kunne legge vekt på opplysningene om at utvidelsen «faktisk» ikke vil føre til økt bruk av hytten, men har lagt vekt på hyttens kapasitet.»

I brev av 13. januar 1975 til departementet bemerket jeg:

«Etter min mening er det på bakgrunn av lovens ordlyd og forarbeidene tvilsomt om omsøkte tilbygg går inn under strandplanlovens forbudsbestemmelser. Tilbygget synes vanskelig å kunne sies å innebære en «vesentlig endring» av hytta verken areal- eller eksteriørmessig. Av lovforarbeidene, jfr. ovenfor, fremgår at det bl. a. skal sees hen til formålet med endringen, men det er uttrykkelig uttalt at et påbygg på en hytte som regel ikke vil være vesentlig endring. At formålet med dette tilbygget er å øke hyttas kapasitet kan ikke være noe spesielt, tvert imot antas det å være et alminnelig formål med slike utvidelser. Jeg finner det ønskelig at spørsmålet forelegges for fylkesutvalget til vurdering, og at departementet eventuelt deretter ser på det foreliggende rettsspørsmål på nytt. — — —»

Jeg tilføyde at hvis tilbygget kom inn under strandplanlovens byggeforbud, var det spørsmål om det burde vært dispensert med hjemmel i strandplanlovens § 6. Jeg forsto departementet slik at dispensasjonssøknaden var avslått vesentlig ut fra hensynet til arealutnyttingen. Området hvor hytta lå, var utbygd med hytter. Noen økt belastning på annenmanns eiendom eller friarealer skulle det da neppe innebære om hytteeieren fikk dispensasjon for å bygge på. Av dokumentene fra tidligere byggesaker vedrørende hytta fremgikk at friluftsnemnda i kommunen ikke hadde ansett området for å ha spesiell interesse for almenheten. Jeg fremholdt at et tilbygg derfor heller ikke syntes å ville begrense annenmanns rett.

Fylkesutvalget behandlet saken 11. mars 1975. Utvalget fant at tilbygget måtte anses som vesentlig endring av bygning i forhold til strandplanlovens § 3 nr. 1. I fylkesmannens innstilling, som fylkesutvalget sluttet seg til, het det bl. a.:

«Hvor vidt en endring som omsøkt er å anse som vesentlig må bero på et skjønn. Ved dette skjønn kan en ikke føle seg altfor bundet av lovens forarbeider hvis den skal ha praktisk betydning her i fylket, men må se hen til hensikten med loven, på bl. a. de betraktninger som ligger i lovens § 1 som angir formålet med strandplanloven, nemlig å fremme en samordnet grunnutnytting i strandområdene med sikte på best mulig å bevare naturverdiene og mulighetene for allmenn ferdsel og sikre at utbygging for rekreasjon og turisme

skjer ut fra en samfunnsmessig helhetsvurdering til beste for brukerne og grunneierne. Dessuten må skjønnets bygge på den konkrete vurderingen av tilfellet som man står overfor.

Når fylkesmannen i den konkrete sak ikke har drøftet om den søkte endring er vesentlig eller ikke, har det sammenheng med at fylkesmannen ut fra den praksis som har utviklet seg i dette fylke uten videre har ansett endringen for vesentlig. Jeg går ut fra at fylkesutvalget har hatt det samme syn.»

Fylkesmannen anførte videre:

«Hovedprinsippet som har vært valgt her er imidlertid at så å si alt som har vært reelle tilbygg til hytter har vært behandlet i strandplanlovsammenheng. Generelt kan en kanskje si at det får bli opp til vedkommende grunneier å avgjøre hvor stort fritidshus han ønsker å bygge forutsatt at bygget ikke støter an mot byggeforskrifter, eksteriørmessige forhold m. m.. Ved vurderingen av om en endring av et byggverk i 100 metersbeltet er vesentlig eller ikke kan man ikke akseptere dette uten videre. Heller ikke kan en begrense seg til bare å vurdere størrelsen av tilbygget. Også størrelsen av den eksisterende hytte må tas i betraktning. Ellers vil man kunne bygge hvor stor hytte som helst i etapper. I den foreliggende sak har hytta et oppgitt boligareal på 86,2 m² + bod over overbygd uteplass. Tilbygget er på 16 m². Hytta må allerede i dag sies å ha et boligareal som ligger over det normale. Med tilbygget vil den få et areal på 102,2 m² + bod og overbygd uteplass. Departementet har i sitt brev av 21.8.1974 til sivilombudsmannen pekt på at det som begrunnelse for søknaden er anført at den omsøkte utvidelse vil øke hyttas kapasitet slik at den kan benyttes av to familier samtidig.

En finner det ikke urimelig at en hytte tilates utvidet så meget at det blir plass for gjester og den yngre generasjon. I dette tilfelle skulle den eksisterende hytte være stor nok til det.

Hytta vil imidlertid etter utvidelsen dekke omtrent det samme behov som to frittliggende bygninger av noenlunde normal størrelse.

Ut fra disse betraktninger mener jeg at den søkte endring må karakteriseres som vesentlig slik at søknaden må betraktes som en dispensasjonssøknad etter strandplanlovens § 6.»

Angående dispensasjonsspørsmålet uttalte fylkesmannen at området hvor hytta ligger er meget sterkt utnyttet, og at man under slike forhold bør være varsom med å tillate utvidelser utover et visst areal.

Miljøverndepartementet sa seg enig i fylkesmannens betraktninger om at den eksisterende hytte skulle være stor nok til å romme både den eldre og den yngre generasjon i hytteeierens familie, og at hytta etter utvidelsen ville dekke omtrent det samme behov som to frittliggende bygninger av noenlunde normal størrelse. Vedrørende dispensasjonsspørsmålet anførte departementet:

«Departementet har ikke ansett området for å ha «spesiell interesse» for allmenheten

og det antas ikke at selve dette bygget vil begrense annenmanns rett. Imidlertid vil en generelt peke på at ytterligere utbygging av eiendommen til å romme to familier i områder som dette vil kunne påvirke både miljøet innen området og allmenhetens ferdselsmuligheter ved den økte belastning.»

I min avsluttende uttalelse av 11. september 1975 sa jeg meg enig med fylkesmannen i at avgjørelsen av hvorvidt en endring skal sies å være vesentlig, i noen grad vil bli vurderingspreget. Når det i loven er brukt uttrykket vesentlig, må det imidlertid forstås slik at det skal en del til før en endring rammes av bestemmelsen. At lovens formålsbestemmelse må være et moment ved tolkning av de enkelte bestemmelser i loven, er klart nok. Formålsbestemmelsen er imidlertid generelt formet, og den må for øvrig ta sikte på å tjene alle dem som vil dra nytte av naturverdiene for rekreasjon og turisme, således også den gruppe av befolkningen som søker denne nytte gjennom en fritidsbolig. I det foreliggende tilfelle gir lovforarbeidene mer detaljert opplysning om innholdet av uttrykket «endres vesentlig». Etter min mening måtte uttalelsene i forarbeidene om forståelsen av bestemmelsen ha betydelig vekt ved fortolkningen.

Muligheten for omgåelse ved flere påfølgende, hver for seg uvesentlige endringer, var neppe aktuell i det foreliggende tilfelle. Jeg forsto også fylkesmannen slik at argumentet bare var ment som et ledd i begrunnelsen for den praksis som generelt følges i fylket. Jeg tilføyde at argumentet etter min mening neppe kunne ha noen vekt ved første gangs påbygging etter strandplanlovens ikrafttreden, men at det ved senere påbygging vel kan bli aktuelt å vurdere alle påbygginger under ett.

Det vesentlige for departementet, når det stilte seg negativt til søknaden, var kapasitetsutvidelsen, jfr. i den forbindelse også departementets henvisning i brev av 21. august 1974 til uttalelsen i forarbeidene om at det skal legges vekt på formålet med utvidelsen. Jeg pekte imidlertid på at det i forarbeidene i tilknytning til uttalelsen om at formålet skal ha betydning, uttrykkelig er uttalt at et påbygg på en hytte som regel ikke vil være vesentlig endring. Videre anførte jeg:

«Ethvert slikt tilbygg (på ett rom) vil vel i og for seg kunne sies å øke en hyttes kapasitet med mindre hytta fra før er meget mangelfull. En økning av kapasiteten, som ofte (og slik her) vil bety en bedring av komforten, vil gjerne være et alminnelig formål med et tilbygg. Hvorvidt et tilbygg som omsøkte med ett soverom, til hytte med stue, kjøkken og 2 soverom, i alminnelighet kan sies å øke kapasiteten fra en familie til to familier, vil i høyeste grad bero på familienes sammensetning og størrelse. Etter min mening må en økning

fra 2 til 3 soverom kunne anses rimelig og ønskelig for en familie i dag. I det konkrete tilfellet er søknaden grunnlagt med at den eldre og den yngre generasjon i — — — (hytteeierens) familie skal kunne feriere sammen. Hytta nyttes for øvrig allerede på denne måte i dag, slik at det i atskillig utstrekning må bli et komfortspørsmål om det skal gis adgang til tilbygg med et tredje soverom. Fylkesmannen har heller ikke funnet det urimelig at en hytte utvides så meget at det blir plass for gjester og den yngre generasjon, men har anført at eksisterende hytte i foreliggende sak skulle være stor nok til det. (Det er uklart om departementets tilslutning i brev av 8. april 1975 til fylkesmannens innstilling av 7. februar 1975 omfatter også uttalelsen om at «det ikke (er) urimelig at en hytte tiltales utvidet så meget at det blir plass for gjester og den yngre generasjon», jfr. i den forbindelse departementets bemerkning til slutt i brevet av 8. april 1975 om at utvidelse av hytta til å romme to familier «vil kunne påvirke både miljøet innen området og almenhetens ferdselsmuligheter ved den økte belastning».) Jeg kan vanskelig se at fylkesmannens argument om at hytta allerede er stor nok, kan ha noen betydning ved vurderingen av om tilbygget innebærer at hytta endres vesentlig.

Når det gjelder fylkesmannens anførsel om at hytta etter utvidelsen vil «dekke omtrent det samme behov som to frittliggende bygninger av noenlunde normal størrelse», kan vel ikke forholdet mellom 2 og 3 soverom være avgjørende. Jeg viser i denne forbindelse til det jeg har nevnt foran om at det i dag må kunne anses rimelig og ønskelig at en familie-fritidshytte har 3 soverom. At det i tillegg er stor stue og kjøkken kan ikke her ha betydning. Dessuten synes det i strandplanlovssammenheng å måtte være stor forskjell på om det oppføres 1 eller 2 hytter for samme formål.

Jeg har i brev av 13. januar 1975 pekt på at tilbygget på ett rom verken areal- eller eksteriørmessig kan antas å innebære at hytta «endres vesentlig», slik dette uttrykk er brukt i strandplanlovens § 3 nr. 1. Som det fremgår av mine bemerkninger foran i tilknytning til fylkesmannens, fylkesutvalgets og departementets nye behandling av saken, kan jeg heller ikke se at de anstilte betraktninger om økning av hyttas kapasitet kan føre til at endringen kan karakteriseres som vesentlig. Etter dette må jeg således fastholde som min oppfatning at omsøkte tilbygg ikke medfører at hytta «endres vesentlig». Jeg finner det ikke tvisomt at tilbygget faller utenfor forbudsbestemmelsene i strandplanloven.»

Jeg tilføyde at det, hvis endringen skulle anses som vesentlig, etter min mening var sterke grunner som talte for dispensasjon. Jeg pekte i denne forbindelse på departementets uttalelser i brevet av 8. april 1975 om at det ikke har ansett området for å ha «spesiell interesse» for almenheten, og at det ikke antas at selve dette bygget vil begrense annenmanns rett. Hytteeieren har en legitim interesse i å få oppføre tilbygget. I en slik sak kunne man etter min mening vanskelig vise til noen konsekvenser.

I et møte 16. desember 1975, holdt etter henstilling fra Miljøverndepartementet, for drøftelse av bl. a. denne saken med ombudsmannen, ble det fra departementets side gitt opplysning om praktiseringen av vilkåret «endres vesentlig» i strandplanlovens § 3 nr. 1. Departementet har generelt lagt til grunn at et tilbygg med sikte på å øke en hyttes kapasitet fra en til to familier skal anses som en vesentlig endring, således også ved tilbygg av et enkelt soverom i dette øyemed. Denne lov-anvendelse, som etter min mening ikke er holdbar, jfr. min uttalelse i klagesaken ovenfor, har jeg 23. desember 1975 tatt opp med Miljøverndepartementet som egen sak.

36.

Byggetillatelse for hytte — dispensasjon fra plankravet etter strandplanloven, ugrunnet forskjellsbehandling.
(Sak 1138/74.)

A. klaget 22. juli 1974 over at hans søknad om dispensasjon fra plankravet i strandplanloven var avslått.

Dispensasjonssøknaden gjaldt en tomt som A. hadde kjøpt i 1964 og som gikk inn i en utparselleringsplan, utarbeidet i 1962. Planen omfattet hyttebebyggelse, veger, parkeringsplass og felles brygge. Utgiftene til fellestilltak var fordelt mellom grunneierne, og A. hadde dekket sin del. Området var i det vesentlige bebygd i henhold til planen.

A. fikk tilsagn om lån for oppføring av hytta i januar 1969 og hadde planer om å begynne byggingen samme år. Byggeplanene måtte imidlertid utsettes, da han fikk et tre-årig oppdrag for NORAD i et fjerntliggende land. Etter at oppdraget var avsluttet, søkte A. om byggetillatelse i september 1972. Det var da blitt nødvendig med dispensasjon fra vedtekt til bygningsloven av 18. juni 1965 § 82, og fra kravet om godkjent strandplan i strandplanloven av 10. desember 1971 nr. 103 § 2 nr. 1. Tomten er beliggende utenfor 100 metersbeltet, og det var derfor ikke nødvendig med dispensasjon fra byggeforbudet i strandplanlovens § 3 nr. 1.

Friluftsnemnda frarådte dispensasjon. Nemnda uttalte:

«Friluftsnemnda er av den oppfatning at der på — — — øya kan innpasses en god del hytter til, dersom der blir laget en plan som tar hensyn til adkomst, parkering m. m. Der er også en god del skjæmmende små uthus som en slik plan kunne regulere vekk. I tillegg til disse sakene er der en del tilbyggsaker og friluftsnemnda mener at en plan for området kan pynte opp et tildels rotete hytte-felt.

Det kan neppe være riktig å ta stilling til enkeltsaker før en reguleringsplan foreligger. Av den grunn vil friluftsnemnda ikke anbefale at der blir gitt dispensasjon fra strand-

loven og bygningslovens § 82 før en godkjent plan foreligger.»

Bygningsrådet anbefalte dispensasjon. I saksutredningen ble anført:

«Eiendommen ligger i uregulert område, hvor det foreligger en tidligere godkjent delingsplan for hytter. Området er bebygget i henhold til den. Dette er en av de siste ubebygde tomtene i nevnte delingsplan, og avstand til sjøen er ca. 150 m. Hytten vil kunne tilpasses terrenget på en tilfredsstillende måte.

Da det her foreligger en godkjent delingsplan hvorefter nær alle grunneiere har oppført sine hytter, og den aktuelle parsell ikke kan sies å ha noen betydning som fellesareal finner en at omsøkte hytte bør tillates oppført. — — —»

Friluftsnemnda behandlet deretter saken på nytt. I saksutredningen var uttalt at A.s tomt er beliggende i utkanten av det bebygde området og muligens isolert sett ikke vil være til sjenanse for fri ferdsel. Men nemnda tilføyde:

«— — — Ved å gi dispensasjoner før der foreligger en reguleringsplan i området, forverres også arbeidet med en slik plan.»

Nemnda uttalte i vedtaket:

«Nemnda finner det vanskelig å ta ut enkeltsøknader for behandling på det nåværende tidspunkt. Området trenger sårt en plan, dette ikke minst ut fra den framtidige utnyttelse av de bakenforliggende områder og den frie ferdsel som disse områder må ha til sjøen. Området mangler også parkeringsplasser.

Etter befaring på omsøkte tomt og i området rundt tomten, samt i bakenforliggende område, finner ikke nemnda å kunne anbefale dispensasjon. — — — åsen og området rundt vil sikkert bli lagt som friområde i en reguleringsplan.»

Formannskapet fattet med 6 mot 5 stemmer slikt vedtak:

«Søknaden kan ikke imøtekommes før det foreligger en samlet plan for området.»

Mindretallet var enig med bygningsrådet og tilrådte dispensasjon. Rådmannen hadde uttalt i sin saksfremstilling:

«— — — Området kan kanskje være egnet for flere hytter, men det må være galt å anbefale enkeltsaker før det foreligger en samlet plan for området.»

Fylkesutvalget vedtok ikke å gi dispensasjon fra strandplanlovens § 2 nr. 1. I fylkesmannens saksutredning var anført:

«Fylkesmannen ved utbyggingsavdelingen har vært på befaring.

De to tomtene er av de som ligger lengst fra sjøen. Det aktuelle hytteområdet har, i forhold til de normer man setter i dag, for lite fellesareal i forhold til private tomter. Parkering og adkomst til hver tomt er tilfredsstillende løst.»

A. påklaget fylkesutvalgets avgjørelse til Miljøverndepartementet. I klagen uttalte han bl. a.:

- «3 Delingsplanen inneholder veier og parkeringsplass, og jeg har sammen med de øvrige hytteeiere betalt for opparbeidelse av vei og bryggeplass (se vedlagte kopi av skjøte)
- 4 Veiene strekker seg inn til bakenforliggende område (se — — — friluftsråds vedtak)
- 5 Beliggenheten av tomta — omgitt av bebygde tomter og en bratt skrent mot bakenforliggende område — gjør at den ikke er egnet til friluftsområde, ferdselsvei eller fellesområde (se bygningsrådets vedtak og vedlagt kart).»

Fylkesfriluftsnemnda fattet slikt vedtak:

«Fylkesfriluftsnemnda mener at dersom man ser separat på hyttefeltet, kan det forsvares å gi ytterligere tillatelser i området. Ser man derimot på søknaden i oversiktsplan-sammenheng, må det være riktig at saken blir tatt opp til ny behandling når slik plan foreligger.

Nemnda er oppmerksom på at arbeidet med slik plan er prioritert.»

Miljøverndepartementet avslo klagen med følgende begrunnelse:

«Ved avgjørelsen har en særlig lagt vekt på at hensynet til arealutnytingen tilsier at ytterligere utbygging ikke tillates uten etter stadfestet reguleringsplan eller godkjent strandplan.»

I klagen til ombudsmannen fremholdt A. at han, etter å ha fått utskrift av bygningsrådets vedtak med anbefaling om dispensasjon, i god tro hadde fortsatt å koste på tomten for å få den byggeklar.

Da jeg forela saken for departementet 3. januar 1975, ba jeg opplyst hvilke konkrete forhold ved arealutnytingen departementet hadde lagt vekt på. Jeg fremhevet at det etter bygningsrådets og friluftsnemndas uttalelser kunne synes tvisomt hvilken verdi A.s tomt hadde som fellesareal og om bebyggelse av hans tomt ville være til hinder for den frie ferdsel i området. Videre viste jeg til at både friluftsnemnda, bygningsrådet og rådmannen syntes å anta at det kunne innpasses flere hytter i området. Jeg ba ellers opplyst hvorledes departementet hadde vurdert det moment at A.s tomt var en av de siste ubebygde tomter hvor det forelå en tidligere godkjent delingsplan. Jeg anførte avslutningsvis at det

i departementets begrunnelse var vist til at ytterligere bebyggelse ikke burde tillates uten etter stadfestet reguleringsplan eller godkjent strandplan, og til at det i klagen var anført at teknisk sjef i kommunen hadde meddelt at slik plan verken var under utarbeidelse eller ville bli utarbeidet i nærmeste fremtid. Med bakgrunn i dette og i det forhold at det for området tidligere var en godkjent delingsplan (hvoretter A.s tomt var en av de siste ubebygde tomter), og i lokale myndigheters uttalelser om karakteren av A.s tomt, hadde jeg vanskelig for å se at en henvisning til at planer ikke forelå, kunne være et fullt tilstrekkelig grunnlag for å nekte dispensasjon.

Departementet svarte 7. mai 1975:

«Til spørsmålet om hvilke forhold ved arealutnytingen departementet har lagt vekt på ved avgjørelsen av 28. mars 1974, kan en vise til at både formannskap og fylkesutvalg ved uttalelse og vedtak av henholdsvis 18. juni 1973 og 5. november 1973, mener at det bør utarbeides en samlet plan for området før videre utbygging finner sted.

Bygningsrådet hadde på sin side 15. mars 1973 anbefalt i forhold til strandplanloven og vedtekt til bygningslovens § 82 dispensasjon ut fra at det her foreligger «en godkjent delingsplan hvoretter nær alle grunneiere har oppført sine hytter, og den aktuelle parsell ikke kan sies å ha noen betydning som fellesareal.»

Friluftsnemnda hadde i to vedtak fremhevet behovet for plan før ytterligere utbygging i området, og fylkesfriluftsnemnda hadde 13. desember 1973 gitt uttrykk for at ved vurdering av søknaden i forhold til oversiktsplan måtte det være riktig at saken ble tatt opp til ny behandling når plan foreligger. Nemnda uttalte imidlertid at dersom en så på hyttefeltet isolert, kunne dispensasjon forsvares. Ut fra de foreliggende uttalelser og vedtak som alle bortsett fra bygningsrådet, viser til behovet for plan før videre utbygging, fant departementet at plankravet i strandplanloven ikke kunne fravikes.»

Av uttalelse fra teknisk etat som vedlå departementets brev, fremgikk at det ikke var mulig å dokumentere at delingsplanen fra 1962 var godkjent av kommunen.

Jeg forela saken for departementet på nytt og ba igjen om å få opplyst hvilke konkrete forhold ved arealutnytingen det hadde lagt vekt på, herunder hvordan de momenter som var nevnt i mitt første brev var vurdert. Jeg fant ellers grunn til å nevne at etter det som fremkom i fylkesmannens saksutredning, syntes parkeringsbehovet for A.s tomt å være dekket og atkomsten til tomten å være tilfredsstillende ordnet. Jeg hadde også merket meg at etter det som fremgikk av kartmaterialet, var det veg på to sider av tomten, som for øvrig grenset mot en bratt skrent og mot en bebygd og en udisponert tomt. Jeg viste til

at det etter enkelte organers uttalelser forelå momenter som kunne tale for å gjøre unntak fra plankravet. Under disse omstendigheter kunne departementets helt generelle henvisning til at hensynet til arealutnytingen tilsa at ytterligere utbygging ikke burde skje uten etter godkjent plan, etter min mening ikke være tilstrekkelig begrunnelse for å nekte dispensasjon. De stedlige myndigheters uttalelser om behovet for plan kunne under enhver omstendighet ikke i seg selv være avgjørende for departementets vurdering av saken som klageinstans. Det avgjørende måtte i tilfelle være hvorledes departementet vurderte de reelle hensyn som talte for at utbygging ikke skulle skje før en plan var utvirket.

Departementet fremholdt i sitt svar:

«Til spørsmålet om hvilke forhold departementet har lagt vekt på i avgjørelsen av klagesaken 28. mars 1974 vises til vedtaket og til departementets brev av 7. mai 1975. Området som omfattes av utparselleringsplanen daterert 1. oktober 1962 ligger innen et større område kalt — — —øya (jfr. vedlagte kart). Det går fram av uttalelsene fra friluftsnemnda at det forelå flere søknader om hytter her. Nemnda mente det kunne bygges en god del hytter til på — — —øya, men at det da var behov for å få hele området vurdert i reguleringsplan av omsyn til den videre utbygging, til atkomstforholdene og parkeringsmulighetene. Det er fra friluftsnemnda vist til at omsøkte tomt ligger i utkanten av det bebygde område og at bygging på denne tomten isolert sett muligens ikke vil være til ulempe for den fri ferdsel. Ut fra behovet for plan før videre utbygging på — — —øya fant nemnda det vanskelig å ta ut enkeltsoknader og dispensasjon ble ikke anbefalt. Bygningsrådet fant å kunne tilrå dispensasjon og begrunnet dette med at tomten var omfattet av delingsplanen av 1962, at nesten alle eierne der hadde oppført sine hytter og at tomten ikke kunne sies å ha betydning som fellesareal. Formannskapet fant imidlertid i samsvær med rådmannens innstilling å måtte følge friluftsnemnda i ikke å ta konkret standpunkt til enkelt saker, men kreve plan. Det ble vist til annen søknad like ved siden av innen utparselleringsfeltet. Fylkesmannen, fylkesfriluftsnemnda og fylkesutvalgets standpunkt i saken er på samme måte begrunnet med at det er behov for plan før det finner sted videre hyttebygging på — — —øya. Departementet kom til at etter det foreliggende kunne A.s klage på fylkesutvalgets vedtak ikke føre fram. Bygging av hytte her kommer inn under strandplanloven og kommunens vedtekt til bygningslovens § 82. Formålet med strandplanloven er bl. a. å sikre at utbygging for rekreasjon skjer ut fra en samfunnsmessig helhetsvurdering. Behovet for en slik helhetsvurdering gjennom plan for — — —øya er etter departementets mening klarlagt av de kommunale og fylkeskommunale organ. Fortsatt bygging etter enkelt dispensasjoner i området som omfattes av utparselleringsplanen og på — — —øya ellers vil etter det som foreligger vanskeliggjøre en samlet planmessig vurdering av — — —øya.

Departementet har heller ikke funnet mot

de lokale myndigheters tilråding å legge til grunn at den foreliggende utparselleringsplan representerer en slik planmessig vurdering. En viser i denne forbindelse til at planen er laget før bygningsloven av 1965 og strandplanloven av 1971.»

I min avsluttende uttalelse av 18. september 1975 tok jeg først opp forholdet til bygningsloven. Jeg bemerket at departementet i sin første uttalelse til ombudsmannen hadde vist til at kommunens vedtekt til bygningslovens § 82 inneholdt forbud mot fritidsbebyggelse inntil generalplan med stadfestede vedtekter eller stadfestet reguleringsplan forelå. Etter vedtektens nr. 1 annet ledd kunne imidlertid enkelttomt i allerede eksisterende hytteområde, når særlige grunner forelå, etter bygningsrådets skjønn fradeles og tillates bebygd med hytte. Jeg gikk ut fra at A.s tomt var beliggende i et hytteområde. Når bygningsområdet hadde gått inn for dispensasjon, syntes vedtekten til bygningslovens § 82 ikke å være til hinder for A.s byggeplaner.

Etter strandplanlovens § 6 første ledd kan det gjøres unntak fra kravet om godkjent strandplan når særlige grunner foreligger. Det var etter min mening atskillig i saken som talte for å gi dispensasjon. Det forhold at dispensasjon fra byggeforbudet i kommunens vedtekt til bygningslovens § 82 måtte anses i orden, måtte være et moment som talte for å gi dispensasjon etter strandplanloven. At det ble gitt dispensasjon for en nærliggende tomt omtrent samtidig med at A. søkte om byggetillatelse, måtte også være i A.s favør. Det kunne videre pekes på enkelte rimelighets hensyn som talte for dispensasjon. Jeg viste særlig til at A. ervervet tomten i 1964, til at et flerårig arbeidsoppdrag i et fjerntliggende land forhindret ham i å oppføre hytta tidligere, og til at området siden 1964 i det vesentlige var utbygd etter utparselleringsplanen.

Selv om det kunne påvises at det for området generelt var ønskelig med en samlet plan før ytterligere utbygging fant sted, burde likevel en dispensasjonssøknad avgjøres etter en konkret vurdering av på den ene side de særlige hensyn som talte for at dispensasjon ble gitt, og på den annen side av hvilke vanskeligheter utbygging av nettopp denne tomt ville kunne medføre. Jeg fremholdt at det i en dispensasjonssak ikke kunne være tilstrekkelig å vise til at det generelt er ønskelig med en plan før utbygging foretas; denne side av saken måtte anses ivaretatt ved strandplanlovens generelle forbudsbestemmelser. Når det er åpnet en dispensasjonsadgang, må meningen være at det skal foretas en konkret vurdering av enkelt sakene.

Den begrunnelse som var gitt av Miljøvern-departementet ved avgjørelsen av A.s klage, var etter min mening ikke tilfredsstillende. Departementets generelle henvisning til at hensynet til arealutnyttingen ikke kunne tillate ytterligere utbygging uten etter stadfestet reguleringsplan eller godkjent strandplan, ga, så lenge henvisningen ikke var knyttet til konkrete omstendigheter, ikke grunnlag for å vurdere hva departementet hadde lagt vekt på. Denne begrunnelse ga ingen sikkerhet for at de spesielle forhold i saken var vurdert. Også de lokale organers uttalelser om karakteren av A.s tomt og de lokale organers ulike vurdering av spørsmålet om dispensasjon burde gis, måtte gjøre det ønskelig med en mer utførlig begrunnelse fra departementets side.

Departementet hadde ikke besvart ombudsmannens gjentatte anmodninger om å opplyse hvilke forhold ved arealutnyttingen det hadde lagt vekt på, men nøydt seg med å vise til de lokale organers uttalelser. Departementet hadde funnet grunnlaget for dispensasjonsnektelse godtgjort i de lokale organers uttalelser, men hadde ikke gått nærmere inn på hvorledes det selv vurderte de reelle hensyn i saken. De begrunnelser som var gitt av de lokale organer, var svært generelle. Spørsmålet om en utbygging av A.s tomt ville medført vanskeligheter for den senere planlegging, kunne ikke sees å være nærmere vurdert, og det var bare i begrenset utstrekning gått inn på de grunner som kunne tale for dispensasjon. Dette ga liten trygghet for at dispensasjonsspørsmålet var undergitt en konkret vurdering. At departementet heller ikke etter gjentatte spørsmål fra ombudsmannen hadde gitt en begrunnelse som gikk på den konkrete sak, ikke bare på planleggingsbehovet i området generelt, forsterket inntrykket av at de særlige grunner i saken ikke var vurdert.

Jeg fremholdt at det i seg selv var uheldig og måtte beklages at begrunnelsen ikke viste at saken hadde vært undergitt en konkret vurdering. Jeg tilføyde at hvis en slik konkret vurdering ikke var foretatt, måtte dette føre til at avgjørelsen var ugyldig. Jeg fant imidlertid ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å fastslå at departementet ikke hadde sett også på de konkrete forhold som var anført.

Spørsmålet om dispensasjon skulle gis, måtte bero på et skjønn. Når det gjelder skjønnsmessige avgjørelser, er ombudsmannens kompetanse begrenset. Under noen tvil fant jeg ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å fastslå at avgjørelsen måtte anses ugyldig eller klart urimelig.

Under ombudsmannens behandling av saken kom det fram at fylkesmannen i september

1972 hadde gitt dispensasjon fra byggeforbudet og kravet om godkjent strandplan for B., som var eier av en tomt litt nærmere sjøen enn A.s tomt og som var omfattet av samme utparselleringsplan. A. anførte at det forelå en urimelig forskjellsbehandling når de to saker hadde fått ulik avgjørelse. Av fylkesmannens dispensasjon fremgikk imidlertid at B. hadde fått byggetillatelse tidligere, men at tillatelsen ikke ble nyttet fordi firmaet som skulle føre opp hytta, ikke kunne påta seg arbeidet innen den frist som byggetillatelsen ga. Bygningssjefen hadde anbefalt dispensasjon fordi «byggeplanene etter nøye vurderinger tidligere var godkjent og at det blir bygget etter en gammel utparselleringsplan». Da A. ikke tidligere var gitt byggetillatelse, var sakene ikke helt ut sammenlignbare, og påstanden om ugyldighet på grunn av ugrunnet forskjellsbehandling kunne ikke føre fram.

I et etterfølgende brev av 12. desember 1975 til A. regner Miljøverndepartementet opp en del av ombudsmannens anførsler, herunder kritiske merknader, og uttaler så:

«Departementet foretar alltid en konkret vurdering i klagesakene etter strandplanloven. Det blir i alle saker bl. a. skrevet merknader om begrunnelsen for de kommunale og fylkeskommunale vedtak, om hva søker og klager har anført, og med konklusjon etter en vurdering av de rettslige og faktiske forhold i saken.

Begrunnelsen om at arealutnyttingshensyn tilsier at plankravet i strandplanloven må opprettholdes er snau og kan gi klager et inntrykk av at hans anførsler ikke er vurdert. Departementet har i klagesakene etter strandplanloven, på samme måte som i sakene etter den midlertidige strandloven, likevel fulgt den praksis at en bare har tatt med en kort og nokså generell begrunnelse for hvorfor departementet ikke har funnet å kunne fravike lovens generelle bestemmelse om plan for all bygging i strandområder. Dette har en ment å kunne gjøre siden lovens intensjon og opplegg er at bygging skal skje etter plan, og at bare når arealutnyttingshensyn ikke taler imot, skal unntak kunne gis.

Det har i klagesakene vært lagt stor vekt på planleggingsmyndighetenes (byggningsråds, formannskaps, fylkesmanns og fylkesutvalgs) vurdering av behovet for plan. Departementet må likevel alltid vurdere, på grunnlag av det foreliggende (vedtak, klagers anførsler, kart m. v.) om planlegging kan få betydning for plassering av vedkommende hytte. Men en kan ikke gå så langt i vurderingen at det tas standpunkt til at planlegging vil få betydning. Det ville innebære at departementet foretar planvurderinger som tilligger kommunen, fylkesmannen og grunneieren som planleggingsorgan.

I Deres sak har friluftsnemnd, formannskap, fylkesmann, fylkesfriluftsnemnd og fylkesutvalg ment at det er behov for plan for et større område enn utparselleringsplanen av

1962 omfatter. Selv om tomten er utskilt, hytta kan plasseres bra i terrenget og er sikret atkomst, og arealet ikke i forhold til utparselleringsplanen kan ses å ha betydning som ferdselsareal eller friluftsområde, kan ikke de lokale organer si om en samlet planvurdering av det større planområde vil innebære bygging på tomten som omsøkt. Departementet er enig i dette, og har etter en konkret vurdering funnet at Deres tomt kan få betydning i plansammenheng.

Som kjent behandles nå forslag til reguleringsplan for — — —øya omfattende bl. a. også Deres tomt. Planområdet er utvidet i forhold til utparselleringsplanen av 1962. Etter det en har fått opplyst, går forslaget ut på at et par av tomtene i utparselleringsplanen ikke er lagt ut til bygging bl. a. av omsyn til ferdselen i området. Noen av tomtene vil etter forslaget få en litt annen arrondering for å bedre mulighetene for fri ferdsel. Dette gjelder så vidt en har fått opplyst også Deres tomt.

Departementet er videre kjent med at — — — kommune foreløpig har stilt Deres nye søknad av i sommer i bero.

På det grunnlag som nå foreligger, finner departementet ikke å kunne ta Deres sak opp til ny vurdering. Dersom — — — kommune og fylkesutvalget finner at det vil være forsvarelig å gi dispensasjon ut fra forslaget til reguleringsplan, har en selvsagt ikke noe å bemerke til dette.»

37.

Dispensasjon fra strandplanloven når det tidligere var dispensert fra den midlertidige lov av 1965.

(Sak 1444 F/74.)

A. klaget i brev av 23. september 1974 over avslag på søknad om dispensasjon fra plankravet og byggeforbudet i lov av 10. desember 1971 nr. 103 om planlegging i strandområder og fjellområder.

Da A. i 1969 fikk tilbud om kjøp av tomten, opplyste selgeren at det var gitt dispensasjon fra midlertidig lov av 25. juni 1965 (nr. 5) om forbud mot bygging m. v. i strandområder ved sjøen, for oppføring av hytte. Skjøte ble utferdiget 6. februar 1970. A. sendte byggemelding 3. februar 1972, og fikk så underretning fra bygningsjefen om at han måtte søke om dispensasjon fra lov om planlegging i strandområder som var trådt i kraft 1. januar 1972. A.s søknad om dispensasjon ble avslått av fylkesutvalget, og etter klage også av Miljøverndepartementet.

Jeg forela klagen for Miljøverndepartementet og bemerket:

«A. anfører i klagen at han fikk skjøte på tomten 6. februar 1970. Ved overdragelsen ble opplyst at formannskapet hadde gitt dispensasjon fra den tidligere strandloven, og bygningsjefen i — — — kommune bekreftet at byggetillatelse kunne påregnes. I tillit til dette anla han brygge og bygde en liten molo på hyttetomten sommeren 1970. Hyttetegningene ble sendt bygningsjefen 18. mai 1971. Bygningsrådet fant at hytta burde plasseres på et høyere platå, og søknaden ble sendt tilbake til

A. Da nye tegninger ble innsendt 3. februar 1972, var den nye strandplanloven trådt i kraft, og det måtte søkes om ny dispensasjon. Saken ble sendt formannskapet i — — — kommune som overfor fylkesmannen i — — — anbefalte at dispensasjon ble gitt. Søknaden ble avslått av fylkesutvalget 18. juli 1972 i samsvar med fylkesmannens innstilling. Vedtaket ble klaget inn for departementet som 21. juni 1974 stadfestet fylkesutvalgets avgjørelse.

Slik saken lå an, og etter de undersøkelser han hadde foretatt, hadde A. rimelig grunn til å tro at han ville få bygge hytte på tomten i 1972. For A. svares herfra, vil det være av interesse å få en nærmere uttalelse om hva som taler mot dispensasjon i dette tilfelle. I departementets brev av 21. juni 1974 er det vist til at området bør vurderes i strandplansammenheng før ytterligere utbygging kan tillates, men det er ikke gått nærmere inn på de konkrete forhold som ligger til grunn for dette standpunkt. Det fremgår heller ikke hvor lang tid det vil kunne ta før strandplan kan foreligge.»

Miljøverndepartementet uttalte i brev av 13. november 1974:

«A. anfører at han hadde dispensasjon fra 1969 etter den midlertidige strandloven. Det var grunneieren, — — —, som av formannskapet 16. mai 1966 fikk dispensasjon for oppføring av tre hytter på eiendommen, gnr. 26, bnr. 6. Forutsetningen for dispensasjon var at bygningsrådets godkjenning måtte innhentes og at det ved utstikking av tomtene og plassering av hyttene ble tatt tilfredsstillende hensyn til en eventuell videre hyttebygging på — — —. Det er uklart hvor vidt grunneieren informerte A. om dette ved overdragelsen av tomten. Da strandplanloven trådte i kraft 1. januar 1972 medførte loven at dispensasjon gitt i medhold av den midlertidige strandloven falt bort dersom bygging ikke var lovlig påbegynt, jfr. lovens § 19. For at bygging m. v. skal sies å være påbegynt må det være satt i verk vesentlige tiltak i marken ved at f. eks. grunnmur er påbegynt. Arbeid utført på byggetomten, slik som planering av grunnen, bygging av veg eller brygge, antas ikke å medføre at byggearbeidet må betraktes som satt i gang.

Da departementet 21. juni 1974 avgjorde klagen ble det særlig lagt vekt på at området bør vurderes i strandplansammenheng før ytterligere utbygging. Fylkesmannen har 18. juli 1972 i sitt framlegg for fylkesutvalget uttalt at — — — har stor interesse for den planlegging strandplanloven legger opp til. En ytterligere utbygging i et slikt område vil kunne vanskeliggjøre strandplanleggingen eller komme i strid med den ferdige planen. Hvor lang tid det kan ta før strandplan foreligger, er det uråd for departementet å si noe om.

En har sendt Ombudsmannens brev til fylkesmannen i — — — for uttalelse til dette punkt.

Departementet kan ellers opplyse at selgeren av tomten, — — —, i 1971 søkte om dispensasjon fra den midlertidige strandloven for åtte hytter på gnr. 26, bnr. 6 og formannskapet ga slik dispensasjon 12. august 1971. En hytte ble da oppført, mens fradelingen for

de andre tomtene ikke var ordnet pr. 1. januar 1972. Den 29. april 1974 avslo departementet klagen etter strandplanloven vedrørende fradeling av fem tomtar og bebyggelse av disse. Departementet la vekt på at vidare utbygging på — — — bør skjje etter strandplan.»

Etter strandplanlovens § 6 kan dispensasjon gis «Når særlege grunner foreligger». Jeg uttalte i mitt avsluttende brev til A.:

«Avgjørelsen av om dispensasjon skulle gis, måtte nødvendigvis bero på skjønn. Overfor slike skjønnsmessige avgjørelser er ombudsmannens kompetanse begrenset. Bare hvor den skjønnsmessige avgjørelse finnes klart urimelig, kan ombudsmannen gi uttrykk for dette. I Deres sak har departementet lagt særleg vekt på at området bør vurderes i strandplansammenheng før vidare utbygging finner sted. Med den grunnleggjende som er gitt, finner jeg ikke at departementet har gått utenom rammen for forsvarleg skjønn.»

38.

Overgangsbestemmelsen i strandplanlovens § 19 første ledd — «anlegg lovlig påbegynt».

(Sak 1524 F/74.)

A. klaget i brev av 10. oktober 1974 over at hans søknad om dispensasjon fra plankravet og byggeforbudet i lov av 10. desember 1971 nr. 103 om planlegging i strandområder om fjellområder var avslått.

A. hadde i februar 1970 fått dispensasjon fra midlertidig lov av 25. juni 1965 (nr. 5) om forbud mot bygging m. v. i strandområder ved sjøen for oppføring av hytte og naust. Han bygde først naustet som skulle tjene som bolig under oppføring av hytta. Han anla også veg, parkeringsplass og brønn og kjørte fram en del materialer, før han i 1972 søkte om byggetillatelse for hytta. Han fikk da opplyst at det måtte søkes om ny dispensasjon fra strandplanloven som var trådt i kraft 1. januar 1972. Søknaden ble avslått av fylkesmannen og etter klage også av Miljøverndepartementet.

I sin klage til ombudsmannen anførte A.:

«Tomt, naust, materialer til hytte, brønn, vei og parkeringsplass må her sees som en enhet og må komme inn under overgangsbestemmelsen i § 19 i Strandplanlova. Arbeidet har pågått kontinuerleg frå tomtkjøp og dispensasjon ble innvilget februar 1970.

Tomtekjøpet var en forutsetning at dispensasjonssøknad ble innvilget. Myndighetenes helomvending i saken virker på meg helt urimelig, da jeg nå har investert sparepengar og arbeid i tomt, naust og som foran nevnte opparbeidelser.»

Strandplanlovens § 19 første ledd lyder:

«Er bygning, konstruksjon eller anlegg lovlig påbegynt før denne lovs ikrafttreden ved at det er satt i verk vesentlige tiltak i marken, kan arbeidet fullføres uavhengig av forbuds-

bestemmelsen, dersom arbeidet foregår kontinuerleg.»

Til spørsmål om anvendelse av overgangsbestemmelsen i strandplanlovens § 19 i det foreliggende tilfelle anførte Miljøverndepartementet:

«Etter det som foreligger er det ikke gjort slike tiltak med oppføring av hytte at søknaden kommer inn under overgangsbestemmelsen i § 19 i strandplanloven. En del materialer er fremkjørt og arbeidet med veg, parkeringsplass og brønn har foregått kontinuerleg i tillegg til at naustet er oppført. Det må imidlertid være utført vesentlige tiltak i marken på den aktuelle bygning for at § 19 første ledd skal komme inn.»

I brev til Miljøverndepartementet refererte jeg dette og fortsatte:

«I forbindelse med det siterte bes opplyst om opparbeidelse av veg og parkeringsplass og arbeid med brønn anses som «anlegg» etter § 2 nr. 1 i lov av 10. desember 1971 nr. 103 om planlegging i strandområder. — Er svaret bekræftende, kan det reises spørsmål om ikke bygning og anlegg må vurderes samlet i forhold til nevnte lovs § 19, når det naturlig må kreves både bygning og anlegg som nevnt for at det samlede tiltak skal bli funksjonsdyktig. Miljøverndepartementet synes imidlertid å ha lagt en annen lovforståelse til grunn, idet departementet anfører at det må «være utført vesentlige tiltak i marken på den aktuelle bygning» (understreket her), jfr. også i samme retning departementets uttalelse i brev av 13. november 1974 vedkommende klage fra — — —. Jeg skal be om departementets uttalelse. — Stadig under den forutsetning at første spørsmål ovenfor besvares bekræftende, og vidare under den forutsetning at departementet ikke anstiller en slik samlet vurdering som nevnt i annet spørsmål, bes opplyst hvordan departementet vil anvende overgangsbestemmelsen i lovens § 19 på den ikke påbegynte del av det samlede tiltak alt etter som det er

- 1) bygningen som er påbegynt, men ikke anleggene (veg, parkeringsplass og brønn), eller det er
- 2) anleggene som er påbegynt, men ikke bygningen.»

Miljøverndepartementet svarte slik:

«I strandplanlovens § 2 nr 1 er det bestemt at «oppføring av bygning, konstruksjon eller anlegg» bare kan skjje i samsvar med godkjent strandplan.

Når det gjelder hvilke tiltak som går inn under bestemmelsen vises til Ot. prp. nr 45 (1970—71) om lov om planlegging i strandområder s. 31 hvor det er uttalt: «Med bygning, konstruksjon og anlegg forstås det samme som i bygningsloven, jfr. §§ 93 og 84.»

Bygningslovens § 84 som er aktuell i dette tilfelle hører under Kommunaldepartementet. Miljøverndepartementet legger imidlertid for sitt vedkommende til grunn at opparbeidelse av veg og parkeringsplass og arbeid med

brønn ikke kan ansees som anlegg etter bygningslovens § 84.»

Jeg forela deretter for Kommunaldepartementet spørsmålet om anvendelsen av bygningslovens § 84 på nevnte innretninger. Kommunaldepartementet uttalte følgende:

«Etter de foreliggende opplysninger antar Kommunaldepartementet for sitt vedkommende at slik veg, parkeringsplass (biloppstillingsplass) og brønn som det dreier seg om i nærværende sak, ikke kan anses som «anlegg» i relasjon til bygningslovens § 84.»

Jeg fant etter dette at det ikke var grunnlag for å fastslå at overgangsbestemmelsen var anvendt uriktig i det foreliggende tilfelle.

Etter strandplanlovens § 6 kan dispensasjon gis «Når særlige grunner foreligger». Fylkesmannen hadde funnet at det ikke forelå særlige grunner for dispensasjon i A.s sak, og fremholdt overfor departementet at videre utbygging i området bare burde skje i henhold til strandplan. Miljøverndepartementet sluttet seg til dette og la ellers vekt på at alle organer, med unntak av friluftsnemnda, hadde uttalt seg mot dispensasjon. I mitt avsluttende brev til A. anførte jeg:

«Hvorvidt dispensasjon skulle gis, måtte bero på skjønn. Overfor skjønsmessige avgjørelser er ombudsmannens kompetanse begrenset. Bare hvor den skjønsmessige avgjørelse finnes klart urimelig, kan ombudsmannen gi uttrykk for dette. I Deres sak har myndighetene lagt avgjørende vekt på at videre hyttebygging bare bør skje i samsvar med utarbeidet strandplan. Dette kan ikke gi grunnlag for innvendinger herfra. — — —»

39.

Fradeling av tomt i jordbruksområde. (Sak 1830/74.)

Etter § 55 i jordloven av 18. mars 1955 (nr. 2) kan eiendom som er nyttet til, eller kan nyttes til, jordbruk eller skogbruk, ikke deles uten samtykke fra fylkeslandbruksstyret. Fylkeslandbruksstyret kan bare gi samtykke dersom deling er «driftsøkonomisk forsvarlig eller samfunnsinteresser av større vekt taler for det». Velferdshensyn eller økonomiske hensyn er ikke nevnt blant de momenter som kan gi grunnlag for samtykke til fradeling. Slike hensyn har vært påberopt i en del klagesaker for ombudsmannen, særlig hvor foreldre har søkt om å få overdra tomt til barn, ved arveoppgjør, eller hvor en kontraktpart har ønsket å beholde en tomt i forbindelse med overdragelse av en eiendom. Et tilfelle hvor klare velferdshensyn kunne tale for at fradeling ble tillatt, var følgende:

En gårdbruker klaget over at hun fikk avslag på søknad om fradeling av tomt av sin eiendom, som var en slektsgård og som hun

hadde drevet gjennom en årrekke. I 1971, da hun fylte 68 år, maktet hun ikke selv å drive gården lenger. Hun hadde ikke livsarvinger og ville selge eiendommen til en som kunne overta driften. Imidlertid kunne hun ikke tenke seg å flytte fra gården, og hun ville derfor beholde en tomt selv og føre opp bolighus der. Tomten hun hadde sett seg ut, var en ikke-dyrkbar parsell med fjellgrunn hvor det i tidligere tider hadde stått en låve. Tomten lå inne i eiendommens dyrkede areal.

Søknad om fradeling ble avslått av fylkeslandbruksstyret 29. juni 1971. I fylkeslandbruksstyrets innstilling var anført:

«— — — En tomt her vil bli liggende midt inne i et større område med dyrka jord og atkomsten må gå gjennom dyrka jord. En slik fradeling kan ikke sies å være driftsøkonomisk forsvarlig og vil miljømessig ha en uheldig virkning for landbruket. § 55 i jordloven sier at hvis det skal gis tillatelse til fradeling må det være driftsøkonomisk forsvarlig og en mener det ikke er tilfelle. Tillater en først hus her er det vanskelig å nekte senere og plutselig har en også her fått en huskrull. Det er gjerne slik det ofte foregår. Dertil kommer at en må skjære gjennom dyrka jord med en vei, og det er heller ikke driftsøkonomisk forsvarlig. En kan heller ikke se at de samfunnsmessige interesser skal være så store for å plassere et hus akkurat her at jordbruksinteressen må vike, jfr. § 54. — — —»

Klage til Landbruksdepartementet førte ikke fram.

Klageren engasjerte senere advokat til å bistå seg, og saken ble tatt opp igjen med landbruksmyndighetene. En nabo tilbød klageren å nytte en eksisterende jordbruksveg på hans eiendom som atkomst til tomten, men dette førte ikke til at myndighetene endret standpunkt.

I brev av 1. mars 1975 til ombudsmannen anførte Landbruksdepartementet om sitt syn på saken:

«Vurderingen av spørsmålet om samtykke til å fradele den ønskede boligtomt er foretatt på objektive kriterier og med særlig vekt på arronderings- og driftsøkonomiske forhold.

Tomtens beliggenhet og adkomstforhold i relasjon til hovedbruk og miljø, nødvendig forbruk av dyrket jord til adkomstvei og de driftsmessige ulemper ved å ha en boligeiendom inne i eiendommen med adkomst over innmark er herunder tatt i betraktning.

Ved vurderingen har en vært oppmerksom på at selve tomten ikke omfatter dyrket mark eller har nevneverdig produktive kvaliteter. En har likeså vært klar over og har tatt med i vurderingen søkerens personlige forhold og sakens følelsesmessige betydning for henne.

Den landbruksfaglige bedømmelse av situasjonen er ikke knyttet til det aktuelle eierforhold, og den omstendighet at eiendommen nå er solgt, kan ikke influere på spørsmålet om deling.

En finner grunn til å presisere at det heller ikke er avgjørende for denne vurdering hvem som i tilfelle i første omgang skal erverve og bygge på en fraskilt tomt. Når fradeling og bebyggelse har funnet sted vil en fradelt boligeiendom kunne overdras videre til hvem som helst uten at verken jordlovmyndighetene eller hovedbrukets eier har noen innflytelse på det.

— — —
På tross av den betydning saken har for — — —, og som en finner meget forståelig, må departementet beklageligvis meddele at en ikke kan finne grunnlag for noe annet resultat enn det en tidligere er kommet til i spørsmålet om å fradele omhandlede boligtomt.»

I avsluttende brev av 8. april 1975 til klageren pekte jeg på at det ikke var tvilsomt at landbruksmyndighetene etter § 55 i jordloven kan nekte samtykke til fradeling av uproduktiv parsell av jordbrukseiendom. Departementet hadde tatt i betraktning klagerens personlige forhold og sakens følelsesmessige betydning for henne, men den landbruksfaglige vurdering hadde likevel vært utslagsgivende. Den nærmere vurdering av om det skulle samtykkes i fradeling, berodde på skjønn, som ombudsmannen bare i begrenset utstrekning kunne prøve. Jeg fant ikke å kunne gi uttrykk for at Landbruksdepartementets avgjørelse måtte «anses ugyldig eller klart urimelig», jfr. § 10 annet ledd tredje punktum i lov av 22. juni 1962 (nr. 8) om Stortingets ombudsmann for forvaltningen.

Klageren kom senere tilbake til saken og hevdet at det hadde skjedd forskjellsbehandling idet andre i bygda hadde fått samtykke til å fradele tomt. Dokumentene i de sakene som var påberopt, ble innhentet og gjennomgått. Det viste seg imidlertid at i de tilfellene hvor det var gitt samtykke til fradeling i tiden etter at klageren opprinnelig fremsatte sin søknad, lå tomtene i tilknytning til annen boligbebyggelse og veg, mens klagerens tomt ifølge landbruksmyndighetene lå i et typisk landbruksområde. Ut fra jordlovens bestemmelser kunne det ikke sies noe på at søknadene ble avgjort etter en slik områdemessig vurdering. Det var derfor ikke skjedd noen usaklig forskjellsbehandling når klageren ikke fikk fradelt tomt.

40.

Frist for forkjøp når fylkeslandbruksstyret etter klage omgjør forkjøpsvedtak.
(Sak 1932/74.)

A. klaget over at statens forkjøpsrett etter jordlovens kap. IV ikke var benyttet til fordel for ham. Fylkeslandbruksstyret hadde mottatt melding om salg 27. juni 1974, og fristen etter jordlovens § 13 for å gjøre forkjøpsrett gjeldende utløp dermed 27. september s. å. Fylkeslandbruksstyret vedtok 11. september å gjøre

forkjøpsrett gjeldende, men omgjorde i møte 23. og 24. oktober vedtaket etter klage fra kjøperen. A. klaget til Landbruksdepartementet, som imidlertid i brev av 5. desember 1974 anførte at det ikke var grunnlag for å ta klagen under behandling idet fristen for å gjøre forkjøpsrett gjeldende var utløpt.

I brev 12. mars 1975 til Landbruksdepartementet anførte jeg:

«— — — Selv om fylkeslandbruksstyret etter forvaltningsloven § 33 kan omgjøre et forkjøpsvedtak når dette er påklaget, kan det spørres om denne adgangen bør nyttes i tilfelle som det foreliggende. Når fylkeslandbruksstyret omgjør et vedtak om forkjøp etter utløpet av forkjøpsfristen, fører dette til at de parter som er interessert i forkjøp, avskjæres fra å få forkjøpsspørsmålet prøvd av departementet. Det kan synes som det må være bedre og mer betryggende om fylkeslandbruksstyret i et slikt tilfelle anbefaler omgjøring, men overlater avgjørelsen til departementet. De parter som er interessert i forkjøp, vil da kunne få anledning til å uttale seg om fylkeslandbruksstyrets endrede vurdering før endelig vedtak treffes. — — —»

I brev av 24. september 1975 svarte departementet:

«Sivilombudsmannen reiser i sitt skriv av 12. mars 1975 spørsmålet om fylkeslandbruksstyret i et tilfelle som foreliggende bør nytte sin adgang til å omgjøre et forkjøpsvedtak jfr. forvaltningslovens § 33. Departementet har vært i tvil om hvordan en skulle stille seg til klager når fylkeslandbruksstyret gjør om et forkjøpsvedtak og forkjøpsfristen løper ut eller er utløpet. I et skriv av 11. juli 1974 ble spørsmålet forelagt for Justisdepartementets lovavdeling i forbindelse med en annen klagesak hvor de samme problemer var oppstått. I et skriv av 4. november 1974 svarte Justisdepartementet at departementet uten hensyn til forkjøpsfristen kan behandle en klage i slikt tilfelle med det resultat at hvis klagen tas til følge, vil det tidligere vedtak om å nytte forkjøpsretten bli opprettholdt (stadfestet). — — —»

Da Landbruksdepartementet 5. desember 1974 avviste A.s klage, hadde man oversett Justisdepartementets uttalelse av 4. november s. å. som var innhentet i forbindelse med en annen sak.

Landbruksdepartementet tok etter dette A.s klage opp til realitetsbehandling.

41.

Konsesjonssak stilt i bero p. g. a. odelsløsningssak.
(Sak 450/75.)

En advokat klaget på vegne av kjøperen av et gårdsbruk over at hans søknad om konsesjon var stilt i bero fordi selgerens søster hadde reist odelsløsningssak. Kjøperen tiltrådte eiendommen etter å ha fått skjøte og sendte konsesjonssøknad som ble undergitt

vanlig forberedende behandling. Advokaten fremholdt i klagen at det kan bety at en konsesjonssak ikke blir avgjort på lang tid dersom saken blir stilt i bero i påvente av endelig avgjørelse av odelsløsningssak om samme eiendom. Han mente at kjøper og selger måtte ha et berettiget krav på å få saken avgjort så raskt som mulig, og begrunnet standpunktet slik:

- «1. Kjøpesummen skal først betales mot tinglyst skjøte. Kjøpesummen skal ikke forrentes fra overtagelsesdato og til tinglyst skjøte foreligger.
2. — — — (kjøperen) er forhindret fra å foreta investeringer og oppta lån så lenge han ikke har hjemmel til eiendommen.
3. Utgangspunktet for odelspreskripsjon forskyves fordi denne først regnes fra den dato skjøte blir tinglyst.
4. Bestemmelsen om bo- og driveplikt's varighet forskyves idet denne tar sitt utgangspunkt fra den tid konsesjonen blir innvilget.
5. — — — (kjøperen) vil være avskåret fra å utstede skjøte til odel til eventuell odelsløser og som gir odelsløserhjemmel. Jeg er ikke kjent med hvorledes Landbruksdepartementet tenker seg selve odelsaken løst. Må odelsløseren også reise søksmål mot selgeren for å skaffe seg hjemmel til eiendommen?»

Jeg forela klagen for Landbruksdepartementet, som opplyste at det følger den praksis at en konsesjonssøknad blir stilt i bero når det verserer odelsløsningssak om den eiendom søknaden gjelder. Departementet anførte videre:

«Denne praksis har sammenheng med at det vanligvis ikke gis konsesjon med mindre det er rimelig grunn til å regne med at ervervet kan gjennomføres og at formålet med ervervet blir oppfylt. Punkt 6 i skjøtet gir grunn til å anta at den aktuelle odelspretendent har odelsrett slik at odelsløsningen vil bli gjennomført og konsesjonssøkeren således hindres i å beholde eiendommen.

Det er ikke uten betenkeligheter at en erverver som ikke kan regne med å få beholde eiendommen, gis konsesjon og dermed full juridisk og faktisk rådighet over eiendommen. En har også vanskelig for å innse at en erverver i slik situasjon normalt har noe særlig behov for den juridiske rådighet over eiendommen som er betinget av selve konsesjonen.»

I punkt 6 i skjøtet, som departementet viste til, het det:

«Selger sørger for odelsfracfall for eiendommen fra sin søster.»

I tilknytning til de spesifiserte punktene i klagen bemerket departementet:

- «1. Behandlingen av en konsesjonssøknad vil alltid følge et visst mønster og ta noen tid. Partene har anledning og som regel oppfordring til å ta dette i betraktning ved utforming av salgsavtalen. Departementet vil vanligvis ikke kunne tilpasse sin praksis med hensyn til saksbehandlingen etter innholdet av den foreliggende kontrakt mellom partene.

2. Det vises til anførselene foran. Erververens interesse i å kunne foreta investeringer, oppta lån på eiendommen m.v. er forståelig. Men slike disposisjoner vil også på mindre heldig måte kunne foregripe mulighetene for senere disposisjoner vedkommende eiendommen dersom det viser seg at den opprinnelige erverver ikke får beholde eiendommen, eksempelvis som følge av at den blir løst på odel.
3. En finner ikke at hensynet til utløsning av odelspreskripsjonsfristen er noen omstendighet av særlig betydning i foreliggende forbindelse, så meget mer som det allerede er reist sak for å gjøre odelsretten gjeldende uten hensyn til at preskripsjonsfristen ikke er begynt å løpe.
4. Noen direkte bo- og driveplikt gjelder ikke i foreliggende tilfelle. Men departementet kan gjøre eventuell konsesjon betinget av at erververen bosetter seg på eiendommen innen nærmere angitt frist og blir boende på eiendommen og driver den i et nærmere fastsatt tidsrom. Hvorvidt slikt vilkår skal settes og hva vilkåret i tilfelle skal gå ut på, kan avgjøres i hvert tilfelle ut fra den aktuelle situasjon. De hensyn som ligger til grunn for odelslovens og konsesjonslovens bestemmelser om bo- og driveplikt og formålet med fastsettelse av konsesjonsvilkår om bosetting og drift av landbrukseiendom taler etter departementets vurdering ikke for at vilkåret bør bli effektivt før eiersituasjonen er stabilisert.
5. En er i tvil om Landbruksdepartementet er rette vedkommende til å gi svar på dette spørsmål og eventuelt gi råd om framgangsmåten i et praktisk anliggende angående gjennomføringen av en eventuell odelsløsning. En vil tro at der kan finnes relevante eksempler fra rettspraksis.»

Departementet antok at den foreliggende praksis i de fleste tilfelle er den som faller best sammen med konsesjonslovens formål, selv om de hensyn som ligger til grunn for praksis, kan virke noe forskjellige alt etter forholdene.

Til støtte for sin praksis tilføyde departementet i et senere brev:

«— — — En kan kanskje tilføye at det samfunnsmessig sett er lite ønskelig med hyppige skifter av eiere til jord- og skogbrukseiendommer. Dette er bl. a. en av grunnene til at det er vanlig å sette som vilkår for konsesjon på slike eiendommer at søkeren skal bosette seg på eiendommen innen 1 år og selv bebo og drive den i minst 5 år, jfr. nå konsesjonslovens § 8 nr. 2. Odelsløsning vil forutsetningsvis medføre at et slikt vilkår ikke kan oppfylles.»

I min avsluttende uttalelse av 22. september 1975 pekte jeg først på prinsippet i forvaltningslovens § 22 om at avgjørelse skal treffes

uten ugrunnet opphold. Denne regel tilsier at en konsesjonssøker, med mindre det kan påvises grunnlag for noe annet, må ha krav på at hans søknad blir avgjort innen rimelig tid. Jeg bemerker så:

«Etter departementets praksis utsettes behandlingen av en konsesjonssak som den foreliggende hvis odelsløsningssak er reist før konsesjonssaken er avgjort. — — — Hvorvidt konsesjonsmyndighetene blir kjent med at odelsløsningssak er reist, og hvorvidt odelsløsningssak blir reist allerede før konsesjonssaken er avgjort og skjøte tinglyst, beror på tilfældige omstendigheter. Dette taler etter min mening mot å la forholdet få betydning for behandlingen av konsesjonssaken.

Departementet har anført at det ikke er uten betenkeligheter at en erverver som ikke kan regne med å få beholde eiendommen, gis konsesjon. Så vidt skjønnes sikter departementet her bl. a. til at erververen vil kunne oppta pantelån m. v. Det som ligger bak en slik betraktning, må trolig først og fremst være hensynet til odelsløseren. Jeg kan imidlertid vanskelig se at hensynet til en odelsløser kan tillegges noen betydning i en konsesjonssak. Dette ligger så vidt sees utenfor de formål konsesjonslovgivningen skal tilgodese. Odelsløsning og konsesjonsspørsmålet gjelder to forskjellige forhold. Den som har odelsrett, vil kunne gjøre retten gjeldende selv om konsesjon blir gitt til saksøkte.

Departementet har også vist til at det samfunnsmessig sett er lite ønskelig med hyppige skifter av eiere til jord- og skogbrukseieendommer. Jeg har imidlertid vanskelig for å se hvordan dette synspunkt kan lede til at en konsesjonsbehandling stilles i bero, og spesielt gjelder dette i et tilfelle som det foreliggende hvor kjøperen allerede har tiltrådt eiendommen. Av regelverket om odelsrett følger for øvrig at det kan bli flere nær påfølgende skifter av eiere til en jord- eller skogbrukseieendom.

En odelsløsningssak vil, som advokat — — — har vært inne på, kunne ta svært lang tid. Dette taler for at konsesjonsspørsmålet blir avgjort med en gang, uavhengig av odelsløsningssaken. Spesielt synes det uheldig om en konsesjonssøknad blir stilt i bero hvor det er klart at konsesjonssøkeren ikke vil få konsesjon. Hvis konsesjonssøkeren, som i den foreliggende sak, tiltrer eiendommen i forbindelse med utferdigelsen av skjøte, vil han således kunne bli sittende med eiendommen i lengre tid. Både hensett til ham selv og også ut fra de formål konsesjonslovgivningen skal tilgodese, synes dette lite heldig. For øvrig vil en avgjørelse av konsesjonssaken faktisk — i visse tilfelle trolig også rettslig — kunne få betydning for odelsløsningssaken.

Advokat — — — har bl. a. fremhevet forhold som gjelder gjennomføringen av oppgjøret mellom kjøper og selger (punkt 1). Det er forståelig at departementet ikke finner å kunne tilpasse sin praksis med hensyn til saksbehandlingen etter innholdet av den foreliggende kontrakt mellom partene. Imidlertid antar jeg at departementets praksis vil føre til at oppgjøret mellom kjøper og selger i slike tilfelle i alminnelighet vil bli utskutt, noe som lett kan virke urimelig for partene. Etter

min mening taler også dette for at konsesjonssaken blir avgjort uavhengig av odelsløsningssaken. Til departementets anførsler til punktet (punkt 2) om at kjøperen blir forhindret i å foreta investeringer og oppta lån, viser jeg til det som er uttalt ovenfor.

Det som etter min mening sterkest kunne tale for at en konsesjonssøknad stilles i bero når odelsløsningssak er reist, og det må antas at saken vil føre fram og bli avgjort innen rimelig tid, er at landbruksmyndighetene ikke bør bruke tid på å behandle en søknad hvis den ikke vil få noen reell betydning. Departementet har imidlertid ikke trukket fram dette momentet i saken, og etter min mening bør det heller ikke være avgjørende her.

Som det vil fremgå ovenfor, kan jeg ikke se at det departementet har anført, gir tilstrekkelig grunnlag for departementets praksis. Jeg har ovenfor pekt på hensyn som taler for at en konsesjonssøknad bør avgjøres selv om det er reist odelsløsningssak mot kjøperen. Departementet bør etter min mening overveie spørsmålet på nytt.»

Fra Landbruksdepartementet fikk jeg senere underretning om at departementet «vil rette seg etter de synspunkter sivilombudsmannen har tilkjennegitt, selv om en er noe betenkt med hensyn til konsekvensene av en omlegging av praksis som forutsetningsvis vil måtte gjøres gjeldende også for så vidt angår andre tvister enn odelsløsningssaker vedrørende eiendom som omfattes av den konsesjonssøknad som er til behandling». Departementet ville etter dette ferdigbehandle konsesjonssøknaden.

42.

Fradrag for bilhold i selvstendig næringsvirksomhet.

(Sak 209/75.)

A. oppga å ha kjørt 21 180 km, fordelt på 15 520 km i næring og 5 660 km i privatkjøring. Kjøreboken var ufullstendig ført, og hans oppgaver ble satt til side ved ligningen; den private kjørelengde ble skjønsmessig økt til 10 000 km. Etter klage fra A. satte ligningsnemnda den private kjørelengde til 8 000 km. Vedtaket ble av A. påklaget til overligningsnemnda som stadfestet ligningsnemndas avgjørelse. A. klaget så til ombudsmannen ved brev av 11. februar 1975.

Ligningssjefen uttalte 3. april 1975 i anledning av klagen:

«Dersom jeg idag skal vurdere det skjønnnet nemnda har utøvet, synes det nok noe «stramt». Det synes ikke noen grunn til å betvile skattyterens oppgave på ca. 13 880 km kjøring utenfor — — —.

Når det gjelder kjøringen i — — —, må det anses på det rene at den ikke er tilstrekkelig bevist av skattyteren og at likningsnemnda hadde grunnlag for å anvende skjønn.

Kjøring i indre trafikkzone i — — — er svært lite praktisk på grunn av trafikkett-

heten, noe som jo skattyteren i og for seg selv innrømmer.

Men noe kjøring innenbys har vel forekommet. Ved det skjønnet som er utøvet blir det imidlertid ikke noe rom for bykjøring.»

På bakgrunn av ligningssjefens uttalelse forela jeg saken for fylkesskattestyret og ba opplyst om det etter det foreliggende fant grunn til å ta saken opp i henhold til byskattelovens § 92 nr. 3. Fylkesskattesjefen anførte i brev av 12. juni 1975:

«På grunn av den korte avstand mellom skattyterens hjem og arbeidssted, ca. 1,5 km — bør han vel kunne høres med at bilen ikke i nevneverdig grad er brukt til ren privatkjøring mellom hjemmet og arbeidsstedet.

Etter en samlet vurdering av saken finner jeg å ville forelegge den for fylkesskattestyret med forslag om at ligningen for inntektsåret 1972 endres slik at skattyterens egen fordeling av total kjørelengde i dette år legges til grunn.»

Fylkesskattestyret traff deretter følgende vedtak:

«I medhold av byskattelovens § 92 nr. 3 blir A.s inntektsfastsettelse for 1972 å endre slik at skattyterens egen fordeling i selvangivelsen av total kjørelengde legges til grunn for inntektsberegningen.»

43.

Ulik ligningsverdi på like eiendommer. (Sak 1470 K/74 og 22 E/75.)

Eier av seksjon i rekkehus klaget 26. september 1974 over at ligningsverdien for hans bolig var satt vesentlig høyere enn for de 6 andre tilsvarende seksjonene i husrekken.

Klageren kjøpte boligen i 1971. Ligningsverdien ble satt til kr. 184 000,— i samsvar med ligningskontorets retningslinjer. Disse gikk ut på at hvis kjøpesummen oversteg skattetaksten med mer enn 20 prosent, skulle ligningsverdien settes til skattetaksten + 50 prosent av det beløp som kjøpesummen utgjorde utover 120 prosent av skattetaksten. De øvrige seksjoner i samme husrekke hadde etter det opplyste en ligningsverdi på kr. 85 714,—. Klageren anførte at det virket vilkårlig å sette opp ligningsverdien i forbindelse med omsetning av hus uten at verdiene ble økt generelt. Dette gjaldt spesielt i et tilfelle som det foreliggende hvor tilsvarende boliger i husrekken fortsatt hadde vesentlig lavere ligningsverdi.

Det var spørsmål om ligningskontorets praksis var i samsvar med likhetsprinsippet i forvaltningen. Jeg forela på dette grunnlag saken for skattedirektøren. I sitt svar (brev av 20. mars 1975) viste skattedirektøren til at etter skattelovens bestemmelser (lover av 18. august 1911 (nr. 8 og 9) henholdsvis § 37

og § 31) skulle fast eiendom verdsettes til antatt salgsverdi, og anførte at når den virkelige verdi av en eiendom var konstatert, burde det gi utslag ved formuesansettelsen. Skattedirektøren pekte på de vanskeligheter det i praksis har vært med å få ensartet vurdering av fast eiendom, og konkluderte slik:

«Idet en viser til foranstående, antar en at en ansettelse av omsatt eiendom fastsatt på de premisser ligningsnemnda etter gjentagne drøftelser er kommet frem til ikke kan underkjennes som vilkårlig. Et slikt standpunkt måtte forutsette en hel nyvurdering av den samlede boligmasse, hva en for tiden ikke har mulighet for. Den forskjellsbehandling som beklageligvis finner sted innenfor det nå gjeldende takseringssystem må således anses «saklig» begrunnet.»

Etter tilråding fra Finansdepartementet ble 4. april 1975 fremmet forslag om endringer i skattelovene vedrørende boligbeskatning (jfr. Ot. prp. nr. 42 (1974—75)). I proposisjonen uttalte departementet om praksis med oppjustering av ligningsverdiene i forbindelse med omsetning av boligeiendommer (s. 15 annen sp.):

«Som nevnt foran har det i en del distrikter vært praksis å justere ligningsverdien når en eiendom er solgt, men uten at det foretas justering av takstene for andre, likeartede eiendommer. Derved har det innen samme distrikt oppstått betydelige variasjoner i ligningsverdiene for eiendommer som har omtrent ens omsetningsverdi. Dette har til dels vært begrunnet med at de nylig omsatte eiendommer vanligvis er høyere belånt og at eierne ofte får fradrag for betydelig større renteutgifter enn det beløp som tillegges inntekten ved prosentligning av boliger. Selv om dette argument kan ha atskillig vekt, er det etter departementets oppfatning likevel ikke forenlig med skattelovens alminnelige likhetsprinsipp å differensiere beskatningen av like eiendommer.»

Under behandlingen av lovsaken i Stortinget uttalte et flertall i Finanskomiteén (jfr. innst. O. nr. 49 (1974—75), s. 8 første sp.):

«— — — En vil presisere at det er viktig å få et jevnere takstnivå og at ligningsmyndighetene for å oppnå dette også kan og bør sette ned enkelte takster som de etter ny vurdering finner urimelig høye sammenlignet med takstene for lignende eiendommer.»

På grunnlag av uttalelsene i proposisjonen og i Finanskomiteéns innstilling skrev jeg 30. mai 1975 til Finansdepartementet for å få klarlagt hvorledes departementet mente det burde forholde ved ligningen i slike saker. Departementet opplyste at det hadde bedt Riksskattestyret om å gi ligningsmyndighetene rettledning om verdsettelse av boligeiendommer i samsvar med de retningslinjer som

hadde fått tilslutning fra et flertall i Stortinget. I departementets brev til Riksskattestyret var anført:

«I proposisjonen (s. 15) har departementet omtalt den praksis som har vært fulgt i enkelte distrikter med å justere ligningsverdien i forbindelse med salg av en eiendom, uten at det samtidig foretas justering av takstene for andre, likeartede boligeiendommer. Dette har i mange tilfelle ført til at ett hus i en rekke har fått en takst som ligger vesentlig over taksten på de øvrige hus i samme rekke. Det samme forhold har oppstått i byggefelt hvor det er oppført noenlunde like, frittliggende eneboliger. Denne praksis må etter departementets mening opphøre. Også for nyoppførte eiendommer må forholdet mellom takst og omsetningsverdi svare til det generelle takstnivå i distriktet. Der hvor det i slike tilfeller er oppstått betydelige takstforskjeller, må det foretas justeringer for å bringe takstene for like eiendommer mer i samsvar med hverandre.»

De nye retningslinjene skulle gjelde fra og med inntektsåret 1975.

Oslo byrett avsa 9. juni 1975 dom i en sak, hvor saksforholdet var det samme som i klagerens tilfelle. Overligningsnemndas kjennelse om ligningsverdi for 1972 ble her opphevet med den begrunnelse at forhøyelsen av ligningsverdien var klart i strid med likhetsprinsippet.

Ligningskontoret opplyste senere, etter henvendelse fra ombudsmannen, at det på bakgrunn av den avsagte byrettsdom var besluttet at klagerens ligning for 1972 og 1973 skulle oversendes fylkesskattestyret med anmodning om retting. Ligningen for 1974 ville bli gjenopptatt ved ligningsnemndas klagebehandling. Ligningskontoret ville også søke å få gjennomført retting av ligningene for 1973 og 1974 for alle andre kjente skattytere som var behandlet på samme måte.

Da det også i andre kommuner var brukt lignende praksis med oppregulering av ligningsverdiene ved omsetning av boligeiendommer, fant jeg grunn til å be skattedirektøren overveie å ta opp spørsmålet om retting av tidligere ligninger i slike saker på generell basis.

I Riksskattestyrets rundskriv av 23. oktober 1975 til fylkesskattesjefene og ligningssjefene om takstnivået for bolig- og fritidseiendommer ble anført:

«Etter at dommen og departementets uttalelse nå er blitt mere alminnelig kjent, må en regne med at det i de distrikter som har fulgt den foran nevnte praksis vil bli et betydelig antall klager over formuesansettelsen ved ligningen for 1974. Det er imidlertid sterkt ønskelig at også de tilfeller hvor det ikke foreligger klager blir tatt opp til retting under klagebehandlingen, slik at flest mulig av disse forhøyede ligningsverdiene kan bli justert fra

og med ligningen for inntektsåret 1974. Skattedirektøren er klar over at det for noen ligningskontorer kan by på visse praktiske problemer å gjennomføre disse rettingene i forbindelse med klagebehandlingen. Ligningssjefen bes i slike tilfeller å ta kontakt med fylkesskattesjefen med sikte på å finne frem til en ordning.»

44.

Ettergivelse av restskatt oppstått ved «selgende gruppe»-beskatning.

(Sak 1765 K/74.)

A. klaget over at formannskapet avslo søknad om ettergivelse av restskatt for 1969. Han overtok 1. juni 1968 aksjemajoriteten i et mindre maskinverksted. Dette drev han til han solgte firmaet 1. mars 1970. I forbindelse med overdragelsen erklærte han seg ansvarlig for eventuelle krav mot selskapet utover de krav det var opplyst om ved overdragelsen. Ved ligningen for 1969 ble selskapet ilagt restskatt. Restskatten fremkom ved at selskapet ble nektet fradrag for underskuddet for 1968 i overskuddet for 1969, fordi overdragelsen i 1968 var å anse som et «selgende gruppe»-salg, jfr. byskatteloven av 18. august 1911 (nr. 9) § 45 første ledd første og femte punktum og § 46 annet ledd. Restskatten, som A. var ansvarlig for etter overdragelsesavtalen, utgjorde kr. 6 304,—. A. søkte om ettergivelse av denne skatt, men formannskapet avslo søknaden.

Ved brev av 18. november 1974 til ombudsmannen klaget A. over avslaget. Han anførte:

«— — — En annen ting som burde tale til fordel for min sak er at de muligheter for unndragelse av skatt som § 46 er ment å forhindre ikke på noen måte forelå da jeg overtok det lille verkstedet. Jeg var uten fast arbeid og gjorde det nærmest i en nødssituasjon. Jeg kvittet meg da også av med det så fort jeg var så heldig å få fast betalt arbeid igjen, — — —»

Jeg fremholdt overfor formannskapet at det etter det foreliggende ikke syntes å være grunn til å betvile at A.s overtagelse av selskapet i 1968 ikke var motivert av skattemessige hensyn. Det var lite tvilsomt at A. verken ved kjøpet av aksjene i 1968 eller ved salget i 1970 var klar over at selskapets underskudd i 1968 ikke ville kunne kreves trukket fra i 1969. Jeg viste til at verken selskapets regnskapsfører eller revisor etter det opplyste var klar over regelen i byskattelovens § 45 første ledd femte punktum.

Videre bemerket jeg at det neppe følger klart av ordlyden i byskattelovens § 45 første ledd første og femte punktum at underskudd i overdragelsesåret ikke kan kreves trukket fra i senere års overskudd. Selv om skattedirektøren har uttalt at slikt fradrag ikke kan kreves (Utvalget 1961 s. 336), kunne det være forståelig at A. og de som var ansvarlige for

selskapets regnskap, ikke var klar over forholdet.

Formannskapet vedtok deretter å ettergi restskatten for 1969.

45.

Fylkesskattestyrets plikt til ved klage etter landskattelovens § 98 nr. 1 b å utvirke retting av ligningen for hele den berørte gruppe.

(Sak 1244/74.)

A. flyttet i 1965 inn i ny enebolig. Boligen var en del av et byggeforetagende på 38 eneboliger, planlagt og oppført av et boligbyggelag. Opprinnelig var det meningen at det skulle dannes et borettslag i tilknytning til boligbyggelaget, men før oppstartning av byggearbeidene ble bestemt at den enkelte skulle være selveier.

Ved ligningen for 1966 ble A. og de øvrige deltagerne i byggeforetagendet nektet fradrag i inntekten for byggelånsrentene. A. påklaget avgjørelsen, men fradrag ble nektet både av ligningsnemnd og overligningsnemnd. Saken hadde vært forelagt for skattedirektøren, som ved brev av 8. desember 1967 uttalte at husierne skulle kunne kreve fradrag i inntekten for byggelånsrentene.

Fem av boligeierne (men ikke A.) klaget videre til fylkesskattestyret, i henhold til § 98 nr. 1 b i landskatteloven av 18. august 1911 (nr. 8) hvoretter fem skattlagte personer i fellesskap kan klage til fylkesskattestyret over at enkelte grupper av skattytere er lignet for høyt eller for lavt. Fylkesskattestyret vedtok 15. mai 1973 å ta klagen til følge og påbød ligningen rettet for klagerens vedkommende.

A., som ble kjent med fylkesskattestyrets avgjørelse, henvendte seg til ligningskontoret og fylkesskattesjefen for å få en tilsvarende endring i sin ligning, men uten resultat. Endring ble avslått fordi både fristen for klage til fylkesskattestyret og fristen for fylkesskattestyret til å foreta retting av eget tiltak var utløpt.

A. klaget deretter til ombudsmannen og fremhevet at han hadde betalt byggelånsrenter på samme måte og på samme grunnlag som de naboene som fikk rettet ligningen etter klage til fylkesskattestyret. I brev av 7. november 1974 til fylkesskattestyret viste jeg til fylkesskattestyret og fristen for fylkes-1973 var avsagt etter klage med hjemmel i landskattelovens § 98 nr. 1 b, og anførte videre:

«— — — Fylkesskattestyret påbød i kjennelsen retting av ligningen for de skattytere som hadde inngitt klage, slik at fradrag for byggelånsrenter ble godkjent. Fylkesskattestyret tok så vidt skjønnes ikke opp spørsmålet om tilsvarende endring av ligningen for de øvrige deltagerne i byggeforetagendet, som

hadde betalt byggelånsrenter på samme måte og på samme grunnlag som klagerne. Det kan synes rimelig å forstå landskattelovens § 98 nr. 1 slik at fylkesskattestyret skal behandle ligningen for hele den berørte gruppe. Denne lovforståelse er lagt til grunn av direktøren for skattevesenet, jfr. uttalelse derfra av 16. september 1952. På bakgrunn av ovenstående bes fylkesskattestyret vurdere om det kan være grunn til å etterkomme A.s anmodning om å rette hans ligning for 1966 i samsvar med resultatet i fylkesskattestyrets kjennelse av 15. mai 1973.»

Fylkesskattesjefen meddelte ved brev av 26. november 1974 at han ved brev av samme dag hadde bedt ligningskontoret om at ligningen for de øvrige deltagere i byggeforetagendet måtte bli rettet i samsvar med fylkesskattestyrets kjennelse av 15. mai 1973.

46.

Krav fra skattyter om at klage over ligningen måtte bli forelagt for fylkesskattestyret.

(Sak 1332/74.)

A. klaget over at fylkesskattesjefen hadde avvist hans klage til fylkesskattestyret over ligningen for 1971 uten å forelegge saken for fylkesskattestyret. Fylkesskattesjefen hadde uttalt i brev av 5. juli 1974 til A.:

«I henhold til skattelovens § 97/89, punkt 3, er det fylkesskattesjefen som forestår fylkesskattestyrets kontor. Det er således tillagt ham slik som i nærværende tilfelle, hvor klagerett ikke foreligger, å ta standpunkt til hvorvidt Deres henvendelse av 20.5. d. å. skal medføre at Deres ligning i — — — for 1971 blir å ta opp til behandling i fylkesskattestyret.»

Jeg forela klagen for fylkesskattestyret ved brev av 24. oktober 1974 og anførte:

«Selv om A. ikke har klagerett til fylkesskattestyret, kan dette, så vidt skjønnes, ta ligningen opp til vurdering av eget tiltak. Avgjørelsen av om det er grunn til å gjøre dette, synes å måtte tilligge fylkesskattestyret. At fylkesskattesjefen kan gjøre en skattyter kjent med at han ikke vil fremme forslag om at en ligning tas opp til behandling, er uten videre klart, men det synes tvilsomt om fylkesskattesjefen kan nekte å legge en henvendelse fram for fylkesskattestyret dersom det uttrykkelig anmodes om det. En slik ordning følger neppe uten videre av skattelovens §§ 97/89, punkt 3. — — —»

Fylkesskattesjefen tok så spørsmålet opp med skattedirektøren og fremholdt:

«Skattyteren hadde i nærværende sak ikke klagerett til fylkesskattestyret. En har i lignende saker til dels praktisert det slik at fylkesskattesjefen meddeler klageren at klagerett ikke foreligger og heller ikke finner grunn til å bringe saken inn for fylkesskattestyret. I dette tilfelle forlanger imidlertid klageren at saken forelegges for fylkesskattestyret. Fylkesskattesjefen har ikke etterkommet dette forlangende. Ombudsmannen anfører at «det

synes tvilsomt om fylkesskattesjefen kan nekte å legge en henvendelse fram for fylkesskattestyret dersom det uttrykkelig anmodes om det». Da det således antydes tvil vil en gjerne få skattedirektørens uttalelse.»

Skattedirektøren svarte i brev av 19. desember 1974:

«Skattedirektøren har tidligere gitt uttrykk for at en skattyter som ikke har klagerett etter lsktl. § 98 eller § 99 ikke har krav på at hans ligning skal forelegges for fylkesskattestyret til retting. En nevner at hvis et slikt krav tas til følge, vil dette kunne føre til et stort merarbeid for fylkesskattestyret og at det også vil kunne ha til følge at skattyterne kan unnlate å nytte de ordinære klagemuligheter.

Etter sktl. § 100/92 nr. 3 tilligger det imidlertid fylkesskattestyret å ta standpunkt til om en ligning skal rettes, og slik loven er utformet er skattedirektøren senere kommet til at krav om endring som foran nevnt likevel må bli å forelegge fylkesskattestyret når dette forlanges.»

I brev av 3. januar 1975 meddelte fylkesskattesjefen at A.s klage på bakgrunn av skattedirektørens uttalelse ville bli forelagt for fylkesskattestyret.

47.

Avgiftsfritak for bensin til petroleumstraktor. (Sak 179/75.)

A. klaget 5. februar 1975 over at Finansdepartementet med virkning fra 1. april 1973 opphevet tidligere ordning med fritak for avgift på bensin som blir blandet med petroleum til såkalt «traktorbensin». Klagen ble forelagt for Finansdepartementet som anførte:

«I tidsrommet 1.4.1946—1.4.1973 har man hatt en ordning med fritak for avgift av bensin som ble blandet med petroleum til såkalt traktorbensin. Om etableringen av ordningen, hjemmelsforholdet og grunnlaget for opphevelse av ordningen viser en til avsnitt I i St. meld. nr. 106 (1972—73) om Finansdepartementets tilbaketrekking av avgiftsfritaket vedrørende traktorbensin. Stortinget vedtok enstemmig uten debatt å legge meldingen ved protokollen (St. forh. 1973 side 1246).

Med hjemmel i Stortingets vedtak om avgift på bensin gis det tilskudd av bensinavgiftsmidler til eiere av landbrukstraktorer. Ordningen gjaldt inntil 1.1.1975 bare bensin-traktorer, men ble fra nevnte dato utvidet til å gjelde også petroleumstraktorer, jfr. St. prp. nr. 1 (1974—75) om skatter og avgifter til statskassen, side 18, 1. spalte, tredje avsnitt.»

Jeg fremholdt overfor departementet:

«Så vidt skjønnes har det fulgt av Stortingets vedtak om bensinavgift § 1 at det skulle beregnes avgift av all bensin som ble importert, dersom det ikke forelå særskilt bestemmelse om avgiftsfrihet. Dette måtte vel da medføre at også den bensin som ble brukt i

«traktorbensin», var avgiftsbelagt dersom det ikke på grunnlag av avgiftsvedtakets unntaksbestemmelser var gitt avgiftsfrihet. Fritak for avgift kunne gis i medhold av avgiftsvedtakets § 2. I vedtaket for 1973 het det i § 2:

«I de tilfeller som er nevnt nedenfor er, på vilkår som fastsettes av departementet, bensin fritatt for avgift eller det blir ytet tilskudd av bensinavgiftsmidler:

6. Landbrukstraktorer m. m., motorsager i skogbruket, beltemotorsykler som brukes i ervervsmessig øyemed i reindriften, og beltekjøretøyer som brukes i ervervsmessig øyemed i hotell- og pensjonatdrift i vintersesongen.»

Så vidt skjønnes mener departementet at traktorer drevet med traktorbensin faller helt utenfor avgiftsvedtaket. Det vil være av interesse å få en uttalelse om hvorfor «traktorbensin» i tilfelle ikke antas å gå inn under avgiftsordningen; at «traktorbensin» går inn under avgiftsordningen, har jeg antydnet ovenfor.

Hvis «traktorbensin», eller den bensin som har vært benyttet i blandingen, må antas å gå inn under avgiftsvedtakets bestemmelser, synes § 2 nr. 6 å måtte komme til anvendelse. «Landbrukstraktor» kan vel neppe oppfattes på annen måte enn en traktor som anvendes i landbruket. Det kan i så fall spørres om ikke departementet, når avgiftsfritaket måtte oppheves, i stedet burde anvendt det annet alternativ i § 2 første setning — tilskudd av bensinavgiftsmidler. — — —»

Finansdepartementet svarte i brev av 26. juni 1975:

«Til Deres brev av 16. mai 1975 bemerkes at tilskuddsordningen etter bensinavgiftsvedtakets § 2, punkt 6, er satt i verk for og bare har gjeldt bensin-traktorer og annen landbruksredskap som drives med bensin.

Som det går fram av vedlagte kopi av departementets brev av i dag til Direktoratet for toll og særavgifter er departementet imidlertid enig med Dem i at det samtidig med opphevelsen av fritaksordningen for «traktorbensin» burde ha vært etablert en tilskuddsordning vedrørende petroleumstraktorer og har bedt direktoratet sørge for at gjeldende tilskuddsordning blir gjort gjeldende fra 1. april 1973.»

I departementets brev av s. d. til Direktoratet for toll og særavgifter het det:

«Etter fornyet overveielse er departementet enig med ombudsmannen i at det i forbindelse med opphevelsen av fritaksordningen for «traktorbensin» samtidig burde ha vært etablert en tilskuddsordning vedrørende petroleumstraktorer.

Departementet har derfor bestemt at gjeldende tilskuddsordning for petroleumstraktorer skal gis tilbakevirkende kraft fra 1. april 1973 og ber direktoratet sørge for at tilskuddsberettigede blir underrettet. Videre bes avslåtte søknader om tilskudd vedrørende petroleumstraktorer for 1973 og 1974 tatt opp til ny behandling.»

48.

Oppflytting ved lærerskole nektet som følge av stort fravær.

(Sak 192/74 og 1390/74.)

En lærerskoleelev klaget i januar 1974 over at han var nektet oppflytting til 3. klasse.

A. begynte i 1. klasse på 4-årig linje ved X. lærerskole høsten 1970. I møte 22. juni 1972 traff lærerrådet følgende vedtak angående oppflytting av A. til 3. klasse:

«Fraværprotokollen viser at du har dette fraværet for skoleåret 1971/72, når det gyldige fraværet er fratrukket:

Norsk: 40 timer av 76
Historie: 31 timer av 98
Solosang: 1 semester

Dessuten har du fått karakteren Igk til eksamen i spill.

I samsvar med de vedtatte retningslinjer for frammøteplikten, har Lærerrådet ved X. lærerskole vedtatt at du ikke blir oppflyttet i klasse 3 F.»

Da X. lærerskole ikke hadde noen 2. klasse det påfølgende år, ble A. overført til en annen lærerskole.

I klagen anførte A. bl. a.:

«Min klage er delt i to. For det første mener jeg at X. Lærerskole ikke hadde anledning til å vise meg ut slik det ble gjort. For det andre mener jeg at den måten saken er blitt behandlet på fra skoleadministrasjonens side er så graverende at den ikke kan godtas.»

Jeg innhentet uttalelse fra X. lærerskole. Saken ble deretter oversendt Kirke- og undervisningsdepartementet ved brev av 13. mai 1974, idet jeg antok at saken først burde behandles av departementet som administrativt klageorgan. Jeg pekte på at A. ikke hadde fått slikt varsel om klagerett til overordnet myndighet som forvaltningslovens § 27 påbyr. Han var heller ikke gjort oppmerksom på sin rett til å uttale seg før skolerådet avgjorde saken.

Kirke- og undervisningsdepartementet tok 19. juli 1974 standpunkt til klagen. Ved brev av 16. august og 16. september 1974 brakte A. saken inn for ombudsmannen på nytt.

Departementet uttalte følgende om saksbehandlingen i brevet av 19. juli 1974 til klageren:

«X. lærerskole administreres etter et forsøksreglement der lærerrådet erstatter skolerådet i oppflyttingssaker. Lærerrådets sammensetning er identisk med lovens skoleråd. Saken er derfor behandlet av rette organ.

Det er vanskelig for departementet, på grunnlag av de opplysninger som foreligger, å ta stilling til tvisten om De ble underrettet om møtet i lærerrådet, om De fikk anledning til å uttale Dem før møtet og om De ble gjort oppmerksom på klageadgangen. Etter det som er opplyst må departementet ta det stand-

punkt at forvaltningslovens regler ikke er fulgt helt ut på disse punktene.

Disse feilene i saksbehandlingen kan, etter departementets mening, ikke ha virket bestemmende på vedtakets innhold. Det blir derfor ikke ugyldig av den grunn.»

Om saksbehandlingen uttalte jeg i mitt avsluttende brev av 18. november 1975 til Kirke- og undervisningsdepartementet:

«Etter det som foreligger, må det antas at elevene var blitt gjort kjent med at for stort fravær kunne føre til at lærerrådet nektet oppflytting. En slik generell orientering kan imidlertid ikke erstatte forhåndsvarsel og anledning til å gi uttalelse i henhold til forvaltningslovens § 17 i den enkelte sak. Det kan ikke sees at A. er blitt gitt anledning til å uttale seg før lærerrådet besluttet å nekte oppflytting. Det er imidlertid ikke grunn til å anta at anførsler fra A. på dette tidspunkt ville fått rådet til å ta et annet standpunkt.

At det ikke ble gitt underretning om klageadgangen, jfr. forvaltningslovens § 27, må anses helt på det rene. Rektor anfører i brev av 12. februar 1974 til ombudsmannen at han fremdeles ikke vet om en student har rett til å klage over oppflyttingsnektelse. Det må anses meget uheldig at spørsmålet om klagerett ikke ble klargjort før i departementets rundskriv av 13. juni 1974.»

Om realiteten i saken anførte departementet i brevet av 19. juli 1974:

«Stort fravær kan føre til stryk eller utvising, og departementet anser det for sannsynlig at skolen kunne ha strøket Dem. Skolen har imidlertid ikke valgt en slik reaksjon, men har nektet Dem oppflytting på grunn av for stor fravær.

Dersom skolen hadde utvist Dem eller strøket Dem på grunn av for stort fravær, hadde det vært hjemmel for dette i skolens regelverk. Den reaksjon som skolen har valgt, har imidlertid neppe noen hjemmel i loven. Det ser ut som om skolen i realiteten har ment å stryke Dem, blant annet fordi lærerne ikke har hatt muligheter for å vurdere om De hadde nådd skolens mål. Departementet må for sin del beklage at det ikke på et tidlig tidspunkt har medvirket til å opplyse om forskjellen mellom å vise ut, stryke og nekte en student oppflytting.

Som nevnt ovenfor antar departementet at det ikke er hjemmel i loven for å nekte Dem oppflytting uten at dette er gjort i form av stryk eller utvising. Realiteten er likevel den samme og departementet vil derfor ikke nå, 2 år etter, oppheve vedtaket.»

Om realiteten uttalte jeg i mitt avsluttende brev:

«Departementet finner således at for stort fravær ikke kan anvendes direkte som grunnlag for å nekte oppflytting, men at fraværet kan medføre oppflyttingsnektelse dersom man går veien om stryk i vedkommende fag eller beslutter utvisning. Jeg er enig i at fravær ikke i seg selv kan begrunne oppflyttingsnek-

telse. Lærerrådets avgjørelse er derfor truffet på et uholdbart grunnlag. Spørsmålet blir da om lærerrådets konklusjon — oppflyttingsnektelse — kan opprettholdes av departementet, men med en annen begrunnelse.

Utvisningsalternativet kan man i denne sak se bort fra. Utvisning måtte etter lærerutdanningslovens § 7 tredje ledd i tilfelle ha vært besluttet av departementet. Lærerrådet (skolerådet) har bare innstillende myndighet i utvisningssaker. Utvisning ville også som utgangspunkt medføre at A. ikke fikk gå klassen om igjen verken ved denne eller noen annen lærerskole. Dette har åpenbart ikke vært lærerrådets mening.

Departementet mener så vidt skjønnes at det er sannsynlig at fraværet ville vært regnet som strykresultat og derigjennom ført til oppflyttingsnektelse, dersom skolen ikke hadde gått ut fra at fravær kunne brukes direkte som grunnlag for oppflyttingsnektelse.

Skolen har etter det som foreligger, gått ut fra at oppflytting kunne nektes på grunn av for stort fravær, uten hensyn til hva som kunne konstateres om elevens kunnskaper i vedkommende fag. Når spørsmålet om oppflytting av A. er vurdert på et slikt i alt vesentlig disiplinært grunnlag, gir lærerrådets vedtak om oppflyttingsnektelse ikke grunnlag for å fastslå at rådet ville kommet til samme resultat dersom det måtte bygges på en vurdering av A.s kunnskaper i vedkommende fag. Vedtaket om å nekte oppflytting på grunn av fravær kan derfor ikke likestilles med et vedtak om stryk i bestemte fag og oppflyttingsnektelse på dette grunnlag. En beslutning om stryk i et eller flere fag forutsetter en faglig vurdering, eventuelt en vurdering av om det foreligger tilstrekkelig grunnlag for å gi karakter. En slik vurdering må i førte omgang foretas av vedkommende lærere. Man kan neppe overføre en regel som gjelder for avsluttende eksamen om følgen av to stryk, til en oppflyttingssituasjon. Oppflyttingsspørsmålet synes å måtte avgjøres ut fra en samlet vurdering der også muligheten og sannsynligheten for at eventuelle «huller» kan fylles i neste skoleår, må telle med. Denne vurdering er tillagt lærerrådet. Departementet kan ikke som førsteinstans beslutte å stryke en elev og nekte oppflytting på dette grunnlag. Jeg finner derfor at departementet burde ha opphevet vedtaket om oppflyttingsnektelse når dette etter departementets mening savnet lov-hjemmel. Saken burde deretter i tilfelle ha vært sendt tilbake til skolen for vurdering av om det var grunnlag for å nekte oppflytting på grunn av manglende kunnskaper eller eventuelt manglende grunnlag for å sette standpunkt-karakter i et eller flere fag. Om det skulle være så at skolen på grunn av den tid som er gått, ikke lenger kan foreta en forsvarlig behandling av spørsmålet om stryk og derav følgende oppflyttingsnektelse, bør dette ikke føre til at det uhjemlede vedtak om oppflyttingsnektelse blir stående. Jeg tilføyer at det må antas at departementet under enhver omstendighet har et dårligere grunnlag for å ta standpunkt til stryk og derav følgende oppflyttingsnektelse enn skolen.»

I brev av 11. desember 1975 til X. lærerskole uttaler Kirke- og undervisningsdepartementet:

«Ombudsmannen konkluderer sin uttalelse med at departementet burde ha opphevet vedtaket om oppflyttingsnektelse.

Departementet viser til ombudsmannens brev og opphever lærerrådets vedtak av 22. juni 1972.

Departementet ber skolen vurdere den videre behandling av saken.»

49.

Tidsvilkår for bruk av bestemmelsen i kommunestyrelovens § 22.
(Sak 168 K/75.)

A. som hadde kjøpt og fått skjøte på en eiendom ved sjøen, klaget 19. januar 1975 til ombudsmannen over at kommunen ville gjøre gjeldende forkjøpsrett til eiendommen i henhold til § 3 i midlertidig lov av 25. juni 1965 (nr. 4) om forkjøpsrett for kommunene til utbyggingsformål og til friluftformål.

Overfor kommunen fremholdt jeg at forkjøpsvedtaket etter det opplyste ble truffet av formannskapet 28. november 1972 etter bestemmelsen i § 22 i lov av 12. november 1954 (nr. 1) om styret i herreds- og bykommunene. Fristen for å gjøre forkjøpsrett gjeldende løp ut 13. desember 1972, og jeg ba opplyst om kommunestyret hadde møte i tidsrommet mellom formannskapets vedtak og fristens utløp. Kommunen svarte:

«Saken ble behandlet av formannskapet i møte 28.11.1972 og vedtak ble truffet i medhold av kommunelovens § 22. Bystyret hadde møte 7.12.1972. Saksdokumentene til nevnte møte ble imidlertid sendt bystyrets medlemmer allerede 20.11.1972. Det var således ikke mulig å få ekspedert saken på ordinær måte til bystyrets medlemmer. Formannskapets vedtak ble imidlertid referert i bystyrets møte 21.12.1972.

Som det framgår av de vedlagte dokumenter hadde fylkesmannen ingen merknader til kommunens behandling av saken.»

Jeg forela så for fylkesmannen spørsmålet om formannskapets adgang til å treffe forkjøpsvedtaket, idet jeg anførte:

«I Hammers kommentarutgave til kommuneloven heter det på s. 133, note 4:

«— — — Er det tid til å forelegge en sak for kommunestyret uten å utsette berettigede omsyn for å bli tilsidesatt, vil det overhodet ikke være adgang for formannskapet til å avgjøre den etter § 22. — — —»,

og videre, på s. 134:

«— — — Gjør formannskapet vedtak etter § 22 uten at vilkårene for bruk av denne foreligger, er vedtaket ugyldig — — —.»

Det ville av hensyn til forkjøpsfristen, som utløp 13. desember 1972, ikke vært for sent å forelegge saken for bystyret når dette hadde møte 7. s. m. Det kan synes tvilsomt om den omstendighet at saksdokumentene for de sa-

ker som skulle behandles på møtet, allerede var sendt bystyrets medlemmer da formannskapet behandlet forkjøpssaken, var tilstrekkelig grunn til ikke å forelegge saken for bystyret. Det bes om fylkesmannens uttalelse.»

Fylkesmannen svarte:

«På nåværende tidspunkt kan det synes å være klart at spørsmålet om forkjøpsrett for kommunen kunne vært behandlet av kommunestyret i møte 7. desember 1972. Fylkesmannen mener imidlertid at saken må vurderes slik den fortonet seg for formannskapets medlemmer på det tidspunkt den forelå til behandling i kommunen. Det var da på det rene at kommunestyrets medlemmer ikke kunne få saken tilsendt på vanlig måte. Videre er det klart at spørsmålet om vedtak ville bli gjort med $\frac{2}{3}$ flertall, stod åpent. I tilfelle vedtaket om kjøp ikke fikk tilstrekkelig flertall, ville saken måtte behandles på nytt i et senere møte.

Etter fylkesmannens syn ville det ikke være riktig å sette så strenge krav til formannskapets vurdering av en situasjon i relasjon til kommunelovens § 22 at nærværende vedtak anses ugyldig.»

I brev av 11. september 1975 tok jeg saken opp med Kommunaldepartementet. Jeg ba om departementets uttalelse om anvendelsen av kommunestyrelovens § 22 i det foreliggende tilfelle. Om saksforholdet meddelte jeg at det fra kommunen muntlig var opplyst at dokumentene til formannskapsmøtet 28. november 1972 ble sendt ut 23. s.m., dvs. tre dager etter at dokumentene til kommunestyremøtet 7. desember 1972 var sendt ut.

Departementet svarte i brev av 1. oktober 1975:

«Etter det som er opplyst, mener departementet at formannskapet ikke hadde adgang til å vedta bruk av forkjøpsrett i medhold av § 22 i dette tilfellet. Spørsmålet om slikt vedtak ville bli gjort med $\frac{2}{3}$ flertall i kommunestyrets møte 7. desember 1972 stod riktignok åpent, men i tilfelle vedtaket ikke hadde fått tilstrekkelig flertall, kunne formannskapet truffet vedtak i medhold av § 22 i sitt møte 12. desember 1972, dvs. dagen før fristen gikk ut. Departementet legger til grunn at det under formannskapsmøte 28. november var kjent at nytt møte skulle holdes 12. desember.

Selv om formannskapet bare hadde fremmet innstilling i møtet 28. november, kunne dokumentene i denne saken vært sendt til kommunestyremedlemmene — og tilleggsinnkalling kunngjort — tilstrekkelig lenge før møtet 7. desember.

En er kjent med at kommunen sannsynligvis i nær framtid vil ta hele denne saken opp til ny behandling.»

I brev av 10. oktober 1975 til kommunen viste jeg til departementets uttalelse og ba opplyst hva som ville bli foretatt.

Ved formannskapets ekspedisjon av 26. november 1975 fikk jeg underretning om at for-

mannskapet 25. s.m. hadde truffet følgende vedtak:

«Skriv av 1.10.1975 fra Det Kongelige Kommunal- og Arbeidsdepartement til Stortingets ombudsmann for forvaltningen tas til etterretning.

Slik saken ligger an finner formannskapet å frafalle sin interesse til fordel for A.»

50.

Valg av formann i skolestyre ved loddtrekning etter stemmelikhet — gyldigheten av nytt valg etter ny innkalling, klagerett til ombudsmannen. (Sak 1324/74.)

Et skolestyre foretok i møte 12. desember 1973 valg av formann og varaformann for 1974—75. Ved valg av formann var det stemmelikhet, og ved loddtrekning ble A. uttrukket som formann. Varaformann ble valgt med 9 mot 8 stemmer, idet en stemme var blank.

Etter henvendelse fra et av skolestyrets medlemmer uttalte skoledirektøren 28. desember 1973:

«Skoledirektøren antar det med dette er godtgjort at B. ikke har mottatt innkalling til styremøtet den 12. des. og at det ikke kan ansees som noen forsømmelse fra hans side at han ikke på annen måte har fått opplysning om møtet og møtetiden. Vedtak i saker hvor hans stemmegivning kunne vært utslagsgivende, må derfor ansees som ugyldige. I følge referatet fra skolestyremøtet var dette tilfellet med sak 91: Valg av formann og varaformann. Ved valg av formann var det stemmelikhet og valget ble avgjort ved loddtrekning. Ved valg av varaformann ble det avgitt 9 stemmer for en kandidat, 8 for en annen, mens én stemmeseddel var blank. Saka, dvs. både valg av formann og nestformann, må derfor behandles på nytt. Skoledirektøren vil be om at det skjer på første møte. — — —»

De 9 representanter som stemte for den formann som ble uttrukket ved loddtrekningen, brakte ved brev av 24. januar 1974 skoledirektørens beslutning inn for Kirke- og undervisningsdepartementet. Det ble i klagen vist til at vanlig innkallingsmåte med kunngjøring i lokalpressen og utsending av innkalling til medlemmene var fulgt. Klagerne hevdet at møtet var lovlig innkalt og at vedtakene dermed var gyldige.

Ved brev av 29. mars 1974 fant departementet «at vedtaket i valgsaken må ansees som ugyldig, i samsvar med skoledirektørens avgjørelse». Det ble i brevet anført:

«Vår konklusjon i denne saken er at B. hadde grunn til å vente at han ville få personlig innkalling til møtet og at det ikke kan bebreides ham at han ikke møtte selv om møtet var kunngjort i stedets aviser. Skolestyret ved skolesjefen hadde sendt innkalling på vanlig måte og hadde grunn til å tro at samtlige representanter var underrettet om møtet. Likevel burde den faktiske omstendighet at B.

ikke møtte, ha foranlediget forsøk på å få kontakt med ham.»

I brev av 2. april 1974 ba klagerne om at Kirke- og undervisningsdepartementet måtte forelegge saken for Kommunaldepartementet, og de begrunnet anmodningen slik:

«— — — skolekontor har mottatt kopi av brev fra Kirke- og undervisningsdep. til skolelederen angående denne sak.

I brevet heter det bl. a.:

«Grunnskoleloven har ikke bestemmelser om hvordan innkalling til skolestyremøter skal foregå. Eventuelle bestemmelser i kommunestyreloven om dette vil da brukes analogisk.»

Det er deretter foretatt en fortolkning på angjeldende sak.

Etter vår oppfatning har Kirke- og undervisningsdepartementet foretatt en fortolkning som det tilligger Kommunaldepartementet å gjøre.

Da det ifølge Deres brev ikke finnes bestemmelser i særlovgivningen om hvordan innkallingen til skolestyremøter skal foregå, mener vi at det er Kommunaldepartementet som må avgjøre om skolestyremøtet var lovlig innkalt og om de vedtak som ble truffet er gyldige.»

Kirke- og undervisningsdepartementet forela så saken for Kommunaldepartementet som i brev av 10. mai 1974 anførte:

«Kommunaldepartementet ser det slik at det må være gjort feil ved saksbehandlingen i vedkommende kommunale organ eller kontor for at et vedtak av organet skal bli ugyldig i et tilfelle som det foreliggende.

Så vidt en kan se, er det funnet godtgjort at skolekontoret 6. desember 1973 sendte innkalling adressert til alle medlemmene, deriblant til B. At denne innkalling ikke nådde fram til B., kan da ikke sies å skyldes feil fra skolekontorets side.

Er et medlem ikke møtt fram til den tid møtet er berammet, uten å ha meldt forfall, krever kommuneloven ikke at man forsøker å ta kontakt med vedkommende. Det kan ikke sies å være noen plikt til å ta kontakt med vedkommende eller å kalle inn vararepresentant, når det lovbestemte minste antall representanter er til stede, og når vararepresentanten ikke er til stede i møtesalen. Kommunaldepartementet er derfor for sitt vedkommende tilbøyelig til å mene at det ikke er begått noen feil i skolestyret som får følger for gyldigheten av vedtaket.»

C. brakte ved brev av 4. september 1974 saken inn for ombudsmannen på vegne av de 9 representantene. I brev av 23. september 1974 til C. anførte jeg:

«Etter lov av 22. juni 1962 (nr. 8) om Stortingets ombudsmann for forvaltningen er ombudsmannens oppgave «å søke å sikre at det i den offentlige forvaltning ikke øves urett mot den enkelte borger» (§ 3). Etter § 6 er det

bare den som «mener å ha vært utsatt for urett fra den offentlige forvaltnings side» som kan klage til ombudsmannen. Det vil således regulært ligge utenfor ombudsmannens arbeidsområde å behandle klager fra et mindretall i et skolestyre eller et annet kommunalt styre. I dette tilfelle kan det imidlertid hevdes at omvalget representerer en urett mot den som ble valgt i skolestyrets møte 12. desember 1973 og som ble tilsidesatt ved omvalget. Det går ut fra at denne er enig i klagen til ombudsmannen, men dette bes for ordens skyld bekreftet før saken tas opp til undersøkelse.»

A. bekreftet sin tilslutning til klagen, som 15. november 1974 ble forelagt for Kirke- og undervisningsdepartementet idet jeg bemerket:

«Kommunal- og arbeidsdepartementet har i brev av 10. mai 1974 uttalt at det ikke kan sees å være begått noen feil som får følger for gyldigheten av vedtaket. Hvis man, som Kommunal- og arbeidsdepartementet, antar at det forelå et gyldig vedtak, kan det være tvilsomt om dette uten videre kunne gjøres om. — — —»

Til dette anførte Kirke- og undervisningsdepartementet i brev av 6. desember 1974:

«Da det spørsmål som reises i denne saken, ikke er behandlet verken i grunnskoleloven eller kommunestyreloven, vurderte vi det slik at spørsmålet kunne avgjøres av Kirke- og undervisningsdepartementet. Vi kan ikke være enige med Kommunal- og arbeidsdepartementet når de bygger sitt standpunkt alene på det grunnlag at skolestyret ikke har gjort noen feil. Vi vil hevde at i denne saken — og ellers — bør den juridiske fortolkning trekkes lengst mulig i retning av å gi et fornuftig resultat. Den tilfeldighet at ett av skolestyrets medlemmer ikke har mottatt innkalling til møtet, bør ikke føre til at en så viktig og vidtrekkende avgjørelse som valg av skolestyreformann for 2 år ikke blir isamsvar med skolestyrets faktiske sammensetning og oppfatning.»

Klagerne imøtegikk i brev av 4. januar 1975 departementets uttalelse og hevdet at skolelederen og Kirke- og undervisningsdepartementets avgjørelse er «vilkårlig og uten lov- hjemmel».

I min avsluttende uttalelse av 11. april 1975 anførte jeg:

«Grunnskoleloven inneholder ikke regler om hvorledes innkalling til skolestyremøter skal foretas. Etter det opplyste følger man i — — — den praksis å sende samtlige medlemmer skriftlig innkalling i posten. I tillegg kunngjøres møtet i lokalpressen. Jeg finner det ikke tvilsomt at denne fremgangsmåte er tilstrekkelig i forhold til lovens ordning. I det foreliggende tilfelle var innkalling på vanlig måte sendt samtlige 19 medlemmer, og møtet var annonsert i lokalavisen. Det må etter min mening anses på det rene at møtet var lovlig innkalt. Når 18 av 19 medlemmer møtte, var skolestyret også vedtaksført, jfr. grunnskolelovens § 27 nr. 5.

Når møtet var lovlig innkalt og styret var vedtaksført, må de vedtak styret treffer, anses som gyldige uansett om et fraværende medlem senere hevder at han ikke har mottatt innkallingen. En annen ordning vil kunne medføre en betydelig grad av usikkerhet. Selv om det vel er så at det i dette konkrete tilfelle ikke er grunn til å betvile at den fraværende representant ikke var kjent med møtet, vil det i andre tilfelle kunne være betydelig usikkerhet i så henseende. Det vil også være uheldig at et vedtaks gyldighet ikke med en gang er på det rene, men skal være avhengig av hva en representant senere gjør gjeldende om sitt kjennskap til innkallingen og om sin eventuelle stemmegivning. Jeg tilføyer at etter grunnskolelovens system er det ikke overlatt til skoledirektøren eller departementet å godkjenne skolestyrets valg; det som vil være bestemmende for valgvedtakets gyldighet, er således de faktiske forhold i tilknytning til valget. Jeg nevner også at når det i grunnskolelovens § 27 nr. 1 er bestemt at valg skjer for 2 år om gangen, må det antas at skolestyret heller ikke selv kan bestemme seg for å foreta nytt valg, dersom det allerede foreligger et gyldig valg. Ytterligere legger jeg til at en uklarhet om hvorvidt det foreligger et gyldig vedtak vil være særlig uheldig ved formannvalg, fordi dette gjennom formannens dobbeltstemme vil kunne få betydning også for gyldigheten av andre vedtak.»

På grunnlag av opplysninger i pressen i begynnelsen av juni 1975 om at skolestyret ikke var blitt orientert om min uttalelse, påpekte jeg i brev av 16. juni 1975 at Kirke- og undervisningsdepartementet snarest burde ta skritt til å få forholdene avklart. Departementet sendte så 3. juli 1975 følgende brev til skoledirektøren:

«Vedlagt oversendes til orientering 2 kopier av sivilombudsmannens brev til Kirke- og undervisningsdepartementet 11. april 1975 angående ovennevnte sak. Klageren, C., har fått gjenpart av brevet direkte fra ombudsmannen.

Som det vil fremgå av ombudsmannens brev, er han ikke enig i skoledirektørens og Kirke- og undervisningsdepartementets avgjørelse. Departementet har merket seg ombudsmannens uttalelse om at den innkallingsform som ble brukt til møtet i — — — skolestyre 12. desember 1973 måtte anses som tilstrekkelig etter lovens ordning, og vi har tatt dette til underretning når det gjelder fremtidig praksis. Det bør ikke gjøres noen endring i de aktuelle, bestående forhold.

Gjenpart av dette brev og ombudsmannens brev bes sendt — — — skolestyre til orientering. Ombudsmannen har 16. juni 1975 bedt om at departementet tar skritt til å få forholdene avklart, hvilket hermed ansees imøtekommert.»

Da jeg ikke kunne finne Kirke- og undervisningsdepartementets brev fullt tilfredsstillende, skrev jeg 11. juli 1975 slik til departementet:

«Det vises til mottatt gjenpart av departementets brev av 3. juli 1975 til skoledirektøren.

Departementet anfører i brevet at det har tatt «til underretning når det gjelder fremtidig praksis» den lovforståelse hva innkallingsformen angår som det er gitt uttrykk for herfra i uttalelse av 11. april 1975. I henhold til denne lovforståelse ble A. lovlig valgt til skolestyrets formann for 1974—75. Av valgperioden gjenstår det nå ca. 5 måneder hvor A. ville kunne utøve sine funksjoner.

I brevet uttaler departementet:

«— — — Det bør ikke gjøres noen endring i de aktuelle, bestående forhold.»

Det bes om en nærmere redegjørelse for hvilke momenter departementet har lagt vekt på i denne forbindelse, jfr. § 11 i Stortingets instruks for ombudsmannen av 8. juni 1968.»

Til dette anførte departementet i brev av 3. september 1975:

«Departementet har ment at hensynet til skolestyrets eget arbeid, blant annet at det ikke blir belastet med eventuelle krav om ny behandling av saker som er avgjort med knapt flertall, tilsier at de bestående forhold ikke endres i den korte tid som gjenstår av valgperioden.

Dersom ombudsmannen finner at spørsmålet om valgets formelle gyldighet er det eneste relevante i saken, har departementet intet å innvende mot at setningen i ovennevnte brev: «Det bør ikke gjøres noen endring i de aktuelle, bestående forhold», bortfaller.»

Jeg fremholdt så i brev av 11. september 1975:

«Jeg finner grunn til å gi en kort oppsummering av mitt syn på saken:

Det valg som ble foretatt 12. desember 1973, er etter min mening gyldig. Når det er foretatt et gyldig formannvalg, kan skolestyret ikke foreta omvalg, jfr. grunnskolelovens § 27 nr. 1 hvorefter valg skjer for 2 år om gangen. Valg skal heller ikke godkjennes av skoledirektøren eller departementet, og disse kan da ikke påby omvalg. Legges det til grunn at A. lovlig ble valgt til formann 12. desember 1973, kan dette forhold således ikke endres ved senere vedtak av skolestyret, skoledirektøren eller departementet.

Når departementet, som det synes, aksepterer ombudsmannens prinsipielle syn på lovligheten av innkallingen til skolestyremøtet 12. desember 1973 og dermed lovligheten av valget, er det derfor klart uheldig at departementet råder skolestyret til ikke å gjøre «noen endring i de aktuelle, bestående forhold», dvs. til å opprettholde omvalget. Er valget 12. desember 1973 lovlig, er det senere omvalg uten grunnlag og kan ikke opprettholdes.

Departementet bør nå uten ytterligere opphold gjøre det klart for skolestyret at spørsmålet om hvilket av de to valg som er gyldig, er et rettsspørsmål og ikke et spørsmål som kan avgjøres etter en hensiktsmessighetsvurdering. Siden det ikke foreligger noen overprøvelsesadgang for skoledirektøren eller departementet, må skolestyret selv ta stand-

punkt til hvilket valg som skal legges til grunn, men bør da, som det vil fremgå, ha det klart at det avgjørende er en fortolkning av grunnskolelovens bestemmelser anvendt på den aktuelle valgsituasjon, og ikke hvilken løsning som fortøner seg mest hensiktsmessig.

Jeg vil ellers tilføye at det er meget uheldig at departementet først 3. juli 1975 underrettet skolestyret om uttalelsen herfra av 11. april 1975, og at det deretter er gått ytterligere nærmere 2 måneder før brev herfra av 11. juli 1975, og at det deretter er gått ytterligere i brev av 3. september 1975, gjenstår nå bare en kort tid av valgperioden.»

I brev av 23. september 1975 ba departementet skoledirektøren om å oversende brevet av 11. september 1975 til skolestyret «og i samsvar med dette gi underretning om at skolestyret selv avgjør hvorvidt vedtaket om valg av formann 12. desember 1973 er gyldig».

I pressen er opplyst at A. 16. oktober 1975 trådte inn i formannsvervet for den gjenstående del av perioden.

51.

Erstatning for veggrunn, kommunens plikt til å betale skjønnskostnader.
(Sak 973 K/72.)

Ein grunneigar klaga over at kommunen ikkje betalte erstatning for veggrunn til eit veganlegg. Han opplyste at klaga vart sett fram i samråd med andre interesserte. Klagaren meinte å ha krav på erstatning for all dyrka mark, og for udyrka mark der vegen var bygd breiare enn vanleg for bygdeveg då ein vegkontrakt vart sett opp. Like eins klaga han over at kommunen ikkje betalte kostnadene ved eit voldgiftsskjøn som vart halde 26. juni 1969. Klagaren bygde sine krav på vegkontrakt, tinglyst 11. desember 1940, mellom kommunen og dei interesserte, og på føresetnader og avgjerd i voldgiftsskjønet.

Den nærare bakgrunn for saka var:

Etter vegkontrakten skulle vegen byggjast som offentleg bygdeveg av kommunen under vegstellet si styring. Dei interesserte tok på seg å svare tilskot til arbeidskostnadene. Avsnitt I nr. 4 i kontrakten inneheld føresegner om grunnerstatningar m. v. Det heitte her:

«Dei interesserte pliktar utan godtgjersle å halda gjerde etter vegen kvar over sine eigedomar, om det vert kravd innan 3 — tri — år etter at vegen er endeleg overteken til vedlikehald.

I udyrka mark gjev dei interesserte kvar over sine eigedomar fri veggrunn her medrekna grustak, fylltak, steinbrot, haldeplassar, materialplassar og tomstar til vegstellet sine buer.

I dyrka mark vert godtgjersla for desse ytingar å fastsetja ved endeleg skyn som nedanfor nemnd.

For annan jordskade utanum veglina og for ulemper som fylgjer med vegbygget segjer dei interesserte frå seg skadebot. Godtgjersle

eller skadebot for det som ovanfor er nemnd til dei som ikkje fråfell nemnde ytingar vert å fastsetja ved endeleg skyn av 3 mann, 1 oppnemnd av dei interesserte som skal ha godtgjersle eller skadebot, 1 av heradstyret og den tredje — formannen — av sorenskrivaren. Godtgjersle, skadebot og utloger ved skynet vert å skifta på alle interesserte etter same regel som er nemnd i punkt 2, 2. luten, um det ikkje vert overteke av heradet.

Vegbygget betalar likevel for skade som fylgjer av drifta, på hus og gjerder, leidningar, løypestrenger, og andre innleidningar t.d. brunnar og alt som er upparbeidd; likeins kostar vegbygget turvande avkøyrslor. Under dette gjeng og flutning av vass-, kloakk-, telefon- og kraftleidningar, offentlege og private. Vert ikkje vegbygget sin ingeniør og skadelidaren samde um storleiken skal den avgjerrast ved skyn som nemnd i dette punktet, femte luten. Utlogene ved skynet vert å skifta med ein halvpart på vegbygget og andre halvparten på skynsrekvirenten. Skadelidaren skal krevja skynet og som motpart vert vegbygget sin ingeniør å stemna.»

I avsnitt II i kontrakten var fastsett:

«Mot at ein fær fylgjande tilskot:

frå staten

- » — — — vegfond
- » — — — fylke
- » — — — herad
- » dei interesserte 1/20 — 12500 kr.

tek heradet på seg å yta til ovannemnde vegbygg:

1. Resten av dei samla arbeidskostnader. Tilskotet vert å betala i like mange terminar som fylkestilskotet — vegfondstilskotet, og samstundes med dette.
2. Godtgjersle og skadebot for gjerdehald og grunn, her medrekna grustak, steinbrot, fylltak, haldeplassar, materialplassar, tomstar til vegstellet sine buer og all annan jordskade og ulempe som fylgjer av vegbygget. Heradet vedtek vidare:
3. Å garantera for dei interesserte sine skyldnader etter kontrakta og
4. å ta på seg vedlikehald av vegen som offentleg bygdeveg etterkvart som vegstellet segjer den ferdig.»

I brev dagsett 15. januar 1968 til ordføraren bad klagaren og ein av dei andre oppsitjarane kommunen syte for at det vart halde skjøn over veggrunn etter vegkontrakten. Ordføraren svara i brev av 17. januar 1968:

«Som De ser går det fram av kontrakta at det er gjeve fri veggrunn over udyrka mark. De kan såleis berre krevje vederlag for veggrunn på dyrka mark. Dersom De vil halde fast på det må De forlange skyn.

Ein vil likevel på det sterkaste frårå Dykk dette, då det ikkje er kome krav frå nokon andre for vederlag over dyrka mark på denne vegen frå — — — til — — —.

Dei føremuner som De vil få av vegen og den verdiforaukelse som gardsbruka der vil

få ved vegutløysing må og telje mykje for Dykk. Elles kan ein nemne at interesenttilskotet og er rimeleg på denne vegen då det berre er ein tjuendepart.

Ein vil be Dykk tenkje over dette her som eg har nemnt og eg vil vone at De til liks med dei andre ikkje vil setje fram noko krav. Veg er idag ein livsbetingelse skal ein bu på ein stad.»

Klagaren og ytterlegare 9 oppsitjarar heldt fast ved kravet om skjøn. Ordføraren sette etter dette fram krav om skjøn til sorenskriveren. Kommunen og oppsitjarane valde kvar sin advokat til skjønsmenn. I brev av 21. august 1968 til kommunen sin advokat skreiv ordføraren m. a.:

«Dette skjønnet kjem istand på grunn av at — — — (klagaren og ein av dei andre oppsitjarane), har gjort opptake til det.

Ein er kjend med at dei har møtt ein del uvilje, av dei andre intersentane for å få dei med.

Personleg er eg av den meining at ein truleg kunne få ein del av dei andre intersentane til å skrive ifrå seg vederlag for grunnen. Som kjent er det vanleg her at det vert gjeve fri grunn til vegar både i utmark og innmark. Dette kravet her har difor vakt oppsikt.»

Voldgiftsskjøn vart halde 26. juni 1969. Skjønnsretten fastsette her erstatningar for innmark, og for utmark der vegen var bygd breiare enn det som opphavleg var føresett. Om kostnadene ved skjønnet vart fastsett:

«Kostnadene ved skjønnet vert — i medhald av brev frå sorenskriveren i — — — til ordføraren i — — — av 12.7.69, — å dekke av — — — kommune. Skjønnsstyraren og skjønsmennene sender rekning på sitt tilkomande dit.»

Styraren for skjønnet og den advokaten som var oppnemnt som skjønsmann av oppsitjarane, sette etter dette fram krav andsynes kommunen på honorar m. v. Kommunen sin advokat skreiv i brev av 1. august 1969 til ordføraren:

«I tilslutning til min skrivelse av 28. juni vil jeg nevne at advokat — — — (oppsitjaranes), som fikk gjenpart av min skrivelse til Dem, har gjort meg oppmerksom på at det i Sorenskriverens mennsoppnevneelse står anført at omkostningene ved skjønnet skal bæres av kommunen.

Mennsoppnevneelsen er inntatt i Sorenskriverens skrivelse av 12. juli 1968 som jeg fikk oversendt med Deres skrivelse av 21. august 1968 og som jeg videresendte til — — — (styraren for skjønnet) den 30. august 1968.

Da det ikke var tatt noen reservasjon for såvidt Sorenskriverens uttalelse om omkostningene angår, går jeg ut fra at kommunen må betale disse.»

Kommunen la då saka fram for fylkesmannen. I brev av 7. november 1969 frå ordføraren til fylkesmannen heitte det:

«Som kjent har det vore halde voldgiftsskjøn, etter krav frå grunneigarane, for fastsetjing av vederlag for grunn.

Voldgiftsskjønnet kom til at kommunen skulle betale skjønnskostnadene og vederlag for grunnen.

Ein har tidligare konferert med fylkesmannen om kostnaden ved skjønnet, der ein kom fram til at det i følge kontrakta er grunneigarane som skal betale desse og ikkje kommunen. Kravet om det er difor avvist.

— — — formannskap valde kommunen sin advokat til å være kommunen sin representant ved skjønnet. Ein sette seg difor ikkje så nøye inn i saka.

Etter å ha studert kontrakta nøgnare no, er ein komen til at kommunen heller ikkje skal betale for grunnen, men at dette og skal skiftast på dei interesserte.»

Fylkesmannen svara i brev dagsett 10. desember 1969:

«Etter kontrakten for opparbeiding av ovannevnte veganlegg, tinglyst 11. desember 1940, er det dei interesserte som skal betala grunnvederlag og skjønnskostnader. Om kommunen seinare har føreteke seg noko som har ført til endring i dette tilhøvet, har ein ikkje her materiale til å seia noko om.»

Kommunen betalte etter dette korkje grunnvederlag eller skjønnskostnadene.

Klagesaka vart lagt fram for kommunen. Kommunen innhenta fråsegn frå fylkesmannen som handsama saka i 1969. Formannskapet vedtok i møte 20. november 1973:

«Formannskapet finn at — — — (fylkesmannen) si uttale er dekkande for det syn kommunen har på vederlagskravet — — — (klagaren) m. fl. har reist ovanfor kommunen.

— — — kommune har meint — og meiner — at det er vegkontrakta som er bindande både for kommunen og for dei interesserte. Vegkontrakta tykkjest eintydig for dei reiste vederlagskrava sitt vedkomande då dei er — — — kommune uvedkomande.

Kommunen har nemleg oppfylgt sine plikter etter kontrakta.

Heller ikkje ei skynsnemnd kan gå utanom kontrakta, det formannskapet kan skyna.

— — — kommune kan ikkje sjå å ha teke på seg å svara nokon av dei ytingane det er reist krav om.

Vederlagskravet vert avvist.»

I fråsegna av 12. november 1973 frå fylkesmannen heitte det om vegkontrakten og om voldgiftsskjønnet:

«I utmark skal dei gjeve fri grunn kvar over sin eigedom, likeeins grus-, fylltak m. v. Over innmark skal det ved skyn fastsettast godtgjersle til den einskilde eigar, jfr. kontrakta punkt 4, tredje leden, mens det samla grunnvederlag og mogeleg skadebot skal svarast av «dei interesserte» og skiftast på dei på same måte som kontanttilskotet, jfr. kontrakta punkt 4, femte avsnitt.

Skynskostnadene skal på same måte som vederlaget for veggrunn over innmark dekkast av — og skiftast på «dei interesserte», sjå kontrakta punkt 4, femte avsnitt.

Skynsnemnda har under 26. juni 1969:

1. Fastlagt vederlag for grunn over innmark som vegen er lagt over.
Eg finn ikkje noko å merke til skynet eller til definisjonen av omgripet «innmark». Samla skynsresultat her skulde då verte å legge til grunn for ei intern byting på «dei interesserte», men det er ikkje gjort, sjå i denne samanheng punkt 2, andre leden og punkt 4, femte leden i vegkontrakta.
2. Fastlagt vederlag for grunn som er teke i bruk over utmark i den mun vegbreidda er over «4,0 m. + grøfter». Her var det etter mitt skjønn grunn til å protestere. Vegen er etter vedlagd avskrift av vegavleveringsforretning bygd med køyrebreidde på 4,25 m. og det var ikkje upårekneleg korkje då vegkontrakta vart underskriva i 1939 eller då vegen vart bygd i 1950-åra. Men det vart ikkje protestert, skynet er samrøystes på dette punkt, og eg meiner det vil måtte gjerast opp på grunnlag av skynsresultatet. Men det er «dei interesserte» som skal gjere opp ogso denne posten, jfr. kontrakta punkt 4, femte avsnitt.»

Om spørsmålet om sakskostnadene heitte det:

«Etter mi meining må det ha vore sovel sorensskrivaren som skynsretten si meining at — — — kommune som skynsrekvirent skulde greide ut til rettsmedlemane det dei skulde ha — utan å gjere freistnad på å brigde vegkontrakta si avgjerd om at det er «dei interesserte» som skal svare skynsutgiftene endeleg, sjå kontrakta punkt 4, femte avsnitt.»

Fylkesmannen skreiv vidare at det som såleis sto ope, var korleis dei fastlagde grunnutgifter og skjønnsutgifter skulle bytast på dei grunneigarar det galdt. Kommunen skulle, slik han så det, «ikkje bære desse utgifter heilt eller for nokon del utan å ha gjort vedtak om det først».

Kommunen hadde òg fått fråsegn, dagsett 6. oktober 1973, frå kommunen sin advokat, der det heitte:

«Av disse dokumenter må tydelig fremgå at såvel grunneierne som ordføreren har vært av den mening at det skulle betales vederlag for grunnen.

På annen måte kunne jeg heller ikke oppfatte dette og man kan derfor si at voldgiftsskjønnet ble avholdt under den samme forutsetning.

Når det i det hele er kommet tvil inn i bildet, må dette ene og alene skyldes Fylkesmannens skrivelse av 10.12.1969 hvor han hevder at det er de interesserte som skal betale grunnvederlag og skjønnskostnader.

Denne Fylkesmannens fortolkning er jeg som det vil forstås ikke enig i.

Konklusjonen må følgelig bli at kommunen etter min mening er forpliktet til å betale voldgiftsbeløpene overensstemmende med grunneiernes krav i forannevnte skrivelse av 30.6.1968.

Når det gjelder skjønnsomkostningene er vel situasjonen mere tvilsom. Voldgiftsrettens avgjørelse på dette punkt er truffet på grunnlag av sorenskrivers brev av 12.7.1968 som jeg fikk oversendt med forannevnte skrivelse av 21.8.1968 uten kommentarer fra ordførersens side.

Jeg må derfor gå ut fra at omkostningsspørsmålet skulle løses som anført av sorenskrivaren.»

I fråsegn frå april 1974 skreiv ordføreren m. a.:

«Punkt II gjeld dei skyldnader som kommunen tok på seg vis a vis det offentlege for å få anlegget oppteke som bygdeveg med statstilskot. Her må vedkommande kommune også gjeve trygd for grunneigarane sine skyldnader slik som dei er komne til uttrykk i punkt I i vegkontrakta. Punkt II har soleis ikkje noko å gjere med grunneigarane sine skyldnader etter punkt I. Ein merkjer vidare at det er staten sit normalformular til kontrakt som er nytta. — At vegen seinare er omklassifisert til fylkesveg med statstilskot brigdar ikkje tilhøva på noko punkt.»

Ombodsmannen la òg saka fram for Vegdirektoratet. Vegdirektoratet opplyste at det kontraktsformularet som var nytta, ikkje var utarbeidd sentralt. I fråsegn av 18. november 1974 frå Vegdirektoratet heitte det:

«En er enig med — — — kommune i at kontraktens avsnitt II gjelder de plikter som kommunen har påtatt seg overfor det offentlige, f. eks. overfor fylket dersom dette bevilger midler fra vegfondet. Kommunen forplikter seg da til å skaffe grunn til veganlegget. Videre innestår kommunen for de interessertes forpliktelser i henhold til kontrakten.

Innholdet av de interessertes forpliktelser overfor kommunen antas å følge av kontraktens avsnitt I. Vegdirektoratet kan ikke se at de interesserte her har forpliktet seg til å avgi gratis grunn m. v. fra dyrka mark. I denne forbindelse peker en på at § 6 i vegloven av 1912 som utgangspunkt gjelder arbeids- (anleggs-) kostnadene, og at det således normalt måtte betales for grunnervervelsen.»

Fråsegna frå Vegdirektoratet vart lagt fram for kommunen, som i brev frå desember 1974 heldt fast på sitt tidlegare standpunkt. Vegdirektoratet skreiv seinare i brev av 14. januar 1975:

«En tør således ikke avvise at en fortolkning av kontrakten må gi som resultat at de interesserte også skal belastes utgiftene ved grunnervervelse i dyrka mark, på den måten kommunen hevder det må skje, jfr. brev dateret desember 1974 fra — — — formannskap.

Ved anlegg av bygdeveger var det tidligere en utstrakt praksis at kommunene sikret seg gratis grunn til anlegget. En slik ydelse var langt vanligere enn den som består i at de som hadde nytte av vegen også bidro med kontanttilskott. Det vil for så vidt ikke være noe påfallende at kommunen etter kontrakten skal være fritatt for å betale den grunn som medgår til anlegget.

Kommunens forståelse av kontrakten vil da innebære at de interesserte har forpliktet seg til å bidra med kr 12 000,— av selve omkostningene ved anleggsarbeidet, med grunn i utmark uten noen innbyrdes utjevning, og med betaling av grunn i innmark etter samme forholdstall som for anleggsdriften.

En peker i denne forbindelse på at det er gitt pant for de interessertes forpliktelser med mer enn kr 20 000, dvs. for et betydelig større beløp enn det som er omhandlet i kontraktens avsnitt I nr. 2. Eksempelvis er ifølge dokumentene grunntaksten for g.nr. 99 br.nr. 1 satt til kr 150,— og anleggsandelen til kr 534,—. Pantsettelsen gjelder kr 684,—.»

Spørsmålet om grunnvederlag

I mi fråsegn i saka viste eg til at etter avsnitt I nr. 4 fjerde leden i vegkontrakten skulle «godtgjersle, skadebot og utloger ved skynet» skiftast på dei interesserte etter nærare reglar «um det ikkje vert overteke av heradet». Det var såleis føresett i kontrakten at kommunen kunne ta på seg skyldnaden til å betale dei interesserte vederlag for grunn m. v. i den mon dei ikkje hadde fråskrive seg det. Spørsmålet var om kommunen hadde teke dette på seg, anten gjennom føresegna i avsnitt II nr. 2 i vegkontrakten eller i samband med voldgiftsskjønnet i 1969.

Med omsyn til tilhøvet til avsnitt II nr. 2 i kontrakten peika eg på at det ikkje gjekk heilt klårt fram av kommunen sine fråsegner om kommunen hadde fått dei tilskota som var nemnde i innleiinga, men eg gjekk ut frå at dette var oppfylt.

Eg heldt fram:

«Kommunen har peika på at medan avsnitt I gjeld grunneigarane sine skyldnader, gjeld avsnitt II dei skyldnader kommunen tok på seg andsynes det offentlege for å få anlegget teke opp som bygdeveg med statstilskot. — Oppsettet i kontrakten kan syne at dette er rett. Punkt II 2 tyder då at kommunen er ansvarleg for mogleg godtgjersle og skadebot for gjerdehald og grunn m. v. i høve til stat, fylke og vegstell. Etter punkt I 4 fell det meste av desse utgiftene på dei interesserte om kommunen ikkje tek kostnadene på seg. At kommunen garantera for dei interesserte sine skyldnader følgjer allereie av punkt II 3. Likevel kan føresegna i punkt II 2 ha sjølvstendig meining om ein legg kommunen si tolking av vegkontrakten til grunn, til dømes for skadebot etter II 4 femte leden og om kommunen andsynes dei interesserte tok på seg å betale grunnvederlag. Punkt II 3 om garanti tek sjølvstendig og sikte på tilskotet frå dei interesserte til arbeidskostnadene, som punkt II 2 ikkje seier noko om.

Heilt klår er kontrakten ikkje. Det ligg ikkje føre dokument frå den tida då vegkontrakten vart inngått som kan syne korleis partane då så på spørsmålet. Heller ikkje kan ein slutte noko sikkert ut frå det som var vanleg på den tida kontrakten vart oppretta, men Vegdirektoratet har opplyst at det tidlegare hende ofte at kommunane sikra seg gratis grunn til slike anlegg. Etter det som ligg føre, finn eg ikkje å ha grunnlag for å slå fast at kommunen si tolking av vegkontrakten er urett.

Spørsmålet vert då om kommunen i samband med voldgiftsskjønnet i 1969 har teke på seg å betale grunnvederlag. Av dei dokument som ligg føre i samband med voldgiftsskjønnet, går det fram at ein i kommunen då gjekk ut frå at kommunen etter kontrakten hadde plikt til å betale grunnvederlag, jfr. her m. a. ordføraren sine brev dagsett 17. januar 1968 til — — — (klagaren og ein av dei andre oppsittjarane), 21. august 1968 til — — — (kommunen sin advokat) og 7. november 1969 til fylkesmannen. Også kommunen sin advokat og oppsittjarane gjekk ut frå det, jfr. her m. a. fråsegna dagsett 6. oktober 1973. At saka ikkje blei undersøkt nærare slik at kommunen sitt standpunkt til vegkontrakten kom fram for oppsittjarane før skjønnet vart halde, var etter mi meining uheldig.

Om kommunen ved sin handlemåte i samband med skjønnet må seiast å ha teke på seg å betale grunnvederlag, finn eg tvilsomt. Både kommunen og oppsittjarane har gått ut frå at oppsittjarane etter kontrakten hadde krav på grunnvederlag, men ingen rekna vel med at kommunen ved å gå med på å halde skjøn, skulle take på seg ein skyldnad den elles ikkje hadde. Skulle kommunen ta på seg kostnadene, måtte det normalt skje ved vedtak av formannskap eller kommunestyre. Etter det eg skjønar, har spørsmålet store økonomiske konsekvensar. Så lenge spørsmålet om skyldnaden til å betale grunnvederlag ikkje blei tatt opp meir direkte i samband med skjønnet, finn eg ikkje å ha grunnlag til å kunne slå fast at kommunen har teke på seg å betale grunnvederlag etter voldgiftsskjønnet.»

Spørsmålet om sakskostnadene

Spørsmålet her var om kommunen i samband med voldgiftsskjønnet kunne seiast å ha teke på seg å betale sakskostnadene, eller om kommunen utan vidare var bunden av det skjønnsretten her fastsette. Kommunen sto som saksøklar ved skjønnet og var representert ved advokat. Bakgrunnen for at skjønnsretten hadde fastsett at kommunen skulle dekkje skjønnskostnadene, var at sorenskrivaren i mennsoppnevninga hadde skrive at utgiftene skulle bærast av kommunen. I skrivet frå sorenskrivaren, som kommunen ikkje kom med merknad til før skjønnet vart halde, heitte det om utgiftene:

«Salæret til skjønsmenn og skjønnsstyrar, skyssutgifter m. v. må dekkast av kommunen.»

Skjønnsretten si avgjerd kunne etter mi meining vanskeleg forstås annleis enn at kommunen skulle dekkje kostnadene endeleg. Eg

så det slik at det ikkje kunne ha vore soren-skrivaren og skjønnsretten si mening at kommunen som skjønnsrevirent berre skulle greie ut det rettsmedlemene skulle ha, men at kostnadene skulle skiftast mellom oppsitjarane. Kommunen hadde etter det som var opplyst heller ikkje greidd ut kostnadene førebels. Etter mi mening måtte kommunen her vere bunden av det skjønnsretten fastsette når det ikkje vart protestert. Oppsitjarane måtte då med god grunn kunne rekne med at kommunen tok på seg å betale skjønnskostnadene. Eg ba difor kommunen overveie å dekkje kostnadene sjølv om det var gått lang tid.

Kommunen gav seinare melding om at den hadde godteke ombodsmannen si vurdering av saka og ville dekkje skjønnskostnadene.

52.

Dekning av saksomkostninger etter forvaltningslovens § 36.

(Sak 845/74 og 1517/74.)

A. og B. klaget uavhengig av hverandre til ombudsmannen over at de ikke hadde fått dekket utgifter til advokatbistand i strandplanlovsaker.

Etter § 36 første ledd i forvaltningsloven av 10. februar 1967 kan en part tilkjennes saksomkostninger av forvaltningen på nærmere bestemte vilkår. Bestemmelsen lyder:

«Når et vedtak blir endret til gunst for en part på grunn av feil ved saksbehandlingen, avgjøringsgrunnlaget, lovanvendelsen eller av en annen ugyldighetsgrunn, kan han tilkjennes hel eller delvis dekning for særlige saksomkostninger som han har pådratt seg for å få endret vedtaket.»

Etter paragrafens tredje ledd avgjøres spørsmålet om en part skal få dekning for saksomkostninger av det organ som avgjør spørsmålet om endring.

A. s sak

A. ble høsten 1972 av bygningsrådet bedt om å sende søknad om dispensasjon fra strandplanloven for lemmer han hadde satt opp over sin båt i opplag. Det dreide seg om to løse lemmer som ble stilt opp mot hverandre uten noen form for fundament. Lemmene skulle fjernes om våren når båten ble pusset, og legges på igjen om høsten i forbindelse med vinteropplaget.

I fylkesmannens fremlegg av 3. januar 1973 til fylkesutvalget var anført:

«Fylkesmannen er enig i at omhandlete «byggverk» er gjenstand for behandling etter strandplanlovens bestemmelser, hvis det skal kunne bli stående.»

Fylkesutvalget behandlet saken i møte 15. januar 1973 og vedtok ikke å gi dispensasjon.

A. henvendte seg så til advokat, som i brev av 22. mars 1973 påklaget fylkesutvalgets vedtak til Miljøverndepartementet. Klagen var begrunnet med at innretningen med de to lemmer ikke kom inn under strandplanloven. I et purrebrev på høsten samme år ba advokaten også om at det offentlige måtte tilpliktes å betale hans salær, nemlig som saksomkostninger til A. etter forvaltningslovens § 36. Fylkesmannen oversendte 1. november 1973 brevet til Miljøverndepartementet og anførte:

«En går ut fra at departementet tar standpunkt til brevskriverens krav om dekning av salær i forbindelse med klagesaken.»

Miljøverndepartementet uttalte i brev av 25. januar 1974 til fylkesmannen:

«Ifølge strandplanlovens forarbeider (Ot. prp. nr. 45 1970—71 s. 31) forstås «bygning, konstruksjon og anlegg» på samme måte som i bygningsloven, jfr. §§ 84 og 93.

En har forelagt for Kommunal- og arbeidsdepartementet spørsmålet om det «byggverk» som det her dreier seg om omfattes av bygningslovens §§ 84—85. Kommunal- og arbeidsdepartementet finner at forholdet ikke går inn under bygningslovens § 84. En finner derfor ikke å behandle klagen etter strandplanloven.

Kommunal- og arbeidsdepartementet antar under tvil at forholdet vil gå inn under bygningslovens § 85 første ledd.»

I brev av 7. februar 1974 til fylkesmannen ba advokaten om at det nå ble tatt standpunkt til hans krav om dekning av saksomkostninger. Han uttalte:

«Selv anser jeg det siste spørsmål å være av prinsipiell betydning. Med de mange uklare lover og uklare forvaltningsvedtak som foreligger er den alminnelige manns eneste utvei å søke sakkyndig hjelp. Slik hjelp koster penger. Når da resultatet er at de offentlige myndigheter konstaterer at det overhodet ikke foreligger noen hjemmel for å fatte det foreliggende vedtak, bør konsekvensen være at utgiftene dekkes.»

Fylkesmannen sendte 7. mars 1974 brevet til departementet til avgjørelse. Miljøverndepartementet avslo kravet ved brev av 14. oktober 1974 sålydende.

«Departementet finner ikke å kunne tilstå A. dekning av utgiften til juridisk bistand i forbindelse med behandlingen av ovennevnte (jfr. forvaltningslovens § 36).

Ved avgjørelsen har en lagt vekt på at det dreier seg om et fortolkningsspørsmål som det under klagebehandlingen ble tatt standpunkt til. En kan ikke se at saksbehandlingen er av slikt omfang at det kan sies at søkeren er blitt påført særlige omkostninger for å få endret vedtaket.

En beklager at det har tatt såvidt lang tid før saken ble behandlet.»

I forbindelse med A.s klage til ombudsmannen begrenset departementet seg til å vise til sitt brev av 14. oktober 1974 i spørsmålet om dekning av saksomkostninger.

Om saksomkostningsspørsmålet bemerket jeg i brev av 10. februar 1975 til Miljøverndepartementet:

«Så vidt sees kan det ikke være tvilsomt at vilkårene i forvaltningslovens § 36 første ledd for å få dekket saksomkostninger er til stede. Vedtaket om å nekte dispensasjon etter strandplanloven må anses endret ved Miljøverndepartementets brev av 25. januar 1974 på grunn av feil ved lovanvendelsen. Utgifter til advokatbistand antas å gå inn under «særlige saksomkostninger». At A. har «pådratt seg» omkostningene «for å få endret vedtaket» må også være på det rene.

Ved spørsmålet om saksomkostninger bør tilkjennes bør etter min mening tillegges vekt at saken kom opp ved at A. av myndighetene ble bedt om å søke om dispensasjon fra strandplanloven. Når fylkesutvalget avslo dispensasjonssøknaden, hadde han rimelig grunn til å henvende seg til advokat for å få bistand i saken. Klagen, som ble satt opp av advokaten, grunnet seg på at det forelå feil ved lovanvendelsen, idet lemmene ikke kunne komme inn under «bygning, konstruksjon, anlegg eller innhegning» som omfattes av strandplanloven. Dette har departementet etter innhentet uttalelse fra Kommunaldepartementet også senere lagt til grunn. Etter min mening kunne det ikke være særlig tvilsomt at omhandlede lemmer ikke kom inn under strandplanloven. Hvilke undersøkelser som ble foretatt av fylkesmannen og fylkesutvalget angående spørsmålet, fremgår ikke av de foreliggende dokumenter. Hensett til at saken ble ansett for å komme inn under strandplanloven, kan det imidlertid spørres om ikke spørsmålet burde vært undersøkt nærmere før fylkesutvalgets vedtak ble truffet, slik at det ikke hadde vært nødvendig for A. å måtte klage for å få avgjørelsen endret i sin favør. Jeg må ut fra det som her er anført, be departementet vurdere saksomkostningsspørsmålet på nytt.»

B. s sak

B. plasserte i 1968 en ca. 5 m høy stolpe på sin hytteeiendom ved sjøen med sikte på å bruke den som feste for en batterivindlader. I brev av 6. november 1968 fra kommuneingeniøren ble han pålagt å innstille videre arbeid og søke om «byggetillatelse» etter bygningslovens § 84. Klageren svarte at stolpen med vindlader ikke kunne komme inn under bygningsloven. Han viste bl. a. til at han hadde konferert pr. telefon med Kommunaldepartementet om saken og fått full støtte for sin oppfatning. Han ba om at spørsmålet eventuelt ble brakt inn for departementet til endelig avgjørelse. Kommuneingeniøren fastholdt sitt standpunkt og meddelte klageren i brev av 22. november 1968 bl. a.:

«Deres henvendelser rundt omkring har liten interesse, for det første må saker av denne art først gå gjennom det lokale bygningsråd, senere fylket og tilslutt departementet.»

Klageren tok da advokat til å forfølge saken for seg.

Saken ble behandlet i kommunen etter bygningslovens § 84 og bestemmelsene i strandloven av 25. juni 1965 (nr. 5). Formannskapet vedtok i møte 25. februar 1970 ikke å dispensere fra byggeforbudet etter strandloven. Advokaten påklaget i brev av 27. april 1970 avgjørelsen til Kommunaldepartementet. Klagen ble imidlertid ikke behandlet før i 1973. I brev av 6. november 1973 uttalte Miljøverndepartementet:

«Bygning, konstruksjon og anlegg i strandplanloven betyr det samme som i bygningslovens § 84 og § 93, jfr. Ot. prp. nr. 45 (1970—71) s. 31. Sistnevnte paragrafer hører under Kommunaldepartementet, en har derfor sendt sakens dokumenter dit til uttalelse. Som det går frem av vedlagte fotokopi antar Kommunaldepartementet at angjeldende vindlader ikke går inn under § 84. Etter det kan vindladeren også føres opp uten hinder av strandplanlovens bestemmelser.»

B. hadde allerede tidligere fremsatt krav overfor kommunen om dekning av sine utgifter til advokathjelp, men da kravet ble avslått, henvendte han seg til ombudsmannen ved brev av 16. mai 1974. Miljøverndepartementet uttalte 22. august 1974 at departementet «antar at det ikke foreligger slike omstendigheter i samband med saken at B. ut fra forvaltningslovens § 36 bør få dekket sine saksomkostninger». Dette standpunkt ga departementet følgende begrunnelse for i brev av 12. november 1974:

«Ved avgjørelsen av spørsmålet om dekning av advokathonoraret har en lagt vekt på at det dreier seg om et fortolkningsspørsmål som det under klagebehandlingen ble tatt standpunkt til. Videre har en lagt vekt på at saksbehandlingen ikke synes å være av et slikt omfang at det kan sies at søkeren er blitt påført særlige utgifter for å få endret vedtaket.»

I brev av 10. februar 1975 til Miljøverndepartementet uttalte jeg:

«Det må antas at vilkårene for å yte saksomkostninger etter forvaltningslovens § 36 er tilfredsstillende. Vedtaket om å nekte dispensasjon fra strandloven må anses endret ved departementets uttalelse av 6. november 1973. B. antas å ha pådratt seg særlige omkostninger i form av advokatsalær for å få endret vedtaket.»

I Ot. prp. nr. 27 (1968—69) er uttalt i tilknytning til forvaltningslovens § 36 (jfr. s. 28):

«— — — Justisdepartementet har imidlertid ment, jfr. foran, og mener fortsatt

at man i denne omgang bør nøye seg med å utforme det man kan kalle minsteregler, dvs. søke å dekke de grupper tilfelle der det forholdsvis ofte vil være slik at parten bør få dekning for sakskostnader.»

Ved avgjørelsen av om saksomkostninger skal tilkjennes bør det etter min mening legges vesentlig vekt på at saken ble satt i gang ved pålegg fra kommunens side, et pålegg som var uhjemlet. B. hadde ikke selv sendt inn noen melding eller søknad, hvilket han heller ikke pliktet å gjøre. Klageren gjorde med en gang oppmerksom på at saken etter hans oppfatning ikke kom inn under bygningsloven, og viste til støtte for sin oppfatning til uttalelse innhentet over telefon fra Kommunaldepartementet. Spørsmålet om stolpen med vindlader gikk inn under bygningslovens § 84 og strandloven måtte iallfall være tvilsomt, og burde da vært undersøkt nærmere slik at videre saksbehandling kunne vært unngått. At klageren, da kommuneingeniøren fastholdt sitt standpunkt, henvendte seg til advokat for å få bistand, synes rimelig. Departementet bes på denne bakgrunn se på saksomkostningsspørsmålet på nytt.»

På grunnlag av ombudsmannens uttalelser forela Miljøverndepartementet begge sakene for Justisdepartementets lovavdeling, som i brev av 1. april 1975 uttalte at kravene om dekning av saksomkostninger var begrunnet. Etter dette kom Miljøverndepartementet til at både A. og B. burde få dekket sine saksomkostninger. For så vidt gjaldt A.s sak, ba departementet fylkesmannen betale omkostningene, under henvisning til regelen om at det organ som har gjort feilen, skal betale omkostningene. I B.s sak fant imidlertid departementet det urimelig å pålegge kommunen å betale omkostningene, og departementet dekket selv kravet.

53.

Kontrakt om villreinjakt i avgrenset felt av en statseiendom — reduksjon av fellingsstallet etter kontrakten.
(Sak 1528/74.)

I et avgrenset felt innen et stort område (X.) som tilhører staten, hadde A. i henhold til kontrakt av 30. oktober 1967 rett til å skyte 15 villrein pr. år i 10 år fra og med 1968. Årsleien var satt til kr. 4 500,—, og dessuten var A. pålagt visse andre ytelser av ganske betydelig økonomisk omfang. I kontrakten var fastsatt at partene kunne kreve revisjon av vilkårene hvis det i leietiden inntraff vesentlige forandringer som var i strid med forutsetningene på tidspunktet for kontraktinngåelsen.

Ved brev av 3. august 1972 fra styret for X. ble A. meddelt at fellingskvoten for hans felt for 1972 var fastsatt til 10 dyr. Nedsettelsen av kvoten i forhold til kontrakten ble begrunnet med den sterkt reduserte kvote for hele området. Totalkvoten ble fastsatt hvert

år av Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk. — Ved brev av 8. august 1973 ble A. meddelt at hans fellingskvote for 1973 var fastsatt til 8 dyr. For 1974 ble kvoten satt til 10 dyr.

I oktober 1973 tok A.s advokat opp med departementet spørsmålet om kontraktmessigheten av kvotereduksjonen. Saken ble behandlet av styret for X. i februar og juni 1974 og avgjort av Miljøverndepartementet 29. august 1974. Departementet anførte:

«— — — Etter departementets oppfatning må kontrakten forstås slik at hver av partene ensidig kan kreve revisjon, når de nevnte betingelser er tilstede. Skal klausulen ha noen praktisk betydning, må den forstås slik at revisjon av kontrakten må kunne kreves gjennomført selv om den annen part i kontraktsforholdet motsetter seg dette. En annen sak er at det synes naturlig at den part som krever revisjon, tar kontakt med den annen part for om mulig å komme fram til enighet om endringer. Departementet finner å måtte legge til grunn at forutsetningen for A.s rett til å felle det i kontrakten fastsatte antall dyr (15) var at den totale fellingskvote for X. ikke endret seg vesentlig i kontraktstiden. En viser til at styret for X. i sitt vedtak har uttalt at det neppe er tvil om at A. var innforstått med dette da kontrakten ble inngått, og at det blant annet var et slikt forhold revisjonsklausulen i kontraktens punkt III tok sikte på å regulere. Av nedenstående oppstilling fremgår det at totalkvoten for X. ble redusert fra 336 dyr i 1968/69 (kontrakten løper fra 1968) til 192 dyr i 1971/72, og ytterligere nedsatt til 161 for 1972 og 153 for 1974.

En så sterk reduksjon av totalkvoten må etter departementets oppfatning være en vesentlig forandring som bryter med de forutsetninger som var til stede på det tidspunkt kontrakten ble inngått. Betingelsene for å kreve revisjon av kontrakten fra X.s side antas således å være oppfylt. — — —»

A. klaget 9. oktober 1974 til ombudsmannen over departementets tolkning av kontrakten og over saksbehandlingen. Angående kontraktfortolkningen anførte han at nedgangen i totalkvoten ikke var en slik vesentlig forandring som gir rett til revisjon i henhold til kontrakten. Det ble her særlig vist til at utgangspunktet må tas i kvoten for 1967 da kontrakten ble inngått, og ikke som departementet hadde gjort, i kvoten for 1968. Til saksbehandlingen ble anført at det her forelå en gjensidig bebyrdende kontrakt som ga rett til forhandlinger om og når vilkårene for kontraktrevisjon forelå. Kvotereduksjonene hadde imidlertid ikke vært gjenstand for forhandlinger, men var ensidig fastsatt av den annen part.

Hovedspørsmålet i saken var i hvilken utstrekning kontrakten ga styret for X. rett til å redusere det antall dyr A. kunne felle i sitt

felt, på grunnlag av nedsettelse av det samlede antall fellingstillatelser for X.

Kontraktens avsnitt I lyder:

«Leieren har følgende rettigheter:

- a) Enerett til all jakt i ovennevnte terreng. Det kan skytes 15 villrein innenfor terrenget samt eventuell opsjon mot en avgift pr. dyr fastsatt av styret.

— — —.»

I kontraktens avsnitt III er bestemt om revisjonsadgangen:

«Begge parter har rett til å forlange revisjon av leiekontrakten hvis det i leietiden inntrer vesentlige forandringer som bryter med de forutsetninger som er tilstede på det tidspunkt kontrakten ble inngått.»

I min avsluttende uttalelse av 9. juni 1975 anførte jeg at det måtte være klart at avsnitt III ga styret for X. rett til å kreve revisjon av kontrakten dersom antall fellingstillatelser for X. ble vesentlig lavere enn det partene kunne forutsette ved kontraktinngåelsen. Antall fellingstillatelser hadde ikke vært stabilt og hadde også vist en noe fallende tendens fram til 1967. Selv om antall fellingstillatelser i hvert av årene 1965—1967 var 224 dyr, kunne dette ikke gi grunn til å anta at ethvert lavere antall fellingstillatelser måtte være i strid med partenes forutsetninger ved avtaleinngåelsen. Hvor stor nedsettelse som måtte kreves for at det skulle kunne anses som en vesentlig forandring, ville måtte bero på en vurdering. Det måtte her etter min mening også kunne tillegges vekt om forandringen syntes å ville bli varig.

Departementet anførte i brev av 31. januar 1975:

«Styret i X. har overfor departementet klart gitt uttrykk for at A.s «kvote» i henhold til kontraktens bestemmelser er vurdert i forhold til reduksjonen av totalkvoten for X., som fastsettes hvert år av Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk, med utgangspunkt i totalkvoten for 1967 som var på 234 (anm.: skal være 224) dyr. I sin avgjørelse av klagesaken har departementet ikke funnet grunn til å reise kritikk mot at et slikt prinsipp legges til grunn ved fastsettelsen av A.s «kvote».»

Jeg uttalte i den forbindelse:

«Dette kan oppfattes slik at departementet finner det berettiget å sette A.s «kvote» ned i samme forhold som det samlede antall fellingstillatelser reduseres. Etter min mening er det tvilsomt om kontrakten gir grunnlag for en slik mer eller mindre automatisk kvoteregulering for det enkelte år. Hvis meningen var at A. skulle ha en slik varierende «kvote», ville det vært naturlig å ta dette inn i kontraktens avsnitt I a.

Som nevnt, var det samlede antall fellingstillatelser i 1967 224, og det er ikke tvilsomt

at det er dette tall som, sammenholdt med tallene for de forutgående år, må være utgangspunkt for vurderingen av om det foreligger «vesentlige forandringer». Det som foreligger, gir grunn til tvil om det er dette tall eller det vesentlig høyere tall for 1968, nemlig 336 tillatelser, som har ligget til grunn for de foretatte nedsettelsene. I brev av 29. august 1974 til A.s advokat uttaler Miljøverndepartementet:

«— — — Av nedenstående oppstilling fremgår det at totalkvoten for X. ble redusert fra 336 dyr i 1968/1969 (kontrakten løper fra 1968) til 192 dyr i 1971/72, og ytterligere nedsatt til 161 for 1972 og 153 for 1974.

En så sterk reduksjon av totalkvoten må etter departementets oppfatning være en vesentlig forandring som bryter med de forutsetninger som var til stede på det tidspunkt kontrakten ble inngått. Betingelsene for å kreve revisjon av kontrakten fra X.s side antas således å være oppfylt. — — —»

I brev til ombudsmannen av 19. november 1974 anfører så departementet.

«Det beror på en beklagelig feil når det av departementets brev av 29. august 1974 fremgår at det er tatt utgangspunkt i totalkvoten for 1968. Ved vurdering av saken har departementet lagt til grunn som utgangspunkt fellingskvoten på det tidspunkt kontrakten ble inngått, dvs. kvoten for 1967 som var på 224 dyr (forøvrig den samme kvote som for 1965 og 1966, jfr. direktoratets oppstilling). — — —»

Argumentasjonen i brev av 29. august 1974 tyder imidlertid på at det er tatt utgangspunkt i 336 fellingstillatelser. I så fall vil en reduksjon til 192 klart være vesentlig, mens forholdet nok kan være atskillig tvilsomt med et utgangspunkt på 224. Den reduksjon som ble foretatt i 1972, kan også vanskelig forsvares med utgangspunkt i 224 fellingstillatelser, jfr. nedenfor, men er rimelig med utgangspunkt i 336.

Det kan således etter min mening reises tvil både om den kontraktforståelse som ligger til grunn for nedsettelsen av A.s «kvote», og om avgjørelsen har vært truffet med riktig antall fellingstillatelser som utgangspunkt. Den reduksjon som er foretatt, kan imidlertid likevel ligge innenfor det som det er kontraktmessig grunnlag for.

I de tre første år av kontraktens løpetid lå det samlede antall fellingstillatelser meget vesentlig over 224 (336, 336 og 379), og det ble selvsagt ikke spørsmål om noen reduksjon for A., som hvert år ble tildelt 10 dyr ekstra etter opsjonsbestemmelsen i I a. At A. fikk tildelt ekstra dyr etter denne bestemmelse, kan etter min mening ikke tas i betraktning ved spørsmål om senere reduksjon.

I 1971 var antall fellingstillatelser gått ned til 192, uten at det ble foretatt noen reduksjon for A.

I 1972, da antallet fellingstillatelser også var 192, ble A.s «kvote» nedsatt til 10 dyr. Om en reduksjon fra 224 til 192 må anses som vesentlig, kan nok være tvilsomt. Det dreier seg om en reduksjon på i underkant av 15 pro-

sent. Når det tas i betraktning at reduksjonen kunne synes å bli varig, er det etter min mening forsvarlig å legge til grunn at det var inntrådt en vesentlig forandring. Det kan imidlertid ikke under noen omstendighet sees å være grunnlag for å redusere «kvoten» med så meget som 5 dyr. Et forholdsmessig nedslag vil bli 2 dyr. At «kvoten» ikke var redusert året før, kan det ikke være grunnlag for å ta i betraktning, når det ikke da var krevd revisjon.

I 1973 da antall fellingstillatelser var falt til 161, ble A.s «kvote» først satt til 8 dyr og etter klage til 10, mens en forholdsmessig nedsettelse skulle gitt en reduksjon på 4. I 1974 var det samlede antall tillatelser 153, og den foretatte reduksjon med 5 dyr var omtrent forholdsmessig.

Selv om man bygger på at det var adgang til en forholdsmessig reduksjon, er det således foretatt for stor reduksjon i 1972 og 1973.»

De foretatte reduksjoner i kvoten var skjedd uten forhandlinger med A. Etter kontrakten kunne begge parter på visse vilkår «forlange revisjon av leiekontrakten». Departementet anførte i brevet av 29. august 1974 til A.s advokat:

«— — — Etter departementets oppfatning må kontrakten forstås slik at hver av partene ensidig kan kreve revisjon, når de nevnte betingelser er tilstede. Skal klausulen ha noen praktisk betydning, må den forstås slik at revisjon av kontrakten må kunne kreves gjennomført selv om den annen part i kontraktsforholdet motsetter seg dette. En annen sak er at det synes naturlig at den part som krever revisjon, tar kontakt med den annen part for om mulig å komme fram til enighet om endringer. — — —»

Jeg uttalte til dette i avslutningsbrevet av 9. juni 1975:

«Jeg er enig med departementet i at den part som krever revisjon, må ta kontakt med den annen part for om mulig å komme fram til enighet om endringer. Kontrakten løser ikke spørsmålet om hvorledes det skal forholdes om enighet ikke oppnås. Dette er en klar mangel ved kontrakten. Det er imidlertid ikke klart at dette skal føre til at X.s standpunkt skal være avgjørende om en forhandlingsløsning ikke finnes.

For øvrig finner jeg grunn til å peke på at det ikke er gitt et løsningsvedtak ved en nødvendig reduksjon av A.s fellingkvote for enkelte år bare skal bli et forholdsmessig avslag i leien. Jeg nevner her at den løpende leie bare er en del av A.s vederlag etter kontrakten, jfr. avsnitt II a og b.

Det bør etter min mening nå tas opp forhandlinger med A. for å finne fram til en tilfredsstillende løsning på de spørsmål som er oppstått ved at antall fellingstillatelser for X. er blitt redusert. Ved den fortsatte avvikling av kontraktforholdet bør det tas hensyn til de for store kvotereduksjoner i 1972 og 1973.»

54.

Flytting av strømmåler til utvendig skap — abonnentens plikt til å dekke utgiftene.
(Sak 1335 K/73.)

I forbindelse med utskiftning av inntaksledning til fritidsbolig flyttet elektrisitetsverket strømmåleren fra innvendig til utvendig skap. Abonnenten ble krevd for utgiftene til anskaffelse og montering av skapet, men nektet å betale. Verket fastholdt kravet, og abonnenten klaget til ombudsmannen.

Verket uttalte til klagen:

«I forbindelse med kontroll av det elektriske anlegg, målere samt måleravlesning, har elverket gjennom årene hatt en del problemer med å komme inn i hytter (fritidsboliger) tilhørende utenbygdsboende.

Da elverket i 1968 forandret sine tariffer måtte våre kontrollører besøke samtlige hytter, og elverket startet da opp med å forlange målerskap og sikringer satt utvendig. Dette skjedde imidlertid ikke generelt hos våre hytte-abonnenter, 1700 i tallet, men kun for de som allikevel måtte foreta utbedringer med de deler av anlegget som berørtes av hovedkabel og sikringsskap.»

Med uttalelsen fulgte elverkets rundskriv av 30. juli 1968 sålydende:

«Vedr. plassering av målere på hytter.

På grunn av vanskelighetene med å få avlest og kontrollert målere på hytter og sommersteder, skal fra nu av 1. august 1968, — målerne plasseres utvendig i dertil egnede skap NEBB, Siemens etc.

Når det gjelder bestående anlegg har vi ikke funnet å kunne forlange dette, men ved alle forandringer som berører måleren og sikringsarrangementet skal dette forlanges satt utvendig.»

Rundskrivet ga anledning til følgende spørsmål fra ombudsmannen:

«Kontraktforholdet mellom elverket og abonnenten er fastlagt i verkets leveringsvilkår og tariffer, og spørsmålet om hvilke krav verket kan stille overfor abonnentene, må vurderes med utgangspunkt i dette. Leveringsvilkårene av 25. mai 1965 kan ikke sees å ha bestemmelse som direkte gir hjemmel for å pålegge abonnentene å anskaffe et slikt skap for utvendig plassering av måler som saken gjelder.

Bestemmelsene i leveringsvilkårenes § 8 om måleravlesning kan vanskelig sees å gi hjemmel for krav om utvendig målerskap.

Det bes opplyst om rundskrivet av 30. juli 1968 er å anse som endring i eller tillegg til leveringsvilkårene og hvem som har fastsatt bestemmelsen. Dersom vedtaket ikke er truffet av kommunestyret eller elverkets styre, bes opplyst i hvilken utstrekning verkets administrasjon har bemyndigelse til å foreta endringer i leveringsvilkårene.»

Saken ble behandlet av elverkets styre som uttalte:

«Elverket praktiserer i dag for alle nyanlegg til hytter, at målerskapet skal stå utvendig. Dette har sin årsak i den meget store vanskelighet vi har ved målerskifte og måleravlesning i forbindelse med avregning av hyttene.

Som eksempel på elverkets vanskeligheter kan nevnes at da man innførte minimumsabonnement for hytter i 1968 tilsa dette besøk hos alle våre 1700 hytteabonnenter. I dag, 6 år etter, gjenstår det fortsatt å komme inn til 500 hytteabonnenter, tross gjentatte skriv og purringer.

Da så elverket ved den periodiske kontroll av de elektriske anleggene, av forskriftsmessige hensyn, måtte påby utbedring av inntakshovedledning og eller sikringsskap, vedtok styret at man i de tilfeller skulle påby målerskapet plassert utvendig i likhet med hva man gjorde ved nyanlegg. Dette var ment som en begynnelse til en bedring av de vanskeligheter elverket hadde med avregningen hos en god del av sine hytteabonnenter. Abonnentene måtte i disse tilfelle allikevel ha elektriker i huset, og det var da vesentlig billigere å ta dette samtidig.

Styret mener at dette var et forsvarlig vedtak, og vil opprettholde det. Styret mener også at rundskrivet av 30. juli 1968 ikke er et tillegg til leveringsvilkårene, men ment som en instruks overfor det stedlige tilsynet til bruk ved den periodiske kontroll av de elektriske anleggene.»

Jeg forela deretter saken for Norges vassdrags- og elektrisitetvesen med spørsmål om «hvordan Elektrisitetsdirektoratet ser på et slikt pålegg i et bestående abonnentsforhold». NVE svarte:

«De spørsmål som reiser seg i forbindelse med den foreliggende sak dreier seg om to forhold, nemlig hvorvidt elektrisitetsverkets leveringsvilkår gir hjemmel for å pålegge måleren oppsatt i utvendige skap på nyinstallasjoner, og videre hvilke endringer som kan forlanges på tidligere godkjente anlegg under henvisning til disse vilkår.

De elektriske installasjoner i bygninger må utføres etter de gjeldende elektrisitetsforskrifter. Det vises til elektrisitetsverkets leveringsvilkår § 5 pkt. 1.

Den formulering som er brukt gir imidlertid elektrisitetsverket anledning til å fastsette «særbestemmelser». Abonnenten må ifølge sin kontrakt med elektrisitetsverket således være klar over at slike særbestemmelser som har betydning for hans anlegg kan være fastsatt.

Elektrisitetsdirektoratet mener at bestemmelsene om utvendig målerskap som denne saken gjelder klart ligger innenfor den ramme leveringsvilkårenes § 5 gir anledning til å fastsette som særbestemmelser for installasjonsarbeider.

Spørsmålet kan imidlertid reises om hvilket forvaltningsorgan som har den endelige avgjørelse i slike saker. Selv om kommunestyret alene kan fastsette elektrisitetstariffer og vilkår for strømleveringen synes den nevnte paragraf å tyde på at slike tekniske særbestemmelser sees som de underliggende styringsorganers oppgave.

Elektrisitetsdirektoratet er av den mening at disse rent tekniske bestemmelser neppe kan

være av så stor betydning at de krever den høyeste godkjenning. I alle fall må det antas at elektrisitetsverkets styre har den nødvendige hjemmel i § 5 til å bestemme hvorledes målerarrangementene skal utføres.

Nå er det åpenbart slik at de nevnte særbestemmelser som her er vedtatt også tar sikte på å få endret allerede tilknyttede anlegg ved at disse forlanges brakt i samsvar med de nye bestemmelser «ved alle forandringer som berører måleren og sikringsarrangementet». Klagen gjelder et slikt forhold og det vil i denne forbindelse være nærliggende å drøfte om et slikt krav vil virke urimelig overfor abonnenten. Det foreligger således et vurderingsspørsmål som det må tas standpunkt til for hvert enkelt tilfelle. Elektrisitetsdirektoratet har ved å gjennomgå den tekniske rapport som vedligger datert 21.5.1973 konstatert at foranledningen til uoverensstemmelsen egentlig er at elektrisitetsverket gjennom periodisk kontroll har funnet «dårlige og tildels defekte inntaksledninger».

Det er i denne forbindelse man har forlangt det utvendige målerskap monteret. Det er tvilsomt om de mangler som er beskrevet i rapporten i det hele tatt kan sies å berøre «måleren og sikringsarrangementet». Dette er det vanskelig å få bedømt uten en mer spesifisert rapport om anleggets tilstand før det nevnte omleggingsarbeid ble foretatt. Med uttrykket «inntaksledning» forstår elektrisitetsforskriftene de ledninger som forbinder elektrisitetsverkets luftledningsnett med inntakssikringene. Hvis inntaksboksen og vegg-gjennomføringen forøvrig var tilfredsstillende og forskriftsmessig, ville det vært en enkel sak å få skiftet disse ledninger.

Elektrisitetsdirektoratet finner det riktigst at den foreliggende sak best løses ved en fordeling av de økonomiske interesser som gjør seg gjeldende.»

Leveringsvilkårenes § 5 nr. 1 første ledd som NVE viste til, har denne ordlyd:

«Husinstallasjoner omfatter nyanlegg, utvidelser, forandringer og reparasjoner, og må bare utføres av elektrisitetsverket eller av de installatører elektrisitetsverket har autorisert til dette arbeid. Arbeidet skal skje i samsvar med de til enhver tid gjeldende offentlige forskrifter for elektriske anlegg og med elektrisitetsverkets særbestemmelser, hvis slike er fastsatt.»

Etter uttalelsen fra NVE ble abonnenten og elverket enige om en fordeling av utleggene til målerskapet.

55.

Varsel etter veglovens § 36 som vilkår for å pålegge skilteieren omkostningene ved vegvesenets fjerning av ulovlig oppsatt skilt.

(Sak 1430/74.)

A. klaget 18. september 1974 til ombudsmannen over at vegkontoret for hans regning hadde fjernet et skilt han hadde plassert ved en fylkesveg. Skiltet viste til A.s trykkeribedrift, beliggende 200 m unna.

Vegkontoret fremholdt at A.s skilt var ulovlig oppsatt og at det ble fjernet i forbindelse

med vegvesenets aksjon for å fjerne ulovlig oppsatte skilt. Før aksjonen hadde vegkontoret latt innrykke i samtlige aviser i fylket en annonse med følgende ordlyd:

«AKSJON FOR FJERNING AV ULOVLEG OPPSETTE REKLAMEPLAKATAR O. L. 1. JANUAR—31. DESEMBER 1974

I samsvar med § 17 i forvaltningslova, gir vegsjefen med dette førehandsvarsel om at det i 1974 vil bli gjennomført ein aksjon for fjerning av ulovleg oppsette reklameplakatar o. l. langs riks- og fylkesvegar i fylket.

Etter § 33 i veglova kan det, utanfor tettbygd strøk, ikkje utan særskilt løyve frå vegsjefen setjast opp reklameskilt o. l. nærare enn 30 meter frå midtlinja i riks- eller fylkesveg.

I medhald av § 36 i veglova vil vegsjefen i 1974 fjerna reklameplakatar o. l. som er sette opp i strid med § 33 i veglova.

Fjerning vil bli utført for eigaren si rekning og risiko.

Eigarar av reklameplakatar o. l. som har noko å merkja til det som er nemnd ovanfor, kan senda sin uttale til vegsjefen innan 21. desember 1973.

Eventuell tidlegare godkjenning må dokumenterast.»

Om denne kunngjøringen anførte jeg overfor vegkontoret:

«Det kan ikke sees at de ansvarlige i denne kunngjøringen ble satt noen frist for å fjerne ulovlig oppsatte skilt selv. Kunngjøringen kan vanskelig forstås slik at vegvesenet på eierens bekostning skulle kunne fjerne skilt som ikke var fjernet innen 1. januar, og noen senere frister er ikke angitt.

Det er rimelig å forstå kunngjøringen som et forhåndsvarsel etter forvaltningslovens § 17 om at det ville bli fattet beslutning om å fjerne ulovlige skilt. Det må antas at vegvesenet uten ytterligere varsel kunne fjerne ulovlige skilt i samsvar med veglovens § 36 første ledd første punktum. Dersom vegvesenet ville belaste den ansvarlige med utgiftene, var det imidlertid nødvendig at det ble satt en frist etter veglovens § 36 første ledd annet punktum. Uten at slik frist er blitt satt, foreligger ikke lovens vilkår for å belaste skilteieren med utgiftene. Før saken avsluttes her, bes vegkontoret overveie denne side av saken på nytt.»

Til dette uttalte vegkontoret:

«Utgiftene i forbindelse med fjerning av et ulovlig oppsatt skilt kan etter § 36 første ledd, 2. pkt. belastes den ansvarlige. Forutsetningen er at denne ikke selv innen en fastsatt frist fjerner det ulovlig oppførte skilt.

Såvidt vi forstår er hensikten med sist nevnte bestemmelse at den ansvarlige skal gis en mulighet til selv å kunne fjerne det ulovlig oppførte skilt for derved å slippe å bli belastet utgiftene som påløper ved at vegvesenet lar skiltet fjernes.

Den annonse som var innrykket i pressen og som varslet vegvesenets aksjon for fjerning av ulovlig oppsatte reklameskilt, kunne nok ha vært formulert mer omfattende og presis

når det gjelder fastsetting av frist for den ansvarlige til å fjerne ulovlig oppsatte reklameplakater.

Etter vår oppfatning gir imidlertid annonsen en klar oppfordring til ansvarlige for ulovlige oppsatte reklameplakater om at disse må fjernes innen 1. januar 1974 dersom den ansvarlige skulle være sikker på å unngå å bli belastet utgiftene som påløper ved at vegvesenet fjerner den ulovlig oppførte reklameplakat.

Vi vil understreke at annonsens tekst ble nøye vurdert ved vegkontoret. 1. januar—31. desember er nevnt i overskriften for å vise at ulovlig oppsatte reklameplakater kunne bli fjernet hele året.

Tidsfrist kunne det være naturlig å angi i annonsens 4. avsnitt. Men vi vurderte slik at det ikke ville være korrekt bare å nevne 1. januar da vi ikke selv kunne følge opp med å fjerne plakaten like etterpå. På det tidspunkt annonsen ble satt inn forelå det heller ikke noen mer detaljert tidsplan for gjennomføringen av aksjonen langs på den enkelte vegstrekning. Vi vurderte videre slik at når annonsen ble innrykket i avisene i slutten av november 1973 og med frist til 21. desember 1973 for å komme med eventuelle merknader skulle annonseteksten ikke levne noen tvil om at i alle fall de ansvarlige for ulovlig oppsatte skilt som ikke kom med noen merknader, var gitt mer enn 4 uker til å få fjernet sine skilt dersom de ville unngå å bli belastet utgiftene ved vegvesenets fjerning av skiltene.»

I mitt avsluttende brev av 9. desember 1975 konkluderte jeg slik:

«Den kunngjøring som vegkontoret lot innrykke i fylkets aviser, fastsetter ingen frist for de ansvarlige til å fjerne ulovlige skilte selv. Eget varsel om dette burde vært gitt dersom vegkontoret ønsket å pålegge de ansvarlige omkostningene ved kontorets fjerning av skilt som var ulovlig oppsatt.»

56.

Foreleggsskjema ved overtredelse av løsgjengerloven — opplysning i teksten om virkning av vedtakelse.

(Sak 1 E/75.)

Flere av landets politikammer nytter særskilte skjema ved forelegg for overtredelse av § 17 i lov av 31. mai 1900 nr. 5 (løsgjengerloven). I et mer vanlig brukt skjema var gitt følgende opplysning til lovovertræderen:

«Han underrettes om at vedtagelsen av dette forelegg kan medføre tap av førerkort for motorvogn i tilfelle han har sådant eller adgang til å få førerkort.»

Den tilsvarende passus i skjemaet som ble nyttet ved Oslo politikammer, hadde følgende ordlyd:

«Vedtaket av forelegget kan få betydning for Dem i flere henseender, f. eks. for adgangen til å beholde eller få offentlige bevilgninger autorisasjoner o. l. (således førerkort, beverterbevilling o. l.) likesom innberetning kan skje til foresatte m. v.»

Etter endring i vegtrafikkloven (lov av 18. juni 1965 (nr. 4)) i 1968 (lov av 21. juni 1968 (nr. 5)) er imidlertid forholdet at vedtakelse av forelegget ikke bare kan få betydning, men uten videre skal medføre at den som vedtar forelegget, ikke kan få førerkort første gang før etter 2 år. Paragraf 24 a første ledd som ble tilføyd ved lovendringen, lyder:

«Den som er ilagt straff eller domfelt for beruselse, kan ikke få førerkort første gang før det er gått minst 2 år at overtredelsen fant sted.»

Opplysningen i foreleggsskjemaene kunne derfor virke villedende. I brev av 21. januar 1975 tok jeg spørsmålet om skjemaendring opp med riksadvokaten. Riksadvokaten uttalte i brev av 24. januar 1975 til Justisdepartementet at han var enig i at det spørsmål som var reist, burde tas opp til vurdering. — I brev av 4. november 1975 oversendte Justisdepartementet til orientering et eksemplar av ny fellesblankett for forelegg etter løsgjengerlovens § 17. I skjemaets trykte tekst er nå gitt følgende opplysning:

«Etter Vegtrafikkloven § 24 a kan den som er ilagt straff eller domfelt for beruselse, ikke få førerkort første gang før det er gått minst 2 år etter at overtredelsen fant sted.»

57.

Anbud avvist p. g. a. manglende underskrift — forholdet til Riksrevisjonen.
(Sak 597/75.)

Et firma klaget over Statens bygge- og eiendomsdirektorats avgjørelse i anbudssak. Firmaets anbud ble avvist fordi det ikke var underskrevet. Firmaet anførte i klagen at dets anbud var det laveste, og mente at det etter anbudsforskriftene ikke var grunnlag for å avvise anbudet.

Saken reiste spørsmålet om forholdet mellom ombudsmannens og Riksrevisjonens arbeidsområder. Etter § 4 første ledd bokstav c i ombudsmannsloven faller Riksrevisjonens virksomhet utenfor ombudsmannens arbeidsområde. Dette er forstått slik at spørsmål som det hører under Riksrevisjonen å vurdere, ikke skal behandles av ombudsmannen. Avgjørelsen av hvilket anbud som er det gunstigste for staten, behandles således ikke av ombudsmannen, idet det hører under Riksrevisjonen å føre kontroll med at statens økonomiske interesser ikke blir tilsidesatt. I klagesaken var imidlertid forholdet at anbudet overhodet ikke ble tatt med ved avgjørelsen. Jeg fant derfor grunn til å reise spørsmålet om det ble antatt å høre under Riksrevisjonen at det angivelig rimeligste anbud ble satt ut av betraktning fordi det ikke var underskrevet. Jeg uttalte i brev til Riksrevisjonen:

«Siden — — —s anbud var det rimeligste, kan spørsmålet om det var grunnlag for å avvise anbudet ha betydning for om statens økonomiske interesser er tilsidesatt. Spørsmålet om det er begått urett mot — — ved firmaets anbud overhodet ikke har vært vurdert, synes imidlertid å kunne behandles uavhengig av selve anbudsavgjørelsen. Det er dette spørsmål det i tilfelle kan være aktuelt å ta opp herfra.»

I svaret opplyste Riksrevisjonen at man der vurderer om en anbudsavgjørelse er forsvarlig og i samsvar med anbudsforskriftene. Riksrevisjonen gjorde samtidig rede for sitt syn på den konkrete klagesak. Jeg underrettet deretter klageren om at saken hørte under Riksrevisjonen, og at den derfor ikke kunne behandles av ombudsmannen.

58.

Klage fra skolestyre over at Kirke- og undervisningsdepartementet omgjorde skolestyrets avgjørelse.
(Sak 903/75.)

Et skolestyre tok i brev til ombudsmannen opp spørsmålet om skolestyret kunne klage til ombudsmannen over at skoledirektøren og senere Kirke- og undervisningsdepartementet hadde nektet å godkjenne en ansettelse skolestyret hadde foretatt.

I brev av 25. juli 1975 svarte jeg:

«Etter lov av 22. juni 1962 (nr. 8) om Stortingets ombudsmann for forvaltningen § 3 har ombudsmannen til oppgave å søke å sikre at det i den offentlige forvaltning ikke øves urett mot den enkelte borger. Jeg kan ikke se at denne eller noen annen bestemmelse kan gi et skolestyre noen rett til å klage til ombudsmannen over en ansettelse foretatt av Kirke- og undervisningsdepartementet. Det ligger utenfor ombudsmannens arbeidsområde å behandle en klage fra et underordnet organ (skolestyret) over at et overordnet organ (departementet) har truffet en annen avgjørelse enn det underordnede organ.»

59.

Klage avvist fordi klagerens rettslige interesse ble ansett å være bortfalt.
(Sak 575/74.)

Et ektepar klaget til ombudsmannen over at fylkesmannen hadde avvist klage over bygningrådsvedtak. De klaget til fylkesmannen over det standpunkt bygningrådet hadde tatt til deres henvendelse vedrørende ulemper ved avkjøring fra bedrift på naboeiendom. Før klagesaken var ferdigbehandlet hos fylkesmannen, solgte ekteparet eiendommen. Fylkesmannen antok da at deres klageinteresse var bortfalt og tok ikke klagen opp til realitetsbehandling. Klagerne hevdet imidlertid at det var av betydning for dem å få fylkesmannens vurdering av saken av hensyn til eventuelt erstatningskrav mot kommunen. Den nye eier

av eiendommen hadde for øvrig tiltrådt klagen.

Ombudsmannen forela klagen for fylkesmannen, idet han anførte:

«Spørsmålet om hvordan klageinstansen skal forholde seg når den opprinnelige klager under klagebehandlingen avhender den gjenstand eller ting som er grunnlaget for hans klage, er det ikke sagt noe om i forvaltningsloven. Det er imidlertid etter min mening ikke uten videre klart at saken da kan avvises av klageinstansen — i alle fall ikke når den nye eier slutter seg til klagen — jfr. prinsippet i rettergangslovens § 65 om at dersom saksøkeren overdrar den rett eller ting saken gjelder, har erververen rett til å overta saken i hans sted slik den da står.

Selv om den opprinnelige klager har solgt eiendommen og han dermed ikke lenger er direkte berørt av det påklagede vedtak, kan dessuten også han ha interesse av å få klageinstansens vurdering av vedtaket — bl. a. av hensyn til et eventuelt erstatningskrav. At en slik interesse ikke skal anses som «rettslig klageinteresse» i relasjon til forvaltningsloven sier seg neppe selv. I forarbeidene til forvaltningsloven (Ot. prp. nr. 38 (1964—65) s. 93) er således antatt at klagerett må være i behold også overfor vedtak der en klage praktisk sett vil være uten betydning fordi det vedtak klagen gjelder, ikke kan endres eller gjøres om. Bakgrunnen var nettopp at det også i slike tilfelle kunne tenkes at «en part vil være interessert i å bringe saken inn for overordnet myndighet, fordi han mener å ha et erstatningskrav mot det offentlige på det grunnlag at vedtaket er ulovlig».

Jeg vil også nevne at selv om — — — har solgt huset, vil en klage fra ham til ombudsmannen over påstått urett fra bygningsmyndighetenes side mens han bodde i — — —, neppe bli avvist her på grunn av manglende partsinteresse.»

Fylkesmannen svarte:

«Fylkesmannen har ved avgjørelsen lagt vekt på at den påståtte ulempe er direkte knyttet til det å bo og/eller det å eie eiendommen. Når klageren har flyttet fra eiendommen er den fysiske ulempen borte. Da klageren samtidig var eier av huset må han likevel sies å ha rettslig interesse qua eier. Dette på grunn av sporadiske skader som måtte bli påført huset samt at sjenanse fra naboen ville kunne redusere eiendommens verdi.

Ved avhendelse har fylkesmannen sett det slik at klagerens rettslige interesse er fullstendig opphørt. Den første del av klagerinteressen opphørte da klageren flyttet og den siste delen, nemlig den økonomiske interessen, må anses opphørt da han solgte huset. Hvorvidt klageren måtte ønske å kreve erstatning for eventuelt tap i forbindelse med salget, må etter fylkesmannens syn holdes atskilt fra sakens forhold til bygningsloven. Selv om klageren gjennom en avgjørelse av klagesaken skulle få fastslått om en ulempe var tilstede eller ikke på et visst tidspunkt i fortiden, kan en ikke se at dette er avgjørende for erstatningsspørsmålet.

Hverken — — — (nabobedriften) eller noen offentlig myndighet er rettslig bundet av en slik avgjørelse. Dette kan bare avgjøres av domstolene som jo pådømmer saken på helt fritt grunnlag. En vil dessuten peke på at det i denne saken ville være spørsmål om erstatningskrav reist mot — — — (nabobedriften) på grunn av ulemper ved bedriften og ikke mot et offentlig organ på grunn av et ulovlig vedtak.»

Spørsmålet om en klage kunne avvises i slike tilfelle, måtte antas å ha en viss generell interesse, og jeg forela derfor saken for Kommunaldepartementet. Jeg viste til det som var uttalt i brevet herfra til fylkesmannen, og pekte spesielt på at det neppe kunne være riktig, som fylkesmannen syntes å ha gått ut fra, at det bare kunne være aktuelt med erstatningskrav mot nabobedriften i saken. Det kunne ikke sees bort fra at klagerne ville reise sak for domstolene og kreve erstatning på det grunnlag at bygningsrådets vedtak var ulovlig.

Kommunaldepartementet opplyste at det tidligere ikke hadde vurdert det spørsmål om klagerett som saken reiste. Spørsmålet måtte avgjøres etter forvaltningslovens bestemmelser, og departementet antok at det i tilfelle burde forelegges for Justisdepartementets lovavdeling. Lovavdelingen opplyste senere, etter henvendelse fra ombudsmannen, at heller ikke avdelingen tidligere hadde hatt til behandling tilsvarende spørsmål om klagerett etter forvaltningsloven.

Spørsmålet om klagerett var uklart. Jeg fant ikke å kunne fastslå at det var en feil av fylkesmannen ikke å realitetsbehandle klagen. Jeg underrettet klagerne om mitt standpunkt, og gjorde samtidig oppmerksom på at det forhold at fylkesmannen hadde avvist klagen, ikke var til hinder for at realiteten i saken kunne påklages til ombudsmannen. (Klagerne er senere kommet tilbake med klage over bygningsrådets behandling og avgjørelse i saken.) Samtidig anførte jeg i brev til Justisdepartementet:

«— — — Etter min mening kan det iallfall i en del slike tilfelle være grunner som taler for klagerett, bl. a. hensynet til å få avklart et eventuelt erstatningsansvar. Jeg nevner i denne forbindelse at det også for det offentlige kan være hensiktsmessig å gi adgang til klagebehandling, idet en del tvister må antas å ville falle bort når klageinstansen kan fastslå at det ikke er gjort feil i underinstansen. Da spørsmålet også har vært oppe i en annen sak her, og antas å ha en viss praktisk interesse, kan det være grunn til å klargjøre det i forbindelse med det arbeid med revisjon av forvaltningsloven som så vidt vites pågår.»

Register over saker, referert i meldingene for 1963—75.

(Henvisningene angir år og side i de trykte meldinger.)*

- Adopsjon*, praksis ved — av stebarn, 70/73.
Advarsel, se *Påtaleunntatelse*.
Aldershjem, foreldelse av krav på betaling for opphold, 73/36.
 pensjonsprisforhøyelse, 72/83.
Alderstrygd, se *Trygdeordninger*.
Allmenninger, oppdyrking av allmenningsområde til fellesbeite, 74/41.
 salg av parsell fra statsallmenning, 72/48.
Allmenningsrett, for nedlagt småbruk, 65/89.
Anbud, anbuders oppfyllelse av vilkår for å kunne inngi —, 68/88.
 behandlingsregler for kommunale anbudsaker, 73/68.
 brudd på kontrakt inngått etter —, 66/29.
 ikke til hinder for at gjenstanden ble gitt bort, 69/72.
 ombudsmannens kompetanse i anbudssaker, 68/88, 68/93, 69/72, 75/84.
 prisstignings betydning for anbudspris, 64/16.
Andelskraftlag, Industridepartementets adgang til å oppnevne interimsstyre i, 66/73.
Ankerett, se *Klagerett*.
Anmeldelse, se *Påtalemyndigheten*.
Ansettelse, se *Tjenestemenn*.
Arbeidshus, se *Tvangsarbeid og Fængselsforhold*.
Arbeidsløsetrygd, se *Trygdeordninger*.
Arbeidsulykke, påtalemyndighetens forhold ved straffeforfølgning etter, 65/34.
Arrestant, midler fratatt — brukt til inndekning av ilagt bot, 65/22.
 politiets forvaring av —'s verdisaker, 63/24.
Arveavgift, se *Avgifter*.
Attføring, se *Trygdeordninger*.
Avgifter, arveavgift, fradrag for betalt — i utlandet, 65/59.
 arveavgift, grunnlaget for beregning av — 73/59.
 bensinavgift, refusjon av — for jordbrukstraktorer, 69/78, jfr. 70/14, 75/67.
 refusjon av — for motorsager tilhørende innsatte, 69/62.
 elektrisitetssavgift til staten, fritagelse for, 71/93.
 kosmetikkavgift, 68/98.
 legal panterett for skatter og avgifter bortfalt da krav ble reist mot ny eier, 73/60.
 merverdiavgift på kraftfóranvisninger, 72/42.
 motorvognavgifter, avgiftsinnfordring og avskilting, 63/15.
 ettergivelse av, biloppbyggingsavgift, 67/53.
 kilometeravgift, 66/68.
 feil utbetaling av registreringsavgift, 66/68.
 omsetningsavgift, av billedhoggerarbeid, 65/89.
 av fraktbeløp, 63/36.
 ettergivelse av, 63/36.
 oversittelse av klagefrist, 65/53.
 på ukeblad, 65/59.
 refusjon av — for skolebygg, 63/51.
 refusjon av etterberegnet — for arbeid utført for vegvesenet, 63/77.
Avgiftsparkering, reglene om —, 72/74.
 underretning om klagerett, 72/74.
Barnebidrag, se *Underholdsbidrag*.
Barnehjem, uheldige forhold ved —, 74/19.
Barnevern, fylkesmannens utsettelse av klagebehandling, 74/62.
Barnevernsnemnd, kompetanse ved krav om besøksrett for besteforeldre, 67/71, jfr. 72/12.
 mangelfull saksbehandling i, 65/27, jfr. 66/10, 67/73.
 mangelfullt tilsyn med barnehjem, 74/19.
 omsorg for barn som overføres til åndssvakeheim, 65/70.
 overtakelse av omsorg for barn, 63/54, jfr. 64/10, 67/73.
Behandlingstid, se *Saksbehandling*.
Bergelønn, etter lov om stranding og vrak, 65/41.
Beslag, se *Politiet og Påtalemyndigheten*.
Besøksrett, for besteforeldre, 67/71, jfr. 72/12.
Betongvarer, kontrollordning for —, 73/69, jfr. 74/15.
Bostøtte, søknadsfrist oversittet p. g. a. uriktig opplysning fra boligkontoret, 75/33.
 unnlatt melding om flytting innen kommunen, 75/32.
 unnlatt melding om minsking av husstanden p. g. a. flytting, 75/31.

*) De tidligere meldinger er: 1963, Dok. nr. 7 (1963—64), 1964, Dok. nr. 6 (1964—65), 1965, Dok. nr. 9 (1965—66), 1966, Dok. nr. 8 (1966—67), 1967, Dok. nr. 7 (1967—68), 1968, Dok. nr. 4 (1968—69), 1969, Dok. nr. 4 (1969—70), 1970, Dok. nr. 4 (1970—71), 1971, Dok. nr. 4 (1971—72), 1972, Dok. nr. 4 (1972—73), 1973, Dok. nr. 4 (1973—74) og 1974, Dok. nr. 4 (1974—75).

Bot,

for beruselse under permisjon eller prøveløslatelse fra tvangsarbeidshus, 65/22, 66/58.

inndrivelse ved trekk i sykepenger, 67/39.

Brannslukningsvann, ansvar for kommune som følge av pålegg om —, 70/87.

Brevsensur, se *Sensur.*

Bureisingsveg, se *Veg.*

Bygnings saker, se også *Strandområder,* lov om planlegging i —,

ansvar for kommune som følge av pålegg eller forslag om,

utvidelse av vannforsyningsanlegg for brannslukningsformål, 70/87.

øket vannledningsdimensjon, 70/90, 71/61. bruksendring av båthus, 75/47.

byggeavstand,

hjemmel for å dispensere fra reglene om —, 69/52, jfr. 70/14.

med samtykke fra naboer, 68/73.

bygge- og delingsforbud forsømt nedlagt, 71/66, 73/49.

bygge- og delingsforbud kan ikke nedlegges i påvente av utarbeidelse av generalplan, 72/62.

byggetillatelse, forskjellsbehandling (forrettingsbygg), 74/78, (dispensasjon fra vedtekt om hytteforbud), 74/79, 74/80, (kloakkforhold), 74/82.

byggetillatelse gitt for tomt som manglet lovlig atkomst, 75/44.

byggetillatelse gjort betinget av sikkerhetsstillelse for fremtidige refusjonskrav, 73/53.

byggetillatelse, uhjemlede avslag på søknad om —, 73/49, jfr. 74/15, 74/82.

bygning i strid med lovens formelle regler kan ikke kreves revet, 63/14.

bygningråd nektet å etterkomme fylkesmannens pålegg om å gi byggetillatelse, 75/38.

bygningrådets kontroll med at veg og kloakk til boligfelt ble anlagt til fastsatt tid, 74/77.

dispensasjon fra hyttebyggeforbud, spørsmål om formannskapet var bundet av tidligere vedtak, 74/24.

dispensasjon fra krav om disponeringsplan for hyttebebyggelse, 70/112, 71/68, 74/80.

dispensasjonssak behandlet av formannskap istedenfor av bygningråd, 70/98.

dispensasjonssak, saksbehandling i —, 74/23.

disposisjonsplan, bygningrådet gjorde ikke søker oppmerksom på at godkjenningsspørsmålet hørte under fylkesmannen, 73/46.

disposisjonsplan for hyttebygging, 74/23.

ekspropriasjon, motregningsadgang når

erstatning og refusjon ikke fastsettes i samme skjønn, 74/95.

forskjellsbehandling i dispensasjonssaker etter strandloven, 67/69.

fradeling av bebygget tomt kan ikke nektes på grunn av manglende kloakk, 71/65.

fradeling av tomt nektet på grunn av kloakkordning, spørsmål om forskjellsbehandling, 74/28.

fradeling av tomt som manget lovlig atkomst, 75/44.

fradeling av tomt. Spørsmål om kloakkordning, 74/26.

fradeling av tomt, uhjemlede vilkår for —, 75/41.

inngjerding av hyttetomt, 75/50.

jordbruksområder, bygningsmyndighetenes kompetanse til å regulere —, forholdet til jordloven, 72/53.

klagebehandling, byggetillatelse kan gis av fylkesmannen som klageinstans, 75/38.

kloakk ikke godkjent av helserådet da byggetillatelse ble gitt, 71/64.

kloakkanlegg, retting av mangler, 75/42.

kloakk- og spillvannsutslipp, mangelfull behandling av klager fra nabo, 71/62.

kloakk, pålegg til tomteeiere om forlengelse av hovedledning for —, 74/30.

kloakkordning, godkjenning av —, trukket tilbake, 75/40.

kloakksystem, spørsmål om annen ordning av —, 74/26.

navovarsel unnlatt, 68/73.

oppsettende virkning av klager, behandling av begjæringer om —, 72/61.

refusjonskrav for allerede eksisterende veg, 75/48.

refusjonskrav for veg og kloakk, ikke beregnet etter bygningslovens regler, 71/37, jfr. 72/12, 73/53.

ved senere utbygging av tilstøtende områder, 71/59.

reguleringsplan, gjenfylling av vassdrag som ledd i gjennomføring av —, 74/95.

stans av byggearbeid, krav om — hører under bygningrådet, når delegasjon etter bygningslovens § 14 ikke er foretatt, 73/51.

«særlig grunn» som vilkår for å fravike vedtekt til bygningslovens § 82, 74/87.

tilbygg, anvendelse av bygningslovens § 78 nr. 1 og § 79, 75/46.

vann- og kloakktilknytning for eldre bebyggelse i Maridalsvannets nedslagsfelt, 72/71.

vanntilknytningsavgift i strid med avtale om opparbeidelse av boligområde, 70/92.

vedtekter til bygningsloven av 1924, spørsmål om gyldigheten av —, 74/30.

vilkår for dispensasjon fra vedtekt, 74/87.

- Daghjemsplasser* ved Rikshospitalet fratatt universitetslønnede tjenestemenns barn, 74/60.
- Delegasjon,*
 av innstillingsmyndighet etter yrkesskoleloven fra fylkesskolestyre til skoleutvalg, 66/11.
 av myndighet fra Forbrukerrådet til sekretariatet, 66/24, jfr. 67/12.
 av myndighet fra politimester til fullmektig, 63/29.
- Dispensasjon,*
 forskjellsbehandling ved — etter lov om byggeforbud i strandområder, 67/69.
 fra ansettelsesregler, 66/23, 69/33.
 fra reglene i husleiereguleringsloven, 67/58.
 fra reglene om byggeavstand etter bygningsloven, 68/73, 69/52, jfr. 70/14.
- Distriktsleges* tjenesteforhold, 64/73.
- Drosjebevilning,* se *Samferdselssaker.*
- Eget tiltak,* enkelte saker tatt opp av —,
 adgang for ungdom under 18 år til ilandføring av rusdrikk, 69/71.
 anbudssaker, spørsmål om behandlingsregler for kommunale, 73/68.
 ankeordning ved godkjenning av farmasøytiske preparater, 63/27, jfr. 64/10.
 ankerett,
 — etter jordlovens § 7, 65/92.
 — for leievognbevillingshavere ved utvidelse av bevillingsantallet, 66/83.
 ansettelse av lektorer i lærerskolen, Kirke- og undervisningsdepartementets kompetanse, 71/17.
 barnehjem, uheldige forhold ved —, 74/19.
 barnetillegg til folketrygdpensjon, utbetaling av —, 74/22.
 barnevernsnemndas omsorg for barn som anbringes i åndssvakehjem, 65/70.
 behandling av ankesaker etter jordloven, 67/41.
 betongprodukter, kontrollordningen for —, 73/69.
 bidragsforskott, utbetaling av, 71/84.
 billighetspensjon for tjeneste under krigen, 70/43.
 bygningsrådenes hjemmel for å dispensere fra reglene i bygningslovens § 70 om minsteavstand til nabogrense, 69/52, jfr. 70/14.
- fengselsforhold,*
 ansvar for skade på innsattes eiendeler, 64/45, jfr. 65/9.
 behandling av saker om utvisning og prøveløslatelse, 69/64.
 brev- og besøksforbud etter fengselslovens § 54, 65/70.
 enromsinnsattes adgang til gudstjeneste i anstalten, 70/59.
- forkynnelse av tiltalebeslutning for varetektsfengslede, 71/73.
 innsattes,
 aversan som vilkår for — permisjon, 70/63.
 — adgang til å disponere private midler utenfor anstalten, 64/78.
 — anonymitet, 68/46.
 registrering av — eiendeler, 67/46.
 — rett til å bruke arbeidspenger, oppjent i annen anstalt, 69/61.
 — ukontrollerte korrespondanse med pårørende, 69/55.
 koordinering av refselsesmyndighet og formen for underretning om refselsesbeslutning, 63/57, jfr. 64/11.
 mottakelse av pakker til de store høytider, 65/60, jfr. 66/10.
 oppsettende virkning av klage over refselsesbeslutning, 72/77.
 «sniffing» i fengselsvesenets anstalter, 66/56.
 varetektsfengslede rettigheter, 68/42.
 varetektsfradrag,
 — etter fengselslovens § 41 og løsgjengerlovens § 28, 69/62.
 — i forbindelse med bruk av rettsmidler, 66/58.
- Forbrukerrådet, kompetanseforholdet til —, 74/50.
- foreleggsskjema ved overtredelse av løsgjengerloven, opplysning i teksten om virkning av vedtakelse, 75/83.
- forkjøpsrett etter konsesjonslovene brukt til utenforliggende formål, 71/49.
- forskottering av underholdsbidrag, forsømler i forbindelse med —, 72/45.
- fri tannbehandling, aldersgrense etter lov om tannrøkt, 67/67.
- helserådsvedtak, spørsmål om tvangsmidler for gjennomføring av —, 75/42.
- hjelpestønad til husmødre til hjelp i huset, 73/38, jfr. 74/14.
- innfordringsgodtgjørelse for underholdsbidrag, foreldelse av og underretning om, 68/62.
- jordlovsaker, spørsmål om klagerett over fylkeslandbruksstyrets svar på forespørsel om eiendom trengs til rasjonaliseringsformål, 73/46.
- Justisdepartementets adgang til å forlenge inndragningstiden for førerkort, inndratt av politiet, 66/85, jfr. 68/11.
- klagebehandling i kontrollkomisjon etter at pasient i psykiatrisk sykehus er utskrevet, 65/91, jfr. 67/12.
- klagebehandling i kontrollkomisjon, skriftlig bekreftelse når klage trekkes tilbake, 74/48.

konfirmasjonsforberedelse, lovens vilkår for —, 69/73.
 konsesjonssaker, spørsmål om et sikrere grunnlag for bedømmelse av søkerens jordbruksfaglige kvalifikasjoner, 71/48.
 kontroll med brev til og fra pasienter,
 — i psykiatriske sykehus, 65/78, jfr. 70/13.
 — i åndssvakehjem, 66/13.
 omkostninger ved appell-legeundersøkelse av sjømenn, 64/73.
 overgangsordning ved iverksettelse av bestemmelsen i lov om sosial omsorg i § 3 nr. 5, 72/82.
 politiets bruk av opplysninger fra tystere, 65/14.
 psykiatrisk sykehus, anvendelse av pasienters trygdemidler til fellesformål, 72/83.
 påtaleunntatelse i forseelsessaker der tilståelse ikke foreligger, 65/36, jfr. 67/11.
 reglene om avgiftsparkering, 72/74.
 saksbehandling,
 behandlingstiden for saker i Kirke- og undervisningsdepartementet, 73/80.
 behandlingstiden for saker i kommunalforvaltningen, 70/116.
 behandlingstiden for trygdesaker hos distriktslege, 71/76.
 behandlingstiden ved anke til Trygderetten, 68/57, jfr. 69/14.
 endring av skjema ved rekvisisjon til Siviltforsvaret, 65/71.
 forhåndsvarsel ved ny vurdering av tidligere tilståtte trygdeytelser etter trygderettskjennelse, 72/37.
 habilitet for ankeinstans som ga uttalelse til underinstans, 65/76.
 journalisering av og kontroll med ekspedisjon av saker, 64/75, jfr. 65/9, 66/9, 67/10.
 oppsettende virkning av klager over bygningrådsvedtak, 72/61.
 underretning om foreldelsesfrist i vegloven § 30 a, 73/57.
 underretning om klageadgang etter tvangslovens § 49, 68/67.
 underretning om resultatet av søknader om skatteettergivelse, 72/39.
 samordning av uførepensjon og sykepenger, manglende regler, 74/74.
 Siviltforsvaret, fordeling av tjenesten på kvinnelige tjenestepliktige, 71/97.
 skatt, krav om returporto ved forespørsler om ligning, 73/65.
 skatt, nedsettelse av skatt ved etterbetaling av trygdeytelser for flere år, 74/75.
 skatt, ulik ligningsverdi for like eiendommer, 75/64.
 skattelettelse for ungdom under utdanning, 69/97.

skrevne regler om,
 beregning av kjøreansiennitet ved drosjebestillinger, 63/55.
 Lønns- og prisdepartementets praksis ved søknad om lønnsforbedring, 67/13.
 praksis i konsesjonssaker, 65/80, jfr. 69/13.
 prinsipielle retningslinjer ved førerprøve for invalide, 64/68.
 sosialskoler, intervjuundersøkelse ved opp-
 tak, 72/89.
 stemmeplikt for medlemmer av ansettelses-
 og innstillingsråd, 72/33.
 straffeporto ved underfrankert tjeneste-
 post, 64/74, jfr. 65/9.
 støtte fra Feriefondet, fordelingen av —,
 68/97.
 søkerlister, offentlighet for —, 71/31.
 tilskott til småhusbygging om vinteren,
 uklarhet i retningslinjene, 74/71.
 tjenestemenn,
 ansettelsesmyndighetens undersøkelses-
 plikt, tjenestemannslovens § 11, 63/48.
 delegasjon av innstillingsmyndighet etter
 yrkesskolelovens § 13, 66/11.
 fribilletter ved NSB for kvinnelige funk-
 sjonærers familie, 64/52, jfr. 66/9.
 partsoffentlighet ved søknad om avanse-
 mentsstilling, 65/68, jfr. 68/11.
 representasjon i ansettelsesråd, 64/37.
 tillegg i ansiennitet for,
 — militær utdanning, 63/22, jfr. 64/10.
 — videreutdanning som lærer, 63/61,
 jfr. 64/11.
 undersøkelse av forholdene ved Statens spe-
 sialskoler for evneveike, 67/78.
 vandelskrav for skipsmaskinistsertifikat,
 68/64.
 yrkesskadetrygd ved plassering i arbeids-
 hjem etter lov om sosial omsorg, 67/61.
Eksamen,
 besvarelse bortkommet, 70/33.
 nektet å gå opp til — i pedagogikk for fag-
 lærer, 64/21.
 spørsmål om gyldighet av, 66/10.
 vitnemål for — hvor besvarelse bortkom-
 met, 70/33.
Eksportrett,
 for frossen fisk, 68/76.
 for kunstig tørket fisk, 64/12.
 saksbehandling ved omlegging av eksport-
 ordningen for iset vintersild, 70/78.
Ekspropriasjon,
 besittelsestagelse før rettskraftig skjønn,
 63/37.
 kraftlinje anlagt uten —, 73/55.
 motregningsadgang når erstatning og refu-
 sjon ikke fastsettes i samme skjønn, 74/95.
 om ulemper ved avståelse av fri grunn,
 70/95.

- statens ansvar for ekspropriasjonerstatning etter oreigningsl. § 25,4 — sen behandling av krav om utbetaling, 71/43.
- Elektrisitetsforsyning*,
abonnet pålagt å bære utgifter til utvendig strømmåler, 75/81.
- Enslige*, Husbankens stønadsregler for leilighet til, 64/53.
- Entreprenører*, utferdigelse av autorisasjonsdokument før vilkårene forelå, 68/88.
- Erstatning*,
etter feilaktig utmålsforretning, 66/16.
etter isgang i regulert vassdrag, 70/46.
for anlegg av kraftlinje, 71/45, 73/55.
for behandling av lærersak, 65/29.
for beslag av fiskegarn, 65/63.
for eiendomsskade påført ved Forsvarets arbeider, 64/15.
for forvaringsansvar, 63/24, 64/45 jfr. 65/9, 65/66, 68/49.
for gjenfylling av vassdrag, 74/96.
for hårdhendt behandling ved anholdelse, 66/14.
for kommunal tjenestemanns enke som falt utenfor pensjonsordning, 73/35, 75/12.
for kort avviklingsfrist ved oppsigelse av kontrakt om betjening av garderobe, 71/36.
for naturskade, 69/45.
for nektelse av å heve minstepris i garantiavtale, 69/90.
for oppflyttingsnektelse ved lærerskole, 71/88, 73/83.
for råteskader på hus oppført etter Boligdirektoratets tegninger, 65/38.
for skade ikke medtatt i skjønnet, 70/46.
for skade og ulempe ved veganlegg, 74/96.
for skade på elevs yttertøy ved hærverk på skole, 74/43.
for tap av sau p. g. a. slagbjørn, 70/81.
for tapt inntekt under befalskurs i Sivilforsvaret, 68/15, jfr. 69/13.
for uberettiget avskilting av motorvogn, 63/15.
for uberettiget oppsigelse, 68/36, jfr. 69/14.
for uhjemlet påbud om at lensmannsbetjent skulle ta bolig på tjenestestedet, 72/25 og 73/13.
for ulovlig slaktet rein, 68/75.
for utenforliggende hensyn i ansettelses-sak, 69/88.
for utvidelse av veg, 69/95.
for vannskade etter oppfylling av vegbane, 64/71.
for veggrunn, 75/73.
- Erstatningskrav*, avslag på — ikke enkeltvedtak, 71/35.
- Fangeerstatning*, for politiske fanger, 64/34.
- Fanger*, se *Fengselsforhold*.
- Farmasøytiske preparater*, godkjenning av, 63/27, jfr. 64/10.
- Fartsområde*, begrensning av — for sjømenn, 63/33.
- Fengselsforhold*, se også *Tvangsarbeid*,
brev til innsatt kommet bort. Brevjournal ikke ført, 73/77.
enromsinnsattes adgang til gudstjenester, 70/59.
dokumentinnsyn i henhold til offentlighetsloven nektet uten tilstrekkelig grunn, 73/74.
fengselsmyndighetenes svar på brev fra innsatte i utenlandske fengsler, 70/57.
forkynnelse av tiltalebeslutning for varetektsfengslede, 71/73.
fullbyrding i Norge av dansk dom, 65/67.
gudstjeneste for enromsinnsatte, 70/59.
innsatte,
anonymitet overfor utenforstående, besøk i fengslet, 68/46.
fotografering av —, 67/51.
arbeidslønn,
rett til bruk av — opptjent i annen anstalt, 69/61.
trekk i — til betaling av fjernsynsapparat i forlegning, 67/46.
aversan/antabus som vilkår for permisjon, 70/63.
besøksforbud,
mangelfull begrunnelse av —, 74/45.
på lørdager og søndager, 65/87, jfr. 67/12.
varigheten av — etter rettens beslutning, 65/70, jfr. 67/11.
brevkurs, støtte til, 69/59.
fellesskapsbehandling, 63/39.
gaver fra innsatte til deres nærmeste, 67/45.
hygieniske forhold, 63/39, 65/72, jfr. 67/12.
klager over refselsler, spørsmål om oppsettende virkning, 72/77.
klager over refselsler, avgjørelse av spørsmål om oppreisning for oversittelse av klagefrist, 73/73.
klagerett til ombudsmannen, 66/71.
korrespondanse,
med innsatte i andre anstalter, 70/57.
med ombudsmannen, 63/20.
ukontrollert med pårørende, 69/55.
tilbakeholdelse av brev til innsatt, 69/56, 73/76.
tilbakeholdelse av brev til innsatt, saksbehandling, 72/78.
kosthold, (kaffe) 64/44.
lufting av — på Fengselspsykehusets vaktstall, 65/45.
medisinske forhold,
legekontroll, 67/50.

- medisintildeling, 67/48.
 smittefare, 65/72, jfr. 67/12.
 overføring til arbeidshus, 64/44.
 pakker, adgang til å motta, 65/60, jfr. 66/10.
 portoutgifter, 66/70.
 private eiendeler,
 erstatning for skade på, 64/45, jfr. 65/9.
 manglende registrering, 64/46, 67/46.
 penger bortkommet under transport, 68/49.
 private midler, bruk av — til formål utenfor anstalten, 64/48, 65/78, 67/45.
 refselse, klagerett til Kongen over Fængselsstyrets beslutning om — og om å nekte oppreisning for oversittelse av klagefrist, 73/73.
 refselsler, direktørs utøvelse av refselsesmyndighet, koordinering med Fængselsstyrets avgjørelse, underretning til innsette, 63/57, jfr. 64/11.
 refselsler, oppsettende virkning av klage over, 72/77.
 rusdrikk, tilintetgjort, 68/50.
 sikkerhetstiltak, bevegelsesfrihet og isolasjon, 63/39, 64/43.
 «sniffing» i anstaltene, 66/56.
 søknader,
 endring av sikringsform, 65/77.
 prøveløslatelse fra Ungdomsfengslet, 68/47.
 underretning ikke gitt om avslag på søknad om prøveløslatelse, 64/50.
 tidsskrifter m. v., adgang til å motta, 70/57.
 tilsagn, betydning av tidligere — om innleggelse på sykehus uten vakt hold, 65/88.
 tobakksrøyking, adgang til fyrstikker og røykesaker, 64/47.
 underretning,
 om Fængselsstyrets avgjørelse i klagesak, 65/81.
 om refselsesbeslutning, 63/57, jfr. 64/11.
 prøveløslatelse av utlending — forhold til utvisningssak, 69/64.
 soningsavbrudd, forhold som kan betinge, 68/48.
 tjenestemenn,
 kostgodtgjørelse for lærer ved kurs i fængselsanstalt, 72/28.
 oppsigelse av vaktmester ved hjelpefængsel, 64/18, jfr. 66/8.
 tjenestemann gitt valg mellom å søke avskjed eller bli avskjediget, 66/61.
 tjenestemanns taushetsplikt, 64/44.
 varetektsfængslede, se også *Varetektsfra- drag*.
 dødsfall etter varetektsopphold, 67/47.
 fengslet ut over fastsatt frist, 67/44.
 innkjøpsordningen for, 65/90, 68/42.
 tipping for, 68/42.
 varigheten av besøks- og brevforbud etter fængselslovens § 54, 65/70, jfr. 67/11.
Fængslingskjennelse, når sak er sendt forhørsretten til pådømmelse, 64/48.
Feriefondet, støtte til turer for pensjonister, 68/97.
Festekontrakt, oppsigelse av, 71/70.
 på statsgrunn i Finnmark, 64/17, jfr. 65/8.
 vegrett over naboeiendom, 72/46.
Fiskeeksport, se *Eksporett*.
Fiskefartøy, kondemneringstilskott for, 63/11, 63/49.
Flyktninger, reisebevis for — og politisk asyl, 70/68.
Flyplass, se *Lufthavn*.
Flystøy, se *Lufthavn*.
Flyttsamer, egne skolekretser for flyttsamer ikke i samsvar med lov om grunnskolen, 73/83.
Forbrukerrådet,
 adgang til å gi uttalelser om juridiske spørsmål i partstvist, 66/24.
 delegasjon av myndighet og instruks til sekretariatet, 66/24, jfr. 67/12.
 kompetanseforholdet mellom ombudsman- nen og —, 74/50.
 offentliggjørelse av navn på firmaer som ikke svarer på henvendelser, 72/90.
Forbrukerrapporten, misvisende oppslag i —, 74/99.
Foreldelse,
 av krav på betaling for opphold på aldersheim, 73/36.
 innsigelse om — frafalt, 70/77.
Foreldremyndighet, se *Barnevernsnemnd*.
Forelegg,
 etter folkeskoleloven utenfor ombudsman- nens kompetanse, 70/37.
 omgjøring av —, etter lov av 9. juli 1948 nr. 3, 63/63.
Foreleggsskjema, ved overtredelse av løsgjengerloven, opplysning i teksten om virk- ning av vedtaket, 75/83.
Forkjøpsrett,
 etter jordloven, se *Jordlovssaker*.
 etter konsesjonslovene, se *Konsesjon*.
 etter lov 25.6.1965 nr. 4 forspilt ved passivi- tet, 71/52.
 for kommunen til tomter,
 rettens anvendelse ved overdragelse av erstatningstomt, 74/34, 75/12.
 vedtak truffet av formannskapet i med- hold av kommunel. § 22, 75/69.
Formannskap,
 tidsvilkår for anvendelse av kommunel. § 22, 75/69.

Forpleiningsgodtgjørelse for sinnssyke, 64/66.

Forskjellsbehandling, se *Saksbehandling*.

Forsvaret, gjennomføring av opprykk etter justerings- og normeringsforhandlinger, 66/29, 68/30, 73/23.

Forsvarets skoler,

ansettelsesvilkår var til hinder for at lærer ble overført til kontorarbeid med vesentlig lengre bunden arbeidstid, 72/17.
ansiennitetstillegg i sivil stilling for utdanning ved, 63/22, jfr. 64/10.

Forvaltningsvedtak, se også *Omgjøring og Utenforliggende hensyn*.

annullering av — gitt i strid med lovens betingelser, 67/40.

bevillingshavers oppsigelse av drosjebevilgning tilbakekalt for sent, 69/46.

betydning av forhåndstilsagn, 65/56, 65/88.
bygningsråds pålegg om nedrivning stiftet ikke rett for nabo, 63/14.

forsvarlig vurdering ikke foretatt, 71/71.

spørsmål om fremtidig godkjenning av fylke av reguleringsplan som vilkår for konseksjon, 70/49.

virkning av uklarhet i, 65/43, 69/18.

Forvaringsansvar, se under *Erstatning*.

Fribillett, ved Norges Statsbaner for kvinnelige funksjonærers familie, 64/52, jfr. 66/9.

Frihetsberovedes, rett til ukontrollert brevveksling med ombudsmannen, 63/20.

Friluftsområde, overenskomst om erverv av —, 74/42.

Fri sakførelse,

etterbevilling nektet i farskapssak etter frifinnelse, 68/99.

i sak om gyldighet av oppsigelse, 64/18, jfr. 66/8.

i sak om omgjøring av vedtak om billighetspensjon, 70/108, jfr. 71/15.

Fylkeslandbruksstyre, se også *Jordlovssaker*, adgang til å avgi ikke foreskrevet uttalelse i konsesjonssak, 64/25.

ankerett over vedtak av, 65/92.

medvirkning til å få i stand kjøp av tilleggsjord, 66/83.

om adgangen til å omgjøre eget vedtak, 67/42, jfr. 68/12, 69/48.

underretning til parter om vedtak i jordfordelingssak, 65/92.

Førerkort, se *Motorvogn*.

Godkjenning, inkompetanse ikke avhjulpet ved senere —, 64/29.

Habilitet, se *Saksbehandling*.

Handelsbrev, frigivelse av, 63/19.

Helserådsvedtak,

tvangsmidler for gjennomføring av —, 75/42.

Herredsaagronom,

irettesettelse og advarsel for tjenesteforømmelse, 68/76, jfr. 69/14, 69/78.

Heimevernsbladet, kompetanseforholdet mellom redaktøren for — og Generalinspektøren for HV, 65/47.

Hjemfallsrett, kollisjon mellom — og avtalt tilbakefallsrett, 70/45.

Husbanklån,

søknad innsendt etter at byggearbeid var påbegynt, 75/35.

Husleie, i kommunal bolig øket med tilbakevirkende kraft, 74/57.

Husleieregulering, se også *Pristakst*,

fordeling av leien på lokaler i to byggetrinn, 67/54.

partsoffentlighet i sak om —, 67/58.

spørsmål om garasjeleie var unntatt fra husleiereguleringsloven, 63/99.

vurdering av renteutgifter, 67/54.

Håndverksbrev,

oppbevaring av, 63/37.

overføring til annen kommune, 63/37.

Importnektelse, for potetstivelse, gjort gjeldende for allerede inngått kontrakt, 73/71.

Inndragning, av ulovlig merpris,

til fordel for kjøper, 63/63.

til fordel for staten, 67/30.

Innsatte, se *Fengselsforhold*.

Invalditet, betydningen av — ved førerkort for offentlig personbefordring, 64/68.

Jorddyrkingstilskott, i strid med regler for, 70/84.

Jordlovssaker,

ankerett ved vedtak om tildeling av tilleggsjord, 65/92.

bortforpaktning av jord som eieren ikke holdt i hevd, 74/88.

bygningsmyndighetenes kompetanse til å regulere jordbruksområde, 72/53.

forkjøpsrett,

anke over forkjøpsvedtak bør forelegges for motpart, 67/41.

— bare hvis frivillig avtale ikke kommer i stand, 65/82.

anmodning til ombudsmannen om å undersøke praksis i saker om bruk av —, 74/103.

forespørsel om eiendom trengs til rasjonaliseringsformål, 73/46.

fristen for forkjøpsvedtak etter lovens § 13,

bør tilsi behandling av forkjøpsrett før fristen går ut, 65/91, 72/52.

er bindende også for Landbruksdepartementet, 67/42, jfr. 68/12.

når fylkeslandbruksstyret omgjør forkjøpsvedtak etter klage, 75/61.

utgangspunktet for beregning av —, 65/91, 66/83, 71/51.

omgjøring av eget vedtak om — hadde ikke fylkeslandbruksstyre adgang til, 67/42, jfr. 68/12, 69/48.

- omgjøringsadgang og partsstilling, 73/44.
 ukklarhet om den fremtidige bruk av eiendommen, 74/90.
- fradelingssak, miljømessig hensyn, 72/63, 75/60.
- fradelingssak, velferdshensyn, 75/60.
- klagerett over fylkeslandbruksstyrets svar på forespørsel om en eiendom trengs til rasjonaliseringsformål etter jordl., 73/46.
- rasjonaliseringstiltak,
 fylkeslandbruksstyres og jordstyres plikt til medvirkning til å få i stand rasjonaliserings salg på frivillig basis, 66/83.
 — ikke hindret av klausul i skjøte, 63/70.
- jordsøkers alder og familieforhold av underordnet betydning, 66/83.
- underretning til parter om vedtak i jordfordelingssak, 65/92.
- Juridisk bistand*, utgifter til — i forvaltnings sak, 63/26, 65/29, 69/91.
- Kgl. resolusjon*,
 fornærmedes klagerett til Kongen over avgjørelse av Riksadvokaten, 64/18.
 ordning istandbrakt ved —, brakt til opphør ved beslutning i regjeringskonferanse, 65/57.
- Kirke*, forbud mot bebyggelse nær —, 67/37.
- Kirke, den norske*,
 avvisning av faddere, 73/67.
 konfirmantforberedelse, 69/73.
- Kirkegård*, urnenedsettelse etter omregulering av, 67/63.
- Kirke- og undervisningsdepartementet*, saksbehandlingstiden i —, 73/78, 73/80.
- Klagefrist*,
 etter strandlovens § 4, 69/54.
- Klagerett*,
 over vedtak av fylkeslandbruksstyre, 65/92.
 over vedtak om øking av bevillingsantall, 66/83.
- til Kongen,
 over Justisdepartementets unnlattelse av å gjøre ansvar gjeldende overfor advokat, 64/18.
 over Riksadvokatens henleggelse av anmeldelse, 64/18.
- til ombudsmannen,
 for saksbehandler hvis forslag ikke er fulgt, 69/32.
 for underordnet forvaltningsorgan hvis avgjørelse er endret, 74/100, 75/84.
 fra kommuner, 69/67, 69/69, 69/77.
- Kommunale tjenestepensjoner*, se *Pensjonsordninger*.
- Kommunes tomtsalg*,
 prisfastsetting, 75/36.
- Kommunesammenslutning*, tjenestemanns stilling ved —, 71/29, 71/30.
- Kommunevalg*, fremgangsmåten ved stemmegivning, 64/25.
- Kompensasjon*,
 i krav på stats- og kommunetilskott, 70/106.
 i lønn, 65/86, 70/32.
 i skattetilgodehavende, 69/96, 71/37, jfr. 72/12.
- Kompetanse*,
 manglende — ikke avhjulpet ved senere godkjenning av rett myndighet, 64/29.
 se også *Ombudsmann, Saksbehandling*.
- Kompetanseforhold*, mellom redaktøren for Heimevernsbladet og Generalinspektøren for HV, 65/47.
- Kondemneringstilskott*, for fiskefartøyer, 63/11, 63/49.
- Konfirmantforberedelse*,
 forholdet mellom det obligatoriske kurs og frivillig tilleggsundervisning, 66/64, 69/73, jfr. 71/14.
 lovens vilkår for omlegging av undervisningen, 69/73, jfr. 71/14.
- Kongen*, klage til — etter regjeringsinstruksens § 5, nr. 2, 64/18.
- Konsesjon*, se også *Samferdselssaker*,
 allmenninger, salg av parsell fra statsallmenning undergitt konsesjonsplikt, 72/48.
 avslag på søknad om — omgjort etter selgerens død uten at saken var forelagt arvingene, 66/66.
 avslått på mangelfullt grunnlag, 65/24, jfr. 66/10.
 forkjøpsrett etter konsesjonslovene brukt til utenforliggende formål, 71/49, jfr. 72/12.
 hjemfallsrett,
 kollisjon mellom — og avtalt tilbakefallsrett, 70/45.
 kjøpesummens betydning i konsesjonssak om jordbrukseiendom, 71/48.
 konsesjonsplikt, tidspunktet for ervervet avgjørende for om — forelå, 74/38.
 overdragelse av resteiendom som vilkår for å opprettholde konsesjon på den øvrige del av eiendommen, 71/46.
 praksis i konsesjonssaker som gjelder dyrket mark, skog eller fjellstrekninger, 65/80, jfr. 69/13 og 74/13.
 på dyrket mark til hyttetomt, 64/25.
 på heistrekning, 64/26.
 på jordbrukseiendom, 63/53, 65/24, jfr. 66/10, 66/66, 69/50, 70/49, 70/54, 71/48.
 salg av søkerens andre eiendommer uten betydning for —, 69/50.
 spørsmål om fremtidig godkjenning av fylke av reguleringsplan som vilkår for —, 70/49.
 søknad om — stilt i bero
 på grunn av odelsløsningssak, 75/61.
 på grunn av tvist mellom sameiere i bortfesteområdet, 74/39.

- yrkesmessig tilknytning og kvalifikasjoner som grunnlag for avgjørelsen i konsekssonssaker om jordbrukseiendommer, 71/48.
- Kontrakt,*
brudd på — p. g. a. misforståelse av anbud, 66/29.
fortolkning av — med kommune, om interessenttilskott til veg, 70/103.
om oppføring av forstøtningsmur, 70/93.
fortolkning av — med Norges Statsbaner om uttak av grus, 74/92.
fortolkning av kontrakt om villreinjakt i statseiendom, 75/79.
oppsigelse av — med kommune om betjening av garderobe, 71/36.
- Kontrollkommisjoner, se Psykisk helsevern.*
Kraftlag, se Andelskraftlag.
Kraftledning,
anlagt uten hjemmel, 73/55, jfr. 74/15.
ansvar for ulemper, 70/95.
erstatning ved anlegg av —, 71/45.
valg av trasé, 63/37.
- Krigsmedalje,* ordning med utdeling av —, ved kgl. resolusjon, opphørt ved beslutning i regjeringskonferanse, 65/57.
- Krigsskole,* ansiennitet for befal utdannet ved, 63/22, jfr. 64/10.
- Legehonorar,*
etterbetalt tross delvis foreldelse, 70/77.
- Legeundersøkelse,*
dekning av omkostninger ved — av sjømenn, 64/73.
pasients krav på opplysninger, 63/23, 63/33, 63/53, 68/59.
pasients krav på tilbakelevering av egne optegnelser etter psykiatrisk observasjon, 63/53.
ved innleggelse i psykiatrisk sykehus, 63/79, 63/80.
- Leievognbevilning, se Samferdselssaker.*
Lufthavn, støyregler for Oslo lufthavn ikke overholdt, 71/94.
- Lensmann, se Politi.*
Los,
fartstidsberegning for kyst-, 63/35.
søkeres alder ved optak av -læringer, 69/35.
- Lotteritillatelse,* ikke gitt til fritidsvirksomhet, 68/94.
- Lovendring,*
ved avgjørelse om fritak for arveavgift, 65/59.
ved avgjørelse om skattenedsettelse av billighetsgrunner, 63/13.
- Lærere, se også Tjenestemenn og Skole,*
ansettelse,
av lektor uten kunngjort fagkrets og ikke innstilt, 70/39.
av lektorer i lærerskolen, Kirke- og undervisningsdepartementets kompetanse, 71/17.
av lektorer ved teknisk skole — kompetansefordelingen mellom Kirke- og undervisningsdepartementet og skolens styre, 71/19.
av rektor i yrkesskole, spørsmål om det var bygget på uriktig oppfatning av søkers kompetanse, 74/53.
av skoleinspektør etter kommunesammenlutning, 71/29.
av skolestyrer i kombinert barne- og ungdomsskole; departementets tilsettingskompetanse, 72/14.
av skolestyrer, spørsmål om forbigåelse, 72/13.
av søker med mindre enn 4 års tjeneste ved annen skole, 70/16.
av timelærer i ungdomsskolen, 68/23.
i privat gymnas, departementets godkjennelsesmyndighet, 73/20.
engasjement som timelærer ved høgskole ikke fornyet, 68/68.
etter 1. juni i ansettelsesrådet, 70/16.
innstillingsmyndighet ved — i yrkesskole, 66/11.
i adjunktstilling av søker til lektorstilling, 71/15.
i lærerstilling av søker til adjunktstilling, 73/22.
krav om erstatning p. g. a. behandling av ansettelsessak, 70/41.
legeattest, søker tilsidesatt p. g. a. betinget —, 74/50.
mangelfull orientering til søker av midlertidig faglærerstilling, 71/20.
mangelfullt faktisk grunnlag for —, 69/84.
mangelfull underretning om at ansettelse var midlertidig, 73/17.
om lærer ved spesialskole var fast ansatt eller konstituert, 65/43.
om lærer ved ungdomsskole var tilsatt som faglærer i full post, 70/26.
om reservasjoner og forbehold ved søknad, 68/20.
oversett at søknad omfattet to stillinger, 71/19.
partsoffentlighet i sak om, 70/20, 72/13.
spørsmål om forbigåelse ved — i yrkesskole, 65/29, 68/20.
søker tilsidesatt på grunn av betinget legeattest, 74/50.
teologers — i lektorstillinger i lærerskole, 70/34.
utenforliggende hensyn ved —, 69/84.
ansettelsesvilkår var til hinder for overføring av lærer til kontorarbeid med vesentlig lengre bunden arbeidstid, 72/17.

- avskjedssak, skoledirektørs behandling av, 70/37.
- disiplinærsak,
lærer kritisert på utilstrekkelig grunnlag, 65/29.
saksbehandlingen i — mot lektor, 69/29.
- faglærerkompetanse, spørsmål om forskjellsbehandling, 70/14.
- ferie, rett til — for lærerskoleinspektør som var syk i skoleferien, 72/16.
- feriegodtgjøring for,
i yrkesskolen, 69/22.
ved sentralskole, 69/81.
- flyttegodtgjøring for lærer i yrkesskole, 68/71.
- førskolelærerutdanning, 74/47.
- godtgjøring,
for ekstraundervisning uten at det var gitt bevilgning til slike utgifter, 69/93.
for samlingsstyrer for flytting av samling, 70/117.
for skolestyrers inspeksjon og undervisning, 67/18.
- husleie i kommunal bolig øket med tilbakevirkende kraft, 74/57.
- kandidat nektet å gå opp til eksamen for faglærere, 64/21.
- lektorkompetanse, 73/21.
- lønn,
for juli måned til timelærere ved omlegging av skoleåret, 73/19.
under militærtjeneste for lærer uten godkjent utdanning, 71/27.
under svangerskapspermisjon, 72/16, 75/21.
under sykdom for midlertidig ansatt, 73/17.
- lønnsansiennitet,
betingelsene for opptjening av — i gymnas, 68/17.
for lektors tjenestetid i privat virksomhet, 69/20.
ved overgang fra annen statsstilling, 63/66, 65/51.
under videreutdanning, 63/31, jfr. 64/11.
utgangspunktet for beregning av —, 67/14.
- lønsberegning,
for faglærer i full post uten fullt timetall i faget, 70/26.
hjelpelærers ekstratimer ved universitetet etter bistillingsregulativet, 71/24.
for søker til lektorstilling som var blitt ansatt i adjunktstilling, 71/15.
for timelærere etter bistillingsregulativet, 66/32.
overtidsbetaling for rektor ved navigasjonsskole, 63/36.
skoledirektørs plikt til medvirkning, 64/23.
- under videreutdanning, 63/61, jfr. 64/11.
ved endring av lønnsregulativet før tiltredelsen, 63/73, 66/36.
- lønnsendring,
betydningen av — før tiltredelse, 63/73, 66/36.
manglende underretning om, 64/22.
tidspunktet for omberegning,
av godtgjøring for ekstratimer ved Luftkrigsskolen, 66/35.
ved tilstått bedret lønnsstatus, 67/13, 70/28.
- lønnstrekk for skyldig strømvavgift, 74/56, 75/12.
- oppsigelse,
fra midlertidig stilling ved spesialskole, 68/25.
fra timelærerstilling ved spesialskole, 73/14.
i prøvetid av midlertidig ansatt faglærer ved yrkesskole; kompetansefordelingen mellom departementet og skolens styre, 71/21.
- oppsigelsesfrist for,
midlertidig realskoletimelærer, 66/41.
midlertidig stilling ved spesialskole, 68/25.
- stipend,
for videreutdanning, 63/71, 69/80, 71/28.
tilbakebetaling av — for lærer som sluttet, 69/80.
- svangerskapspermisjon for ektemann, 75/22.
svangerskapspermisjon, lønn under —, 72/16, 75/21.
- timelærere i faste stillinger antatt å gå inn under tjenestemannsl., 73/14.
- timelæreres rett til jullønn ved omlegging av skoleåret, 73/19.
- timelærergodtgjøring ved Sjøkrigsskolen etter bistillingsregulativet, 66/32.
- tjenestefrihet for videreutdanning,
opptjening av alderstillegg under, 63/61, jfr. 64/11.
utbetaling av alderstillegg under, 71/26.
- tjenestefrihet etter hustrus nedkomst, 75/22.
- undervisningskompetanse,
krav om — p. g. a. uklarhet i skoleplan og mangelfull orientering fra Lærerutdanningsrådet, 68/65, jfr. 70/13.
meddelt på grunn av forhåndstilsagn av Lærerutdanningsrådet, 65/56.
som faglærer i ungdomsskolen, 68/65, jfr. 70/13.
spørsmål om — og lønn som lektor, 66/37.
- undervisningsplikt for hjelpelærer ved universitet, 71/24.
- utdanningskrav for styrer i kombinert barne- og ungdomsskole, 72/14.
- utdanningsopprykk, etter tilsagn som bygget på feil fra departementet, 70/18.

Lærerskole, se Skole.

- Meravgift av frimerkesendinger fra utlandet*, 74/76.
- Motorvogn*,
avgiftsinnfordring og avskilting, 63/15, 66/68.
avskilting og borttauing av parkert bil, 63/65.
ettergivelse av kilometeravgift, 66/68.
førerkort,
annullering av, 67/40.
behovsattest for døve, 66/86.
inndragning av, 63/29, 66/85.
inndragningstiden forlenget etter klage, 66/85, jfr. 68/11.
invalids — for offentlig personbefordring, 64/68, jfr. 67/10.
spørsmål om utgifter ved borttauing av — kunne belastes eieren, 65/64.
- Motregning*, se *Kompensasjon*.
- Musikk lærere*, gruppering av — i telefonkatalogen, 63/30.
- Nabovarsel*, ikke gitt av kommune ved oppføring av søppelforbrenningsanlegg, 70/99.
- Navn*,
bevilling for barn av fraskilte foreldre til å anta stefars —, 67/72.
valg av slekts—, 65/55.
- Nedsettelse*, se *Ettergivelse*.
- Nordmarksavtalen*, 72/54.
- Norges Råfisklag*, vilkår for godkjennelse av fiskekjøpere, 74/102.
- Norges Statsbaner*,
fribillett for kvinnelige funksjonærers familie, 64/52, jfr. 66/9.
reklameavtale ikke fornyet, 69/70.
- Norsk Rikskringkasting*,
ombudsmannens kompetanse med hensyn til programvirksomheten, 73/65.
valgprogrammene foran Stortingsvalget, 73/65.
- Offentlighet i forvaltningen*,
dokumenter i forbindelse med forhandlinger om avtale om friluftsområder i Nordmarka, 72/54.
liste over skolelever som hadde fått reisetilskott, 73/82.
notater fra psykologs besøk i kursted, spørsmål om fremleggelse for styresen, 75/27.
skjemaer brukt av fengselsmyndighetene til innhentelse av erklæringer fra innsatte, 73/74.
søkerliste, 71/31, 75/18.
- Ombudsmann, Stortingets — for forvaltningen*, se også *Klagerett*,
anmodning til ombudsmannen om å ta opp av eget tiltak
praksis i forkjøpsaker etter jordloven, 74/103.
praksis i regressaker etter folketrygdloven, 74/105.
brevveksling med innsatte, 63/20.
forholdet mellom ombudsmannskontrollen og høyere forvaltningsorganers plikt til å føre tilsyn med underordnede organer, 73/8.
forholdet til Ombudsmannen for Forsvaret, 69/7.
klage til — ikke oppsettende virkning, 63/48, 64/26.
klagerett til — for skolestyreformann som ble satt til side ved omvalg, 75/70.
kompetanse, overfor,
avgjørelse av kommunalt organ, 67/18, 67/69.
barnevernkantors rapport til utenlandsk domstol, 71/93.
domstolene, 64/26, 64/48, 67/51, 70/37.
Førbrukerrådet, 72/90.
fylkeskommune, 65/61.
Hovedorganisasjonenes sykelønnsutvalg, 73/65.
Landbruksdepartementets avgjørelse av klage fra kommune om plassering av bolig for tjenestemann, 69/77.
Norsk Rikskringkastings programvirksomhet, 73/65.
Reisetrafikkforeningen for Oslo og Omegn og Turistsjefen i Oslo, 69/70.
Riksrevisjonen, 68/88, 68/93, 69/72, 75/84.
saksbehandler har ikke klagerett over forvaltningsorgans avgjørelse, 69/32.
Sosialdepartementets avgjørelse av tvist mellom kommuner etter lov om sosial omsorg, 69/69.
Stortinget, 63/18, 63/21, 63/24, 63/39, 63/51, 64/11, 64/12, 64/28, 64/53, 68/55, 70/43.
Styret for sluttvederlagsordningen, 71/92.
kompetanseforholdet til Forbrukerrådet, 74/50.
kritikk over klage til —,
fra fengselstjenestemann over innsattes, 66/71.
fra kommunekantorsjef over lærers, 71/28.
fra ligningssjef over skattyters —, 74/49.
fra polititjenestemann over anmelders, 64/50.
fra skoledirektør over lærers, 64/23.
uriktige opplysninger til —, 71/85.
- Omgjøring*,
av ansettelse etter,
at melding var mottatt, 70/40.
tiltredelse, 64/35.
av avslag på søknad om konsesjon etter selgerens død uten at saken var forelagt arvingene, 66/66.
av begunstigende forvaltningsavgjørelse,

- 66/89, 67/61, 68/12, 69/48, 69/94, 72/64, 75/40.
- av forelegg etter lov av 9. juli 1948 nr. 3, 63/63, 67/30.
- av førerkort utferdiget i strid med lovens betingelser (annullering), 67/40.
- av godkjenning av kloakkordning, 75/40.
- av inndragningstid for førerkort, 66/85, jfr. 68/11.
- av samtykke til dobbeltstilling, 67/21.
- av tilsagn om leilighet, 69/94.
- av tilsagn om utdanningsopprykk for faglærere, 70/18.
- av vedtak om at kommune skulle kjøpe eiendom til friluftsmål, 72/65.
- av vedtak om billighetspensjon, 70/108, jfr. 71/15.
- av vedtak om kloakkanlegg, 69/53.
- av vedtak om krigspensjon, 67/60.
- av vedtak om tildeling av kommunal tomt, 72/64.
- av vedtak om tomtepris, 72/68.
- fylkeslandbruksstyres adgang til — av eget vedtak, 67/42, jfr. 68/12, 69/48.
- overordnet forvaltningsorgans vedtak om —, omgjort etter klage, 68/12.
- Omkostninger,*
- til juridisk bistand, 63/26, 65/29, 69/91.
- ved appell-leges undersøkelse, 64/73.
- ved takstforretning etter reindrifstloven, 66/15.
- ved voldgiftsskjønn, 75/73.
- Omsetningsavgift,* se *Avgifter.*
- Opplysningsvesenets fond,* frafallelse av klausul på eiendom kjøpt av —, 67/64.
- Oppsigelse og ordensstraff,* se *Tjenestemenn.*
- Overformynderi,* forvaltning av midler innsamlet etter bedriftsulykke, 72/44.
- Partsoffentlighet,* se *Saksbehandling.*
- Passnektelse,* 67/37, jfr. 68/12.
- på grunn av skyldig underholdsbidrag, 73/86.
- Passivitet,* kommunes — i forkjøpssak, 71/52.
- Pensjonsordninger,*
- duplikatkort når postgirokort er kommet bort, 67/53.
- kommunal pensjonsordning, utilstrekkelig grunnlag for å holde en tjenestemann utenfor, 70/109, jfr. 72/12.
- Krigspensjoneringen, omgjøring av vedtak om pensjon, 67/60.
- pensjoner av statskassen, godskriving av krigstjeneste, 70/43.
- utenfor ombudsmannens kompetanse, 68/55, 70/43.
- Pensjonsordningen for statens arbeidere, forskjellsbehandling ved beregning av pensjonsgivende tjenestetid, 64/56.
- mangelfulle opplysninger om pensjonsgivende tjenestetid, 64/57.
- Pensjonstrygden for sjømenn, beregning av fartstid for kystlos, 63/35.
- etterbetaling ved endring av pensjonsgrunnlaget, 63/14.
- Pensjonstrygden for skogsarbeidere, frist for krav om godskriving av premieuker, 63/26, 68/54.
- samordning,
- av fiskerpensjon og hustrus uførepensjon av folketrygden, 73/37.
- av tjenestepensjoner, 63/20, 64/56.
- av tjenestepensjon og alderstrygd, 63/20.
- Statens pensjonskasse,
- etterbetaling av pensjon ved omregning etter nye regler, 65/87.
- godskriving av midlertidig tjeneste i innlemmet stilling, 68/55.
- karenstid, utgangspunkt for, 64/57.
- overføring til — av pensjonist fra annen pensjonsordning, 69/39.
- pensjonsinnskott, spørsmål om tilbakebetaling etter pliktjeneste, 63/11.
- vedtak om billighetspensjon kunne ikke omgjøres, 70/108, jfr. 71/15.
- Pliktjeneste,* for tannleger, innskott i Statens pensjonskasse, 63/11.
- Politiet,* se også *Påtalemyndigheten* og *Tjenestemenn,*
- anholdelse,
- hårdhendt fremgangsmåte ved —, 66/14, 67/35.
- mangelfull registrering ved —, 70/65.
- personforveksling ved —, 66/14.
- anmerkning om irettesettelse av tjenestemann på rullebladet som ordensstraff, 66/50.
- avansementskurs som vilkår for opprykk til førstebetjent, 67/33, jfr. 68/12.
- avskilting av motorvogn, 63/15, 63/65.
- begrunnelse av uttalelser i skjenkerettsaker, 66/78.
- behandlingsregler ikke fulgt ved inndragning av kjøreseddel, 69/65.
- beslag uten rettens samtykke, 65/63, 66/62, 68/51.
- beslaglagte penger,
- bortkommet, 66/53.
- disponert av politiet, 68/52.
- borttauing av feilparkert bil, 63/65, 65/64.
- bot,
- dekket ved trekk i sykepenger, 67/39.
- inndekket av penger fratatt botelagte ved arrestasjon, 65/22.
- bruk av opplysninger fra tystere, 65/14.
- delegasjon av myndighet fra politimester til politifullmektig, 63/29.
- fastsettelse av tidligere avslutningstid for forestillinger m. v. enn fastsatt i politivedtekter, 69/67.
- forvaring,

- av gevær, 65/66.
 av rusdrikk tilhørende innsatt, 68/50.
 av verdisaker tilhørende arrestant, 63/24.
 inndragning av førerkort, 63/29, 66/85.
 innfordring av idømt erstatning i straffesak, 67/37, 68/52.
 lensmanns plikter etter lov om stranding og vrak, 65/41.
 omgjøring av forelegg etter prisloven, fristen for — oversittet, 67/30.
 tilbakebetaling av ulovlig merpris til kjøperen, 63/63.
 passnektelse, 67/37, jfr. 68/12.
 påbud om flytting av kiosk manglet hjemmel, 67/37.
 salg underhånden av ting utlevert til dekning av fornærmedes erstatningskrav, 68/52.
 taushetsplikt, 65/56, jfr. 66/10 og 67/11, 69/68.
 underretning om avgjørelser i prissaker, 67/30.
 uriktige opplysninger fra polititjenestemann, 66/53.
 vitnegodtgjørelse for politikonstabelvikar etter vikariatets opphør, 74/58.
Politilege, ansettelse av, 64/20.
Politisk asyl, se *Flyktninger*.
Postsparebanken, sperring av konto og tilbakeholdelse av innskuddsbok, 66/62.
Postverket,
 omgjøring av stillinger til fordel for innehaverne gjennomført også hvor vedkommende mistet stillingen, 70/25.
 straffepoort for underfrankert tjenestepost, 64/74, jfr. 65/9.
Prestegård, vegrett og gjerdeplikt for, 63/26.
Prester, avvisning av faddere, 73/67.
Pris,
 forhåndsopplysning om — ved skoleinternat ikke til hinder for forhøyelse i skoleåret, 65/61.
 inndragning av ulovlig merpris, til fordel for kjøper, 63/63.
 til fordel for staten, 67/30.
Prisrådsvedtak,
 overtredelse av forutsetningene for —, 68/94.
Pristakst,
 avgjørelse av kjøpers anke over — ikke til hinder for senere anke fra selger, 65/19.
 for leilighet, 63/21, 65/19, 70/75.
 ikke lovhjemmel for praksis ved overdragelse av andelsleilighet, 70/75.
 kan ikke kreves ved ikke takstpliktig salg, 66/77.
 mangelfull vurdering av grunnlaget for tillegg for påkostninger, 71/71.
 Prisdirektoratets rettelse av feil ved eller opphevelse av — av eget tiltak, 65/19, 66/77, 67/54.
 rett til å begjære takst og til å anke, 66/77.
 uhjemlet —. Saksbehandlingsfrist i prisnemnd, 73/57.
Pristilskott, på råfisk, 63/51.
Psykisk helsevern,
 anvendelse av pasientenes andel av trygdeytelser til fellesformål, 72/83.
 brevsensur i psykiatrisk sykehus, 65/78, jfr. 70/13.
 etter utskrivning mot sykehusets råd, 70/71.
 ettervern for frivillig innlagte pasienter, 70/71.
 isolering i behandlingsoyemed av pasient ved Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri, 74/62.
 klagebehandling i kontrollkommisjon etter at pasient er utskrevet fra psykiatrisk sykehus, 65/91, jfr. 67/12.
 klage til kontrollkommisjon ikke realitetsbehandlet, 71/77.
 kontrollkommisjoner, 63/80, 65/91, jfr. 67/12, 68/59.
 legeundersøkelse og legeopplysninger ved tvangsinnleggelse i psykiatrisk sykehus, 63/80, 70/70, 71/77.
 lovlig stedfortreder for sinnslidende som ikke kan ivareta sitt tarv, 66/78.
 partsoffentlighet ved,
 dokumenter fra rettspsykiatrisk observasjon, 63/53.
 innleggelsesdokumenter, 63/23.
 skriftlig bekreftelse når pasient muntlig ber sin klage til kontrollkommisjonen lagt bort, 74/48.
 tvangsinnleggelse i psykiatrisk sykehus, 63/79, 63/80.
 underretning ikke gitt om,
 klagerett til kontrollkommisjon, 63/79.
 kontrollkommisjons kjennelse, 68/59.
Påtalemyndigheten, se også *Politiet*,
 beslag ikke forelagt for retten, 65/63, 66/62, 68/51.
 brev- og besøksforbud etter fengselslovens § 54, varigheten av, 65/70.
 fornærmedes klagerett til Kongen, 64/18.
 henleggelse av anmeldelse, 64/50, 70/65.
 klage over henleggelsesbeslutning uriktig avvist under henvisning til str.pr.l. § 91, 72/76.
 manglende bestemmelse om varetektsfradrag, 66/59.
 manglende svar på søknad om løslatelse fra varetektsfengsel, 64/49.
 påtaleunnlattelse i forseelsessaker når tilståelse ikke foreligger, 65/36, jfr. 67/11.
 underretning ikke gitt,

- om at søknad om prøveløslatelse var avslått, 64/50.
om prøvevilkår, 65/55.
til anmelder om henleggelse, 63/12, 63/39.
til skadelidte om henleggelse av straffesak etter arbeidsulykke, 65/34.
- Påtaleunnlattelse*, i forseelsessaker når tilståelse ikke foreligger, 65/36, jfr. 67/11.
- Regjeringskonferanse*, uformell beslutning i — brakte til opphør ordning istandbrakt ved kgl. resolusjon, 65/57.
- Reindrift*,
administrasjonens stilling overfor privat reindriftslag, 68/82.
lappfogds inhabilitet i reinbeitetvist, 73/31.
- Reindriftsfondet*, erstatning av — for ulovlig slaktet rein, 68/75.
- Reisebyråer*, kontroll med — 69/69.
- Reiseutgifter*, refusjon av — i Sivilforsvaret, 63/21.
- Reklameskilt ved riksveg*, 72/86.
- Rekvisisjon*,
oppretholdelse av krigstidsrekvisisjon for kontorlokaler, 63/58.
til Sivilforsvaret, 65/71.
- Renovasjon*, hvilket myndighetsorgan som kan fritas for tvungen —, 74/100.
- Rettspsykiatrisk observasjon*, pasients krav på å bli kjent med grunnlaget for psykiatrisk erklæring, 63/53.
- Revisjonsrapport*, firmas krav på å få se — til departementet om sine regnskaper, 64/17.
- Revisor*, registrering som, 65/62.
- Riksadvokaten*, se *Påtalemyndigheten*.
- Riksrevisjonen*, kompetanseforholdet mellom — og ombudsmannen, 68/88, 68/93, 69/72, 74/105, 75/84.
- Riksskattestyret*, spørsmål om plikt til å gi forhåndsuttalelse i skattesak, 65/37.
- Sakkyndige*,
ombudsmannens bruk av —, 65/38, 67/78.
partsoffentlighet ved uttalelse fra —, 64/17, 67/40.
Sosialdepartementets — råd ved innkjøp av utstyr til åndssvakehjem, 67/67.
uttalelser fra — som grunnlag for avgjørelser, 63/37.
- Saksbehandling*,
avgjørelsesgrunnlaget, trygdesøkers rett til å uttale seg om — i ankesak for Trygderetten, 72/34.
begrunnelse, 66/49 (i disiplinærsak), 63/33 (i helsesak), 71/88 (i sak om oppflytting av lærerskoleelev), 66/78 (i skjenkerettsak), 69/37 (i svenneprøvesak), 74/45 (i sak om besøksforbud i fengsel).
behandlingsregler, tilsidesatt, av bygningsmyndigheter i sak om kloakkutslipp, 71/62.
av forberedende instans (ved ansettelse), 64/39.
av kommune ved naturskadeerstatningsak, 69/45.
av politiet for oppbevaring av penger, 66/53.
av skoledirektør (ved ansettelse), 68/23.
i barnevernsaker, 65/27, jfr. 66/10, 67/73.
i fengselssak, 67/44.
behandlingstid, 63/15, 63/44, 63/56, 63/68, 64/23, 64/24, 64/32, 64/61, 64/64, 64/72, 65/49, 65/56, 65/63, 65/77, 66/40, 66/42, 66/46, 66/62, 67/52, 67/62, 67/73, 68/55, 68/56, 68/57, jfr. 69/14, 68/70, 68/71, 68/82, 69/20, 69/43, jfr. 70/14, 69/67, 69/78, jfr. 70/14, 69/81, 70/43, 70/116, 71/32, 71/43, 71/85, 71/87, 71/87, 72/16, 72/36, 72/37, 72/43, 73/78, 73/80.
dokumentinnsikt, 74/92.
feilprotokollering, 65/10.
feilutbetaling av refusjonsbeløp, 66/68.
foreløpig svar ikke gitt, 73/78, 73/80, 75/19.
forhåndsvarsel,
mangelfullt — i oppsigelsessak, 71/21.
unnlatt, 69/65, 71/80, 72/37.
unnlatt ved fjerning av vegskilt, 75/82.
unnlatt ved forhøyelse av pensjonspris i aldershjem, 72/83.
ved utarbeidelse av forskrifter, 74/47.
- forskjellsbehandling*,
ansiennitetsberegning, 63/66.
boliggodtgjørelse for utenriktstjenesten, 68/28, jfr. 69/14.
byggetillatelse (for forretningsbygg), 74/78, (for hytte), 74/79, 74/80, (kloakkutslipp), 74/82.
dispensasjon fra lov om byggeforbud i strandområder, 67/69.
dispensasjon fra vedtektskrav om disposisjonsplan, 71/68.
faglærerkompetanse, 70/14.
fremgangsmåten ved opptak i eksport-sammenslutning ga ikke sikkerhet mot —, 70/78.
gruppering av abonnenter i telefonkatalog, 63/30.
jordlovsak, forskjellsbehandling som skyldtes endret praksis, ga ikke grunn til innvendinger, 72/63.
konsesjonssak, 64/25, 65/80, jfr. 69/13.
lærerstipend, 63/71.
lønnsansiennitet ved overgang fra annen statsstilling, 63/11.
opptak i gymnas, 70/35.
pensjonsgivende tjenestetid, 64/56.
permisjon til lærer for videreutdanning, 63/61, jfr. 64/11.
sikkerhetstiltak i fengsel, 64/43.
tomtefradeling, bygningslovens § 66, 74/28.

- forskrifter, forhåndsvarsel ved utarbeidelse av, 74/47.
- habilitet,
for Fiskeridepartementets tjenestemenn som medlemmer i Frionors råd og som sekretærer i eksportutvalg, 68/76.
- for jordstyremedlemmer ved tilrådinger i egne saker, 70/84.
- for kommuneingeniør, som var medeier i ferdighusfirma, i byggesaker, 75/24.
- for konkurrerende firmaer ved opptak i eksportsammenslutning, 70/78.
- for lappefogd i reinbeitetvist, 73/31.
- for tjenestemann i ankeutvalg når han utførte sekretærarbeid for 1. instans, 70/78.
- til å gi uttalelse i ansettelsessak, 75/14.
- i innstillings- eller ansettelsesråd, 64/37, 68/29.
- spørsmål om — for ankeinstans som tidligere har uttalt seg om saken, 65/76.
- virkingen av inhabilitet i ansettelsesråd, 63/32.
- henvendelser fra tjenestemenn ikke videre- sendt vedkommende departement fra tjenestestedet, 75/19.
- henvendelser ubesvart, 63/44, 64/23, 64/24, 64/34, 64/46, 64/49, 64/50, 64/52, 64/69, 64/71, 66/45, 68/59, 68/68, 69/20, 69/78, jfr. 70/14, 69/86, 69/101, 70/115, 71/62, 71/85, 73/57, 73/78, jfr. 74/15, 73/80, 75/28.
- journalisering unnlatt, 64/75, jfr. 65/9, 66/9 og 67/10, 69/78, jfr. 70/14.
- klage ikke behandlet, 71/77, 71/88.
- klage avvist fordi klagerens rettslige interesse ble ansett som bortfalt etter at den påklagede avgjørelse var truffet, 75/84.
- klageadgang, underretning om, 71/88, 73/49, 73/81.
- klagebehandling i barnevernssak utsatt av fylkesmannen, 74/62.
- klagerett over fylkeslandbruksstyres svar på forespørsel om eiendom trengs til rasjonaliseringsformål, 73/46.
- kommunisering av avgjørelse,
i klagesaker, 65/81.
i refselsaker, 63/57, jfr. 64/11.
- kompetanse,
for personale ved barnevernsnemnds kontor, 65/27, jfr. 66/10.
for samferdselskonsulent, 64/29.
- kontroll med ekspedisjon av saker, 64/75, jfr. 65/9, 66/9, 67/10, 68/55, 69/78, 73/78, 75/28.
- kunngjøring av,
endringer i pensjonsregler, 65/87.
stilling, 63/39, 64/20, 65/85.
stipend, 63/71.
- mangelfull kontakt mellom forvaltnings- organer, 64/17, 67/37.
- mangelfullt grunnlag for avgjørelse, 63/30, 64/12, 64/18, 64/32, 65/10, 65/24, jfr. 66/10, 65/29, 65/36, 66/82, 67/41, 67/54, 68/76, 69/84, 70/100, 70/112, 71/39, 72/20, 72/22, 73/26.
- omgjøring av overenskomst om erverv av friluftsområde, 74/42.
- oppreising for oversittelse av klagefrist, avgjørelse av begjæring om —, 73/73.
- oppsettende virkning, behandling av begjæringer om — i byggesaker, 72/61.
- overordnet organ fikk ikke tilstrekkelige opplysninger fra underordnet, 72/22.
- overordnet organs omgjøringsadgang i forkjøpssak etter jordloven, 73/44.
- partsforhold i forkjøpssak etter jordl., 73/44.
- partsoffentlighet,
dokumentutlån i ansettelsessak, 75/15.
etter endelig avgjørelse i ansettelsessak, 70/20, 71/32.
- for brev som refererte uttalelse gitt under møte i tilsettingsorgan, 72/13.
- i ankesak etter lærlingloven, 69/37.
- i ansettelsessak hvor en attest ikke var i samsvar med senere uttalelse fra attestutstederen, 69/27.
- i barnevernssak, 70/73.
- i byggesak, 68/73, 75/47.
- i disiplinærsak mot lektor, 69/29.
- i husleiereguleringsak, 67/58.
- kontrakt om grusleveringer, 74/92.
- lege-erklæringer, 63/23, 63/33, 63/53, 68/59.
- notater fra psykologs besøk i kursted, fremleggelse for styreren, 75/27.
- opplysninger til sinnslidendes advokat, 68/59.
- revisjonsrapport, 64/17.
- sakkyndig uttalelse innhentet av Vegvesenet om virkingen av vegtrafikk, 67/40.
- spørsmål om naturvernsorganisasjoner var parter i sak etter naturvernloven, 72/54.
- uttalelser avgitt av forvaltningsorgan hvis avgjørelse er innbrakt for overordnet organ, 67/54, 69/65.
- ved anke,
i jordlovssak, 67/41.
i samferdselsak, 66/82.
over inndragning av kjøreseddel, 69/65.
- ved oppsigelse av arsenalarbeider, 72/31.
- ved oppsigelse av yrkesskolelærer, 71/21.
- ved ordensstraff, 66/50.
- ved søknader om opprykksstillinger i staten, 65/68, jfr. 68/11 og 71/13.
- saksdokumenter bortkommet, 66/43.
- skriftlig bekreftelse når pasient ber sin

- klage til kontrollkommisjonen stillet i bero, 74/48.
- søknad om overtidsgodtgjørelse nektet forelagt Forbruker- og administrasjonsdepartementet, 74/59.
- underretning ikke gitt om,
 anke i ansettelsessak, 64/35.
 at konsesjonssøkers salg av andre eiendommer ikke ville endre konsesjonsavslag, 69/50.
 at langvarig engasjement ikke ble fornyet, 68/68.
 at pristakst ikke var rettsgyldig, 73/57.
 at stilling utlyst som hel stilling ville bli omgjort til to halve stillinger, 72/24.
 at tilleggsgodtgjørelse for lærer ikke ga kompetanse i ungdomsskolen, 68/65, jfr. 70/13.
 at tjenesten i sivilforsvarskurs var frivillig, 68/15.
 avgjørelser, 63/12, 63/39, 63/71, 64/22, 64/23, 64/50, 65/92, 70/99.
 endring av fastsatt vegtrasé, 70/103.
 klagerett etter forvaltningsloven, 71/88, 73/49, jfr. 74/15, 73/81.
 klagerett til kontrollkommisjon, 63/79.
 omorganisering av teknisk etat og opprettelse av kommuneingeniørstilling til kommuneteknikeren, 72/19.
 prøvevilkår, 65/55.
 klagerett til namsretten over vedtak om tilleggsgodtgjørelse etter reglene om avgiftsparkerings, 72/74.
- underretning om,
 ankeadgang etter lov om enke- og mors-trygd, 65/78.
 avgjørelse i skatteettergivelsessak, 72/39.
 foreldelsesfrist i vegloven § 30 a, 73/57.
 fylkeslandbruksstyres vedtak i jordfordelings sak, 65/92.
 innfordringsgodtgjørelse for bidrag, 68/62.
 klageadgang etter tvangslovens § 49, 68/67.
 politiets avgjørelse i prissaker, 67/30.
 vedtak i sak om leievognløyve, 74/44.
 vedtak til advokat, 68/70.
- undersøkelsesplikt,
 bidragssak, 70/100.
 drosjebevilling, 64/32.
 konsesjonssak, 65/24, jfr. 66/10.
 oppsigelse, 64/18.
 ordensstraff, 63/48, jfr. 64/11, 65/29.
 stipend, 63/71.
 utbetaling av barnetillegg til folketrygd-pensjon, 74/22.
- uriktige opplysninger fra bygningsråd til departementet i klagesak, 71/64.
 utenforliggende hensyn ved tilsetting, 75/16.
- Saksomkostninger*, se også *Omkostninger*.
 etter forvaltningsl. § 36, 71/51, 75/77.
- Samferdselssaker*,
 ankerett ved øking av bevilningsantallet, 66/83.
 befordringsvedtekter om ekstraavgift for passasjerer uten gyldig billett, 69/100.
 behandlingsregler ikke fulgt ved inndragning av kjøreseddel, 69/65.
 bilrute, forlengelse av, 63/83.
 drosjebevilling,
 ankebehandling, 66/82.
 ansiennitetsberegning ved fravær fra yrke på grunn av sykdom, 63/55.
 bevilleshavers oppsigelse av — tilbakekalt for sent, 69/46.
 dokumentasjon av ansienniteten, 64/32.
 drosjesjåfør, kjøreseddel for —, 74/101.
 kontrakt med drosje-eier om sykekjøring ikke i strid med samferdselsloven, 65/40.
 leievognbevilling, 63/68, 65/10, 70/56, 74/44.
 skolerute,
 behandling av sak om overtagelse av — i strid med avtalte forutsetninger, 63/45.
 midlertidig kjøreordning i — godkjent av samferdselskonsulent uten bemyndigelse til det, 64/29.
 saksbehandling i sak om skolerute, 63/45, 64/29.
- Samferdselsnemnd*,
 behandling av ankesak, 63/68, 66/82, 66/83.
 uheldig saksbehandling, 65/10.
- Samordning*, av pensjoner og trygder, se *Pensjonsordninger*.
- Sensur*,
 brev —,
 i psykiatriske sykehus, 65/78, jfr. 70/13.
 i åndssvakehjem, 66/13.
 innsattes rett til ukontrollert korrespondanse med pårørende, 69/55.
 frihetsberøvedes rett til ukontrollert korrespondanse med ombudsmannen, 63/20.
- Sikringsanstalt*, se *Fengselsforhold*.
- Sivilforsvaret*, tjenesteplikt for kvinner, 71/97.
- Sjømenn*,
 helseerklæring for, 63/33.
 hjemsendelse av hyre for, 63/34.
 omkostninger ved appell-leges undersøkelse av, 64/73.
 pensjonstrygd for, se *Pensjonsordninger*.
 udyktighetserklæring, varigheten av, 66/43.
- Skatt*, se også *Skattetrekk*,
 beskatning av,
 arbeid på eget boligbygg, 71/41.
 beløp nyttet til feriereise for ansatte, 70/102.
 fordel ved leiebil hos arbeidsgiver, 73/60.
 gevinst av salg som kunne ha vært gjennomført ved ekspropriasjon, 72/41.

- inntekt av eget hus, 70/102.
 inntekt ved makeskifte, 72/41.
 pensjon som tilfalt ektefeller i fellesskap, 71/40.
 tilbakebetalt husleiebeløp («husleiebonus»), 63/10.
 etterbetalte trygdeytelser, skattemessig behandling av —, 73/63, 74/22.
 ettergivelse av skatt,
 for skatt opptjent i utlandet, 63/25, 69/99.
 for sjømenn, 69/42.
 for påstått uriktig ligning, 63/73, 71/40.
 for å få samsvar med avgiftsmyndighetenes syn, 63/73.
 for selvforsørgende ungdom under utdanning, 69/97, 71/41.
 ved endringer i skatteloven, 63/13.
 ved etterbetaling av uførepensjon for flere år, 74/22, 74/75.
 ved «selgende gruppe»-beskatning, 75/65.
 fylkesskattesjefs nektelse av å legge sak frem for fylkesskattestyret, 75/66.
 gevinstbeskatning ved arvingers salg av fast eiendom, 74/76.
 innbetaling av restskatt som kan påregnes ettergitt, 73/63.
 inntektsfradrag for bilhold, 75/63.
 legal panterett for skatt og avgifter bortfalt da krav ble reist mot ny eier, 73/60.
 renter ved tilbakebetaling av forskottstrekk, 72/40.
 retting av ligning etter fellesklage i h. h. t. landskattel. § 98 nr. 1 b, 75/66.
 returporto ved forespørsler om ligning, 73/65.
 selvangivelse, formen på purrebrev ved manglende —, 71/42.
 selvangivelse, skattyters rettidig innsendte, uttalelse om fravik av — ikke behandlet, 73/62.
 skjønnsmessig ligning når regnskap er godkjent for beregning av omsetningsavgift, 63/73.
 skog, skattefri avvirkning av, 63/62.
 uføreattest som vilkår for klassefradrag, 67/52.
 ulik ligningsverdi på like eiendommer, 75/64.
 underretning om avgjørelse av søknad om ettergivelse, 72/39.
 underretning om klageadgang etter tvangslovens § 49, 68/67.
 utenlandsopphold, skatteplikt under, 63/25, 69/99.
- Skattetrekk,*
 anvendelse til dekning av ektefelles restskatt, 71/39.
 for meget trukket skatt anvendt til dekning av,
 kommunalt boliglån, 69/96.
- refusjonskrav etter bygningsloven, 71/37, jfr. 72/12.
 sosiallån, 70/100.
 trekkprosent ikke nedsatt ved forlengelse av trekkperioden, 66/18.
Skjenkerett, begrunnelse av politiets uttalelser i skjenkerettssaker, 66/78.
Skjønn, helhetsvurdering ved —, betydning av feil ved enkeltposter, 63/21.
Skogsarbeidere, pensjonstrygd for, se *Pensjonsordninger.*
Skogsbilveg, se *Veg.*
Skole, se også *Lærere,*
 alkoholserving ved klassetilstelling på restaurant, 69/29.
 delegasjon av myndighet fra fylkesskolestyre til skoleutvalg, 66/11.
 disposisjonsrett over skoletomt etter at skolen var nedlagt, 72/88.
 eksamen,
 gyldighet av —, 66/10.
 nektelse av å gå opp til —, 64/21.
 forelegg mot foreldre utenfor ombudsmanens kompetanse, 70/37.
 fri skolegang i nabokommune for grunnskoleelever, 73/85.
 innløsningstilskott for skolebarn, 68/100.
 inspeksjon, betaling for skolestyrers —, 67/18.
 kostpenger, forhøyelse av — ved internat, 65/61.
 kretsinnndeling bygd på foreldrenes yrkesmessige status (flyttsamer) ikke i samsvar med loven, 73/83.
 lærerskoleelev nektet oppflytting, 71/88, 73/83, 75/68.
 opptak i gymnas, 70/35.
 opptak ved sosialskole, intervjuundersøkelser, 72/89.
 privat gymnas, Kirke- og undervisningsdepartementets godkjennelsesmyndighet i ansettelsessaker, 73/20.
 saksbehandling,
 ankeordning ved nektelse av permisjon for lærere til videreutdanning, 63/61, jfr. 64/11.
 i ansettelsessak, 70/41.
 i sak om mangelfull folkeskoleopplæring, 72/43.
 i skoleutvalg for fylkesyrkesskole, 65/29.
 sen — i Kirke- og undervisningsdepartementet, 73/78.
 skade på elevs yttertøy ved hærverk, 74/43.
 skolebarnkjøring, godtgjørelse for —, 69/87.
 skolebygg, refusjon av omsetningsavgift for —, 63/51.
 skoledirektørs forhåndsstandpunkt i avskjedssak, 70/37.
 skoledirektørs plikt til medvirkning ved beregning av lønn, 64/23.

- skolerute, 63/45, 64/29.
 skolesjefs behandling av henvendelse om feil ved utbetaling av reisetilskott til elever, 73/82.
 skoleskyss, betaling for å følge barn på skolevegen, 71/46.
 skolestreik, lønn under — for pedell, 69/83.
 Statens spesialskoler for evneveike, forholdene ved —, 67/78, jfr. 71/14.
 timelærerens forhold til tjenestemannsloven, 73/14.
 undervisning for voksen etter mangelfull folkeskoleopplæring, 72/43.
 utvisning av elev fra —, 65/49, 66/89.
 årskaraktér, sendrektig etterkommelse av påbud om å fastsette —, 66/40.
- Skolestyre*,
 gyldigheten av formannsvalg, 75/70.
- Skylddeling*,
 annullasjon av feilaktig skylddelingsforretning, 66/17.
 feil ved utmålsforretning over statsgrunn i Finnmark, 66/16.
 utmål av statsgrunn i Finnmark, 66/16.
- Sluttvederlagsordningen*, styret for — utenfor ombudsmannens arbeidsområde, 71/92.
- Sosialhjelp*, trekk for — ved etterbetaling av trygd, 72/38, 73/13.
- Sosial omsorg*, iverksettelse av reglene om betaling av opphold i sosial institusjon, 72/82.
- Spesialskolene*, forholdene ved — for evneveike, 67/78, jfr. 71/14.
- Statens*, salg av varer, handelslovens § 4, 65/54.
- Statens arbeidere*, se *Pensjonsordninger og Tjenestemenn*.
- Statens lånekasse for utdanning*, fradrag ved inntektslikning for avdrag på lån i, 65/21.
 opplysninger i søknader om inntekts- og formuesforhold, 68/66.
- Statens oppfinnerkontor*, behandling av forespørsel, 72/92.
- Statens pensjonskasse*, se *Pensjonsordninger*.
- Statsadvokat*, se *Påtalemyndigheten*.
- Statsgrunn*, feste av — i Finnmark, 64/17.
- Statsråd*, parts krav om behandling i, 64/18.
- Straffeporto*, ved underfrankering med tjenestemerker, 64/74, jfr. 65/9.
- Strafferegisteret*, begjæring om tilføyelse i —, 72/75.
- Strandområder*, lov om byggeforbud i —, dispensasjon fra —, 67/69, jfr. 69/54, 72/69.
 gebyr for behandling av saker etter — kan ikke kreves, 72/69.
- Strandområder*, lov om planlegging i —, dispensasjonssøknad, krav om konkret vurdering, 75/54.
 «endres vesentlig» (§ 3 nr. 1), 75/51.
 overgangsbestemmelsen,
 dispensasjon fra midlertidig strandlov, 75/58, 75/59.
 «lovlig påbegynt» anlegg, 75/59.
- Svenneprøve*, saksbehandling i ankesak, 69/37.
- Sykehus*, dekning av kostutgifter og tapt arbeidsfortjeneste for faren under barns opphold i sykehus i annen by, 75/29.
- Sykelønnsordningen*, hovedorganisasjonenes sykelønnsutvalg utenfor ombudsmannens arbeidsområde, 73/65.
- Syketrygd*, se *Tryggdeordninger*.
- Tannleger*, pensjonsinnskott under pliktteneste, 63/11.
- Tannrøkt*, aldersgrense for rett til fri —, 67/67.
- Taresanking*, kondemneringstilskott for fartøy, 63/11.
- Taushetsplikt*, se under *Tjenestemenn*.
- Telefonkatalog*, gruppering av abonnenter i yrkesliste, 63/30.
- Telefonnummer*, abonnents rett til å få beholde, 70/85.
- Telefonregning*, telefonanleggets rett til å bygge på tellerutstyrets registreringer, 67/70.
- Tilbakebetalingskrav*,
 for uriktig utbetalt kunstgjødseltilskott frafalt, 68/76, jfr. 69/14.
 ved uriktig betalt syketrygdpremie, 67/52.
 ved uriktig utbetalt lønn, 65/86.
- Tilbakevirkning*, av importforbud for potetstivelse, 73/71.
- Tiltalebeslutning*,
 sen forkynnelse av, 64/49, 71/73.
 som grunnlag for varetektsfengsling, 64/49, 71/73.
- Tilskott til småhusbygging om vinteren*, 72/70, 74/71, 75/34.
- Tilskottsordningen for boligbygg*,
 ombygging av bolighus, utmåling av tilskott, 74/71.
 spørsmål om utbetaling før huset var tatt i bruk som helårsbolig, 73/53.
- Tjenestemenn*, se også *Lærere og Politiet*,
 adgang til å se tjenstlige uttalelser om opprykksstillinger, 65/68, jfr. 68/11 og 71/13.
 ansettelse,
 alders betydning,
 ved ansettelse i høyere stilling, 63/13.
 ved optak av loslærlinger, 69/35.
 av lensmannsbetjent, aspiranttjenestens betydning, 75/18.
 av lærer med mindre enn 4 års tjeneste ved annen skole, 70/16.
 behandlingsregler for —, fraveket i forberedende instans, 64/39.
 beregning av tjenesteansiennitet, 65/52.
 dispensasjon fra ansettelsesregler, 66/23, 69/33.
 dokumentutlån i ansettelsessak, 75/15.
 endelig fra hvilket tidspunkt, 64/41.

- etter fravikelse av kunngjorte krav, 64/28, jfr. 66/9 og 70/13, 70/39.
- etter ny kunngjøring, 64/20, 70/113.
- forbehold og reservasjon ved søknad om —, 68/20.
- habilitetsspørsmål for innstillingsråd, 64/37.
- innstilling fra uriktig sammensatt ansettelsesråd, 63/32.
- innstilling fraveket uten at saken ble forelagt innstillingsmyndigheten, 70/39.
- i ny stilling etter kommunesammenslutning, 71/29, 71/30.
- krav av religiøs art som vilkår for — ved aldershjem, 69/88.
- kunngjøring av ledig stilling burde vært unnlatt, 65/85.
- ny utlysning av lensmannsbetjentstilling uten avgjørelse av ansettelsesrådet, 75/12.
- om ny kunngjøring når ansatte trekker seg, 70/113.
- omgjort etter,
at melding var mottatt, 70/40.
tiltredeisen, 64/35.
- partsoffentlighet i sak om ansettelse, 70/20, 71/32.
- saksforberedelse i ansettelsessak, 74/52.
- spørsmål om fast — eller konstitusjon, 65/43.
- søkerlister, offentlighet for —, 75/18.
- søkers,
— andre muligheter for avansement er utenforliggende hensyn ved —, 67/31, jfr. 68/11.
— uunnværlighet i stilling gjør i alminnelighet ikke forbigående berettiget, 66/21, 69/15, 70/16.
- ulovlig vilkår satt for —, 67/33, jfr. 68/12.
- utenforliggende hensyn i ansettelsessak, 75/16.
- uten lovbestemt utdanning ga adgang til oppsigelse, 69/26.
- utilstrekkelig grunnlag for avgjørelse i ansettelsessak, 72/22, 73/26, jfr. 74/14.
- utilstrekkelig grunnlag for innstilling, 69/27.
- uttalelse fra søkers ektefelle i ansettelsessak, 75/14.
- velferdsgrunner, adgang til å legge vekt på, 73/34.
- vikartjenestens betydning, 63/56, 69/84.
- ansettelsesråd,
dispensasjon fra ansettelsesregler, 66/23, 69/33.
- habilitetsspørsmål, 63/32, 68/29.
- stemmeplikt for medlemmer av —, 72/33.
- valg av tjenestemannsrepresentant til, 68/29.
- ansettelsesvilkår til hinder for at lærer ble overført til kontorarbeid med vesentlig lengre bunden arbeidstid, 72/17.
- ansiennitet,
fastsettelse av — ved statens overtakelse av ligningskontorene, 70/31.
fortolkning av tilsagn om bestemt —, 67/14.
godskrivning av tidligere statstjeneste for lærer, 65/51, 68/69.
- tillegg for militær utdanning, 63/22, jfr. 64/10.
- tillegg for videreutdanning som lærer, 63/61, jfr. 64/11.
- attest,
søker bør orienteres når — er i strid med senere uttalelse fra —utstederen, 69/27.
ved søknad om ny stilling, 64/36.
- avskjed, gitt valget mellom — etter søknad eller avskjedigelse, 65/61, 66/61.
- bistilling ikke tillatt for ligningsfunksjonær, 66/48.
- bolig, dekning av rengjøringsutgifter ved fraflytting, 75/23.
- bolig, omgjøring av tilsagn om —, 69/94.
- boliggodtgjøring for utenriktjenesten, 68/28, jfr. 69/14.
- boligplikt,
i funksjonærbolig i NSB, 67/19.
i vaktmesterbolig, 75/23.
- bostedspplikt, lensmannsbetjent ikke forpliktet til å ta bolig på nytt tjenestested, 72/25, 73/13.
- daghjems plasser for tjenestemenns barn oppsagt, 74/60.
- flyttestedtgjøring,
— for lærer i yrkesskole, 68/71.
— ved bruk av ikke-rutegående transportmiddel, 69/25.
- fribilletter ved NSB for kvinnelige funksjonærs familie, 64/52, jfr. 66/9.
- henvendelse fra tjenestemenn ikke videre sendt vedkommende departement fra tjenestestedet, 75/19.
- kostgodtgjørelse for lærer ved kurs i fengselsanstalt, 72/28.
- innstillingsråd, stemmeplikt for medlemmer av, 72/33.
- justeringsforhandlinger, etterfølgende fordeling av oppjusterte stillinger, 73/23.
- kurs i sinnssykepleie ga ikke deltakerne krav på økonomiske fordeler, 74/16.
- lojalitetsplikt, brudd på — som grunnlag for oppsigelse, 73/29.
- lønnsforhold, se også ansiennitet,
akkordavsnen under sykefravær etter skade i tjenesten, 63/59.
alderstillegg til midlertidig ansatt sykepleier i halv stilling, 71/34.

- avspasering av overtid forutsetter krav på overtidsbetaling, 69/88.
- bestyrertillegg etter utenriksinstruksen, 66/25.
- for bruvokter i Vegvesenet, 68/40, jfr. 69/14.
- for pedell under skolestreik, 69/83.
- fordeling av oppjusterte kontorfullmektig I-stillinger i Forsvaret, 73/23.
- fradrag i lønn,
for renter av boliginnskudd i strid med avtale, 70/32.
når det tidligere er utbetalt for meget, 65/86.
- gjennomføring av normerings- og justeringsresultatet i Forsvaret, 66/29, 68/30.
- godtgjøring,
for hjelpeleerers ekstratimer ved universitet etter bistillingsregulativet, 71/24.
for nattevaktavløser ved gamleheim, 72/29.
for timelærere etter bistillingsregulativet, 66/32.
som sensor ved eksamen, 68/13.
- lønn i oppsigelsestid, 64/22.
- lønn under svangerskapspermisjon, 72/16.
- lønnskrav i stillingssøknad avgjørende når forbehold ikke ble tatt ved ansettelsen, 75/14.
- lønsreduksjon hjemlet ved oppsigelsesadgang, 69/26.
- lønnstillegg etter tariffrevisjon til uorganiserte kommunale tjenestemenn, 72/28.
- lønnstrekk for renter av boliginnskudd, 70/32.
- overgang til nytt lønnsregulativ, 63/73, 66/36, 67/16.
- overtidsbetaling,
— for arbeid i internt utvalg, overskridelse av rammen for overtidsarbeid, 74/59, 75/12.
ikke — for kommuneingeniør, 69/88.
— ut over fastsatt grense, 63/36, 69/91.
- personlig lønnsordning,
p. g. a. uklarhet om lønnskrav var godtatt, 69/18.
p. g. a. bl. a. uttrykkelige forutsetninger da tjenestemannen ikke ble innstilt til stilling han hadde søkt, 71/32.
- sykelønn for kommunal tjenestemann, 69/93.
- tidspunktet for omberegning etter lønsendring,
av godtgjøring for ekstratimer, 66/35.
ved omvurdering av lønnsberegning for nattevaktavløser ved gamleheim, 72/29.
ved overgang fra høyere til lavere stilling og deretter opprykk til ny høyere stilling, 65/50.
ved tilstått bedret lønnsstatus, 66/35, 67/13, 70/28.
- under permisjon, 68/12.
- vederlag for oppdrag utenfor det ordinære arbeid, 67/22.
- lønnstrekk for skyldig strømavgift, 74/56.
- offentliggjørelse av privat brev etter omstendighetene berettiget, 67/77.
- omorganisering av kommunes tekniske etat, ansettelse av kommuneingeniør overordnet etatens tidligere leder. Saksbehandling, 72/19.
- opplysninger til pressen, 65/56, jfr. 66/10 og 67/11.
- oppnormering,
spørsmål om krav på — kunne fratras tjenestemenn ved senere forhandlinger, 70/29, jfr. 71/14.
stilling burde ha vært tatt med ved forhandlinger om —, 72/20.
- opprykk,
avansementskurs som vilkår for — i politiet, 67/33.
etatens interesse i å beholde en tjenestemann, ikke relevant ved — etter kvalifikasjoner, 69/15.
etter justerings- og normeringsforhandlinger, 66/29, 68/30, 69/15, 70/29, 73/23.
om det forelå rettskrav på —, som ikke ny avtale kunne endre, 70/29.
- oppsigelse, gyldigheten av,
beregning av tjenestetid etter tjenestemannsloven § 19, 67/27.
etter klage fra arbeidslag i Vassdragsvesenet, 68/38.
for feltpoståpner p. g. a. omgjøring av stillingen, 70/25.
for rengjøringshjelp ved bytte av kontorlokaler, 68/36, jfr. 69/14.
fra midlertidig stilling ved spesialskole, 68/25.
fravær fra tjenesten ikke ansett som egen oppsigelse, 68/27.
hvor formelt vedtak ikke forelå, men var underforstått, 68/35.
hvor utdannelsesvilkår ikke forelå ved ansettelse, 69/26.
partsoffentlighet i sak om oppsigelse av arsenalarbeider, 72/31.
på grunn av straffbart forhold utenfor tjenesten, 64/60.
på grunn av utsagn i avisartikkel, 73/29.
ved nedleggelse av stilling p. g. a. innehaberens forhold, 64/18, jfr. 66/8.
- oppsigelsesfrist,
ferie i oppsigelsestiden, 72/31.
for midlertidig realskoletimelærer, 66/41.
for midlertidig spesialskolelærer, 68/25.

- lønn ved fratreden før utløpet av —, 68/35.
- spørsmål om — når avskjedsgrunn forelå, 65/61.
- opptreden, tjenestemanns, 63/34, 66/87, 69/78.
- ordensstraff,
- anmerkning på rulleblad som —, 66/50.
- ansettelsesmyndighetens undersøkelsesplikt, 63/48, jfr. 64/10.
- begrunnelse av vedtak om —, 66/49.
- for beruselse i tjenesten opphevet, 63/48.
- overflytting til lavere tjenestestilling, 66/49.
- tjenestemannens rett til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter, 66/50.
- utenforliggende forhold nevnt i beslutning om illeggelse av —, 66/50.
- overføring til annen tjeneste av medisinske grunner, 74/55.
- pensjonsordning, spørsmål om erstatning til enke etter kommunal tjenestemann som falt utenfor —, 73/35, 75/12.
- permisjon, for å delta i valgkamp, 67/17.
- plikttjeneste, pensjonsforhold under tannlegers, 63/11.
- privat handelsvirksomhet, ligningsfunksjoner pålagt å avvikle, 66/48.
- rengjøringshjelp, oppsigelse av —, 68/36, jfr. 69/14.
- skyss- og kostgodtgjørelse, etterbetaling av godtgjøring for eget skyssmiddel, 67/24.
- på grunnlag av tilsagn ved ansettelse, 63/50.
- stilling omgjort til to halve stillinger uten ny utlysning, 72/24.
- svangerskapspermisjon, lønn under, 72/16, 72/21.
- svangerskapspermisjon for ektemann, 75/22.
- stillingskombinasjon, hvorvidt meddelt samtykke kunne tilbakekalles, 67/21.
- sykepleiere, kurs i sinnssykepleie ga ikke krav på økonomiske fordeler, 74/16.
- taushetsplikt,
- fengselsfunksjonærers, 64/44.
- gir ikke tjenestemenn rett til å gi uriktige opplysninger, 65/56, jfr. 66/10 og 67/11.
- i farskapssak, 69/68.
- ikke brudd på — ved offentliggjørelse av privat brev, 67/77.
- timelærerens forhold til tjenestemannsloven, 73/14.
- tjenestebolig,
- beskatning av husleiebonus, 63/10.
- fritak for plikt til å bo i —, 75/23.
- leie av garasje tilknyttet, 63/19.
- spørsmål om det forelå — med boligplikt, 67/19.
- tilsagn om — omgjort, 69/94.
- tjenestetid, beregning av — ved oppsigelse, 67/27.
- uorganiserte tjenestemenn, lønnstillegg etter tariffrevisjon, 72/28.
- uriktige opplysninger,
- fra polititjenestemann, 66/53.
- om at sak var ekspedert, 69/78.
- på grunn av taushetsplikt, 65/66, jfr. 66/10 og 67/11.
- utdannelse,
- gjennomgåelse av kurs som vilkår for opprykk i politiet, 67/33.
- gjennomgåelse av kurs i sinnssykepleie ga ikke krav på økonomiske fordeler, 74/16.
- utlysning, hel stilling omgjort til to halve uten ny —, 72/24.
- vikartjeneste,
- nektet av utenforliggende hensyn, 64/51.
- søkers fordel av — ved ansettelse, 63/56, 69/84.
- Toll,*
- adgang for ungdom til tollfri ilandføring av rusdrikk, 69/71.
- fritaksregel for medisinsk utstyr gjelder ikke utstyr til fotpleie, 68/96.
- søknad om refusjon avslått, 68/98.
- Tomt i kommunalt boligfelt, prisfastsettelse,* 75/36.
- Trygdekonto, utilstrekkelig grunnlag for avgjørelse av ansettelsessak ved —,* 73/26.
- Trygdeordninger,*
- arbeidsløsetrygden, vilkår for dagpenger, 64/42.
- barselspenger, spørsmål om foreldelse av krav på, 73/37.
- barnetillegg til folketrygdpensjon, utbetaling av —, 74/22.
- behandlingstid,
- hos lege, 68/56, 71/75, 71/76, 73/13.
- i fylkesnemnd, 64/64.
- i kassenemnd, 64/61, 66/46.
- i Rikstrygdeverket, 67/62, 72/36, 72/37.
- i trygdekonto, 71/87.
- ved anke til Trygderetten, 68/57, jfr. 69/14, 72/36.
- duplikatkort når postgirokort er kommet bort, 67/53.
- enke- og morstrygd,
- holdt tilbake uten vedtak av Rikstrygdeverket, 67/62.
- underretning om ankeadgang, 65/78.
- etterbetaling av ytelser for tiden før søknaden, 63/60, 66/12.
- folketrygden,
- arbeidsgiveravgift til —, 71/76.
- forhåndsvarsel ved ny vurdering av tidligere tilståtte ytelser etter trygderettsskjennelse, 72/37.

hjelpestønad for husmødre til hjelp i huset, 73/38, jfr. 74/14.

informasjonsplikt for trygdekasse, 69/41.

klasseføring i trygdekasse og refusjon av alders- og uføretrygdpremie, 63/64, jfr. 66/8.

kommunal tilleggstrygd redusert i strid med stortingskomité's intensjoner, 70/112.

pasienters andel av trygdeytelser, anvendelse til fellesformål, 72/83.

registrering av saker i trygdekontor, 71/87.

regress fra skadevolder. Rikstrygdeverkets praksis i saker om —, 74/105.

reise- og oppholdsutgifter og tapt arbeidsfortjeneste for foreldre ved barns opphold på sykehus, 75/29.

reise- og overnattingsutgifter ved legebesøk, 73/43.

saksdokumenter bortkommet, 66/43.

sykepenger, samordning med uførepensjon, 74/74.

syketrygd,

dekning av utgifter ved overføring av pasient fra et sykehus til et annet, 64/62.

foreldelse av krav på barselspenger etter syketrygdloven § 55, 73/37.

for innsatte som har arbeidet utenfor fengselsanstalt, 71/74.

for sjømenn bosatt i Norge, men forhyrt på svenske skip, 64/59.

kontrakt om sykekjøring gav ikke drosjeeier kjøremonopol, 65/40.

krav om tilbakebetaling av syketrygdpremie, 67/52.

premieberegningen for ikke-arbeidstaker, opplysning om inntektsgrunnlaget, 66/13.

premiefritt medlemskap som arbeidstaker under sykdom, 65/28.

tidspunkt for endring av klasseføring for ikke-arbeidstaker, 65/58.

trekk i sykepenger til dekning, av bot, 67/39.

av sykepengebeløp som ble ansett uberegtiget oppebåret, 71/74.

underretning om klageadgang etter tvangslovens § 49, 68/67.

tilleggstrygd for sykepenger, Hovedorganisasjonenes sykkelønnsutvalg utenfor ombudsmannens arbeidsområde, 73/65.

trekk for sosialhjelp ved etterbetaling av trygd, 72/38, 73/13.

trygdedes krav på å bli kjent med legeerklæringer i skadesaker, 63/23.

trygdekontors undersøkelsesplikt ved utbetaling av barnetillegg til folketrygdpensjon, 74/22.

Trygderetten, ankende parts rett til å få

uttale seg om Trygderettens avgjørelsesgrunnlag, 72/34.

uførepensjon, samordning med sykepenger, 74/74.

uføretrygd,

attest om uførhet etter skattelovene, 67/52.

attføringspenger i ventetid, 64/64.

attføring som vilkår for uførepensjon, 66/79.

ervertsmessig uførhet etter uføretrygdloven, 65/46, 66/79, 66/81.

fra hvilken tid, 64/63, 68/54.

grunnstønad og hjelpestønad for diabetiker, 63/64.

hjelpestønad til husmødre til hjelp i huset, 73/38.

hjelpestønad under offentlig forpleining, 64/66.

legeerklæring fra spesialist, 68/56.

medisinsk uførhet etter uføretrygdloven, 64/64, 66/79.

søkerens inntekt skyldtes hustruens og barnas arbeid, 66/81.

uførhet bedømt i relasjon til søkerens arbeidsevne som arbeidstaker, ikke som husmor, 65/62, 66/81.

ulykkestrygd for sjømenn, kontanterstatning forsømt utbetalt, 64/55.

utbetaling av trygd til pensjonist i sykehjem, 75/27.

yrkesskadetrygd,

arbeidsgivers plikt til å sende skademelding, 68/59.

nektelse av å gjenoppta sak, 66/80.

ved plassering i arbeidshjem etter lov om sosial omsorg, 67/61.

Tvangsarbeid,

behandlingen av overtredelser av løsgjengerloven begått,

under permisjon fra, 65/22.

under prøveløslatelse fra, 65/23, 66/58.

se også *Fengselsforhold.*

Tystere, se *Politiet.*

Uføretrygd, se *Trygdeordninger.*

Ulykkestrygd for sjømenn, se *Trygdeordninger.*

Underfrankering, av offentlig tjenestepost, 64/74, jfr. 65/9.

Underholdsbidrag,

barnetillegg til folketrygdpensjon, utbetaling av —, 74/22.

bidragsfogds,

mangelfulle innfordring av —, 64/72, jfr. 65/9, 66/45, 71/82, jfr. 72/12.

saksbehandling kritisert, 71/80.

sene saksbehandling, 73/87.

bidrag til barn over 18 år, saksbehandling, 74/69.

bidragsforskott, 71/82.

- bidragsforskott,
etterbetaling til berettigede som ikke hadde fremsatt krav p. g. a. mangelfull orientering, 72/45.
- fylkesmannens avgjørelse etter forskotteringsloven § 13 kan påklages til departementet, 73/87.
- når bidrag er fastsatt til lavere beløp enn vanlig forskotteringsssats, 75/30.
- utbetaling gjennom posten, 71/84, jfr. 72/12.
- endring p. g. a. nye opplysninger, 70/100.
- ervervsevne, bedømmelse av hustrus — ved bidragsfastsettelse, 74/68, 75/12.
- innfordringsgodtgjørelse, foreldelse av —, 68/62.
- prioritet foran bidragsrestanse, 69/101.
- underretning om — til bidragspliktige, 68/62.
- passforbud på grunn av bidragsgjeld, 73/86.
- underretning om klageadgang etter tvangslovens § 49, 68/67, 71/80.
- vilkår for innkreving ved lønnstrekk, 71/80.
- Underretning*, se *Saksbehandling*.
- Undersøkelsesplikt*, se *Saksbehandling*.
- Universitetslærere*, se *Lærere*.
- Utenforliggende hensyn*, ved avgjørelse, 64/51, 66/21, 67/28, 67/31, jfr. 68/11, 67/33, jfr. 68/12, 69/15, 69/88, 71/49, jfr. 72/12, 73/34.
- Utmålsforretning*, se *Skylddeling*.
- Utenlandsopphold*, skatteplikt under, 63/25.
- Utenriksstasjon*, lønnstillegg for bestyrelse av, 66/25.
- medvirkning ved hjemsendelse av hyre, 63/34.
- Utvisning*, av skole-elev, 65/49, 66/89.
- etter fremmedloven av utlending, 69/64, 70/66, 70/67, 71/72.
- etter fremmedloven, sen iverksettelse, 71/72.
- politimesters vedtak om oppholdsnektelse på grunn av straffbart forhold opphevet av Justisdepartementet, 73/72.
- saksbehandlingsfeil i sak om oppholdsnektelse, 73/72.
- spørsmål om omgjøring av vedtak om — for spionasje, 70/66.
- Vandel*, krav til —, for skipsmaskinister, 68/64.
- Vanføre*, øvelseskjøring for, 64/67.
- Vannforurensning*, avslag etter lov om — omgjort p. g. a. uheldig saksbehandling i bygningsråd, 74/82.
- Vann- og kloakktilknytning* for eldre bebyggelse i Maridalsvannets nedslagsfelt, 72/71.
- Vanntilførsel* stengt p. g. a. udekket refusjonskrav for veg og kloakk, 75/50.
- Vanntilknytningsavgift*, i strid med tidligere avtale om opparbeidelse av tomteområde, 70/92.
- Varetektsfengsel*, se ellers *Fængselsforhold*, erstatningskrav for uberettiget — uriktig behandlet, 70/64.
- Varetektsfradrag*, se ellers *Fængselsforhold*, for tiden etter at tvangsanbringelse er besluttet, 66/59.
- når prøveløslatt gis ny prøve, eller ved prøve for anbringelse, 69/62.
- ved domfeltes bruk av rettsmidler, 66/58.
- Vassdrag*, erstatning for gjenfylling av —, 74/95.
- Veg*, bureisingsveg, kommunes plikt til vedlikehold, 71/55, jfr. 74/14.
- erstatning for skade og ulempe ved anlegg av —; tvist om stat, fylke eller kommune var ansvarlig, 74/96.
- erstatning for veggrunn, 75/73.
- fjerning av privat henvisningsskilt ved fylkesveg; varsel etter vegloven § 36, 1, 2, 75/82.
- midlertidig adkomst for kommunal festetomt, 72/46.
- privat veg, kommune kunne ikke gi utenforstående adgang til å benytte —, 71/67.
- skogsbilveg, kommunalt tilskott til —, 71/58.
- Vegtrafikk*, reglene om avgiftsparkering, 72/74.
- Vegvesen*, fjerning av reklameskilt ved riksveg, 72/86.
- underretning om foreldelsesfrist i vegloven § 30 a, 73/57.
- Vrakgods*, lensmanns behandling av, 65/41.
- Åndssvakeomsorgen*, barnevernsnemnds stilling til, 65/70.
- brevsensur, 66/13.
- innkjøp av tannlegeutstyr til privat åndssvakehjem med statsbidrag, 67/67.
- underretning til foreldre om flytting av umyndig pasient innen institusjonen, 67/74.

Lovregister.

I. Lover.	
15.4.1687 Norske lov	
2-5-5	73/67
17.5.1814 Grunnloven	
§ 97	64/56
20.8.1821 ang. det beneficerede Gods	
§ 38	72/48
18.5.1860 Sundhedsloven	
§ 5	75/42
1.7.1887 nr. 5, straffeprosessloven	
§ 85	65/36, jfr. 67/11
§ 86	65/34
§ 91	65/43, 72/76
§ 215	65/63, 68/51
§ 239.5	64/48, 64/49, 71/73
§ 244	67/44
§ 471	70/64
§ 475	66/58
20.7.1893 om stranding og vrak	
§ 6	65/41
§ 7	65/41
§ 10	65/41
3.8.1897 nr. 1, om kirker og kirkegårder	
§ 24	67/37
31.5.1900 nr. 5, løsgjengerloven	
§ 16	65/22
§ 18	65/22, 65/23, 65/55, 66/58
§ 20	68/50
§ 27	65/22
§ 28	66/59, 69/62
22.5. 1902, straffeloven	
§ 28	65/22, 67/39
§§ 39 og 39 b	72/75
§ 80	65/34
8.4.1905 om arveavgift	
§ 1	65/59
20.8.1909 om skylddeling	
§ 14	66/17
18.9.1909 om erverv av skog	
§ 2	74/38
§ 21	64/26
§ 29	71/49, jfr. 72/12
15.8.1911 om konfirmantforberedelse	
§ 1	66/64, 69/73, jfr. 71/14
18.8.1911 nr. 8, landsskatteloven	
§ 17	63/25, 69/99
§ 21	63/13
§ 36	63/62
§ 37	63/62, 75/64
§ 42	63/10, 70/102, 71/41
§ 44	70/102
§ 70.2	64/35
§ 75.9	67/52
§ 83	73/62
§ 85	63/73
§ 98	75/66
§ 100	75/66
18.8.1911 nr. 9, byskatteloven	
§ 11.4	71/40
§ 12	63/25, 69/99
§ 16	63/13
§ 31	75/64
§ 36	63/10, 70/102, 73/60
§ 37	72/41
§ 38	70/102
§ 45	75/65
§ 78	63/73
§ 92	75/66
25.7.1913 nr. 11, håndverksloven	63/37
3.7.1914 nr. 3 om pantesikkerhet for og inndrivelse av andre offentlige avgifter av fast eiendom	
§ 1	73/60
13.8.1915, nr. 7, tvangsfullbyrdelsesloven	
§ 49	68/67, 71/80, 73/87
§ 148	64/26
14.12.1917 nr. 16 om erverv av vannfall, bergverk m. m.	
§ 13	70/45
15.2.1918 nr. 1, tjenestemannsloven	
§ 1	73/14
§ 2.3	63/56
§ 19	67/27, 68/25, 69/26
§ 20	68/35
§ 21.2 c	63/48, 66/49
§ 22	65/61, 66/61
§ 23	63/48, 66/61
31.5.1918 nr. 2 om inngåelse og oppløsning av ekteskap	
§ 56	74/68
12.3.1920, fjelloven	
§§ 3 og 4	74/41
10.12.1920 nr. 3 om erverv av dyrket mark	
§ 1	65/24, 65/80
§ 11	64/25
§ 28	71/49, jfr. 72/12
9.2.1923 om personnavn	
§ 2	65/55
22.2.1924 nr. 2 om bygningsvesenet	
§ 153.2	63/14
10.7.1925 nr. 6, om kommunevalg	
§ 27	64/25
§ 41, nr. 3	64/25
20.2.1926 nr. 2, motorvognloven	
§ 10 a	63/65
§ 15	64/68, 66/86, 67/40
§ 18	63/29, 66/85
§ 35 b	63/65, 65/64
5.4.1927 alkoholloven	
§ 8	69/71
§ 17	66/78

§§ 21, 24	66/78, 69/29	§ 19	68/55
8.6.1928 nr. 1 om kommunal renholds- avgift		§ 24	63/11
§ 1	74/100	§ 27	64/57
24.6.1931 om ulykkestrygd for sjømenn		§ 33	64/57
§ 11.2	64/65	§ 47	69/39
§ 24 nr. 2	64/65	28.8.1949 nr. 10, om folketannrøkt	
12.5.1933 om reindrift		§ 1	67/67
§ 17	68/75	14.7.1950 nr. 5 lærlingloven	
§ 58	66/15	§ 16 a	69/37
§ 83	66/15	29.6.1951 nr. 14, om avgift på elektrisk energi	
§ 84	68/75	§ 7	71/93
§ 84.6	68/82	23.11.1951 om spesialskoler	
8.3.1935 om handelsnæring		§§ 1, 2, 3, 5, 7	67/78
§ 4	65/54	§ 9	65/43
§ 32.2	63/19	§§ 12, 14, 16, 22	67/78, jfr. 71/14
13.3.1936 politiloven		3.12.1951 om pensjonstrygd for skogs- arbeidere	
§ 17	67/33	§ 39	65/76
§ 18	66/50	§ 41	65/76
16.7.1936 om hjelp til blinde og vanføre		§ 49	63/26, 68/54
§ 12	63/60	14.12.1951 nr. 7 om viltstell m. m.	
11.2.1938 um lærarskuler og prøvor for lærarar i grunnskulen		§§ 32, 61	70/81
§ 7	71/88	14.12.1951 nr. 3 om omsetning av råfisk	
§ 11	70/34, 71/17	§ 4	74/102
24.6.1938 nr. 12 om innførsel av apotekvarer og gifter		24.10.1952 om entreprenører	
§ 3	63/27, 64/10	§§ 9, 10	68/88
17.2.1939 om deponering		21.11.1952 nr. 2 skattebetalingsloven	
§ 1	66/68	§ 24	69/96, 70/100, 71/37, jfr. 72/12, 71/39
§ 4	66/68	§ 31 nr. 2	72/40
12.5.1939 nr. 3 lotteriloven		§ 32	69/96
§ 4	68/94	§ 41	63/13, 63/25, 63/73, 69/99
16.6.1939 nr. 6 om husleie		§ 42 ..	63/13, 63/25, 63/73, 69/97, 69/99, 71/41
§ 8	74/57	12.12.1952 nr. 11 endr. til landsskatte- loven	63/62
§ 33	75/23	26.6.1953 nr. 4, prisloven	
1.3.1940 om yrkesskoler		§ 14	64/28
§ 13	66/11, 71/19, 71/21, 74/53	§ 23	68/94
§ 18	66/11	§ 56.4	63/63
21.3.1947 nr. 2 om skattlegging av sjømenn		§ 59.1	63/63
§ 1	64/74, 65/9	3.7.1953 om betinget fritakelse for inn- tektsbeskatning av ekspropriasjons- gevinst	72/41
§ 2	64/74, 65/9	17.7.1953 nr. 9 om sivilforsvaret	
11.7.1947 om samferdsla		§ 23	71/97
§ 3.3	64/29	§ 30, siste ledd	65/71
§ 5	64/29	17.7.1953 nr. 14, barnevernsloven	
14.11.1947 nr. 3 om ferie		§ 5	67/73
§ 5.1	72/31	§ 8	65/27
9.7.1948 nr. 3, prisrettergangsloven		§ 9	65/27
§ 14	67/30	§ 11	65/27, 67/73
§ 15	63/63	§§ 16, 18, 19	67/73
4.11.1948 om reisebyråer		§ 42	74/19
§§ 3, 4, 5	69/69	§ 48	63/54
3.12.1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn		17.7.1953 nr. 25, sjømannsloven	
§ 1	63/35	§ 19.3	63/34
10.12.1948 om distriktsveterinærer		§ 26	63/33, 66/43
§ 17	69/77		
28.7.1949 nr. 26 om Statens pensjons- kasse			

3.12.1953 nr. 12 om skogsarbeider- pensjon		21.12.1956 ektebarnloven	
§ 49	63/26	§ 13, jfr. §§ 14 og 8	74/69
12.11.1954 om styret i kommunene		§ 14, jfr. §§ 8 og 9	70/100
§ 16	64/41	26.4.1957 nr. 4 om oppfostringsbidrag	
§ 22	74/34, 75/69	§ 2	71/82, jfr. 72/12, 72/45
§ 23	72/28	§ 3	72/45
§ 44	64/41	§ 4	75/30
§ 60	64/41, 72/69	§ 5	66/45, 72/45
19.11.1954 brannloven		§ 6	71/84, jfr. 72/12
§ 46	70/87	§ 11	71/82, jfr. 72/12
18.3.1955 nr. 2, jordloven		§ 13	73/87
§ 1	63/70, 65/82	28.6.1957 nr. 16 om friluftloven	
§ 2	65/91	§ 3	75/50
§ 6	66/83	28.6.1957 nr. 20 om husleieregulering	
§ 7	65/92	§ 5	67/54
§ 10	65/82, 65/91, 69/48, 74/90	§ 17	63/21
§ 13	65/91, 67/41, 67/12, jfr. 68/12, 71/51, 72/52, 73/46, 75/61	§ 20	67/54
§ 14	63/70	§ 23	65/19
§ 19	65/91	6.7.1957 nr. 26, samordningsloven	
§ 53	74/88	§ 7	63/20, 64/56
§ 54	72/63	§ 19	63/20
§ 55	72/63, 75/60	§ 27.2	63/20
30.6.1955, fiskeeksportloven		18.7.1958 nr. 2, tjenestetvistloven	64/37
§ 2	68/76, 70/78	12.12.1958 nr. 7 om fengselsvesenet	
§ 3	64/12, 70/78	§ 1	64/11
§ 6	64/12	§ 6	66/61
9.12.1955 innkreving av bidrag		§ 7	64/44
§§ 2, 7 og 8	71/80	§ 12	64/44
§§ 18 og 19	73/86	§ 16	64/43
§ 24	68/62, 69/101	§ 17	68/42
2.3.1956 nr. 2, syketrygdloven		§ 19	70/57
§ 1	64/59	§ 24	69/56
§ 2 c	64/59	§ 26	63/57, 64/11
§ 14	67/52	§ 28	72/77
§ 20	65/58	§ 30	68/50, 69/56
§ 23	64/59	§§ 33, 34	68/48
§ 27	64/59, 65/58, 66/13	§ 41	69/62
§ 38	64/62	§ 44	65/23
§ 39	64/62	§ 45	65/23, 69/62
§ 43	65/28	§ 49	68/42
§ 48	65/28	§ 51	65/90, 68/42
§ 55	73/37	§ 54	65/70, jfr. 67/11, 74/45
§ 57.1	64/62, 65/40	12.12.1958 nr. 10 om yrkesskadetrygd	
§ 80	65/28, 71/74	§ 1	67/61
§ 82.1	64/59	§ 34	68/59
§ 106	66/46	§ 40, 5. ledd	65/76
§ 111	64/59	§ 42	65/34
27.7.1956 fremmedloven		10.4.1959 om folkeskolen	
§ 2	70/68	§ 2 nr. 6	68/100
§ 13	69/64, 70/66, 70/67	§ 12	70/37
7.12.1956 arbeidervernloven		§ 18 nr. 4	68/23
§ 25	69/91	§ 21	70/37
§ 40	65/86, 70/32	§ 24 nr. 1	68/100
§ 41.b	68/25	§ 32 nr. 4	64/23
§ 42	69/83	19.6.1959 om avgifter vedrørende motorvogntrafikken	
§ 43	68/36	§ 4	66/68
§ 45	64/36	§ 5	66/68
		23.10.1959, oreigningsloven	
		§ 25	63/37, 71/43

22.1.1960 nr. 1, uføretrygdloven	§ 28	65/78
§ 2	20.6.1964 nr. 5, om legemidler og gifter	
§ 3	§ 2	64/10
§ 4	§ 3	64/10
§ 6	§ 7	64/10
4.2.1960 om borettslag	20.6.1964 nr. 7, om regulering av husleie	
§ 16.3	§ 17	67/58
2.6.1960 om skipsmaskinister	§ 19	67/58
§ 13	9.4.1965 om unge lovbrøytarar	
16.12.1960 nr. 4 om endring i skatte- loven	§ 23	68/47
II	18.6.1965 nr. 4, om vegtrafikk	
28.4.1961 nr. 2 om psykisk helsevern	§ 24.2	67/40
§ 2	§ 39.a	66/85, jfr. 68/11
§ 3	18.6.1965 nr. 7 bygningsloven	
§ 5	§ 7	68/73, 70/98
§ 9	§ 14	73/51
§ 13	§ 17	68/73, 75/38
9.6.1961 nr. 24 om naturskader	§ 21	72/62
§ 29	§ 33	71/66, 72/62, 73/49
16.6.1961 nr. 14 om utdanningskrav for lærarar	§ 46	75/48
§ 3	§ 48	71/37, jfr. 72/12
§ 4	§ 51	73/53, 74/95
§ 5	§ 55	71/59
16.6.1961 nr. 15 om rettshøve mellom grannar	§ 65	70/87
§ 6	§ 66	71/64, 71/65, 73/53
22.6.1962 nr. 8, ombudsmannsloven	74/26, 74/28, 74/30, 74/82, 75/40, 75/44	
§ 3	§ 67	74/30
§ 4	§ 70	68/73, 69/52, jfr. 70/14
§ 5	§ 77	73/69, jfr. 74/15
§ 6	§ 78	75/46
§ 11	§ 79	75/46
21.6.1963 nr. 23, vegloven	§ 82	70/112, 71/68, 74/23, 74/24, 75/38
§ 30 a	25.6.1965, om byggeforbud i strand- områder	
§ 33	§ 4	67/69, 69/54, 72/69
§ 36	25.6.1965 om forkjøpsrett for kommunen	
15.11.1963 om fullbyrding av nordiske dommer	§ 1	74/34
§ 6	§ 8	71/52, 74/34
14.3.1964 om revisjon og revisorer	7.6.1966 nr. 12, folketrygdloven	
§ 18	§ 2—6 nr. 1	73/43
29.5.1964, om personnavn	§ 3—3 nr. 2	74/74
§ 1	§ 8—9	73/38
5.6.1964 nr. 2, om sosial omsorg	§ 15—6	74/22, 75/27
§ 3	§ 16—3	71/76
§ 17	10.2.1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker	
12.6.1964 om realskoler og gymnas	§ 1	70/73
§§ 11, 12	§ 2	71/35, 72/31, 74/47
§ 14	§ 6	70/78, 70/84, 73/31, 75/24
§ 16	§ 11	73/57
§ 33	§ 13	73/59
19.6.1964 om avgift på arv og gaver	§ 17	71/88, 72/37, 73/59, 73/87
§ 1	§ 18	70/20, 70/73, 71/32, 72/13
20.6.1964 nr. 1, om enkje- og mors- trygd	§ 19	71/32
§ 19	§ 20	70/20, 75/15
§ 22	§ 24	71/88
	§ 25	71/88, 74/45
	§ 27	71/88, 73/49, 73/81
	§ 28	71/88

§ 31	73/73
§ 33	72/31
§ 34	72/61
§ 35	73/44
§ 36	71/51, 75/77
§ 37	74/47
§ 41	74/47
7.7.1967 om regulering av leie for husrom	
§§ 17, 22 og 23	70/75
13.6.1969 nr. 24 om grunnskolen	
§ 3	73/83, 73/85
§ 20	72/14
19.6.1969 nr. 66 om merverdiavgift	
§ 18	72/42
§ 62	74/76
6.3.1970 nr. 4 om tilskudd til private skoler	
§§ 6 og 9	73/20
19.6.1970 nr. 63 om naturvern	
§ 18	72/54
19.6.1970 nr. 69, offentlighetsloven	
§ 1	72/54
§ 2	73/74
§ 3	73/74
§ 5	73/74, 73/82
§ 6	71/31, 73/74, 75/18
§ 11	72/54
26.6.1970 nr. 75 om vern mot vannforurensing	
§ 10	74/82
10.12.1971 nr. 103 strandplanloven	
§ 3	75/51
§ 6	75/51
§ 19	75/58, 75/59

II. Stortingsvedtak.

1.7.1948 om lønnsregulativ for offentlige tjenestemenn m. v.	
§ 1	68/69
§ 2	65/50, 65/51, 68/69
§ 3	68/17
5.7.1951 om ansiennitet for befal	63/22, 64/10
29.1.1962 (jfr. 15.6.1962) skyss- og kostregulativ for offentlige tjenestemenn	63/50
22.6.1962, lønnsregulativ for lærere	
§ 2.2	63/73
§ 3	63/61, 63/66
§ 4	63/61
8.11.1962, instruks for Stortingets ombudsmann for forvaltningen	
§ 2	65/31
§ 3	63/21, 65/31
§ 4	63/20
§ 5.3	64/11, 64/28, 64/53
§ 6	64/12, 64/26, 64/34
§ 11	63/11, 63/48, 63/64, 65/71

7.12.1962 om omsetningsavgift	
§ 9.2 nr. 3	63/36
§ 12	63/51
31.5.1963 om regulativ for offentlige bistillinger m. v.	66/32, 71/24
7.12.1964 om omsetningsavgift	
§ 8	65/59

III. Kgl. resolusjoner.

23.3.1909, regjeringsinstruksen	
§ 5 nr. 2	64/18
14.12.1934, påtaleinstruksen	
§ 8	65/34
§ 24	65/34
§ 24.1	63/69
§ 63	72/75
26.5.1939, ansettelsesreglement for fengselsvesenet	
§ 6	63/32
11.7.1947, reglement for statslønne lensmannsbetjenter	
§§ 3 og 4	75/12
15.7.1949, anbudsforskrifter	
§ 23	68/88
10.2.1950, anvendelse av Feriefondets overskott	
II	68/97
9.6.1950 om beregning og oppkreving av omsetningsavgift	
§ 13, 2. ledd	65/59
16.6.1950, forskrifter for behandling av søknader om konsesjon m. v. etter lov om samferdsle	
§ 11.3	64/29
16.6.1950, regler om samfersdelsnemndenes organisasjon og virksomhet	
§ 3, pkt. 3	64/29
§ 5	64/29
2.10.1953, forskrifter om legeundersøkelse av sjømenn	64/73
§ 9	63/33
§ 10	66/43
15.10.1954 om prisbestemmelser for fast eiendom	
§ 7	66/77
§ 9	66/77
3.2.1956 om eksport av fisk	64/12
5.10.1956 om skattlegging av sjømenn	64/74
26.4.1957 om trafikkregler	
§ 17, pkt. 4	65/64
§ 31, 1. ledd	65/64
6.7.1957 om retningslinjer for fastsetting av basisleie for husrom	
Kap. II 2 a og 3	67/54
20.11.1959, forskrifter etter husleiereguleringsloven	
§ 6	63/21, 70/75, 71/71
20.6.1960 om innførselsforbud for visse jordbruksvarer	73/71

1.7.1960 om statsstønad til elektrisitetsforsyningen	§ 55.2	70/59
§ 6	§ 58	68/42
2.9.1960 om kondemneringstilskott for fiskefartøyer	§ 59	68/48
§ 2	§ 61.4	64/45
21.4.1961 om pensjonstrygd for skogsarbeidere	§ 61.7	64/47
16.6.1961 om psykisk helsevern pkt. 3	§ 62.2	65/45
25.1.1963 reglement for embets- og tjenestemenn ved skattefogdkontorene	§ 62.6	67/48
28.5.1971 om bruk av tvangsmidler innen psykisk helsevern	§ 63.3	65/60
	§ 63.6	69/61
	§ 63.8	64/48, 65/78, 67/45, 68/42
	§ 64.1	66/70, 70/57
	§ 64.3	69/55
	§ 64.5	69/56, 70/57, 73/76
	§ 64.6	66/70
	§ 66.2, 3. ledd	65/88
	§ 83	65/90
	§ 89.4	67/44
IV. Andre reglementer og vedtekter.		
25.1.1957 Forskrifter om utlendingers adgang til riket	15.3.1964 Kontrollkommisjoners saksbehandling	
§ 82	§ 1	71/77
11.3.1960 Instruks for utenriktjenestemenn	§ 7.3	68/59
Kap. 14, §§ 1 og 2	15.4.1964 Regulativ for offentlige tjenestemenns flytningsgodtgjørelse	
Kap. 16, § 9	§ 2	68/71
12.12.1961 Reglement for fengselsvesenet (gitt av Fengselsstyret)	18.12.1964 Reglement for ligningskontorene	
§ 18.4	§ 4	66/48
§ 22.7, 2. ledd	24.11.1965 Regler om skattelettelse for selvforsørgende ungdom under utdanning	69/97, 71/41
§ 22.8, siste ledd	28.3.1967 Regler om parkering av motorvogn på offentlig veg, gate og plass mot betaling av avgift	72/74
§ 31.2		
§ 42.2		
§ 43.4		
§ 43.8		
§ 45.3		
§ 45.8		
§ 53.2		

